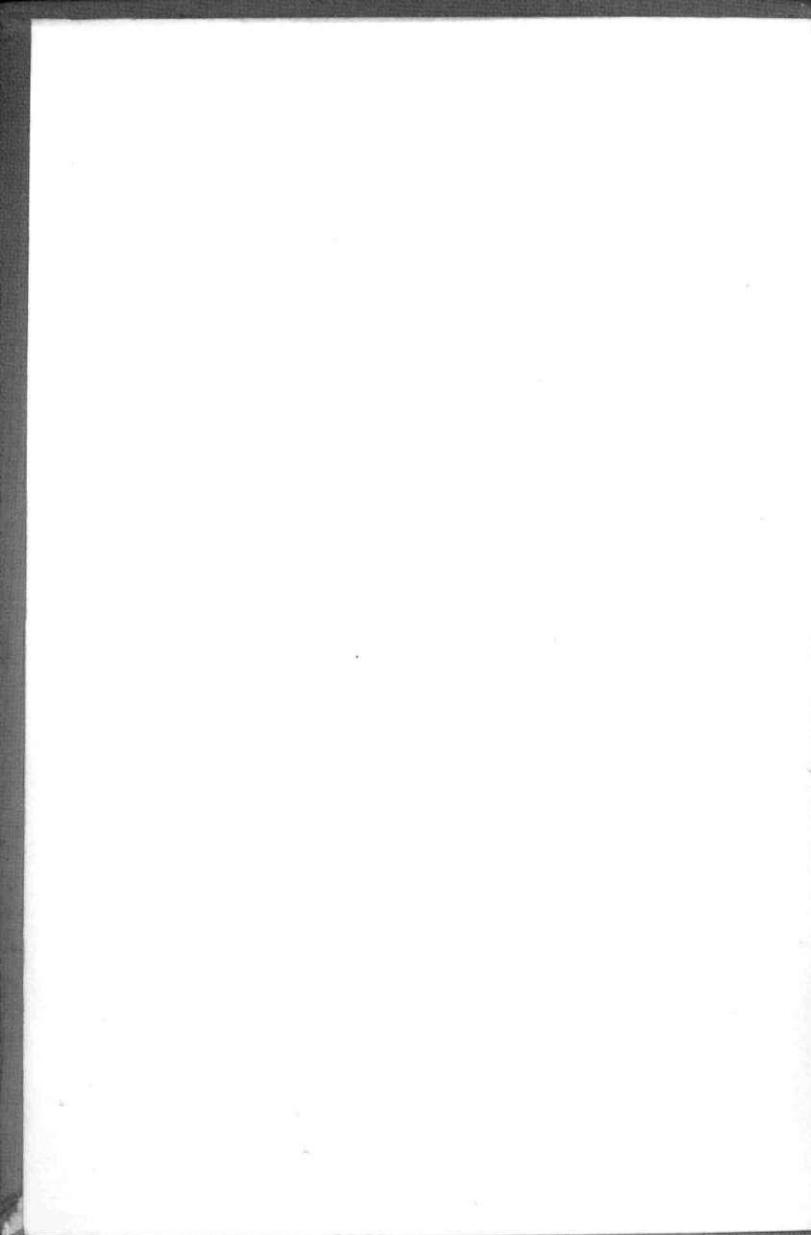

~~199~~
48650

4.

a

LEVSTIK
ZBRANI
SPISI

9

IV

Levstikovi zbrani spisi.

Urédil

Francišek Levec.

—•••—
IV. zvezek

PROZA II.

Vsebina: Kritike in polemike. — Tolmač. — Kazalo.

Ljubljana

Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

1892.

48650

Prejeto od urada
za upravljanje imovine
upornikov

Univ. št. 030018781

V.

Kritike in polemike.

«Pegam in Lambergar.»

Brali smo, da «literarni Glasnik» bo deval na rešeto dela noveje in stareje dobe; zato se menda tudi ne bo kerčil natisniti kritiko najnovejše poezije, katero je sam prinesel v 6. listu, namreč o «Pegamu i Lambergarji».

Lotilo se je bilo uže ljudstvo le-te reči; zdaj pa jo zopet prepeva naš znani pesnik gosp. *Fr. Cegnar* na podlagi narodnega dela, kterega — odkrito naj govorimo — nikakor ni dosegel. Vzel je staro našo pravlico ter ogernil ji nekoliko serbščine, kraljedvorščine, pa morda tudi homerščine, glej in pesem je bila gotova! Brezi skrbi se reče, da izmed vsih 400 verstic nima štiridesetih, ki so prav čisto izvirne po misli in po delu.

Horáci je djal, ko bi hotel malar dati človeški glavi konjski vrat in po telesu narediti perje mnogih tičev, ter ude raznih žival, da bi zgoraj bila podoba lepe ženske, v spodnjem koncu pa ribja; prijatli, ali bi se ne smejali, ko bi vas gledat poklical? — Kaj bomo pa rekli psoglavcu Pegamu?

«Pol je človek, pol pošast iz pekla,
 Tri glave na černih plečih nosi,
 Šviga mu iz gerla živi ogenj,
 Sikajo iz ust jeziki kačji (psoglavcu?),
 Krokodila herbet so mu persi (!?!),
 Pasjo dušo ima v pasjem sercu.»

Take pošasti so neznane Slovincu, ki vé razun vsakodanjih ljudi le za védomce, čarodeje in vešče, ter sploh za bitja, katerim pomaga zlodej. Med zadnjimi je bil tudi Pegam, ker učijo narodne pesmi, da je imel dva hudiča, in to pomenite dve izkrajnje glavi, katerih mu ni bilo mogoče odsekati; ž njima je namreč le sovražnika v boji slepil. — Zdaj pak je vprašanje: zakaj ni ostal pesnik pri stari povesti? Odgovor: ker je hotel biti izviren, zato je raje načertal nepotrebnega psoglavca (?), ki je prava poetiška zména, prava skaza! Ravno s tim pa tudi priča sam, da prav za prav še ne vé, kaj se pravi *izvirnost*. *Prešerin* ima v svoji «glosi» ravno tisto glavno misel, kakor Nemeč *Goethe* v baladi: «der sänger»; pa vendar sta oba izvirna, ker pripovedujeta vsak po svoje brezi ptuje pomoči. Izviren je, kdor to ali uno misel po svoji posebni lastnosti z duhom prav objame, ter jo potem zopet samolastno pa lepó izrazi. To nič ne dé, če se ta ali una glavna misel nahaja morda tu ali tam; zavoljo tega jo vendar še lahko vzame ta ali uni pesnik; in če jo po svoje samolastno izrazi, moramo reči, da je izvirno delo. Gerški

tragiki so jemali eden za drugim vsi ravno tiste snovi svojim tragedijam; pa jim nihče ni očital, da zavoljo tega niso izvirni. Kar svet stoji, od nobene reči ni toliko pesmi narejenih, kakor od ljubezni; pa vendar se še dan danes lahko izvirno misli in poje od nje. Vedil je uže Salamon, da pod solncem ni nič novega. in Goethe je djal: «vse je bilo uže rečeno; zató je samo na tem, da se stara reč pripoveduje takó, kakor je še nihče ni pripovedoval do zdaj». — Človek si je s človekom po duhu v rodu, zato se celó večkrat naméri, da dva pevca, ki še ne vesta eden za drugega, jako po enakem načinu izdelata ravno tisto reč. To se je uže pripetilo pisavcu le-té kritike. Očitali so mu, da je njegova «božična» po mislih enake nemške poezije, katero je zložil *Platen*, in da je tudi v zunanji obliki podobna ji, kar se gotovo ne dá tajiti; pa vendar pred očitanjem od *Platnovi* pesmi še slišal ni.

Vernimo se k *Pegamu*! Res govore tudi serbske narodne v «ženidbi *Dušanovi*» od nekacega *Balačka*:

«Na Balačku jesu do tri glave:
 Iz jedne mu modar plamen bije,
 A iz druge [h]ladan vetar duva;
 Kad dva vetra iz glava izidju,
 Balačka je lasno pogubiti».

Tudi se bere od zmaja, ki ga je bila porodila žena, pa da je vsak večer slačil zmajsko srajco, in potem je bila na njem

«Vuča šapa i orluja pandža,*
 Iz zobah mu živi oganj skače.»

Vse to in tudi Pegam s psoglavci vred so poganske mitologije ostanki — psoglavci menda so Huni. Ali kolikor vemo od zmajev, še nobeden z mečem ni bojeval; in kar beremo od drugih triglavcev, nobeden še ni bil tako gerd, kakor je naš Pegam. Človeku se mora gnusiti, ko bere njegov popis. Tukaj pa ni ne časa, ne kraja, da bi se v bravcu budil gnus; ampak strah bi nas moralo biti sovražnika, pred katerim trepeče vse cesarstvo. Ali Pegama, kakoršen je, ni treba, da bi se bali. Res je prišel pred Dunaj rekoč: «daj mi hčer, ali pa izidi v boj pred ozidje!» Kaj pa je potlej počél? — Nič. — V šotoru se valja še takrat, ko je sovražnik uže nad njim. Vsa drugačna sta bila v serbskih pesmih «crni Arapin» in «Musa kesedžija», pred kterima je vedel, zakaj je trepetal Carigrad in vsa turška zemlja. Muse nihče ni zmogel, in Arapa se je bal celó *Kraljevič Marko*. Res joka tudi Lambergar, ko prebere cesarjevo pismo; ali njegove solzé mu tekó iz dušne strahljivosti. Da te bes opáli! Čemú pa nosi o bedru sabljo sedem centov težko? Čemú luča mlinske kamne? Zdaj naj se pokaže; zdaj je čas za to! Blizu je Bagdad, blizu je i aršin. Tudi Lambergar v narodnih pesmih solze toči; pa on se čuti, da ni bolji od družega velicega

---

* Šapa = taca; pandža = krempelj.

junaka, morda slabji od Pegama, ker sablje nima sedem centov težke; mlinskega kamna morda, kar je živ, še ni vzdignil, nikar da bi ga bil porinil; konja ima dobrega, pa vender mu ne skoči v Černučah čez Savo, in do Dunaja mu je treba nekatere noči in dneva. — Zdaj se pa tudi še vpraša: kake glave ima Pegam? Menil bi, da pasje, ker se imenuje psoglavec, in ker ima pasjo dušo v pasjem sercu. Ali če so pasje, zakaj pa sikajo iz njih kačji jeziki? Zakaj ima tri pedi visoko, tri pedi široko čelo, kakoršnega do zdaj še ni bilo viditi pri nobenem psu? Tukaj se je poet pač držal narodne pesmi, ali v svojo škodo, ker je s tim naredil pravo neumje; sicer pa je segal po izvirnosti, ali dosegel je le — vpuhlost; ne vem bolje besede za «bombast», katerega je ta pesem polna!

Pojmo dalje!

«Tako zajde dan in zajde drugi,
In na nebu sije v tretje solnce.»

V poslovenjenem kraljedvorskem rokopisu pa je:

«Dan minul je prvi, dan minul je drugi;
Ko za tretjim luna je sijala v noč.»

Tu je puščena stara misel; premenil je pevec le nekoliko besed, pa sebi in jeziku v opadek; saj vemo, da Slovencu zajde le solnce, pa ne dan, ki mu prejde. — Čisto iz kraljedvorskega rokopisa je tudi vzeta naslednja verstica; samo besede so nekoliko prestavljene:

«Prevalila noč se je čez polnoč.»

V slovenskem kraljedvorskem rokopisu je:

«Noč se je čez polnoč prevalila».

Poslušajmo še to, kako Lambergar konja obgovarja:

«Oj zlatenko, mila zvezda moja!
Ni junaka boljega od mene! *
Ni konjiča boljega od tebe!
Celih sedem let si ti počival,
Si pšenico rumenico zobal,
Pil za žejo si rebuljo sladko
Iz posode, s srebrom okovane;
Danes greva — Bog daj nama srečo! —
Nad ohole Pegamove glave,
Težek boj bo z ljutim pesoglavcem!
Ako zdrava verneva na dom se,
Kupil bom ti pozlačene podkve,
Kupil bom ti uzdo iz baržuna,
Te odeval s svileno odejo;
Jedel bodeš iz srebernih jasel,
Pil rebuljo iz posode zlate».

Tu je šestnajst verstic; pa skoraj le ena med njimi ni izvirna. V serbski pesmi: «smrt Kraljevića Marka» beremo:

«Ta od Šarca boljeg konja nema,
Nit' nada mnom boljega junaka».

Kraljedvorski rokopis pravi:

«Težek boj nam bode s temi vragi».

In v pesmi: «Kraljević i Vila» Marko obgovarja svojega konja Šarca:

---

* Zakaj je pa jokal?

«Jao Šaro, moje desno krilo!
 Dostigni mi vilu Ravijojlu,
 Čistim ću te srebrom potkovati,
 Čistim srebrom i žeženim zlatom;
 Pokriću te svilom do kolena,
 Od kolena kite do kopita;
 Grivu ću ti izmešati zlatom,
 A pokiriti' sitnijem biserom» itd.

Ta ogovor je tedaj iz trijeh ptujih pervin omlédno skerpan.

Marko velí: «jao Šaro, moje desno krilo!» t. j. gorje Šarec, brezi kterege v boji toliko oprvim. kolikor ptica v zraku brez desne peruti. Le-ta misel je gotovo lepa! Lambergar pa drugače pravi. dasiravno je tudi prvemu podobno:

«Oj zlatenko, mila zvezda moja!»

Kaj je zlatenko? In kaj se tukaj pravi: mila zvezda moja? Nič.

Tu veljajo Prešernove besede: tacega se boj ko hudega vruga! S tim pa nikakor ne velím, da bi se nikoli nič ne smelo posnemati. Vsih časov poetje nam pričajo, da se sme; ali tu eno golčico, tam kako protje, in v tretjem kraji eno préklo pobrati, pa iž njih zgraditi poetiški plot, le-temu ne more in tudi ne sme dati veljave nobena kritika, bodi še tako mehka! Učímo se raje od bučele, ki sreblje med iz cvetja, pa ga potem prekuha v satji, ali pa celó v sebi premení v vosek, ki je popolnoma njeno delo, njena stvar.

Poslušajmo zdaj sanje Lambergarjeve matere, ktera

«Vidi gor na jasnem nebu zmaja,
 Ki prihaja od izhoda solnca,
 In požreti hoče černo zemljo,
 Černo zemljo in nebo visoko;
 Pa pripelje se ognjeni angelj
 Od zahoda na oblaku sivem,
 Iz desnice strašne strele meče,
 Da nebo se lomi, zemlja trese,
 In pozoja v strašen brezden treši.
 Pa ji tako beseduje angelj:
 Vstani majka, siva golobica!
 Prevalila noč se je čez polnoč,
 Že danica sije na obnebji,
 In petelin poje v sivo jutro».

Od nekdanj si je človek skušal razlagati sanje, kar skušajo celó še dan danes neomikani in omikani ljudje. Uže od nekdanj so vpletali tudi poetje sanje med svoja dela; pa nikdar nihče se jim ni oglasil, da to ni prav; ampak še le narlepši kos mnoge pesmi je tisti, v katerem se prepeva od njih. Tudi tu bi sanjam bil pravi čas in pravo mesto, ko bi le ne bile tako nenaturne! Čemú je treba zmaja, ki hoče požreti černo zemljo* in visoko nebo? Kaj je nébu in kaj zemlji mar Lambergarjevega boja? Čemú se je pripeljal ognjeni angelj, ki strašne strele meče, da se nebo lomi (?), zemlja trese? Zmaj berž ko ne je Pegam, angelj pa Lambergar; pa vender so le-te sanje tako votle.

* «Černa zemlja» je v slovenskem: «humus», ne «terra».

da bobné, ko prazen sod. Ni treba mu iskati boljega izgleda, kdor hoče izvediti, kaj se pravi vpuhlost. Velike graje vredno je tudi to, da angelj mater obgovarja. Kaj ima pri tem ona, ki le gleda; ki tedaj ni delavna oseba?

Semkaj vzemimo v izgled nekoliko sanj iz narlepših serbskih pesmi.

Kraljević Marko in Arapin.

Arap si je naredil poslopje in pisal je turškemu carju: daj mi hčerko za ženo, ali pa hajdi v boj! (Kdo ne vidi tukaj, da si je Cegnarjev začetek z le-to v rodu?) Car išče bojniki; pa vsacega mu ubije Arapin, ki se nazadnje celo dvigne ter ide notri do Carigrada. Tu morajo dajati mu vsako noč jálovo ovco in celo peč belega kruha itd. Tako je bilo tri mesce; potem pa jaha pred carske dvore. bije s topuzino ob zidove, ter sosuje vse steklo po oknih. Car mu prisiljen obljubi hčer, in čez petnajst dni bi imelo biti ženitovanje. V tem času je

«San usnila gospodja carica,
Dje joj na snu čóek govorio:
Ima, gospo, u državi vašoj
Ravno polje široko Kosovo,
I grad Prilip u polju Kosovu,
U Prilipu Kraljeviću Marko;
[H]vale Marka, da je dobar junak;
Pošlji knjigu Marku Kraljeviću,
Posini ga Bogom istinijem,
Obreci mu blago nebrojeno;
Nek ti otme šćercu od Arapa».

Ženidba kralja Vukašina.

Vukašin je skrivaj pisal Momčilovi ženi Vidosavi, naj svojega možá ali otrúje (ostrúpí) ali naj mu ga izdá, pa da potlej njega vzame. Ona mu tudi na skrivnem odgovorí v pismu, da si ga ne upa otrovati, in da ga je težko izdati, ker ima dobro sabljo in Jabučila, konja s perutmi; ampak navada mu je, da gre vsako nedeljo jutro sò svojimi služabniki na Jezero v lov; pa se naj ondi Vukašin z vojsko skrije, in o pravem času udari nanj; da bo uže ona konju zapalila peruti, in sabljo s kervjo zatopila v nožnico. V soboto večer je vse to naredila; Momčilo pak je po noči imel čudne sanje, ki jih pripoveduje sam svoji nezvéstnici:

«Vidosava, moja vjerna ljubo!
 Ja sam nočas čudan san usnio,
 Dje se povi jedan pramen magle
 Od proklete zemlje Vasojeve,
 Pak se savi oko Durmitora,
 Ja udarih kroz taj pramen magle
 Sa mojijeh devet mile braće
 I s dvanaest prvo-bratučeda
 I četrest od grada levera;
 U magli se, ljubo, rastadosmo,
 Rastadosmo, pak se ne sastasmo;
 Neka Bog zna, dobra biti neće».

Ženidba Maksima Crnojevića.

Crnojević Ivo je šel notri v Benetke doždevo hčer snubit svojemu sinu Maksimu. Dožd mu jo obljubi, in pri odhodu reče Ivo: tisoč svatov

bom pripeljal. in ti nam pridi naproti s tisočimi Latinci; pa vem, da med mojimi in tvojimi ljudmi ne bo junaka lepšega od Maksima. Prav je, če je takó, reče dožd; pripravil bom zetu mnoge in lepe darove; ali gorje ti, ako resnice ne govoriš! Ivo domu pride. pa ugleda sina, ki je v tem času kozé imel in tako ogerdil, da ni bilo daleč gerjega. Oče se vstraši in po dolzem pre-mišljevanji sklene, da bo toliko svatov sabo vzel, da se jih bodo Latinci zbáli. Kar je rekel, to je storil. Ivan kapetan. mož njegovega roda, od-svétva in pripoveduje mu sanje, ki težko da bi kaj dobrega pomenile:

«Oči sklopih, grdan sanak vidjeh,
 Grdan sanak, da ga Bog ubije!
 Dje u sanu gledam na nebesa,
 Na nebu se, ujo, naoblači,
 Pa se oblak nebom okretaše,
 Oblak dodje baš više Žabljaka,
 Više tvoga ponosita grada;
 Od oblaka pukoše gromovi,
 Grom udari tebe u Žabljaka,
 Baš u tvoju krasnu kraljevinu,
 U dvorove tvoju postojbinu;
 Žabljaka ti ogenj oborio,
 I najdonji kamen rasturio;
 Što, bijaše jedan čošak* bijel,
 Čošak pade na Maksima tvoga,
 Pod čoškom mu ništa ne bijaše,
 Ispod čoška zdravo izišao».

---

* «Čošak» = vogál (ecke).

Vse troje sanje so se nazadnje izpolnile; pri vsih trih namérah so bile velike reči na vágalici: Momčilo je bil ob življenje ter vsa njegova družba ž njim; Crnojevičevi svatje so se domú gredé razperli in v boji skoraj vsi pokláli — pa vender nikjer se ni bil prikazal zmaj, nikjer angelj! Kakor naj bi se mi Slovani učili jezika od prostega ljudstva, ravno tako naj bi ga tudi posnemali v poezíi, posebno Serbe. Ali težko je prav slišati, še težje prav viditi; nartežje pak je prav uméti!

Tudi Lambergarju se je sanjalo na Dunaji:

«Da stoji na sivi skali v lesu (kraljedvorščina!),
Ino gleda na visoko drevo;
Ondí vidi, kako strašna kača
Med zelenjem se ovija kviško,
Da polomi kosti golobici
Na drevesni vejici sedeči,
Pa spod neba plane sivi jastrob,
Z ostrim kljunom stare glavo kači,
Ter odnese spred očí jo njemu».

Tu je zopet kača = Pegam, jastrob = Lambergar in golobica = Vida. Nekoliko si je to podobno s tim, kar v drugi pesmi Homerjeve Ilijade od 307. do 319. vrste pripoveduje Odisej; pa vender ne bom rekel, da bi naš pevec morda ne bil samostojno mislil. Narveča pregreha tih sanj pak je, da jih je tukaj ravno toliko treba, kolikor tretjega očesa v glavi.

Grajati moramo tudi: «sabljo sedem centov težko; lučanje mlinskih kamnov; cverčanje reke

Donave, ko je bil Lambergar vanjo vergel Pegamovo glavo; grajati moramo konja zlatenka ravno zató, ker je bil v Černučah Savo preskočil — kdor je vidil černuški most, vé kaj se to pravi! Vse té in take prepásene reči so učenemu poetu napáka, ker jim ne vé prave mére, in zato jih tako omledno osnuje, da so kakor pogreta jed.

Detinski um neizobraženega ljudstva rad nareja hiperbole, posebno v poezíi; Homer jih je poln in tudi serbske pesmi. Ali gotovo bi bilo smešno, ko bi si dal pameten, bradát mož narediti otročje hlačice, ki so zadaj razklane; ravno tako smešno je, ako se omikan človek spakuje po obnašanji prostega ljudstva. Mi smo bili po šolah; bili smo dalje med izobraženim svetom in med njegovimi krivicami, ki so nam omajale vero v marsikako reč, pa tudi v take nedolžne izmišljave. Kdor sam veruje, kar zлага, ta uže od začetka misli, kako bo končal; kdor pa sam ne veruje, kar pleteniči, ta ne more svoji reči pravega uda najti, in tako se mu nit zamota, da potlej sam ne vé, kako bi in kaj nazadnje. Pa tudi uže med prostimi Serbi se nekteri šaljivci posmehujejo tacim hiperbolam v pesmih. Semkaj bije naslednja zabavljica:

«Zelje bere aga Asan-aga
 U Mostaru nasred Sarajeva;
 Gledalo ga vlaše ispod Beča,
 Na Bijograd pušku naslonilo,
 Na zlo ga je mjesto pogodilo:

Pod koljeno medju oba oka.
Mrtav pade aga Asan-aga,
Mrtav pade, zdravo kući dodje».

Veliko neprijetnost «Pegama in Lambergarja» imenujemo tudi to, da se stare verstice vedno ponávljajo; nektero celó štirikrat beremo; to je vender preveč! Homer in Serbje delajo časi takó, res, ali samó zató, ker ne znajo ne pisati ne brati, in tudi možjé, ki so zlagali Odisejo in Ilijado, gotovo niso znali; pa da se ni treba toliko iz glave učiti, prepevajo take reči, ki so bile uže popred na versti, zopet ravno s tistimi besedami. Vse kaj družega pa je pri učenih poetih, ki pojó le na papirji; kar je pri unih naravno, to je pri le-tih — smešno.

Konec le-te pesmi je zopet čisto nepotreben. Tudi to je vmetavnost, da se poetiško delo prav končá; ne prehitro, ne prepozno. Ko bi nam kdo velel, da naj kerstimo zadnje tri verstice, odkrito bodi rečeno, da bi jim ne védeli lepšega imena, kakor *Tomanizem*. Serbje ne dajo nikoli junaškim pesmam liriškega repa, kakoršnega ima «Pegam in Lambergar»; le «Filip sljepac» je naredil nekoliko tacih, ki so pa sicer visocega duha in vredne, da se prištevajo narboljim, kar jih ima njegov narod. Le-ta «peváč» je slavodatke pristavljaj od samega veselja zavoljo zmage svojih bratov, ke je prepeval tačas, ko so imeli Serbje s Turki hude boje. *Vuk* je te pesmi prepisal precej iz njegovih ust; ali za terdno sem

prepričan, ko bi bile hodile kacih petdeset let med narodom, in potem še le zapisale se, da bi več ne bile imele prilépká; ljudstvo je v svojih rečéh narbolji sodnik.

Gosp. Cegnar je dal svoji pesmi *slovansko junaško mero*, t. j. troheje desetih zlogov z odmorom za četertim. Kolikor ima Serb junaških pesmi, vse so zložene v le-tej meri, ki je temu narečju tako lahka, da bi v njej skladal skoraj sleherni človek, če tudi ni rojen Serb, da je le pesmi nekoliko časa bral in razumel jih. Tudi to pomaga, da ima le-ta narod toliko lepih verzov. Mnogo težji pa so taki troheji slovenskemu narečju, v katerem je več soglasnic pa samoglasnic menj kakor v serbščini; zato morda se jih ogiba naše ljudstvo, kteremu so bili do zdaj še čisto neznani, in menda mu bodo tudi neznani ostali. Jaz mislim, ko bi se hotle serbske pesmi zares kdaj posloveniti, naj bi se *pojámibile* in dali jim stiki; ravno taka je tudi s Homerjem, pri kterem so nam Ilirci v izgled, ki Odisejo predstavljajo v narodni jezik in narodno mero. Tukaj pa zopet nisem rekel, da bi pri nas nikoli ne smeli zlagati v junaških trohejih, posebno kader pesem ni odločena prostemu ljudstvu.

Nikakor pa ne moremo pohvaliti verzov, kakoršna sta naslednja (edína) dva v tej pesmi; prvi je:

«Dela (obljube na vsih božjih potih);»

drugi pa:

«Ko na naklu od belega železa».

Do zdaj še nisem bral v nobeni junaški, morda v ženski berž, da bi se morala pogoltniti samoglasnica pred samoglasnico, kakor je bilo v prejšnjih dveh verzih, in kakor je navada nekterim slovenskim poetom; tudi *Prešernu* je bila ta napaka ptuja. Res da je pisal neki Serb, (menda v Milošijadinem predgovoru), da se on tega drži zató, ker je tako delal tudi: *Petrarka*, *Dante*, *Shakespeare*, *Voltaire* itd. Tak izgovor je od sile brezumen. Nič se ne bój; ti možje ti bodo gotovo pokazali, kaj hoče imeti duh slovenskega jezika! Čemú hodiš tako deleč po vodo, ker imaš domá pred nosom studenec?

Govor naše pesmi je lep, sploh čist in polnoglasen, ter opominja večkrat kraljedvorskega rokopisa. To uže vemo, da gosp. Cegnar je mož, ki zna delati slovenske verze in pesmi, vzlasti liriške; junaškim naj bi dal slovó. Dobí se pa tudi v jeziku sem ter tje kak madež, na primer:

«Mojo hčerko ,tirja' pesoglavec».

Kaj morda mu je kaj dolžna? Verjemite mi, slovenski pisarji, da prost človek dostikrat ne vé, kaj pravite, pa samo zató ne, ker jezika ne znate. Ali bi se ne moglo reči, kakor tudi kmet pravi:

«Mojo hčerko ,hoče' pesoglavec».

Kolikrat bo treba še zatrobiti, da «terjati» ni: «hoteti»?

Dalje naj bi se bil pesnik tudi ognil *Koseskizmom*. Sem štejemo: «sovet» namesti «svèt»; «pogin» (kmeta sem slišal «pôgub» poleg «poguba», ki je sploh znana beseda).

V Lambergarjevih sanjah beremo:

«Ondi vidi, kako strašna kača
Med zelenjem se ovija kviško,
Da polomi kosti golobici».

Zdaj se to ne vé, ali je polomila kača, ali je samo lezla, da bi polomila?

Gosp. Cegnarja poznam. Bila sva prijatla, dokler je v Ljubljani živel; potem si nisva dopisovala, pa vé, da so ostale obéh misli pri starem. Menda mi ne bo zameril, kar sem tu napisal, ker me ni strast gonila k temu delu, ampak samo to, ker je poet v Pegamu in Lambergarji nehótoma tako deleč zašel iz pravega pota, kakor ne kmalo kateri slovenski pesnik narnoveje dobe. Vsacemu človeku veljá, oglasiti se, ako vidi koga, da je zašel iz prave ceste, posebno pa takrat, če je nevarnost, da bi jih več udarilo za njim. Pri tem sostavku mi je bila najbolj pred očmi korist «Glasnikova» in mladih pisateljev, ki še nimajo samosvojega okusa. Saj vémo, kakó je pri nas, da gremo po sledu tistega možá, ki je pot izgrešil, raje kakor pa za tistim, ki prav hodi; priča nam sta *Prešerin* in *Koseski*.

Preden bo konec, nekoliko besed še Vam, gospod *Vicko Dragan!* Predragi moj *Dragane!* kaj se to pravi: «pri nas hira ljuba — gemüthlichkeit? — Sedaj imamo tolčno natiskane (?) cifraste «speiszettelne». — Letos pridejo koroški inženirji — diese schwerfälligen Karner in pokupijo vse lože v theatru. — Stara «gemüthlichkeit» je «hin». — So sami «Vollblut»-slovinci itd.»

Naj Vam peró zlodej vzame, če se to pravi slovenski pisati! Če je morda tudi namenjeno, da bi imelo biti šaljivo, pa take oblode vender ne more biti nihče vesel! Ali se to pravi slovenski misliti? Ali ste se Vi kdaj potrudili, kdaj preudarili, kako Slovenec zavija, kako dopoveduje? Slovenski pisatelj mora — se vé da razun učenih rečí — tak jezik rabiti, da ga umé vsak človek, če tudi nemški ne govori; kdo pa Vas more umeti?

In ti pa, ljubi moj *Glasnik!* če boš tako bobnal, verjemi, da ne boš dolgo «marširal»!

1858.

Napáke slovenskega pisanja.

Skoraj vsi, ki pišemo, *stavimo* slovenske besede, *mislimo* pa le nemški. Po takej poti ne upajmo kmalo izverstne proze. Čudo res ni, da je tako, ker se ločimo iz domačega kraja, ko smo še otroci; potem pa v mestih živimo, govorimo večidel nemški, beremo večidel nemške knjige poleg pisanja družih narodov. To je užé stara tožba, pa vender še zdaj nova. Ni še dospelo naše slovstvo do tiste stopinje, da bi se človek do dobrega izučil jezika iz golih knjig; zaklad slovenščini je zmirom še kmet in ljudstvo zunaj mesta. Ali koliko pisateljev pa je, ki morejo na selu živeti? Zato je pa tudi sostavek našega jezika, vzlasti v knjigah, redek, o katerem bi se brezi skrbi reklo: to je čist in dober govor! Bog obvari, da bi s tim hotel koga ubadati, ampak samo dovoljeno mi bodi, naj povem odkrito svoje misli, kakor gré poštenemu človeku.

Malo se je do zdaj še pisalo o *skladbi* slovenskih besed v stavek; zato hočem po svoji moči nekoliko govoriti o tem, pa ne bom po-

zabil narhujih in narnavadnejih grehov slovenskega peresa v zdanjem času. Naj se mi tedaj ne zameri, da opominjam tudi to, kar se je sém ter tjè uže opomnilo po «Novicah». Izgledje, ktere bom tú pretresal, vzeti so skoraj vsi iz neke naših knjig, ki je bila ravno pred mano, ko sem to pisal.

1.) Slovenskega pisanja prva napaka je, da *glágole* (zeitwörter) devamo vedno le *stavku na konec*, kakor da bi ne smeli drugej stati, n. pr. «O mraku se že *napravi*, spet moške oblačila *obleče*, se dobro v kožuhe *savije*, in tudi par samokresov za pas *vtakne*». Tako je Nemcem navada, in tacih izgledov ima vsaka knjiga po sto in sto; le-ta še ni naršlabji med njimi. Vender pa vprašam: ali bi ne bilo blagoglasneje: «*Napravi* se že o mraku; *obleče* spet moške oblačila; *savije* se dobro v kožuhe, in *vtakne* tudi par samokresov za pas?» Poiščimo si družega: «Poleg tega jezljivega serditeža (t. j. nekakov potok), ki danes le bolj tiho v globoki strugi teče, in se le sém ter tjè svoje gorne ali divje rodovine *spomnivši* predrzno *poskoči*, *bomo lezli*». To je taka zmes, da človek še skoraj ne vé, kaj bi pisatelj rad povedal.* Zdi se nam vsa ta misel nemška; ali vender bilo bi dosti umevneje vsaj

---

* Opomnilo me je nemškega verza:

«Sein vater hiess Melcher,
Ein bauer war welcher».

tako le: «*Lezli bomo* poleg tega jezljivega serditeža, ki danes le bolj tiho v globoki strugi teče, in le sèm ter tjà poskoči, spomnivši se svoje gorne (?) ali divje rodovine (?)». To vse pa le od tod izhaja, ker *prestavljamo nemške misli od besede do besede*. Naslednji stavek mi bodi priča, da je res, kar sem djal: «Mesec je *svitlo svetil*». Kdo tako govori? Bi li pametnemu človeku kdaj prišla na um taka neumnost, ako bi pred njim ne stale nemške besede: «Der mond *leuchtete hell*?» Bere se dalje: «Obljubil jej je tudi, da bi vsaj ne obupala, jo pogostoma obiskat hoditi, ter jo tako s svojo pričjočnostjo krepčati»; to je: «*Er versprach ihr auch, dass sie wenigstens nicht ver-zweifeln würde, öfters zu kommen, um sie zu besuchen, und sie so durch seine gegenwart zu stärken*». Dalje: «Nikdar me ne smeš zapustiti!» «*On (!) mora, reče . . .*» Kdaj pravi kmet: «*On mora?*» Še zdaj si nismo zapomnili, da Slovenec *osebnih zaimen* sploh pred glagol *ne* stavi, kakor tudi Latinec *ne*, ker z glagolom vse dopové. Tako pišemo, pa hočemo, da bi ne zaspavali naši časniki; hočemo, da bi koga razveseljevale naše koderčije!

Vsak dan bereš, kolikor hočeš, stavkov taticih, da imajo pomozni glagol (hilfsverb) kmalo od začetka; ali dopovedovavnik (aussageverb) pa stoji deleč zadaj notri v deveti deželi tam pri Jakobu Žerjavu. Iz tmé izgledov edinega: «. . . kakor ti angeljski mladenč, ki je vedno, tudi med straš-

nim vrišom in gromom krvave vojske, nedolžno srce, živo vero, trdno upanje, gorečo ljubezen do Jezusa, pokoršino do svete cerkve in hvaležno srce do svoje matere *ohranil*». «Ohranil» je ravno *trideseta* beseda za pomožnikom: «*je*». To ni slovanski! Kdor noče meni verjeti, poslušaj kmeta, in beri dobre knjige družih narečij. O grehah zoper slovnico (mladenč. vrišom) raje molčim; saj vem, za koliko sto pisateljev se je za stonj trudil ta in uni slovničar.

Slovenec, ako ne misli nemčiti, ne sme trgati pomožnikov: «*sem, si, je, bi, bil, bom*» itd, tudi ne okrajšanih oblik osebnega zaimena: «*se, si, me, mi, te, ti, ga*» predeleč od dopovedovavnika; le malo stavkovih členov bi smelo biti vmes, ne pa cel stavek, posebno če je dolg, ali še celó po dva. S tacim so naši pisatelji bogati, n. pr. «Pri tem pogovoru *si je* stari Vazil večkrat na skrivnem marsiktero gorko solzo, ki mu je po licu pritekla, *obrisal*». Ali bi se ne moglo reči: «*Obrisal* si je večkrat na skrivnem stari Vazil pri tem pogovoru masiktero gorko solzo, ki itd.?» Srb res da časi vrine klicavnik (vokativ), ki je skoraj nekoliko podoben samostojnemu stavku; ali to je le *ena* beseda, n. pr. «Što li si se, sine, namrdio?» Bere se tudi v národnih pesmih, da je kratek *mali stavek* (nebensatz) vgojžen med okrajšano zaimensko obliko in med glagol; pa tacih izgledov ni dosti; jaz vem dozdej le za dva: «Sve *joj*, šta je i kako je, *kaza*; nadalje:

«Sve *mu*, što je, po istini *káza*». Ali vsako uho čuti. posebno v prvem, da se je pevec osvobodil skoraj čez navado. Večkrat se bom opiral na slovstvo serbskega *ljudstva*,* ker je to narečje našemu naj bliže, in ker sta v njem stavek in misel krepka, domača, kakor hoče imeti svojstvo slovanskega jezika. Vsaka beseda je samorašča, pognala iz prave korenike, ne skovana z veliko skrbjo, pa vender napek; tù misli in govori prosti národ.

Skladba je čista, posebno v *pesmih*; v *pripovedkah* ne vselej tako, ker jih lahko vsak pripoveduje in kvári, kakor hoče; pesmi pa so vezane in zvarjéne; učiti se je mora, kdor jo hoče peti. Tudi ni utegnil *Vuk* pravlic tako skerbno zbirati in tenkovestno primerjati, kakor je pesmi, za kar naj bi mu veliko hvalo vedili vsi Slovani, vzlasti pa Serbje. Kako bi se bilo njihovi krasni lastnini godilo, da je prišla v roke neukretnemu Konštantinu Kaulicii, ki je iz svoje modrosti dodeval in popravljal, kakor se je njemu zdelo?

Nemec govor *končava* z glagolom, *Slovan* ga sploh ž njim *začenja*, vzlasti kadar govori v zdanjem času namesti preteklega, in tudi, kadar je stavek kratek, da nima *razmér* (umstände) in družih *sklonov* pokornih glagolu (ergänzungen); potem še le versti druge člene. *Priloge* (beiwörter)

---

* Ne pravim zastonj: «ljudstva».

devamo v navadnem govorjenji pred *imena* (hauptwörter), in vsaka beseda, ki *pojasnuje*, naj stoji blizo *pojasnjene*. Razmére, ki značijo: *mesto, vsrok, čas* itd., in vse drugo, kar pojasnuje glagol, mora biti, kolikor more, blizo njega; časi pred njim, časi za njim. Le razmera, ki znači kakovost (art und weise), mora stati *pred* glagolom, ako je *imenovavnik* (subjekt) postavljen pred glagol ali pa v glagolu *skrit*; sicer je lahko tudi za njim; n. pr. «Pred pojedino *na glas* molijo za mertvega». «Pa ne: «pred pojedino molijo *na glas* za mertvega». «Saní *hitro* tekó;» ne: tekó *hitro* saní»; vendar je tudi prav: «saní tekó *hitro*,» ker tù stoji glagol *za* imenovavnikom.

Imenovavnik stoji *sploh* pred *kazavnikom* in pred družimi skloni, časi pa tudi pozneje; saj naš jezik je ugibčen; oberneš lahko govor, kakor ti bolj prav sodi; le dopovedovavnika ne loči tako deleč od pomoznika; nikar ga ne hrani vselej za na zadnje.

Navada je, da začenjamo govor z *velicim stavkom* (hauptsatz), za njim pa stoji *mali* (nebensatz), ali ga pa gojzdimo va-nj; časi je tudi pred njim, ako znači *razmére* (umstände), ali pa če stoji namesti *imenovavnika* (subjektivsatz), ali namesti *družega sklona* (ergänzungssatz), ter se začinja z besedami: *kdor, kar, kteri, čigar* itd. Samo pomniti se mora, če je mali stavek *vgojžen* ali pa *za* *velicim* stoječ, da ga je *sploh* pritisniti precej k tisti besedi, ktorej je dan v pojasnilo.

— Nемец druží mnogo velicîh in malîh v en stavek; Slovenec dela raji bolj kratke odmere v govoru.

Izgled, v katerem je mali stavek *za* velicim: «Olga je tako mîlo jokala, po zgubljenem bratu povpraševala tako zvesto, da je skoraj omečila serce Ivanovo». Tukaj se *mali* tišči besede: «*zvesto*», ker jo pojasnuje; vender je tudi prav: «Olga je tako mîlo jokala, po zgubljenem bratu tako zvesto povpraševala, da je» itd., ker mali stavek ne pojasnuje samo besede: «*zvesto*» ampak ž njo tudi *glagol*.

Izgled, v katerem je mali *vgojžen*: «Pobožen menih prosi prečiste device Marije, ki je zdravje bolnikom, posebnega pripomočka bolnim revežem». Tú se mora *mali* tiščati besede «Marije», ker jo tudi pojasnuje.

Izgledje, v katerih so mali *pred* velicim: «Kar sem kupil, to bom lupil». «Kdor bo kravo vračal, ta bo oves plačal». «Čigar so konji, tega je voz». «Da (kadar, ako, če) te vidim, pa te bom poklical».

O tem bi se lahko govorilo še več, ali tukaj branita čas in kraj, da ne rečem tudi pomanjkanje terminologijskih oblik. Še zdaj so *Vodnikove* besede te verste boljše od vsega, kar napiše uni ali ta; vsa novina je taka, da nas Bog vari! V neki slovnici, ki nima pisateljevega imena, beremo: «*podsebek*» (subjekt), «orečenje» (prädikat), «*nobojni*» spol (sächl. geschlecht) po la-

tinski besedi: neutrum, narejeno iz: «nobeden». Ali kako more živa duša iz «nobeden» skovati «nobojni»? Ta beseda bi mogla izhajati po analogiji samo iz glagola: *nobiti*, ki ga pa nikjer ni. Gotovo je bil stokrat bolji stari *srednji* spol. Tudi se bere: «*narava = sitte*»; ali uže pri starih Slovencih je: «*sitte = nra*, a», m. sp.; «*narava*» je nova beseda za ptujo: *natura*. Dalje stoji: «*lepo dišati*» = *wohlriechen*, «*dobro dišati*» = *wohlschmecken*. Rad bi vedil, kje se tako govori? Kmet časi res veli: «ta jed mi *diši*»; ali s tim le dopoveduje, da ima želje do kake jedi, ne pa, da je: «*wohlschmeckend*». Dolenc bi djal: ta jed je *slastna, neslastna*, ima *slast*, nima *slasti*. Ko bi ta knjiga ne imela spredaj letnic, gotovo bi mislil, da je pater *Marko* njen oče; le on je znal barbariti, kakor je n. pr. naslednje: «*podbudujejoč, odstrašujejoč* (abschreckend),* (na se) *vlečejoč*** (kraj) = anziehend, *okrepčujejoč, zadostujejoč*.» In tacih napák ni kraja ne konca, kakor bi ne imeli razun slovníc uže dovelj družih pisarjev, ki nam jezik pridijo.

2.) Stavkov ne smemo začenjati s *pomozniki*, ne z *okrajšanimi oblikami osebnih zaimen*, tudi

---

* *Abschrecken* se pravi: *ostrášiti*, ne: *odstrašiti*. Le tačas bi se reklo, da je kdo n. pr. tatéva *odstrašil*, ako bi mu bilo vedeče, da bo prišel krast, pa bi se v kosmato kravjo ali volovsko kožo zavil, i tako odgnal ga. *Odstrašiti* je: «*wegschrecken*».

** Horrendum!

ne z *okrajšano obliko glagolovo: hoteti*: «čem. češ, če itd.» Napek je: «*Ga* utolažit poiščejo kake sladkarije»; ravno tako tudi: «*Čem* te oglasiti (sic?) pravi streže» (ich will dich melden). Druga narečja vselej stavijo te besedice še le za glagol, ako ni pred njim kacega *imena, za- imena* itd., ki imajo moč, da potegnejo te besedice bliže sebe pred glagol, n. pr. «Da se priča i pripovijeda». (Vezíca: «i» [und] nima te moči; «in, ino» jo imata.) — Najneukretniše pa je, ako stoji pred velivnikom (imperativom) okrajšana oblika osebnih zaimen: «*Ga* ujemite in k meni pripeljite!» Kaj tacega se le v knjigah bere; ali govoril gotovo še nihče ni tako, dasi ravno Slovenec ni prevesten pri stavi tih besedic, ker je naš jezik več ali menj ponemčen celó v najbolj skrivni tokávi, in tudi ni vse zlató, kar pada kmetu iz ust. Naslednji stavek gotovo ni za nič, akoravno ga je govorila baba, domá iz kraja, kjer je slovenščina dobro čista: «Oženil se je brezi *vsega mojega vedósti*». Kopitar je djal, da si upa dobiti za vsak naš germanizem *dva česka* in *dva poljska* ter dva turcizma v *serbskem*. Nemogoče ni; ali tajiti pa vendar ne moremo, da je naše narečje ravno v stavi svojih besed popačeno in poptujčeno skoraj bolj od vsih družih.

Tudi ne bodi pozabljeno, da besedica: «ne» mora stati vselej *pred* velivnikom, nikdar za njim. Kosmat germanizem je: «Izverzi me ,ne'», namesti: «Ne izverzi me!»

Ali Slovenec vendar časi govor začenja s pomozniki, z okrajšano obliko osebnih zaimen in glagolov: «hoteti», in sicer:

a) v *skrajšanih* stavkih, n. pr. «se vé, se zná», namesti: «to se vé». Vzlasti prigovorov je veliko tacih: «Kdor ne misli plačati, se ne puli za ceno» (ta se ne puli). Take izkrajške imajo tudi druga narečja, dasiravno toliko ne, ko mi, n. pr. «Čini mi se, bi mi boljše bilo»; namesti: «da bi mi itd.» «Kakby zralo žitko v poli, by vezdy jaro bilo?» namesti: «kdyby vezdy itd.»

b) Kadar je glagol «biti» samostojen in ne pomozen, in vzlasti, če ima náglas (nachdruck) n. pr. «Ali si moj prijatelj?» «Sem tvoj prijatelj!» «*Bil* je oče, ki je imel tri sine.»

c) Kadar imajo: «sem, bom, čem» polno obliko: «jesem, bodem, hočem». Mi smo izgubili *jesem*; v drugih narečjih še živi. Serbske pesmi; «Jedni vele: *jest* preturio; namesti: «preturio *je*».

d) Časi, kadar stoji *mali* stavek pred *velicim*, n. pr. «Ko ga vidi, kako tava, *mu* pomoli verv». Serb bi velel: «onda *mu* pomolí»; ali tudi: «pomolí *mu* verv»; tudi v našem jeziku bi ne bilo neprijetno: «tedaj *mu* pomolí». Djal bi, da pri nas v tacih namerah *celi stavki* vlečejo te besedice bliže sebe pred glagol ravno tako, kakor smo popred rekli od *posameznih* bolj važnih členov.

Kadar *mali* stavek gojzdimo v veličega, moramo staviti okrajšano obliko pomoznega gla-

gola precej za vejico (.), ker ni več v navadi: «*jesem, jesi*» itd., n. pr. «Tvoj brat Fedor, že od nekdanj malopridnež, *je* ubit». «Otahičanje, ki živé na otoku Otahiti, *so* lepi ljudje.» Gotovo bi se terdo glasilo: «Tvoj brat Fedor, že od nekdanj malopridnež, ubit *je*». Premalo svobode v govoru pa nam bi privoščil, kdor bi hotel, da naj vsak stavek te verste zasuknemo tako-le: «Ubit je tvoj brat Fedor, že od nekdanj malopridnež».

e) Kadar prašamo: «Si vidil mene?» «Si-li odgovoril?» Tako je tudi pri drugih Slovanih.

Nemci devajo časi pogojivni govor (bedingungssatz) v obliko vprašavnega, n. pr. «*Hat er kein's, macht er ein's*»; namesti: «*wenn er kein's hat*». Tudi naš Prešerin pravi: «*češ* biti v kranjskih klasikov števíli, debelo jo zarobi»; namesti: «ako *češ* biti» itd. Mislil sem, da je to le nemškemu jeziku lastno; ali tudi Slovan je vsaj nekdanj tako govoril, če zdaj več ne. Bere se v dveh najstarih odlomcih kraljedvorskega rokopisa, v «*Sněmu*» in «*Ljubušinem sudu*».

Staročeski:

«Rozrěšite moje výpovědi,
Budetě-li u vás po rozumu;
Nebudetě-l' u vás po rozumu,
Ustavite ima nový nález».

Slovenski:

«Presodite moje si izreke,
Ako bodo po razumu vašem
Če ne bodo po razumu vašem,
Vstanovite jima novo sodbo».

Sněm:

«*I umre-li* glava čelědina,
Děti vsie tu zbožiem v jedno
vladú».

«*In umre-li* glava rodovini,
Vladajo najvkup blagó otroci.»

3.) Tretja navada gerdega nemškovanja pak je, da kerčimo *male stavke*, devaje dopovedovavni glagol v «*nedoločivnik*» (infinitiv). Tako pišemo vsi: *bodi-si Peter, bodi-si Pavel*. Vzlasti le-ta germanizem nam je v obili časti; rekel bi, da najbolji naših pisateljev še skoraj ne vedó, da to je neslovenski.

Ne mislim, da naj se nedoločivnika tako ogiblujemo, kakor Serbje, ali celó Bulgarji, ki ga dan danes uže več nimajo; gotovo je pa vender, da pri nas nikoli ne sme in ne more stati namesti *celega stavka* po nemški navadi. Kmeta sem dobro poslušal, in vidil sem, da nimamo veliko nesamostojnih glagolov, ki ga hočejo imeti za sabo. Ti so: «*hoteti, moči, morati, smeti, dati* (lassen), *želeti, veleti, ukazati, zapovedati, začeti, nehati, braniti, upirati, vreden biti, željen biti, spodobno biti, nimam kaj, nimam kam, nimam za kaj (za čim)*», in morda še kaj — pa malo — družih. Toda pri mnogih med temi rabi kmet poleg nedoločivnika skoraj še *raje* vezico: «da». Iz tisuč izgledov, kako naj se ne piše, izberimo samo kake tri: «Skoraj bi se bil tako deleč spozabil, *mu kroglo v serce poslati*». Tù je vsa misel malega stavka čisto nemška. Dobro vem, da bi te kmet tako govorečega debelo pogledal, ker bi ne vedil, kaj praviš. Imelo bi se reči: «Skoraj bi se bil toliko spozabil, da bi ga bil kmalo v serce vstrelil». Dalje: «Olgo vedno veselo viditi, tudi Vazil serčnejši postane»; namesti: «tudi Vazil

je bil serčnejši, ker je Olgo vidil vedno veselo». Tukaj bi še Nemeč ne djal: «Die Olga immer froh zu sehen, wurde auch Wasil herzhafter». Še več tacega se je prikralo v naše pisanje, kar pa vse vkup nič ne velja, n. pr. «sestro *viditi*, skočim z voza;» ali: «to novico *slišati*, ostermim». To so skerčeni stavki nedoločivni (infinitivsätze), ki jih prosti človek ne govori, in razun nas tudi ne piše nobeno drugo narečje. Še en izgled: «Ga *utolažit* poiščejo *kake sladkarije*». Imelo bi se reči: «da bi ga *utolažili*, poiščejo *kakih sladkarij*»; ali pa: «*da ga utolažijo*» itd.

Beli Krajnci stavijo po serbski navadi namesti pogojnega naklona v preteklem času pogojniki sedanjega, n. pr. «*Da grem* jaz v mesto, gotovo bi me ne bilo več nazaj;» namesti: «*ako bi bil* šel jaz» itd. To je posneme vredno, ker je kratko, lepo in domače; s tim se mnogokrat ognemo brezištevilnih oblik: *bi bil* itd.; ali kaj, ker naši pišateljji svojeglavno zamečejo vse, kar niso slišali v svoji koči. Le nemškovanja se v slast poprijemljejo, naj ga slišijo ali beró!

4.) Ne smemo tacih stavkov devati v *trpivni naklon* (leideform), v katerih stoji potem imenovavnik v rodivniku s predlogom «od». Nihče ne pravi: «Bežim, ker sem bil od očeta tepen»; ampak: «bežim, ker *so me oče tepli*». Ako bi te kdo vprašal: «*zakaj bežiš?*» in ti bi mu odgovoril: «*ker sem bil tepen*»; vender ne bo uni dalje vprašal te: *od koga* si bil tepen? ampak

djal bo: «*kdo te je tepel?*» Stari Slovenci so devali take stavke lahko v terpivni naklon, ker so imeli *storivnik* brezi predloga, n. pr. *Travička*, stupana *cusim kopytem.*» «V'zveden byst' Jisus duh'm v' pustinijû.» «V'sja mnie predana sût' ot'cem moim.» Ako je v delavnem stavku imenovavnik *živa oseba*, Slovenec ne jemlje nikoli terpivnega naklona; kader je pa imenovavnik *reč*, potem ga lahko denemo v storivnik s predlogom «s», in tako naredimo terpivni naklon. Prešerin pravi: «poroseno od ljubezni čiste». To je gotovo neslovenski; ali dobro bi bilo: «porošeno s čisto ljubeznijo».

Vem, da se bere tudi v starem: «Izkusit se *ot dijavola*» (um vom teufel versucht zu werden), in več tacega; ali to je zasejano iz gerškega. Rusi pri takej priložnosti rabijo sami storivnik, tako sploh tudi Čehi; Poljci, bolj poptujčeni, devajo časi, posebno pri živih osebah, rodivnik s predlogam «przez». Pa ne spominjam se, da bi bil kaj tacega bral v serbskih narodnih pesmih, razun dveh namer: «To ni magla od Boga poslana», in pa: «Nije rodjena *od oca i majke*». Ali ta dva oba izgleda sladita po cerkveni slovenščini, ako ne rečem, da v zadnjem predlog «od» bolj znači *mér*,* *od kod* je rojena. Prosti

---

* *Mér*, i, žensk. sp., die richtung. V Laščah pravijo: v katero *mér* je tekel? *Méroma* je beiläufig, ako je govorjenje od *velikosti* in *prostora*, n. pr. «kolika meroma je palica?» «Kako meroma bučele sedé?»

Serb govori po duhu našega jezika le vedno raje v delavnem naklonu: se vé da se učeni poprijemljejo terpivnega, obračaje se po ptujcih. Vedno bi se moralo našim južnim bratom na uho trobiti: Pustite ptuje blago; učite se jezika iz svojih neprecenljivih pesmi; iz njih zajemajte; berite jih noč in dan, da jih boste umeli! Naj imajo vaši poetje krasne pesmi, zložene po duhu izobrazene Evrope, ktera njih je vredna jermenje odvezati Kraljevičevim? Žalost in nevolja obhaja človeka, ako bere serbskih in ilirskih pisateljev poezije, ki so jih skušali peti po narodovem duhu. Kako omledno je večidel vse! Zakaj? Zato ker so ptujjih misli tako polni, da ni več prostora za domače.

5.) Napek rabimo *same rodivnike*, ako ž njimi hočemo zaznamovati *čigavost*. Nikdar kmeta ne slišiš: «Ko prideš do vrat *mesta*»; «to je *sina* sin, *hčeri* brat». Ako vprašam: «do čigavih vrat? čigav sin ali brat?» ne moreš odgovoriti: «*mesta*; *sina*; *hčeri*». Sam rodivnik je ušesu premalo; zdi se, kakor bi nekaj manjkalo; in če je krajši rodivnik, bolj se nekaj pograša v odgovoru.

V tacih primerah se govori na dva načina: deva se namreč namesti rodivnika *prilog*, n. pr. «Ko prideš do *mestnih* vrat; to je *sinovlji* sin, *hčerinji* brat; *grofénjo* sestro sem vidil (der gräfin schwester).» Serbski: «Volim brata od *očinjega* vida».

Tudi se jemlje dajavnik (dativ), ki mora stati vselej *pred* besedo, ktero pojasnuje: «Ko prideš

mestu do vrat; velik je *očetu* do brade; *bratu* je konj ukráden; pojdi *vragu* v—». Posebno Serbom je to navadno: «Prnu vila *nebu* pod oblake; nahodi se *šatoru* na vratih; ona izjede *ribi* desno krilo».

V prozi bi se imeli taci*h samih* rodivnikov ogibati, kolikor se dá; v pesmih pa, ki imajo mnogo prostěji govor, ni vselej mogoče. Bere se užé v kraljedvorskem rokopisu: «lom *oščepov*, blisket *mečev*, ohenj *buře*» itd. Tudi v serbskem se nahaja semtertjè kak rodivnik te verste, pa v *junaških* pesmih redko; več se jih bere v *ženskih* — ali opomniti je, da mnogi med njimi dišé po cerkveni slovenščini, n. pr. «Vodi je (jo) v ime *Boga; rožanstva* lug,» namesti sicer navadnega: rodjenja lug; to je log, kjer se je rodil Kristus.

Drugače je to, ako ima rodivnik pred sabo: *prilog, zaim*e ali *ime*, da ga pojasnuje. Prav je: «*hiša mojega očeta; žena starjega brata*». Serbski: «*Noja ptića* krilo; *dvori Petra Mrkonjića*. Ako vprašamo: čigava hiša, žena; čigavo krilo; čigav dvor? lahko odgovoriš: «*mojega očeta, noja ptića, Petra Mrkonjića*». Tukaj uho ničesa ne pogreša v odgovoru.

Časi ima tak rodivnik še le za sabo eno ali več besed zavoljo večega pojasnila, na pr.: «*Goveda su Milice* moje sinovice; *kći govedara* iz toga i toga sela; sin *cara* od one zemlje.»

Da bi kdo napek ne razumel, opominjam, da je ta rodivnik vselej navaden in dober, ako

znači *kolikost* (genitivus partitivus). na pr.: «kos kruha, sod vina, kaplja kervi, kita vijolic.» Imeti ga hočejo tudi nektera imena, ki so ná-se vzela predlogov pomen: «konec vasi, sredo mize (postavite), vkraj hiše, uno stran Save, križ potov itd.» Hoteli so z rodivnikom nadomestiti naši pisatelji stari sami *storivnik*, pa tudi proti jezikovemu duhu, n. pr.: «Mogočnih rok ga zavihiti.* namesti: «z mogočnimi rokami.» Res jako pogrešamo zgubljenega storivnika, ali kdo si ga pisati upa? Nikakor ne velja staviti namesti njega rodivnik. — Ta sklon p je vselej na pravem mestu, ako popisuje lastnosti. Dobro je: «človek bistrega očesa»; napek je: pogledal me je «bistrega očesa».

6.) Nemškujemo, ko devamo: «*bom, boš, bo*» itd. za nemški: «*werden*», ki je pomoznik terpivnega naklona zdanjega časa, n. pr. «Do verha pridšemu bo ves trud obilno poplačan», to je: «Der bis zum gipfel angekommene wird für seine mühe reichlich entschädigt.» Prešerin ima obilotačin napak.

7.) Grešimo v posameznih besedah.

Kolikokrat smo uže slišali in brali, da «*znam*» se pravi «*scio*», pa ne «*possum*»; vendar si tega ne moremo vtepti v glavo; enaki smo otrokom, ki se učé slovnice. Vem, da slišiš tudi

* Tudi to je germanizem. Posebno stari Nemci so radi govorili: «*starken armes griff er ihn an; verhängten zügels sprengte er hinein;*» še zdaj se bere: «*gutes muthes betrat ich den weg.*»

kmeta časi: «To ti *sna* škodovati». Ali vprašam: kaj moramo pobrati vso sodergo po vsih kotih? Saj menda ni neznanu nikomur, da kmet pravi ravno tolikrat: «*utegne ti, utegnilo bi ti* škodovati». Enake veljave je: «*sna biti*».

«*Zamore*» rabimo v pomenu: «*possum*». Ali «*more*» je «*possum*». Kmeta sem le slišal, da je govoril to besedo takrat, kader je hotel za njo to dopovedati, kar je Nemcem: *einfluss haben*: «ta veliko zamore pri cesarji». Pa tudi to menda ni prav domače. Govori se dalje: «hitro si je *zamogel* (obogatel)». «Ta mož *premore tri sto.*» «Hitro si je *opomogel*» (hat sich von seiner armut erholt). Nikoli pa še nisem slišal: «tega ne *zamorem* dvigniti»; vendar smo vsi zaljubljeni v svoj preljubeznjivi «*zamorem*». Slovenec ne sme prestaviti vsacega nemškega: *können* (posse). Okorno bi se glasilo: «To *moreš* lahko storiti»; namesti: *to ti je lahko; to lahko storiš*.

«*Imeti*» v pomenu «*sollen*». Kopitar uči, da glagol «*imeti*» nima tega pomena; ali pri nas ga ima gotovo. Dostikrat sem čul: «Dans ima (namreč: čas) priti; ne bil bi te *imel* (namreč oblasti) zapreti.» Gotovo pa je napek: «ti *nimaš* krasti!» namesti: *ne kradi!*

«*Terjati*» ni to, kar je Nemcem: «*fordern*». Mi *terjamo* «za» dolg samo tistega, ki nam je dolžan. Kmet se nikoli ne zmoti; vselej pravi: «*kaj hočeš? kaj želiš? kaj bi rad?*» nikoli ne: «*kaj terjaš?*» Sliši se tudi: «*kaj iščeš?*»

«*Vsáj* in *sàj*.» Te dve besedi vedno menjavamo. Veči del naših pisateljev ne vé, kaj je «*vsáj*» in kaj je «*sàj*». «*Vsáj*» je nemški: «*wenigstens*», n. pr.: «*Vsáj* jutri pridi; *vsáj* kruha mi dajte.» — «*Sàj*» pak se pravi: «*doch, ja doch.*» «*Sàj* si bil tukaj; *sàj* si človek, ne skala!»

«*Kako da, kdo da, kje da.*» Bere se: «ko sem vidil, *kdo da* je tam; povedi mi, *kje da* so oče?» To je laški, tudi starim Nemcem navadno, Dolencem pa čisto neznan.

«*Za*» = «*zum*» z *nedoločivnikom*, n. pr.: «*peró za* pisati». To menda vsak vé, da je ptuje, ali vender se bere časi tudi po knjigah morda za to, ker je prišlo jako v navado celó po tistih krajih, koder se najčisteje govori. Slišal sem pa Dolenca: «*ta* riba ni za *jéd*»; serbski: «*nema ništo za jelo.*» Tukaj moramo tedaj namesti *nedoločivnika* vselej narediti *glagolsko ime*.

«*Brez da bi*» je kosmat germanizem, dolenskemu kmetu čisto neznan. On pravi: «nisem ga vidil, pa vem kdo je»; ali: «vidi ga ali ne vidi, vem . . .»; tudi: «da si ga nisem vidil, ako ravno ga nisem vidil, vender vem» itd.

Ravno take veljave je: «*namesti da bi*». Kmeta sem slišal: «ne da bi mu bil pomagal, (ampak) še béžal je, — še le bežal je».

«*Nicht einmal — um so weniger.*» To pravijo tako: «tega kamna še ne vzdigneš, nikar (užé) da bi ga nesel».

«*Djati, deti.*» Gorencu je vse *djati*, bodi si: «ponere», bodi si «dicere». in tako tudi pišemo. Dolenc pa dela razloček: «*deti (denem), děl, devêno* (v zloženih glagolih: «*deto*») mu je: «ponere», n. pr. «nimam kam *deti*; kam si *děl*? to je bilo sem *devêno*; *odet, razodet* sem; on je do dobrega *razdet* (zu grunde gerichtet); sin ga je *razdel*». Sliši se tudi: «Jeruzalem so *razdjali*; Jeruzalem je *razdjan*», pa le samo v tem stavku; zato se precej pozná, da je prinešen iz cerkve. «*Djati, djal*, je: «dicere». Notranjci tudi pregibljejo: «*deti*», ali v pomenu: «dicere» v zdanjem času tako-le: «dém, dés, dé, déva, désta, démo, déste, déjo». Še nekaj ostankov tega zdanjega časa je v pomenu: «*thun*», kakor: «to nič ne *dé*; to mi težko *dé*; to mi je težko *délo*». Govori se pa tudi užé: «to nič ne *déne*; to mi težko *déne*; to mi je težko *djalo*», ali gotovo je prvo starje in bolje.

Pervi pisatelj našega jezika, *Primož Trubar*, je bil Dolenc iz *Rašice*,* blizu Turjaka. Njegovo

---

* Jaz sem se rodil majhno uro hodá od «*Rašice*» in dobro vem, kako se tamkaj govori; pa nikdar živega kersta še nisem slišal, da bi dan danes djal: «*Raštica*» (morda je enkrat bilo tako?), ampak «*Rašica*»; tako se pravi tudi vodi, ki teče pod vasjo. Vender se pa: «šč» na Rašici tenko in čisto izreka po vsih besedah, kjer ga hoče imeti svojstvo našega jezika; tudi vsi drugi Dolenci govoré takó; samó «*keršanska* (namesti: *kerščanska*) *cerkev*» je prišla sèm ter tjà v navado, gotovo po duhovnih. Res da je sam Trubar pisal: «*Raštica*»; pa saj je tudi sam sebi djal: «*Raščičar*!» Menda ga je premotila etimologija. Ne morem verjeti, da bi bil po-

ime.* kolikor jaz vem, tamkaj ne živi v nobeni rodovini več; le pripoveduje se, da je bil *Luter Martin* na Rašici rojen, in sicer v sedmi številki; to je gotovo *Trubar*.

Dolencem gré tedaj hvala, da so *začeli*; potlej pa so Gorenci stopili na perste, in zadušili vse druge svoje rojake zato, ker je bilo med njimi učenih glav, posebno duhovnih, dosti več kakor med Dolenci, kar je skoraj še zmirom tako. Vračali so iz knjig vse, kar se ni slišalo nad Ljubljano, bodi si prav ali napek. Umaknilo se je obilo dobrega in lepega, kar ne rabi samo Dolenc, ampak vsi ljudje po tistih krajih, koder naš jezik še ni tako oskrunjen. Še le v poznejih dobah so začeli nekteri dolenski pisavci čutiti se, da imajo domá jezik dosti čisteji in bogateji od književne gorenščine; zatoraj so se poprijeli mnogoterih oblik, poprej do dobrega zavrženih. *Dolenski* govor je zaklad našega jezika v *oblikah, besedah in prigovorih*; posebno je proti hervaški meji čezdalje čisteji. Kako lepa je tudi *notranjščina* po nekterih krajih! Tam naj bi se učili

---

zabil, kako govori ljudstvo, ki pravi: «*Raščan*» (prav za prav: «*Rašičan*»). To sem opomnil, ker ima gospod *Metelko* v slovnici «*Raščica*», in tudi po drugod se tako bere.

* *Trubar* je morda svoje ime sam poneslovenil; ali pa je bil rodú preseljenega od drugod v naše kraje, ker slovenski bi se bil moral imenovati *Trobar*, kakor pravimo: *trobenta, trobiti, trôbel* (kleines blasehorn; blumenkelch), *trobast* (von hervorstehenden Lippen) itd.; ali pa morda: *Trébar*?

pisarji, kjer se imajo kaj, in kar se tam bolj prav rabi, to je gotovo tudi vredno, da se tako piše, ko bi vesoljni svet zavpil, da ne. Kader se našemu književnemu jeziku dajó pravila, nam je *Dolenca* in *Notranjca* na pričo poklicati, in kar ona dva poterdita, mora veljati več ko gorenška svojeglavnost.* *Vuk* uči — in res je tako — da v jeziku, dokler nima še književnosti, dokler nima še za terdno ugotovljene slovnice, ni nobena beseda *provincializem*, da je le *prav* narejena iz domače korenike. Slovenec nima še književnosti; naša *slovnica* tudi ni še prav za terdno ugotovljena; od *skladovanja* se nam skoraj še le komaj sanja; toraj ne moremo reči: to in to je *provincializem*; pa ako je kaj med nami vredno tega imena, gotovo ga je gorenški «š» namesti «šč», ker to je nasprotno vsemu slovanstvu!

8.) Gerdo grešimo v *sostavah*, zlagaje po nemški navadi *ime* (hauptwort) z *imenom* v *ime* tako, da ostajete razun vezne čerke «o» obé besedi pri starem, na priliko «*parobrod, parovoz, parosklada, slavohram, psalmopevec, drevo-red, verozakon, polnomesec, polomesec, kolodvor* itd.» Bodi gotov, da vselej dereš jezik, kader koli *sostavljaš ime z neglagolskim imenom* v *ime* (*drevo-red, verozakon*); ali tudi *ime s tacim glagolskim imenom*, ki je v *ravno tem pomenu* navadno samo zase, v *ime* (*slavohram, psalmopevec*).

---

* Šembrano hude litanije nam Gorencom bere gospod pisatelj! Pa naj bo! Saj res nismo celó brez vse krivde. *Vred.*

Vse to verhovatimo proti svojstvu prebozega jezika veči del tako slabo, da največi jezikov modrostnik brez pojasnila dostikrat še ne vé, kaj bi se rado povedalo. «*Kolodvor*» je res okrogla, sama na sebi lepa beseda, pa vender napek zložena. Slišal sem kmeta, ki bere «*Novice*», kako se je neukretno pripravljaj, preden mu je prišla iz ust, pa še zmirom na robe izgovorjena. Morda bi se bolje reklo: «*voznica?*» Saj tudi pravimo: «*senica, kolarnica, drevarnica*» itd. Posebno takrat človeka spreleti jeza, kader bere take besede, ki se slišijo *vsak dan vsaka posebej*, pokvarjene po *novopisateljski* rabi, n. pr. «*v malotravnu, velikosërpanu*» itd. Prečudo je, da še nihče ni pisal: «*sirovomaslenoposodoobroč!*» Vsaj brez potrebe naj bi ne sostavljal, kdor še za potrebo ne zná! Ravno tako nepotrebno je zverženo tudi: «*polnomesec, polomesec*». Vprašanje: kako bomo pa djali: «*der halbmond kämpfte mit dem kreuze?*» Odgovor: «*Turci so se bojevali s kristjani*». Vedno prepevajo Serbje turške boje, pa še noben slepec se ni oglasil o *polomescu*, in nikdar se ne bo, dokler bo prosti Serb prosto serbski mislil in govoril. Moramo li vedno *prenašati* ptuje misli od čerke do čerke iz ptujih besed?! Kdaj se bomo prepričali mi Slovenci, da pisatelj, preden vzame peró med palec in kazavec, mora znati misliti v jeziku, ako ga hoče pisati?

Kako dela pa kmet, ki nemškega ne govori, kader mu je treba imena takej reči, kterej daje

Nemec sestavljeno besedo? Poslušajmo ga! Nemec velí: «*wagenrad, mühlstein*» — a Slovenec: «*kolo pri vozu, mlinski kamen*»; pa ne: «*vosokolo, mlinokamen*» po novi skazonavadi! Nemec govori dalje: «*windmühle*», naš kmet pa: «*veternik*»,^{*} *veterni malen, malen na sapo, na veter*; Serbje po nekterih krajih pravijo tudi: «*vetrongonja*».

Iz tega se učimo, da se v tacih namerah govori na štiri načine:

1.) Jemljemo več besed in ž njimi dopovedujemo to, kar Nemec samo z eno, kakor: «*kolo pri vozu; pero za pisanje*». Saj vem, kaj bodo rekli nekteri: blagor Nemcu, ki lahko sestavlja, kar če, in kakor če! Odgovarja se: izviren jezik mora imeti tudi kaj izvirnega v sebi, zato se loči jezik od jezika: sicer bi ne bil nobeden več izviren. Tudi pa je gotovo, da slovenščini, ki je *prebogata s končnicami*, nihče ne more očitati uboštva zavoljo sostav, in nikoli nihče bi ga ne čutil, ne očital, ako bi mi ne znali nemškega ali vsaj tudi svoje bolj umeli. Pa kaj, ko dosti pisarjev slovečega imena še ne zna *sklanjati, ne sprežati glagolov*! Kolikrat se bere: «*prinešen, uleži se*», namesti: «*prinesen, ulezi se*!»** — Prav

* «*Veternik*» ni «*diebsschlüssel*», kakor ima gosp. Drobnič v besednjaku; ampak *diebsschlüssel* je «*vetrih*» iz nemškega: «*dietrich*».

** Opomniti moram, da se je vrnil pri tiskanji v 6. listu na 44. strani (glej v tem zvezku 40. str., 10. v. od zgoraj! Ured.)

za prav tudi nismo tako uredni v sestavljanji, kakor se misli sploh, pa to le iz same nevednosti.

2.) Jemljemo *prilog z imenom*, kakor: «*mlinski kamen, kuhinjska dekla, kravja dekla*» itd. Časi izpuščamo ime, ter govorimo sam prilog, vzlasti pri osebah ženskega spola, n. pr. «*kuhinjska, kravja, hišna*» itd.

3.) Iz korenike ali stebila narejamo s končnicami ime, n. pr. «*veternik, volár, konjár.*»

4.) Delamo tudi Slovani sostave. Ali nimamo besed: «*kolovoz, kolovrat*» itd.?» Kdo pravi, da

---

v «*napáke slovenskega pisanja*» pogrešek: «*prinešen*» namesti: «*prinesen*». Ta glagol spada v prvo obliko, in njegov nedoločivnik je: «*prinesti*». Ako se mu odbije zlog: «*ti*», ostane: «*prines*»; temu se za *deležje* terpivnega naklona pridene: «*en*», in potem je: «*prinesen*», pa ne: «*prinešen*». *Prinesen* so djali stari Slovenci, in tako se čuje še dan danes povsod po slovenskem — le malokje med *Gorenci*, pa v *Ljubljani* morda ne; vendar pa menda nikoli nikjer nihče ne pravi: krava je «*napašena, pomolžena*», in glagola: «*napasti, pomolsti, (pomolzti)*» spadata tudi v prvo obliko, ravno ko: «*prinesti*». Sliši se pa tudi «*prinešen*», menda zato, ker ima ta glagol v četerti obliki: «*nositi*». Če tukaj nedoločivniku odbiješ: «*ti*», ostaja: «*nosi*»; temu se pristavi: «*en*», in *deležje* bi imelo prav za prav biti: «*nosien*»; ali: «*si*» se stopí v «*š*», zato: «*nošen*». Temu enako je: «*prošen, košen, hvaljen, hranjen*» itd. Napek je tudi: «*poželjenje, hrepenjenje*», namesti: «*poželenje, hrepenenje*», ker «*želeti, hrepeneti*» spadata v tretjo obliko. Se-li tukaj nedoločivniku odbije «*ti*», ostane: «*žele, hrepene*»; temu se pritakne: «*n*» (ker «*e*» je uže pri glagolu) in potem je: «*želen, hrepenen*». Nepotrebni pogrešek je kriv nepotrebne opombe; zato naj se ne zameri, da premlevam reči, ktere bi pač moral vediti sleherni pisatelj, pa jih vendar ne vé.

niso dobre? Serb ima poleg stotine družih: «*bogomolja*» (*bethaus*).

Ako bi dans ta dan kdo prišel k našemu pisatelju, in rekel mu: «brate! *bethaus, windmühle, spinnrad*, lej tega nimamo Slovenci; kako se bo to djalo v sostavljenih besedah?» Za terdno sem prepričan, da bi mu odgovoril: «*molitvodom, vetromlin, predokolo*». Zdaj pa poglejmo, kako si jih je naredil sam jezik, in primerimo jih z nemškimi!

«*Bethaus*» ima v sebi dve misli (*begriffe*): *moliti* in *hiša* (djanje in mesto); vsa beseda znači tedaj *hišo*, kjer se moli (namreč: *Bog*). Tudi «*bogomolja*» ima dve misli: *Bog* in *moliti*; vsa beseda znači naredbo nalašč zato, da se *Bog* moli. Nemeč si *Boga* le misli, pa ga ne imenuje; a Slovan si ga misli in tudi imenuje; zato pa mesta ne imenuje, ampak le misli si ga. «*Spinnrad*» ima tudi v sebi dve misli: *presti* in *kolo*; tedaj: *kolo* za *predenje*. «*Kolovrat*» ima ravno tako dve misli: *kolo* in *vertiti se*, to je: orodje, ki dela s *kolesnim vertenjem*. Res je tacega orodja mnogo, zato je «*spinnrad*» boljše od naše besede; vendar pa *kolo* ne more *presti*, preden se *verti*. Misel, katero Nemeč veže h kolesu, vidimo, da je še le nasledek tiste, ki jo veže Slovenec. Ravno tako je «*windmühle* in *vetrogonja*.»

Iz tega se učimo: ako nočemo, da bi se našemu jeziku godila krivica, ne smemo vselej sloveniti nemških sostavljenk od čerke do čerke;

ampak vzame naj se misel (begriff), ki je *gotovo* in *nerazvezljivo* zedinjena z nemško besedo, akoravno je Nемеc *ni zaznamoval* v sostavi, ker si jo mora človek misliti *pred* tim, kar dopoveduje nemška beseda, ali pa morda še le *pozneje*. Namesti: «*parobrod*» bi se lahko naredilo «*parogon*» ali tudi: «*parogonja*» po serbski besedi: «*vetrogonja*». — Dalje se učimo, da naj se ogiblje sostavljanja, kdor nima jezika pod košem.

Slovan se derži pravil, kadar sostavlja, in sicer:

I.) *Veše*, to je med besedi, iz katerih nareja sostavo, deva po terdih soglasnicah vezno čerko «*o*», po ozkih «*e*».* V tem greše skoraj vsi naši književni možje; celó slovárji pišejo: «*svojoglavен, življenjopis, možomorivka*» itd. Pa uže stari Slovenec je djal: «*licemer*» (heuchler), ker nekđaj je bila tudi soglasnica «*c*» skozi in skozi ozka;** in še dan današnji vsa dolenska stran razločno govori: «*svojeglav, močerad, konjedirec, Mišedolci* (ljudje iz Mišjega dola), *Kerčepoljci* (ljudje iz Kerškega polja), *Kožemal* (osebino ime)» itd. Tega se lahko preveri, kdor hoče poslušati.

Sostave z veznico razpadajo v štiri verste, in sicer pod:

* Ozke soglasnice so: «*č, š, šč, ž, j, lj, nj*».

** Ne rekel bi dvakrat, da nisem v Laščah slišal poleg: «*loncovezec*», tudi: «*loncevezec*». Tam je soglasnica «*c*» v nekterih namerah še ozka. Sploh govore: «*mencév, koscév* sem prosil; na sejmu je bilo malo *kupcév*».

A.

a) *Ime z imenom*; zadnje ime ohrani samo steblo, sklon pak in pomen ima prilogov, n. pr. «kozoglav, a, o, zlatoust, zlatorok, zlatolas, zlatorun (serb.), svilorun (serb.), zlatokril (serb.), zlatorep (Lašč.), kosorep = gestutzt (Lašč.), srebropen = silberschäumig (staročeski), zlatopesk = goldsand führend (staročeski), vekožyzen = ewig lebend (staročeski), volkodlak,* kozonog, pso-glav.**

Vidi se, da jemljemo v take sestave najraje *živalska imena*, imena *telesnih udov*, poleg tega pa tudi: «zlato in srebro».

Ako se pridene za moški spol končnica «ec», za ženskega «ka», dobimo iz priloga ime, kakor:

* Ta beseda je bila nekdam gotovo le prilog.

** Nikomur se ne morejo priljubiti sestave, kakoršne so n. pr. te: «srebronožičen» (silberfüssig), *limbaroramen* (lilienarmig), prav za prav: λευκώλενος). Pustimo: «limbar», pišimo raje, kakor govorimo: «lilija», enako družim Slovanom. Uže je bil opomnil gosp. *Hicinger* v «Novicah», kar je tudi res, da «limbar» ni družega, kakor «lilienberg». Pravimo namreč: «*limbarska*» (Dolenec tudi: *limberska*) gora, namesti «*lilienberška*», in berž so menili pisatelji, češ, hvalo Bogu! *limbar* je slovenska beseda za: «lilijo». Gredoč naj tudi opomnim, da nimamo besede za «arm» (brachium). «Rama je le: «achsel», tedaj ne: «*para odideta ramo v rami!*» Stari Slovenci so djali: «*mišica*» (der arm), in Serbje pravijo še zdaj. Bere se v staročeskem tudi «*paža*» (der arm), to je naša: *pazha* (pozuha). Ali mi govorimo samo: «*deti kaj pod pazho*; voditi koga (za) *pod pazho*». V serbskem je: «*drže njega za oba pazuha*». Iz tih izgledov se kaže, kakor da bi «*pazha*» ne bila samo «achselhöhle (uchse)», ampak časi skoraj tudi «*oberarm (lacertus)*».

«*psoglavec, psoglavka*». Sploh je pomniti, da Slovan, ako je naredil sostavo jeziku po godi, potem iž nje, kakor bi imel koreniko ali steblo pred sabo, dela: *imena, priloge, glagole* itd. Enkrat za vselej bodi rečeno, da se iz dobrih sostav praviloma sme izpeljati, kar hoče; tega še Nemec ne more. Vidili bomo, da v nekterih besedah še celó nimamo prvotne sostave, ampak samo to, kar je narejeno iž nje.

b) *Prilog s imenom*. Zopet ohrani ime samo steblo, sklon pa in pomen je *prilogov*, n. pr. «*bosonog* = einen einzigen stiefel anhabend (serb.), *bosopet* (Lašč.), *suhopet, širokopleč* (Lašč.), *mlečnogob** = gelbschnäbelig (Lašč.), *stermoglav* = praeceps (Lašč. in serb.), *bolnoglav* = an kopfschmerzen leidend (Lašč.), *praznoglav, gologlav, golorok, golobrad* (serb.), *goloverh* = kahlköpfig (Lašč.), *goloterb* = einen blossen bauch habend (serb.), *prostolas* = mit fliegendem haar (Lašč.), *golomraz*** (golomraza zima, t. j. merzla zima brezi snega, Lašč.)».

Zopet nahajamo tukaj narveč imen *telesnih udov*, pa tudi prilog «*gol*».

Nektere tacih sostav dobivajo prilepek: «*n*» ali «*ast*», vzlasti kader *niso* iz imen telesnih udov, časi pa tudi, če so, n. pr. «*grenkokožen, debelo-*

* Iz tega je tudi ime: «*mlečnogobec*». Govori se: «*mlečnogobec*, ti tega še ne smeš vediti!»

** Iz tega je ime: «*golomrazica*», n. pr. dans je huda *golomrazica*, to je: velik mraz brezi snega.

kožen, mladokožen (Lašč.), *širokoperen* (Lašč.), *mehkonožen, golobradast* (serb.), *mladoličen, okrog-loličen, kratkočasen, gostobeseden* = plauderhaft (Lašč.), *sladkousten, hudomušen* = schalkhaft (Lašč.), *zlovoljen* = übel gelaunt (serb.), *zlosrečen* (serb.)».

Namesti *priloga* se jemlje časi tudi kaka druga beseda, njemu sorodna, kakor:

- α) *Glagolova korenika z imenom v prilog*, redko v *ime*, n. pr. «*vertoglav, klapouh* = von herabhängenden ohren (Lašč.), *stermoglav*,* *serborit, mencorit* (Lašč.), *motoroga*», nekako motovilo, pa tudi les, ki je zanj pri zvonu privezana verv.
- β) *Deležje (mittelform) preteklega časa* ter pivnega naklona z *imenom v prilog*, n. pr. «*vitorog* = von gewundenen hörnern (serb.), *zvitorop* = schlau, durchtrieben (Lašč.)».
- γ) *Deležje zdanjega časa z imenom v prilog*, n. pr. «*cvetečeličen*» (Preš.).
- δ) *Zaime*: «*sam*»** z *imenom v prilog*, n. pr. «*samovoljen, samokolen* = einräderig»; te prvotne sostave pri nas ni slišati, ampak navadna je le beseda iz nje narejena: «*samokolnica* = schubkarren».

* «Stern» je prav za prav *korenika*, vzeta glagolu: *stermeti*; pa zdaj je uže prilog.

** Beseda «*sam*» je časi *číslo*, časi pa *zaima*, v obeh pomenih se jako rada sestavlja.

- ε) Zaime: «*svoj*» z imenom v prilog; večidel ima pritiklino: «*n*», pa ne vselej. n. pr. «*svoje-glav* in *svoje-glaven*; *svojevoljen*».
- ž) Číslo (zahlwort) z imenom v prilog, pa tudi v ime. Za prilog se jemlje večidel, pa tudi ne vselej. prilepek: «*n*», še celó: «*ast*», za ime časi: «*a*», tudi: «*ec*», n. pr. «*enólik* = gleich gross (Lašč.), *dvadneven*, *triletén*, *samook* = einäugig. *samorog*, *samorogast* = einhörnig (*samorogasta* in *samoroga* krava. Lašč.). *Triglav*, *trinog*, *stanoga* = tausendfüssel. *Staglav* = centiceps (staročesko osebine ime). *stoklas*, po Dolenskem tudi: *stéklas*, *šestogubec*, *šestoper* = von sechs blättern (serb.). *šestokril* = von sechs flügeln (serb.), pa tudi: *šestokrilen*, *samorog* (ime). pa tudi: *samoroga* in *samorogec* = einhorn (Lašč.)».

Nobene sostave niso tako negotove. kakor te: v slovenskem nimajo nektele nič veznice; nektele jemljó: «*o*»; beseda: «*stanoga*» pa ima srednji spol množnega števila. kar je bilo menda starim Slovencem vselej navada, kadar so delali sostave s čislom «*sto*». Serbje devajo: «*o*», pa tudi «*c*», n. pr. «*trostruk* = dreifach. *troleten*, *tre-godišnje* (vino)»; primeri naše: «*stéklas*»!

B.

V to versto spadajo:

a) *Prilog s prilogom v prilog*, n. pr. «*sveto-čuden* (strčesk.). *starmali* = zwerg (serb.), *staro-daven*, *sivozelen* (serb.), *Dobrodrug* (priimek na

Dolenskem; v českem je *dobrodruštvo* = abenteuer)». Morda je sestava tudi belokrajnska beseda: «*černomaljast* = brünett, kar pa ne spada prav za prav sèm; iz nje menda izhaja: «Černomelj»?

Namesti priloga se jemljó časi tudi tukaj druge besede, prilogu sorodne, kakor:

a) *Číslo z deležjem preteklega časa terpičnega naklona v prilog*, n. pr. «*edinorojen, prvorojen*».

β) *Číslo z číslom v prilog*, n. pr. «*samodeseto* = zehnfach* (Lašč.), *samostotero* = hundertfach (Lašč.), *samodrug* = selbänder (pri belih Krajncih je *samodruga* = noseča), *samoedin* = ganz allein (Lašč.), kar bi Metličan djál: *sam samcat*».

b) *Prilog z imenom v ime*, katero dobiva potem prilepek, n. pr. «*hudolesovina, staroputina* = spuren eines alten weges (serb.), *hudournik*». Nekam derzno je narejena beseda v serbskih pesmih: «*bojnokopljanik* = schlachtenspeerschwinger».

C.

Semkaj spadajo:

a) *Ime z glagolsko* (večidel čisto) *koreniko v ime*, n. pr. *kozopersk, listopad*,** *vodomet, vetromet* = windstrom (serb.), *kolovoz, delopust, bogotáj* = gottesleugner (zdaj še samo priimek), *stenolom*

* Prav za prav: *selbzehnt*, serbske pesmi: «*Samosedmi us planinu podje*»; t. j. on pa šest družih.

** Tu naj tudi zavoljo čuda imenujem sestavo: «*desko-prask* (coulissenreisser), *mehovlek* (balgzieher bei der orgel)», obé skovane med učenci.

= mauerzertrümmerer (Koseski). *rokopis, časopis, vodotop* = taucher (Kos.). *čudotvor, licemer* = heuchler (strsl.). *vinograd, rukosad* = das von der hand gepflanzte (serb.). *kolovrat, glavosèk*; (tako imenuje Laščan sv. Janeza obglavljenlje: dansi je sv. Janez *glavosék*). Tacih sostav ni kraja ne konca, samo vediti je, kako se morajo delati. Tudi naj se opomni, da bi imele značiti prav za prav le *delavno osebo* ali reč. *Glavna beseda* (grundwort) pripoveduje, *kaj oseba* ali reč *dela*, in *ločivna* (bestimmungswort), *nad čim* to dela; pa izgledje učé, da se jezik tega ne derži vselej.

Časi imajo take sostave prilepek: «*ec, nik, a, je, ina*». Pred pritiklinama: «*a, ina*» se topé soglasnice: «*k, s*» v: «*č, š*» itd.. n. pr. «*čudotvorec, loncovezec, slamorezec, konjedirec, lokostrelec* = bogenschütze (Japelno sv. pismo). *vodopivec*,* *ranocelec*** = wundarzt, *kolovoznik, bogorodica*

* Besedi: «*lokostrelec, vodopivec*» imate v glavni besedi res *glagolsko ime*, ki je, posebno: «*pivec*» — po naključji — narodno tudi *samo zase* ravno v tem pomenu, ali vender ste obe sostavi ravno tako dobre, kakor: «*slamorezec, konjedirec, loncovezec*». Morda bi se dobila še ktera taka? Vidimo pa, da *enozložna* (einsilbig — nota bene!) glagolska *korenika* s pristavkom «*ec*» znači *delavno osebo*. Drugačnih izgledov te verste slovenski jezik nima!

** Ne: «*ranocelnik!*» Tako bi se imenovala kaka *zél*, ki céli, tudi kak drugačen *lék*. Slišal sem babo, da je rekla: «*grah je bolnočrevnik*», zato, ker po njem boli črevo (trebuh); gotovo namesti: «*črevobolnik*»; saj tudi pravimo: «*to vino je bolnoglavo in glavobolno*». Tacih sprememb je dovolj celó v nesostavljenih besedah, n. pr. «*človek je pijan*»; pa tudi *vino je pijano* = berauschend». «*Človek je lákom*, pa tudi *blago je lakomo* = leicht absatz findend».

== θεοτόκος (strsl.), voj[*e*]voda, knjigonoša = brief-träger (serb.), glasonoša (serb.), ručkonoša (serb.), vodonoša (serb.), kravajnoša* (serb.), bogomolja (serb.), srdobolja = kuga (serb.), vetrogonja (serb.), bratoljubje (Preš.), červojedina, volkostečina = ein versammlungsort liederlicher personen (Lašč.).

Iz tega delamo, časi celó brez prvotnih sostav, *priloge*, sestavljene iz imena in glagolove korenike s prilepkom: «n»; tudi tukaj se topé soglasnice, n. pr. «glavobolno (vreme, vino), gromonosen (Koseski), glasonosen (staročeski), zlatonosen = goldführend (staročeski), blagodejen = hold (staročeski), čudotvoren, pravdozvesten = das recht bestimmend (staročeski), pravdodaten = das recht gebend (staročeski), slavodaten (te sostave nisem bral nikjer, pa Koseski je praviloma naredil iž nje: slavodatka = hymne), kolovozen, carostaven** (serb.), vratolomen = halsbrecherisch (serb.), bogomolen = gern betend (Lašč.), bogoslužen = fromm (Lašč.), bogougoden*** = gottgefällig (serb.), gromopočen (Kos.), krvomočen»****

* *Knjigonoša, vodonoša* itd. značijo osebe moškega in ženskega spola.

** Bere se: «knjige starostavne in carostavne (gesetzbücher)»; gotovo je le zadnje izvorno. Prosti Serbje sami več ne vedo, kaj je ta beseda; poslušaj: «uzeše knjige carostavne, i čatiše (iž njih?) velike molitve».

*** Bral sem temu na lik v naših starih pridigah: «bogonoden, bogonodnost (gottlos, gottlosigkeit)».

**** Ti prilogi bi imeli stati precej za sestavljenimi imeni s čisto glagolovo koreniko; ali tudi sestavljena imena s prilepki spadajo tjakaj.

Vidimo, da v te sestave se posebno rada jemljeta glagola: «*nositi* in *dati*»; dalje, ako se končava korenika na samoglasnico, da se deva med-njo in med prilepek časi: «*v*» (vodopivec), časi: «*t*» (pravdodaten), časi: «*j*» (blagodejen).

b) *Ime s glagolovo koreniko v prilog*, meni je samo znano: «*ritopaš*, pa tudi: *ritopašen* (človek) = ein schwelger (Lašč.)».

c) *Prilog s glagolovo koreniko v prilog*, in sicer:

α) Brezi prilepka, n. pr. «*stermogled* (Lašč.), *gerdogled*, *slabovid* = schlecht sehend (Lašč.), *sloguk* = übles redend (serb.)»; pa le-ta beseda je zdaj uže ime, ter znači = unglücksprofet.

Pri nekaterih te verste tudi ni *pervotnih* *sostav*, n. pr. «*tihotapec* = schleicher, *gostosevci* = die plejaden, *živopisec* = malar (rus.)».

β) S prilepkom: «*n*», kakor: «*malojeden* = wenig essend (Lašč.), *malopriden*,* *radodaven*** = freigebig (Lašč.), *sladkosnéden* = naschhaft, *blagoglasen*».

Namesti priloga se jemlje tudi zaime: «*sam*» s *glagolovo koreniko v prilog*, pa tudi v *ime*; časi *ima* prilepek, časi ga *nima*, n. pr. «*samohran* = sich selbst während (serb.), *samopaš*, tudi: *samo-*

* «*Prid-en*» je korenika, vzeta glagolu: «*priditi*»; priditi = erwerben (Lašč.).

** Ne: «*radodaten*», na lik besedi: «*pravdodaten*»?

pašen = zügellos (Lašč.), *samorašč* (na Dolen-skem), pa tudi: *samorastov* = urwüchsig (Lašč.), *samotež* = allein ziehend (iz: sam in teg-nem), *samogolten* = gefrässig (Lašč.). *samouk*, *samostan*, *Samorod* (staročesko osebino ime), *Samobor*, *samo-kres*, *samostrel*, *Samokov*, menda: eisenhammer? (mestno ime v Bulgariji), *Samojed* (narodovo ime; kaj znači prav za prav?)»

Pri nekterih te verste tudi ni *pervotnih* so-stav, ampak še le *iz njih narejene* besede imamo, n. pr. «*samosevec* = kar se samo zaseje (posebno krompir), *samoderžec* = monarch, *samostvoritelj* = on, ki se je sam ustvaril (strsl.)»; toda le-ta gotovo ni jeziku po godi, ker je silo dolga.

D.

V to versto spada:

a) *Ime*, tudi *prilog* z *glagolom* v *nedoločiv-niku* v *glagol*, čigar pomen je potlej *povikšan*, bodi si v *dobro* ali v *slabo*, n. pr. «*blagosloviti*, *slavosloviti* = hochpreisen (rus.), *gostožiliti* = zwitschern; plappern wie kinder (Lašč.). *blago-voliti*, *bogosprijeti* = komu roko podati pri slo-vesu; ali pa, kader se pride iz daljnih krajev domú (Lašč.);* *dragoceniti*». Slišal sem celó: «*straho-pezdeti*** (Lašč. = sit venia verbo!)».

* Tudi v *Koritkovi* zbirki ima ena pesmica naslov: «*bogosprijetanje*». Starec iz Loškega potoka mi je pravil, da je to nekdanje Dolenkam navadno pozdravljanje, katero po-pisuje Valvazor.

** Ali pa morda: «straha», to je: od straha?

Delamo tudi iz tih *imena* in *priloge*, kakor: «*blogoslov, dragocen*» itd. Kaže, da bi nekdam bilo tudi v navadi: «*blagodariti* (blagoroditi?). *volkosnedati*», morda tudi: «*rogoviti*», ker se govore prilogi in imena: «*blagodaren* = dankbar (serb.), *volkosnedež* = habgieriger (Lašč.), *blagodar, rogovila*»; ali morda so pa le-te besede narejeni brezi prvotne sestave, kakor je tudi serbska: «*dragokup* = der theuer gekaufte».

Opomba. Bere se celó *ime z deležjem preteklega časa terpijnega naklona v ime*, n. pr. «*kuroglašenje, kuropenje* (hahnensang)». oboje staroslovenski; zadnja se nahaja tudi v *posvetnih pismih*, kamor je najberže prišla *iz cerkve*, in sodil bi, da tó ni po domače zloženo, ker je nekam dolgo, in «*glašenje*» in «*penje*» navadno zunaj sostav. Res, da *Rusi* in *staroslovenske cerkvene knjige* imajo vse polno tacih in še mnogo mnogo daljih; toda pri njih in pri *starih Slovencih* mora človek varovati se, da ga ne prevari, ker te je mnogokrat *gerščina* zapeljala iz pravega pota, Ruse pa *stara slovenščina* in *nemščina*; primeri barbarsko besedo: «*nočleg* = nachtlager, herberge (rus.)!»! Lepše pak je in gotovo jeziku po volji, ako se *ime* sestavi z *deležjem preteklega časa delavnega naklona v ime*; kaj pa da tacih je le malo, n. pr. «*letorasl*» (namesti: «*letorastl*», strsl.), to je: mladika na veji ali terti, kolikor je *zraste* v enem letu. Ravno tako je tudi zložen slovenski priimek «*Mesosnèl*».

Naša slaba pisarija ni samo zavoljo tega taka, kakoršna je, ker se ne učimo jezika tam, kjer izvira iz pravega studenca, namreč kmetu iz ust — nekteri se ga ne učé ne kmetu iz ust, ne iz knjig, pa vender pisarijo —; tudi ne zavoljo tega, da besede vse presamovoljno kujemo in pleteničimo — kar tako, da je le — brez kake primere, brez dovoljnega znanja: temuč krivo je zmesi in šušmarije tudi to, da besede, ki so jih neukretni pisatelji družih narečij za silo neukretno zveržili in vrinili v jezik, brezi preudarka jemljemo, in po njihovem izgledu zopet *nové* nepremišljeno klepljemo *vzlasti v pesmih* in v *tehniških rečeh*. Tù se časi naletí prava babilonščina! Daravno je *sedanji vek*, posebno Slovanom, *jezikoslovni*, med nami vender še ni dosti mož, ki so jeziku segli do kórena; celó tako deleč smo jo zaórali, da pri nas nekteri *klasiki* (?) za terdno mislijo, češ pisava slovenskega jezika nikakor ne more bití ne lepa, ne «vzvišana»; pesem nikakor ne more imeti prave poezije v sebi, če vse polno besed v gerbastih sostava^{li} ena druge cuco-ramo ne nosi, če ni vsaj četertine zaplat ukradenih družim narečjem.

Nektere sostave tudi *kerčimo*, in sicer na *dva* načina:

a) *Od spredaj*. *Odbijamo* namreč *ločivni besedi prvi slog*, tudi še *kako čerko več*, ali pa celó *vso* (loč.) *besedo*; to delamo posebno mi Slovenci,

n. pr. «*nograd* (vinograd),* *norez*, tudi: *noraz* (vino-
rez) = rebenmesser. dolensk.), *štogubec* (šesto-
gubec, Lašč.), *inorog* (jedinorog = einhörnig.
strsl.: Dobrowsky). *pust* (mesopust = fasching)*.

b) Na sredi, in sicer na štiri načine:

a) *Izpuščamo vezno čerko*, n. pr. «*medved*, *medjed*
(medojed), *močvirje*, *močvirje* (močevirje), *voj-
voda* (vojevoda), *Ljudmila* (Ljudomila), *star-
mali* (staromali, adj. = zwerg, serb.), *strem-
glav* (stermoglav = preceps, strsl. Dobrsk.),
kravajnoša (kravaljenoša = person, welche
bei einem festmahle die gerichte [kravalj]
aufträgt, serb.). Tu je izpuščena veznica, in
zavoljo blagoglasja tudi čerka «*lj*» spreme-
njena v «*j*».

β) *Odbija* (vzlasti Slovenec) *ločivni besedi zadnji
zlog* ali *zadnje dve čerki* zavoljo blagoglasja,
ali pa zato, da ni beseda predolga, n. pr.
debekožnikí (debelokožniki = taka jabelka,
Kopitar), *grenkožen* (grenkokožen, Lašč.),
mertud, *mertudnica* (mervoudnica), *kurnos*
(po mislih Dobrowskyga namesti: *krnos*, in
to namesti: *krnjenos*, adj. = naso mutilus)*.

γ) *Odbijate se prilogu zadnje dve čerki* (pri žen-
skem in srednjem spolu, pri moškem samo
ena); potem se pa dela sostava *iz priloga*

---

* «*Vinograd*» je sicer stara, splošno rabljena beseda;
pa vendar ne vém, je li prav zložena, kakor hoče imeti slo-
venščina? Berž ko ne so jo naredili pisarji. Enaka je «*vrto-
grad*» (vert, strsl.).

in *imena* (v serbskem), n. pr. «*hristogranje* (hristovo granje = nekaka zél, serb.), *dubodolina** (duboka dolina = tiefthal, serb.), *Jutrobog* (jutrov bog)»; ali so pa še berže popačili pisarji to besedo, kakor tudi: «*černobog, belobog*», namesti: «*černi, beli bog*»; — «*bratučed* (bratovo čedo = geschwisterkind, serb.)». Serb rad jemlje steblo stare besede: «*čedo, čado* (kind)», ter ga meče konec imena, in potem s tako sostavo znači *množje ljudi*, pa tudi *šival*; a to steblo mu ni več «*ime*», ampak le «*prilepek*», n. pr. «*momčad, pastorčad, paščad* = hunde»** itd. Ali nima tudi pri nas te rabe korenika: «*zél*»? V Metelčici stoji: «*robzel*» (robida); v Mojstrani pravijo: «*gramzel-še* = preisselbeere». Vé še kdo kaj tacih?

- δ) *Glavni besedi*, ako je njena *perva čerka samoglasnica*, odbijamo časi to samoglasnico zastran lepoglasja. To sem slišal govoriti v besedi: «*samodín*» (samoedin, Lašč.). Bere se tudi v serbskem: «*cernoka*» (crnoóka) *djevojka*.

Kažejo nam te sostave, da naš govor ne čisla predolgorepih besed; vender pisarjem ni

---

* Da to ni sestavljeno iz *imen*: «*dub*» (hrast) in: «*dolina*»; da tedaj ne znači: «*eichenthal*», uči uže samo to, ker v serbskih pripovedkah šaljivo stoji: «*dubodolina*», namesti: «*golida* = melkgelte».

** Ali morda je «*ad*» le *prilepek*?

svetovati posnemanja, ker se je bati, da bi nemarno strigli, kakor bi jim skočilo iz peresa, bodi-si prav ali napek. Saj vemo, da nekteri naši književni možje rabijo z jezikom ravno kakor uni tesár, ki ni vedil, kaj bi naredil iz lesene klade, ki je ležala pred njim; ali bi naredil klop ali malika? Naj se ne misli, da sem preveč rekel: saj komur so naši pesniki znani, ta vé, da se bere: «*nagnuje*» namesti: «*nagiblje*», «*nagiba*»; «*pljam*» namesti: «*poljem*» (plati = ausschöpfen itd.); «*počilo*» namesti: «*počitek*, «*pokoj*, «*počinek* (dolensk.); vse to pa samo, da bi se ustreglo slabim stikom na koncu slabega verza, in pa tudi iz nevednosti v jeziku. Človek bi menil, da je «*počilo*» kaka *priprava*, kako *orodje* za počitek, kakor: «*motovilo*, «*cedilo*, «*kresilo*, «*šilo*» itd. itd.

Največim napakam se mora prištevati med nami tudi *besedno skoplj enje*. Časi verhovatimo v sostavah gomilo verh gomile; časi pa kosorepimo, da je groza. Bere se: «*porom*» namesti: «*romanje*»; «*trenut*» namesti: «*trenutje*»; «*objimo*» namesti: «*objemimo*»; «*pit*» namesti: «*pitje*»; «*sut*» namesti: «*posip*» (kakor: «*sasip*», Lašč.); dalje: «*hram*» namesti: «*hram*, «*hramba*, «*shramba*, «*hrana*» (sam ne vem, namesti ktere le-tih?); «*gan*» namesti: «*gibanje*»; «*sjaj*» namesti: «*sijanje*»; «*naras* = anwuchs» itd. Posebno zadnja je strelnsko knjaka; celó čerko: «*t*» je revica od korenike zgubila. Ravno v to versto gre tudi: «*snam*» namesti: «*snamenje*»; «*plam*» namesti:

«*plamen*». Rabil sem, dobro vém da, uže sam ktero tih; ali za to vender ne bom djal, da so za kaj. S tim pa zopet ne bodi rečeno, da bi se ne smelo nikdar nič narediti v jeziku, nikdar ne smela nobena korenika vzeti v ime; sme se, toda po analogii naj se ozira! Saj tudi kmetje pravijo: «*mèt* = der wurf» (prišel mi boš na *mèt* = du kommst mir in den wurf, Lašč.); «*bér*» namesti: «*branje*» (dans imajo bučele *dobro bér*. Čatež); «*kop*» namesti: «*kopanje*» (v nogradu, dolensk.); «*rez*» namesti: «*rezanje*» (dolensk.); «*sév*», tudi: «*séva*» namesti: «*setev*» (ajdova sév, ajdova séva. dolensk.). «*kóv, í* = das beschläge»; «*rast*» itd. Zapomni pa naj se, da te korenike so večidel ženskega spola; «*lov, a*» (die jagd) je mošk tudi v serbskem, a «*lov, í*» (der fang) je zopet ženskega široko po Dolenskem (dans je *dobra tičja lóv*). — Jezik ni kar bodi; ne smé ga vsakdo po svoje ugnitati in keršiti — jezik ima terdna pravila. ima gotove meje; uči se. išči, ali pa v kot verzi pero! — Vender pa slovenščina le vedno *raje pripoveduje z glagoli in prilogi* to, kar drugi jeziki z *imeni*; tega naj bi vzlasti gg. *prestavljavci* ne pozabili! Kako morajo človeka boleti ušesa, ko bere: «*dvoriše gospodiša* c. kr. *mavtnega položiša*»! t. j. amtsplatz der k. k. zoll-legstätte.

Prélas z vezanja na *zlaganje* (sostave brez veznice) delajo take *sostave*, ki jih narejamo *iz besed*, *które se govore pri kacem poslu*, da se ž

njimi potem *znači djanje* ali *reč*; tudi se daje osebi, ki ima rada te besede na jeziku, *smčšen priimek*. Pri tih se vezna čerka časi deva, časi ne. Tako je v serbskem narejeno: «*bogoraditi*» (šaljivo namesti: «*beračiti*»), ker berači pravijo: «*podelite Boga radi*!» (zavoljo Boga). Slišal sem ženo, da je rekla: «*hudoletnik*» tacemu, ki je prosil za *hudo létino*. Prešerin «*bogmej*» veli Hervalu, ker često govori: «*Bog me*!» Tudi Serbje imajo besedo: «*bogmati se, bogmanje*». Sloveñec pravi: «*pridušiti se, priveriti se*», to je reči: «*pri moji duši, pri moji veri*». Slišal sem tudi uže, da so «*pridušec*» rekli možu, ki se je rad pridušal. Tako je: «*mirbožati se*» (serb.), to je poljubiti se o božiči in govoriti: «*mir božji*!» Dalje: «*dobrodošna čaša, dobrodošnica*» (serb.) = der bewillkommnungstrunk, ker se govori: «*dobro došao*!» Po tem potu je gotovo tudi narejena beseda serbska: «*danguba*» (zeitverlust), in česka: «*nez nabog*» (heide). — Tacih sostav še Nemci nimajo. Je-li še ktera v njih jeziku razun glagola: «*be-willkommen*»?

II.) Slovan zлага brez veznice. Tako se dela v naslednjih namerah:

a) Serbje imajo časi v pesmih sostave «*za nevolju*», n. pr. «*studen-kamenje, Stambol-car, jelin-rogovi, star-Źuga Bogdana*» itd. Taka je tudi naša: «*žal-beseda*». Tih sostav se jezik nič kaj ne brani, daravno so neslovanske. Serbe je zapeljala analogija *turških* in *druzih ptujih besed*,

n. pr. «meneviš-čakšire, mor-dolama, samur-kalpak» itd. nas pa nemški prilogi pred slovenskimi imeni, kakor: «avfrihtik-ljudje, lustik-tovaršija, lindek-beseda»* itd.

b) Zlagamo *velivnik* (imperativ) s imenom v ime. Tako je zloženih mnogo staroslovenskih, ruskih in serbskih osebinih imen, kakor: «Fezdimir, Kazimir, Vladimir, Vladislav, Strezibor, Pletikosa (serb.). Serbsko narečje ima še dan danes na prebitek tacih besed, n. pr. «kašiput (zeigefinger), visibaba (schneeglöckchen), nazovibrat (pseudobruder), nazovimertvac»** (schein-todter)». Vzlasti smešnih priimkov je dovolj: «gaziblato (smešen priimek kacega nizkega vradnika, ki se šopiri): isderilijeska (kerngesund kerl, dem der haslinger [des korporals] nichts anhaben kann, Vuk)» itd. Slovák pravi: «kratiknot = lichtscherer», prav za prav: «kürze den docht». Slišal sem tudi med nami: «podrezibaba (sitna baba, ki vsako reč dresa), lézibaba (stara baba, ki uže komaj léze); čakibirt, strezibirt (kerčmar, ki ljudi čaka in streše); nepridiprav (nerodna

* Govori se tudi: «lindek-jezik» (eine fertige zunge); «beseda mu lindek teče»; «lindek izgovarjati»; po enih krajih menda tudi: «lindek-miza» (glatter, ebener tisch); celó Bulgarji neki da imajo to besedo. Začeli so jo v zadnjih časih pri nas rabiti nekteri za: «horizontal»; pa ne vem, je-li slovanska? Čudno je, zakaj se ne sklanja?

** Pa vendar sem vidil na prodaj serbsko knjigo po imenu: «Stepan, lažni car» (pseudo-zar)! Povsod enako se učimo pisarji svojega jezika!

reč ali tudi *človek*, ki nikamor prav ne pride); gosp. *Drobnič* ima v besednjaku: «*bežistéza* = flucht über hals und kopf». Tudi Nemci so imeli nekđaj veliko tacih; zdaj so se pa opustile; malo se jih bere: «*springinsfeld, saufaus*», in pa morda še ktera.

c) Zlagamo s *predlogi* tacimi, ki imajo le po *en slog*. Samo predloga: «*mimo*» in: «*preko*», daravno imata *dva sloga*, časi nahajamo v sostavah, pa v našem narečji ne; v serbskem je: «*Arap prekomorac*»; «da ga živa želja *mimoidje* (mini)». Govorili bomo le o nekterih predlogih.

Predlog: «*k*» meni znan samo v dveh sostavah: *kljubovati* (menda iz: «*k ljubu* = zu fleiss»); *kničemrati* = verderben, iz: «*k nič*» (k ničemur), govori se namreč: «*k nič sem; k nič me je del*». Vidi se, da le-ta predlog v sostavi nima tolike važnosti, kolikoršno imajo drugi; za to se prav za prav ne more govoriti o njegovem zlaganji.

«*Brez*» ima precěj veliko sostav; zlagamo ga le *s imenom v prilog*, *redko v ime*, n. pr. «*brezposlen** = beschäftigungslos (serb.), *brezdušen*, *brezsoba* (baba), *brezdno*, *brezzakonje* = irreligion (serb.)» itd. Več sostav ima «*raz*», ki

---

* V serbskem je najpervo sostava: «*bezposlen*»; iz tega: «*bezposlica*» (musse, tudi müssiggänger); iz tega zopet: «*bezposličiti*» (müssig gehen), in zopet iz tega: «*bezposličenje*» (müssiggang). Lahko bi se pokazalo še več tacih izgledov, kako se iz dobrih sostav dalje nareja.

je na Gorenskem še predlog. Zlaga se z *glagoli*, pa tudi z *imeni v prilog* ali *ime*, n. pr. «razoglav»,* *razusten* (velicih ust, Lašč.), *razvraten* (velicih vrat, Lašč.), *rászola* (einsalzung, Lašč.). *razviditi se* = tag werden; pa ne: sich wiedersehen! itd.

Huda muka vsim učenim slovanskim pisarjem je predlog: «*pred*», ki se le malo zlaga. Res da mi imamo v jeziku: «*predpust, Preddvor*»; ali to prav za prav ni zlaganje, kakor se bo pozneje dokazalo. Slovenec bi ne smel le-te besede sestavljati *nikoli z glagoli*, ampak *z imeni*, večidel neglagolskimi, pa le redko, in tedaj mora «*pred*» vselej kazati *mesto, časa ne*. Serbski slepci berške pesmi, ki se pojó *pred* hišo («kučo») imenujejo: «*predkučnice*»; Gorenc pravi: «*prederje*», to je: *preddurje* = platz vor dem hausthore. Po tej analogii anti je prav zloženo: «*predmestje, predgorje*»; še celó: «*predgovor*» ni ušesu neprijetno (ker stoji *pred* pravim govorom); ali kosmato in čisto napek je: «*prednašati, predstaviti, predložiti*, in iz tega: «*predlog*;** *predpis*» itd.

* Ta beseda ima čez analogijo veznico «o».

** Naj se mi ne očita, da rabim tudi jaz besedo: «*predlog*». Vem, da je napek narejana, čeravno je uže stara; ali nevšečno delo je *kovati* besede; tega me je ostrašil mnogi prežalosten izgled. Jako je treba in čas je, da bi se porazumeli možje, ki jezik *znajo*, in da bi dali naši slovnici terminologijske oblike narejene slovenščini po volji. Dokler ne bo tega, tako dolgo bo *šušmaril* vsak *šušmar* po svoje. Tukaj naj stoji tudi nekoliko imen *staroslovenske slovnice iz Dobrowskega*: «*slog*

Tacim sostavam nimaš primere v jeziku; tako se tudi ne sme delati! Vem, da se mi bo zavrnilo: časi nikakor ni mogoče ogniti se jih; sila kola lomi! — Prazen izgovor! Le mislimo slovenski, pa bo s to tožbo utihnila še nektera druga! Kaj pa da se bere uže v starem: «*hleb predloženija* (schaubrod)»; ali to je *grecizem*, in *grecizem* je tukaj tudi rodivnik; dalje se bere: «*predtěca* (vorläufer), *predvariti* (praecedere), *predglagolati*» itd. itd. Jaz menim, ako bi se potrudil kdo in prevéjal vse grecizme v stari slovenščini, da bi mu ravno sostave dale zadosti opravka.

Zaverniti bi me utegnil kdo, da se govori *široko po dolenskem* — še celó v *Ribnici*: «*predjužnik* = gabelfrühstück», po *gorenskem* pa: «*predpoldnica, predkosilnica*».* Znano mi je, in tukaj, posebno v besedi: «*predpoldnica*», predlog res ne kaže *mesta*, ampak *čas*; ali opomniti pa je, da nikdar ne bo djal Laščan: «*predjužnik*», temuč vselej: «*dojužnik*», kakor tudi pravimo: «*dopoldne* (vormittag)». Pozabiti se pa vender ne smé, da ima tukaj tudi Serb dve besedi, ravno ko mi, namreč: «*doručak* in *predručak*»; zadnja je v *Vu-*

(silbe), *ime* (hauptwort), *mestoime* (?) (fürwort), *glagol* (zeitwort), *pričastije* (participium), *predlog* (?) (vorwort), *narečije*, tudi: *nadglagolije* (umstandswort), *šBuz* (bindewort), *različje* (artikel)». Vse po gerškem narejene.

* Ne vémo: ali je *predpoldnica* ali *predkosilnica* znana Gorencom. Mi le vemo za *kosilo* (Frühessen), za *južino* (Mittagessen) in za *malco* (malo jed), ki je dopoldne *pred* južino in popoldne po južini.

Vred.

kovem rečniku *edina* zloženka s tim predlogom, ker «*predkučnice*» nima; bral sem jo le v *ženskih pesmih*. — Vse to nam kaže, da se jako rada ogiblje slovenščina tacih sostáv; in pisar mora ugajati jeziku, pa ne nagajati mu, če noče biti *žavžar*.

Dalje se ta *predlog* časi tudi zлага s *prilogom* v *prilog*, pa ne prav mnogokrat, in to spada uže med polóvno zlaganje, o katerem bomo tudi govorili; n. pr. «*predlanski, predvčeranj*» itd.; še celó sostáv *sò zaimenom v ime* jezik ne otresa; «*prednamec*» (*vorfahre*) ni slovenščini zoperno.

Predlog «*med*» se zлага s *imenom v ime*, časi s *prilogom v prilog*, s *glagoli nikdar ne*; pa tudi kaže le mesto. Slišal sem v jeziku samo tri take sostave: «*medplečje, mednožje, medmašna*» žaba, to je žaba ujeta med velicim in malim Šmarnom; pravijo, da se je dobro ž njo pokaditi, kader glava boli. — Imamo tudi: «*medgorje*»; v serbskem je: «*medjudnevnica* = dnevi med veliko in malo gospojnico». Še celó sostava *sò zaimenom* ni neslovenska, n. pr. «*mednamec*».

d) Rekli smo uže, da imajo nektera imena časi *predlogov pomen*. Tudi s temi zlagamo večidel brez veznice, n. pr. «*križpotje, križempot, srédpost (sréjpost)* = mitte der fasten; *sredpostna nedelja*». Serb ima: «*stramputica (stranputica)* = seitenweg». Navadna je v Laščah tudi sostava te verste s *veznico*: «*sredozimci*», to je: godovi *sredi zime* (sv. Pavel itd.). Govori se: mraz je kakor v *sredozimcih*.

e) Zlagamo s nekdanjimi predlogi in tudi z družimi besedicami, kakor: «*pra, pro, pre, pa, ne*», n. pr. «*praprot (praded), prekupiti, prekupec, prebeg* = profugus (serb.), *parobek*» itd.

Na pol *složene besede*, to je, ktere so le samo v nekterih sklonih sostavljenke, v nekterih pa ne. Semkaj spadajo:

a) Zloženske s čislom: «*pol*». Stari Slovenci so djali: «*polunoštije, polunošt** = mitternacht»; tako sostavlja časi nekoliko družih narečij še zdaj. Pri nas pa čislo: «*pol*» k sebi jemlje *ime v rodivniku*; zatoraj take besede v našem narečji prav za prav tudi *nimajo* imenovavnika. Nemec pravi: «*es ist mittag, mitternacht*»; a mi: «*poldne, polnoči je*», tudi: «*poldan (gorenski), polnoč je*»; v rodivniku: «*do poldne (poldneva), do polnoči*», tudi: «*dopoldan*» (gor.) v pomenu: vormittag; v dajavniku: «*proti poldnu, poldnevu, polnoči*»; v mestniku: «*o poldne, polnoči (prav za prav: o poli dne, o poli noči)*», tudi: «*o poldan*» (gor.); v storivniku: «*pred poldnem, poldnevom, polnočjo*». Ravno tako se rabi: «*pol leta, pol mesca (ne: polomesec!)*»; še celó: «*pol hleba, pol vedra*» itd.; primeri izgled: «*s pol hlebom ne prebom*».

Vidili smo, da v slovenskem beseda: «*pol*» ne jemlje veznice, da se tudi ne sklanja,** ampak

* «*Polu*» je stari rodivnik.

** «*Pol*» je v naših sostavah dostikrat prav za prav stari mestnik: «*poli*», ki ga sèm ter tjà še rabimo, kakor: «*o poli ene*» itd.

sklanja se le *ime*, posebno v *dajavniku* in *storivniku*, in samo takrat je vsa beseda gotova sostava. Tu pa ne bodi rečeno, da pisar naj vselej tenko gleda in tehta, kdaj bo pisal: «*polnoči, poldne*» vsako besedo posebej, kdaj obe za eno; tu se ta reč le razlaga. kako je prav za prav. — Sliši se celó: «*poldne, poldneta*», kar pa ni, da bi se posnemalo; vender se učimo tudi iz tega, da čislo: «*pol*» ne jemlje veznice: «*o*», ki so jo začeli, menda po nevednosti, v *pisanji* neslovanski rabiti, kakor kaže, najpervo Čehi, ki imajo mnogo taci^h sostav, n. pr. *poloobnažený* = halbnackt, *polooblý* = halbrund» itd.; pa vender govore tudi še staro besedo: «*polu*», n. pr. «*poloubratr* = halbbruder (stiefbruder), *poloubota* = halbstiefel, *poloukruh* = halbkreis»; nekatere delajo celó brez veznice, kakor: «*pollhubek* = halber mund». Čehi so posnemali *Rusi*, pa le redko, redko, n. pr. «*poloumje*». *Stara* in tudi *nova slovenščina*, dalje *poljsko narečje*, ako je Linde* porok, in tudi *serbsko narodno slovstvo* nikoli nima neslovanske veznice «*o*».

Mi v nekterih namerah še drugače govorimo, n. pr. «*pol od pol hleba* = ein viertel laib (Lašč.); *po poli sestra*» itd.

Čeravno: «*poldne, polnoči, pol leta*» itd. prav za prav niso skozi in skozi sostave, vender se jemljó v stalo sostavam, še le iz njih narejenim, n. pr. «*dopoldanji, polnočni*»; zato je prav zložena beseda: «*polletje* = halbjahr».

* Imel sem pred sabo natis iz leta 1811.

Vprašanje pa je, kako naj bi narejali učenim rečem take besede, ktere so v družih jezicah so-
stavljene s čislom «*pol*» in ktere tudi pri nas
morajo biti, n. pr. «*halbkreis*»? — Veznice: «*o*»
ne gré jemati, ker vidimo, da je čisto neslovanska;
rodivnika: «*polu*» pa tudi ne, ker je pri nas uže
iz navade. Menil bi, da take sostave, ako se jih
ni ogniti, naj bi se narejale *brez veznice*, ker ne
samo naše, ampak tudi še druga narečja tako
delajo, posebno tedaj, kader se «*pol*» sestavlja
s tako besedo, ktera kaže *čas* ali *število*; pa tudi
celó, ako beseda, s ktero je zloženo čislo: «*pol*»,
števila ne kaže.

Izgledje perve verste: «*poldne*, pred *polletom*,
polnoči; *poledne* (česk.); *poltora* = anderthalb
(rus.), *poseldma* (rus.); *poldnie* (polsk.), *poldziesi-
ata*» (polsk.)» itd.

Izgledje druge verste: «*polkonj** = halbpferd
(slovenski). Pravil mi je nekdo, da Slovenci po

* *Anastazi Grün*, ki je prestavil nekoliko slovenskih
narodnih pesim v nemški jezik, ima na 57. strani eno, ki se
ji pravi: «*ein friedfertiger herr*», in zadaj v opombi k tej
pesmi stoji: «*polkonj* = halbpferd». Nemški verz, v ktere-
ga ta beseda služi, je tak-le:

«Ich komme her vom neunten Land,
Ein volk, halb mensch, *halb pferd* ich fand».

Zdaj pa sam ne vem, ker te pesmi v slovenskem nikjer nisem
mogel dobiti, ali je v originalu res: «*polkonj*»; ali je gospod
prestavljaivec napek razumel? Tudi je mogoče, da tisti, ki je
to pesem ljudstvu iz ust zapisal, morda je sam prenarejal in
popravljaj. Kdor jo ima, naj bi jo dal natisniti, ker je iz več
ozirov zeló branja vredna.

enih krajih tudi pravijo: «*polmesec, polképa* = halber klumpen. *polbrat, polsestra*». Ali je res? Kdor vé, naj bi se oglasil. Dalje: «*polhubek*, (čes.); *polbrat* (polsk.), *polchlop* = ein verschnittener (polsk.)». Celó stara slovenščina, pa menda le v pismih *novejše dôbe*, ima: «*polkrušije* = halbkreis» (Dobrowski)*.

b) Na *pol* *sostave* so tudi imena tacih *krajev* in *vasí*, ki imajo dve besedi: *predlog* in *ime*,

* V 18. listu «Novic» (glej 67. str. tega zvezka. Ured.) piše gosp. *Levstik* o zlaganji s predlogi, da se govori po Dolenskem: «*predjužnik* = gabelfrühstück», po Gorenškem pa: «*predpoldnica, predkosilnica*». Zraven besede: «*predkosilnica*» stoji opazka slavnega vredništva, da ne vé, ali je znana ta beseda Gorencom. Za besedo: «*predpoldnica*» nisem porok (morda je kakemu drugemu iz Gorenškega znana?); beseda: «*predkosilnica*» je pa navadna po vsem Gorenškem, posebno od Kranja do Bleda. Poljancom, t. j. prebivavcom okoli Št. Jurja in okoli Kamnika je menda ptuja. V Lučnah, blizo Polhovega gradca pravijo: «*predkosilec*». — «*Predkosilnica*» in «*predkosilec*» pa nima ne na Gorenškem, ne v Lučnah tega pomena, kakor bi se utegnilo povzeti iz spisa gosp. *Levstik*-ovega — pa saj on ni besede zavolj pomena navodil, ampak v izgled zlaganja s predlogom «*pred*». »*Predkosilnica*» na Gorenškem in «*predkosilec*» v Lučnah (in morda še kje drugod?) znami jed, ki se daje tericam pred kosilom uže ob štirih ali petih zjutraj. Terice navadno *kosijo* še le o *poldne*, popoldne pa *južnajo*, pa zato že ob osmih ali po devetih zjutraj *malcajo*. *Josip Novak*.

Dostavek vredništva. *Predkosilnica* je res tudi znana v *Vodicah* in njih okolici, kjer se najbolj z lanom in predivom pečajo, za *predpoldnico* ne vejo. Neki *Vodičan* nam je pravil, da *kosilo* ni jed o *poldne*, ampak pri tericah sledijo jedí takole: *predkosilnica* je prva jed zjutraj zgodaj, po kateri sledí *kosilo*, potem do poldne še *malca*, o poldne *južina*, po poldne spet *malca* in na večer *večerja*.

n. pr. «*Podgaber*». V imenovavniku pravimo: «tù je *pod Gabrom*», pa tudi: «tù je *Podgaber*»; v rodivniku «*Podgabra*»; v dajavniku: «*Podgabru*»; v kazavniku: «*Podgaber*»; v mestniku: «zday smo *pod Gabrom*», redko: «v *Podgabru*»; v storivniku: «(pred) *Podgabrom*». Po tem izgledu se rabijo: «*Medvode, Preddvor, Podréber*» itd.; še celó: «*predpust*».

c) Nektera *vaška imena*, ki zopet imajo dve besedi: *prilog* in *ime*, rabimo na dva načina; sklanjate se namreč ali obé besedi *vsaka posebej*, ali pa *obé za eno* v sestavi, n. pr. «*Kamni verh*». Govori se: «*Kamni verh, Kamni verha*», ali pa: «*Kamni verh, Kamnega verha*» itd. Tako je tudi: «*Slanč verh, Bežji grad*» itd. Nektera taka imena so pa uže do dobrega sostave, n. pr. «*Martini verh, Vini verh, Višehrad* (česk.), *Carigrad* (serb.), *Krušedol* (serb.), *Beograd* (serb.)»; Slovenec pa vender pravi: «*Beli grad, Belega grada*». — Ravno po tem potu so se tudi skerčila nekterih oseb imena, kakor: «*Pustoverh, Maloverh, Velikoverh*» itd.

Ker smo uže pri tej reči, poglejmo še to, kako se delajo *prilogi* in *imena* prebivavcem tistih vasi, ki imajo *prilog* in *ime* v sebi, n. pr. «*Černa gora, Černogorec, černgorski; Pusti hrib, Pustohribec, pustohribič*,* pa tudi: *pustohribški*;

---

* *Laščanje* iz nekterih osebni in hišnih imen še delajo *priloge*, kakor so imeli stari Slovenci navado, n. pr. «*Zajec, zajč; Živec, živč; Kropec, kropič; Grében, grebêně; Virant, viranč*» itd.

Zlati rep, Zlatorepec, zlatorepič in tudi: *zlatorepški*; *Hudi konec, Hudokončan, hudokonč*; *Mala slevica, Maloslevljan, maloslevski* itd.

Izberimo si družih, ki imajo pred imenom besedo: «*svet*», ali pa morda *prilog trijeh zlogov*, da so tedaj *sostavam predolge*, n. pr. «*Vélika slévica, Slevljan, slevski*; *Vélike lašče, Laščan, laški*; *Sveta trojica, trojiški* (imena še nisem slišal, pa menda bi se reklo: *Trojičan?*); *Dvorska vas, Dvorján, dvorski*; *Kervave peči, Kervavec, kervavski*; *Ilova gora, Ilovec, Ilovar, ilovski, ilov*; *Sveti križ, Svetokrižan, svetokriški*, še raje pa: *Križan, Kriščan, kriški*; *sveti Ureh, Urhovec, urhov*; *sveti Gregor, Gregorec, gregorski*». Vidimo, da pri le-tih se delajo imena ljudem ali *iz priloga* (Ilovec, Dvorjan), ali pa *iz imena* (Slevljan, Urhovec).

Kdor mora večkrat pisati imena *vasém* in *prebivavcem*, gotovo ima veliko sitnost, ker nihče, ako ni slišal, ne more vselej vediti, kako se dela iz *vaškega* imena *ime prebivavcem*. Pri Turjaku je vas: «*Lípljene*», a človek iz nje se imenuje: «*Lípníčan*», in v množnem številu: «*Lípníčanje*», pa tudi: «*Lípníci*». Druga vas je: «*Srobotník*»; iz tega se govori: «*Srobočan, sroboški*»; dalje: «*Retje*», in potem: «*Rétníčan, rétníški*». Slišal sem praviti, da se eni vasi pravi: «*Lemovce*», ljudem pa: «*Movljanje*». Gospodi *slovarščeki* naj bi tedaj vsacemu *krajevemu* ali *vaškemu imenu* prideli: *kako se pravi ondašnjim ljudem* in pa *kako se*

nareja *prilog* iz tega; dalje naj bi pri vsacem imenu povedali *mestnik s predlogom*, ker to ni vselej res, kar učé slovnice, da vasi, ki na *visocem* stojé, pred-se jemljó: «*na*», ktere so pa *nizko*, hočejo: «*v*»; dostikrat se ravno na robe govori.

Splošna opomba k sostavam. Dobé se tudi take sostave, ki človek ne vé, kam bi jih uverstil, ali pa, ki so morda celó *nepravilno* zgrajene; toda tih je malo, in večidel so navadne le v smešnicah; časi morda so pa tudi iz ptujih besed zložene, kakor: «*klinčorba* (nagelsuppe v serbski smešnici), *legbaba* (riba = steinbeisser, serb.), *moroklinac* = nagel der schiene am rade (serb.)». Slovensko narečje ima čudno besedo: «*pil*», ki ne vém, ne od kod je, ne kaj znači; ali več sostav imamo ž njo, kakor: «*piltačice* (neke rože, Lašč.). *pilpoh* (hojeva smola za lubom), *pilpogačica* = topir (Lašč.)». — Tu moram popraviti, da «*vetrogonija*» ni «windmühle», kakor sem v pomoti mislil in pisal; ampak ta serbska beseda je vse kaj družega, namreč: «*windbeutel*». Vender pa menda nihče, kdor je sostave prebral, ne bo tajil, da nasvetovana beseda: «*parogonja*» (dampfschiff) lahko obveljá.

Tudi naši dozdanji *slovarji* so jako napek spisani. Naj se mi ne šteje v zlo, ako brez okoliša povem, kako bi menil, da naj se pišejo take knjige. Perva je: *brez ostre kritike* ni upati *izverstnega dela* nikjer, pa tudi tukaj ne! Vsakej besedi v njih bi se moral dati ravno *tisti pomen*,

v katerem se govori *med narodom*; ne kakor se komu *zdi*, da bi *bilo morda boljše*. Vsaka bi morala biti *dobra, zares navadna, ravno tako pisana, kakor se rabi*, a ne *samosvoje zasuknjena*, ali pa morda še le *takrat skovana* po naši slabi sedanji navadi — kovati je laže kakor iskati! Kako čudno je n. pr. *znadložena* slovarska beseda: «*véliki nadlógar* = oberforstmeister!»! Ako se to kje govori, gotovo se rabi le v *šali* za *smešen priimek*! Poslušanja vredno je še zdaj, kar je uže leta 1814. *Kopitar* slovanskim *slovničarjem* in *slovarščekom* pretil: «Wann werden es doch die *lexikographen* und *grammatikenschreiber* begreifen, dass sie nur die *státistiker*, nicht die *gesetzgeber* der sprache sind: beide sollen nur *treu inventiren* und *beschreiben, was* und *wie* es ist; ihre oft sehr unreife meinung, *wie* es allenfalls *besser* wäre, dürfen sie höchstens *in noten* beibringen!» — Gotovo bi se jeziku dostikrat jako ustreglo, posebno v slovarjih, ko bi puščali stare besede, daravno so morda neslovenske, če nismo do zdaj še zalotili nikjer med narodom čisto domače. Kaj nam pomaga, da lošamo jezik z lažnjivo lepotico? Zanamci bodo metali, če Bog dá, med pleve vse, kar je slabo zgrajenega. Tú je zopet *Vuk* mož, kakoršnega manjka Slovencem; izpoznal je, da «*rečnik*» mora besede *zbirati*, ne *delati*! Saj ni ne tolika nesreča ne sramota, ako imamo tudi v bukvah kako ptujko, brezi ktere dan danes ni, pa tudi biti ne more noben jezik,

kolikor jih ljudje govorijo po vsi široki zemlji; huje pak je, da ne znamo po domače misliti, da ne znamo slovenski zavijati stavkov! Ta skaza, če se vterdi v jeziku, nikakor se ne dá z lepo izriniti; vdomači se najpervo v knjigah, ker pisatelj pisatelja praznoglavo posnemlje; potem pak zajde tudi v narod. Vse kaj družega pa je s ptujimi besedami, ker prvič jezika ne skrunijo v njegovem kórenu; drugič pa, kar je neznano v tem kraji, to se čisto govori v družem; in kader izvemo, kako je tej ali tej reči pravo ime, gotovo se ga bo vsak z veseljem poprijel. Po tacem bi se jezik res nekoliko počasneje gladil in mikal; ali mikal bi se v resnici, gladil bi se na terdnem stalu. *Prešerin*, akoravno besed ni koval, pa vender bi rekel, da je pomogel jeziku več od marsikterega družega pevca, ki po svoje prederzno ugnéta slovenščino. Germanizne, kolikor jih ima v pisanji, te je uže najdel med ljudstvom; a sam ni pridil in pačil, ampak lepšal je govor.

Vernimo se zopet k svoji reči! Za slovarje smo še jako premalo pobrali med narodom. Dobilo se je res uže lepo reč blagá; pa kdo si upa reči, da smo polovico zajeli? Moralo bi se marljivo preiskati še mnogo krajev, posebno tacih, koder je slovenščina lepša in čistejša. Vem, da ne bomo najdlji vsega, če s tim pridneje iščemo, ker v živem jeziku ne more obseči noben slovar vsega bogastva; ali storiti nam je vsaj toliko,

kolikor se dá. Bilo bi pa tudi od neizrečene koristi, da bi se zvesto pregledale vse *mape*, vse *kerstne bukve* po slovenskem. Dosti, dosti blaga je zakopanega v *imenih*, ki jih imajo nekatere *osebe, travnici, njive, hribje, doline* in *gojsdje*; dosti *besed*, katerih jako pogrešamo, leži tamkaj brez dela. Res, da so nekatere med njimi že ostarele; pa vender, ako manjka družih, menim, da je marsiktera splošne rabe vrednejša od vsih novo spleteničenih, od mnogih, ki jih jemljemo temu ali unemu narečju. Koliko bi zasledili starih korenin, a koliko lepega *nauka* in *pravil*, kako naj Slovenec *sostavlja* in *nareja*, česar nima! Našlo bi se morda, kakor je bil že lani gospod *Terstenjak* v «Novicah» opomnil, tudi kaj *novoga važnega* za *zgodovino*, celó za *mitologijo*. Ali prebiraje stare liste bi človek zopet moral tehtati, kaj je *prav*, kaj so *popačili pisarji*; zato naj bi *ljudi* poslušal pri vsih tistih imenih, ki se dan danes še govore. V Laščah n. pr. vém. da stoji v cerkvenih bukvah: «*Slívica, Úlaka*» (vaška imena); pa kmetje pravijo: «*Slévica (Sl[i]evica), Ólaka*». Med naj lepše slovenske besede spada ime dolenske vasi: «*Tehoboj*», kjer so nahajali letošnjo zimo červe na snegu. To ime se v cerkvenem zapisniku skoraj gotovo bere tako, kakor smo ga brali v «Novicah», namreč: «*Tihaboj*»; ali sto in stokrat sem slišal na svoja ušesa, da ljudje izrekajo: «*Téhoboj (Te[j]hoboj)*». Kdo nam bo razjasnil pravi pomen? Pri nas ne gré

drugače: *od ljudstva se moramo učiti*, kakor zopet iz druge strani *moramo podučevati ljudstvo*. Le na taki vzajemni podlagi smemo upati, da nam bo napredovalo slovstvo; le to je pravi pot, po katerem se bomo krepko uperli ptujčevanju, ki na-nas pritiska od vseh strani. Zaverniti bi se utegnilo, da je tako zvesto prebiranje prezamudno; da se ne more dokončati vsaj tako hitro ne. — Tega ne taji nihče; vse je truda polno, vse je zamudno, kar se s pridom dela, kar se bliža popolnosti; le šušmarija sama je lahka in nagla! Slovenec ne more upati mecenatov; priložnosti, kakoršno so nam dali milostljivi ljubljanski *knez* in *škof*, ne bomo zopet tako hitro imeli, ali pa morda nikoli več ne; ravno zato pa nam je velika dolžnost, da se ta reč končá, kolikor je mogoče izverstno, pa ne po verhu. Naj se zgotovi *pet* ali *deset* let pozneje, zato ne bo nič hudega, da le ne bo samo obširno, ampak tudi veljavno, kar se bo pisalo; to je prva in poglavitna potreba! Tako delo bi bilo večer spomin, večna slava vsim, ki so imeli kaj opravka ž njim; bilo bi narodov zaklad in krepka bramba jezikovi skazi.

Dalje pri besedah, ki so po *raznih krajih* jako *razno zavite*, naj bi umna kritika tenko presodila, *kaj* in *kako je dobro, kaj popačeno*. Vsacega pa uže pamet uči, da tukaj ni opravljeno samo s tim, da se dobro zná *domača slovnica*; treba je, da se vé, *vsaj* tudi *stara slo-*

venščina. Vsaka *malo znana*, ali knjigam *čisto neznan*a beseda v obširnejih besednjacih mora, ako je le mogoče, imeti oznanjen *kraj, od koder* je doma. Dalje, ko pišemo *novoslovenske* slovarje, zato naj bi ne vtikali brez potrebe *staroslovenskih* besed, ktere so že med nami iz navade; kjer bi se pa to vendar le storilo, vselej bi se moralo povedati: *od kod?* Tudi naj bi ravno iz tega vzroka pri miru puščali vse blagó *druzi*h narečij, vzlasti pa to, kar je novega; saj napek narejati znamo, hvalo Bogu, sami. Take besede v tacih knjigah so le zapeljive in nevarne tistim, ki niso terdni v jeziku. Najpervo zberimo, kar je domačega, potem še le primerjajmo z *druzim*; pisanje tacih primerjajočih knjig ni težavno, ako ima dovolj gradiva pisatelj pred sabo. Tudi bi djal, da naj bi neusmiljeno reševali vso *novino* *zdanjih slovenskih* knjig, vzlasti *sostavljenkam* naj bi zapirali vrata, ker so večidel vse narobe zvozlane. Posebno tû bi se moralo vejati, kakor sta župnik in brivec v *Don Quixotovi* knjižnici. Da bi se na dozdanje slovenske slovarje smelo čisto malo ali pa nič opirati, to se vé uže samo ob sebi. Po tacem ravnanji bi dobilo pisanje veljavo, kakoršne zdaj ne more imeti: bilo bi *prava* in *čista* jezikova podoba, in človek bi se lahko zanesel, da je *res*, kar bere; lahko bi se iz njega *učil*; bilo bi tudi velik pripomoček slovanskemu jezikoslovju sploh; in reči bi se moglo, da smo Slovenci vsaj *enkrat eno* delo tako zver-

šili, kakor ga hoče imeti visoka stopinja današnje omike in učenosti.

Le-ta ponižna opomba «*anti*» ne bo še le «*post festum*»; saj se dela ravno zdaj besednjakov poglavitni, t. j. *slovensko-nemški* del.

9.) Zadnjič pa izhaja naše slabo pisanje tudi od tod — naj se pové še to; saj menda je uže enkrat čas, da se izblekne — ker se bojimo *vsake sodbe* in vsacega še tako pametnega *pretresovanja*. Kritika nam je večje upanje napredovanja! Nikar ne recimo: časniki se ne bodo pričkali in prepirali! Kdor se med ljudi pokaže s kacim očitnim delom svojega uma ali svojih rok, mora biti pripravljen, da se mu tudi očitno pové, zakaj in kako je njegovo delo všeč ali nevšeč. Kdor je zavoljo tega v strahu, pa naj raje molčí, potem ga nihče ne bo ne grajal, ne hvalil. *Vuk* pravi: «Kdor se boji vrabcev, naj ne seje prosá; kdor izmed pisateljev se plaši recenzentov, naj nikar ne jemlje peresa v roke: literatura ne bo nič zgubila ž njim; zakaj on sam priča, ne samo, da ne zná, ampak da tudi noče znati!»

Menim, da ni uže s tim vse opravljeno, *da* se piše; ampak da je prva in poglavitna reč, *kaj* in *kako* se piše. Ko bi se čevljar oglasil in rekel, «da je uže dobro, da se le škorne delajo; na tem pa ni malo in dosti ne, *kako* se delajo; naj bo stopalo merjeno okoli vogla, ali pa okoli človeške noge; naj bo golenica široka kakor stopa, ali ozka kakor nožnica» — gotovo bi se

tacemu kerpucniku smejalo malo in veliko, in vsi bi rekli, da je neumen. Čudo pa je, da se nam to čudno ne zdí, ker dosti pa imenitnih pisateljev med nami terdi, in ker z boječnostjo pred kritiko sami kažemo, da nam je vse enako. naj se piše, kakor hoče, da se le piše; bodo uže zanamci popravljali! — Zanamci bodo imeli brez tega popravljanja dovolj, in menim, da slab oče svojemu sinu bi bil, kdor bi djal: tù bom dve, tri smreke posekal; tudi bo treba tri voze kamna ulomiti, kader moj sin zraste, da si bo kočó zidal, ako bo hotel; lahko bi mu več pomagal, pa nočem; za-me je dobra od štirih strani podperta bajtica, če prav dež in sneg va-njo gré. — Ni treba vsega zanamcem na glavo obešati! Kaj pa bo, ako se bodo tudi zanamci vedno in vedno le na svoje prihodnjike zanašali? Kdaj bo kdo prijel za delo? Vsacemu človeku je dolžnost, da stori, kolikor mu je mogoče. Ali navada med ljudmi in tudi potreba je, kdor se poprime kacega pôsla, da se ga najpervo do dobrega izučí. Še loncovezec, ki res nima zvitega rokodelstva, se mora vender učiti, preden gré sam z dratom po svetu; pa bi se pisar ne učil, preden se loti peresa?

Ako ti je res kaj za narod, pa ne samo za-se, ne boš otresal, če se kdo zglesi in ti dobrovoljno reče: brate! lej, to in to menim, da nisi prav naredil. — Ako si pravi pisatelj, kteremu je mar svojega dela, še vesel boš, da

imaš človeka, ki ti kaj pokaže, da se veš prihodnjič ogniti, česar se prvič nisi vedil. Kdor pa samo zato piše, da bi prinesel mavho polno hvale domú, kakor lončar za svoje piskre polno vrečo žita, temu je le za-se; naroda, jezika mu je toliko mar, kolikor žabi oréha. Tak, če kaj ne zná, tají, da ne zná; zato se pa tudi noče učiti, in se tudi nikdar hotel ne bo, ker misli, posebno, ako je uže priletel, da imamo dovolj pisarjev, ki še ne znajo prvih slovniških pravil, pa vender hočejo biti gotovi nesmertne slave, pa vender hočejo dajati postave? Kdo nam je tega kriv? Samo to, ker se bojimo vsake sodbe, in ker jo zatiramo.

Slovenec naj bi se ne bal kritike, ampak še prosil naj bi je, kakor vsakdanjega kruha, da bi nam Bog poslal moža z bistro glavó, z ostrim peresom, kateri bi iz naše dozdanje revščine izplel ljuliko in druge smeti; kateri bi nam luč prižgal, in «pravo pot pokazal v deželo duhov». Al kolikokrat, ne da bi vsaj molčali in poterpljenje imeli z nadlogami svojega bližnjega, temuč na vsa usta hvalimo, kar je dostikrat morda še preslabo, da bi se grajalo. Sleherni pa, kdor je kolikaj napisal in za svoje delo pohvaljen bil, posebno če je pisanje slabo, pisár pa mlad, berž misli, da se je vsaka besedica njegove hvale pretehtala na zlatí vagi, in zato meni, da vse zna, toraj se več ne učí, ampak maže in čečka, da jeziku več škoduje, kakor pa koristi. Odvadimo

se praznega vpitja: «*slava mu!*» in raje eden družemu pot kažimo!

Ni treba očitati, da je naše slovstvo pretresovanju še premlado. Tudi Serbje so terdili, da je njihova literatura še dete v zibeli; pa bo uže prišel čas, v katerem bo znalo govoriti. — Kaj pa jim je *Vuk* na to odgovoril? Djal je: «Res je naša literatura malo dete v zibeli, ki naj se mu ne brani blebetati; ali malo dete med blebetavci ostane blebetavo do veka. Naša literatura ima uže 37 let, pa še zmirom svojo pot blebeče v zibeli!» In mi odgovarjamo: uže 1550 se je tiskala prva slovenska knjiga, in od tačas do letos je minulo 307 let. Naše slovstvo ni tedaj po svoji dobi več ne otrok ne mladeneč, ampak sivolas možiček. Pa tudi otroku ne gré dovoliti vsake porednosti, kakor bi samo rado; ampak zasukniti se mora, kader hoče kaj nerodnega početi. Kaj vidimo pa nad Nemci? Kdaj se je njih slovstvo jelo vzdigovati? Še le potem, ko je *Lesingov* meč poklatil stare slamorezce z ukradenih prestolov.

Nihče ne taji, da naša književnost se ne dá soditi po tistem merilu, po katerem n. pr. nemška; ali vsaj dovoljeno bodi resnico govoriti svojemu bližnjemu; dovoljeno bodi resnico slišati!

Ne poganjam se za hudobno zabavljanje, ki nikomur ne daje koristi, ampak za pametno presojevanje, ki vé, kaj govori. Še noben pravi knjižni pretresovavec, naj bo s tim ostreji, ni

nikoli nobenega pravega pisarja iz kože del; temuč kritika še le budi in kaže, kod je cesta v Atene. Res je pa, da sodba plaši diletante, kakor mačka miši; in zato se je menda mi bojimo, ker vse preveč diletantujemo. Ko bi vse slovenske pisatelje v red postavil, in moža za možem vprašal: kaj je tvojega, pa tvojega in tvojega pisanja pravi namen? Koliko bi jih vedilo z gladkim potom odgovoriti? — Ni se treba tudi na to opirati, da nas je premalo števila; pa ko bi se začelo vejati, da skoraj nič zrnja v kotu ne ostane; da bi se oplašila tudi ta peščica pisarjev, kolikor jih je. — Kaj pomaga še toliko delavcev v nogradu, če pa ne znajo in tudi nočejo znati, kako se okopava in reže? Trta poleg take postrežbe ne bo rodila; književnost pa pri slabih pisarjih, naj jih bo dosti ali malo, ne bo napredovala, ne bo izobraževala naroda. Le treba je, da se zares lotimo; treba je, da si iz glave izbijemo neumno misel: «Našim rojakom je kmalo dobro, da se jim le kako kaj napravi; saj jim tako vsega manjka!» Res je, da nam vsega manjka, in manjkalo nam bo večne čase, ako se naše slovstvo ne predrugači. Slovenec ima bistro glavo, to hvalo mu daje, kdorkoli ga pozná; toda človeku ne pomaga sama bistra glava, če je prav ne rabi.

Ko bi jaz kdaj kaj opomina vrednega spisal, na glas in očitno bodi rečeno, da bi se ne upiral

nobeni sodbi, naj bi bila s tim huja in ostreja, ali pa s tim pohlevneja. Čemu se bojimo kritike, ki ji vendar ne odidemo? Zadela nas bo gotovo, če danes ne, morda jutri; če letos ne, morda prihodnje leto. Ali ni *Apél* podobe popravil, ko je slišal, da čevljar jermenje graja? Vsak človek ima prost jezik, da pošteno pové, kar misli o poštenih rečeh; vsacemu bodi med nami prosto še peró, da tudi pošteno piše, kar in kakor hoče o poštenih rečeh! To je sodnikova skrb, da ne zatrobi kake neumne, ker bi se mu potem hrohotaje smejal, kdor bi ga slišal; tisti pa, kogar je napek sodil, vem da bi ga za vselej k pokoju posadil. Kdor Slovincem dobro hoče, naj z mano reče: «*Bog živi kritiko!*»

1857—1858.

Gospodoma nasprotnikoma.

Gospod *Peter Hicinger* so kritiko mojih «*napak*» pisali v 37. listu lanskih gospodarskih itd. «*Novic*». Ko sem jo bral, tako sem se bil preplašil, da bi gotovo bil osivel čez noč, ko ne bi imel na glavi rumenih las, katerim je dana lepa navada in hvale vredna lastnost, da so delj časa zmirom enaki, čeravno se glave derže neraje od černih. Še le zdaj sem se nekoliko povernil iz tega strahú; zato sem lotil se *potrebne*ga odgovora *nepotrebne*mu zabavljanju. Morda bi iz tega dela ne bilo čisto nič, ko bi moški ljudje ne bili uže drugič nemoški zgrabili me. Ti pa. blagovoljni bravec, ako te veselijo boji, v katerih se preлива črnilo namesti kervi, ne zameri, če bom časi rezneje govoril, kakor sem bil namenjen od začetka, preden je drugič za-germelo na obnebj *noviškem*; ne zameri, ako bom pokazal, kakor bom koli mogel, da imam nekaj orožja tudi jaz, akoravno tacega ne, kakor g. nasprotnika, ki sta v družbi priletela nàd-me. — Začnimo tedaj!

G. *Peter Hicinger* pravijo, da «jaz imam svoje misli, drugi pa svoje».

Ta je uže stara! Kolikor glav, toliko pameti. Zavoljo te reči se tedaj ne bova prepirala, ker oba eno terdiva.

G. *Peter Hicinger* dalje govore, «da v vse moje drobne razločbe in opazbe in tistih presodbo in pretres se siliti, naj bo drugim pušeno, kateri se več pečajo s slovničarsko učenostjo.»

Te besede so pač kosmata slovenščina, ker imajo terdo slast, kakor bi človek jedel pezdirje. Umni bravec bi precej sam ločil, da so g. *Hicingerjeve*, ne moje; ali da bom od vsih strani brezi skerbi, mislim njihove besede vselej z rési-cami (Anführungszeichen) pisati.

Vidi se, da moj nasprotnik ne marajo dosti za slovnico, akoravno so je zeló potrební, akoravno bodo pozneje nekje hotli preveriti nas, kakó se je učijo ali prav za prav, kako jo *pregledujejo*. Čuditi se je, da tako neslovenski pišejo mož, ktereга sem iz nekacih pervakovih ust slišal hvaliti, da imajo dan danes najboljšo prozo med vsemi književnimi ljudmi našega naroda. Prijatli, ki veste, kaj se pravi slovenski pisati, pojte sem — et risum teneatis! Pa vender mislijo oče *Hicinger*, da niso luč — pod polovnikom! In kdo jim bo oponašal kaj tacega, če se pomisli, da to je navadna, akoravno morda nevarna bolezen večega dela naših pisateljev in pisačev. Ne bomo g. nasprotniku jemali, in tudi

jim živa duša vzeti ne more tega, kar jim pošteno gré — njihov trud je hvale vreden, vzlasti Novicam še bolj kakor narodu —; ali vender tudi ne mislimo dajati jim, kar jim nikakor ne gré. Sami dovolj kažejo v besedi in djanji, da v noben kup niso in tudi ne bodo kmalo kos tacemu delu, kakoršnega so se poprijeli. Vprašamo jih le, čemú so se vtikali v nevarno sitnost? Saj menda jih nihče ni silil, nihče ni prosil, da bi z roko segli v plamen, vzlasti če nemajo rokovic, kakoršnih je treba pri tako nevšéčnem poslu. Vém, da v mojih «napakah» še ni vse, kakor bi imelo biti; da sem ter tje še kaka merva čaka poprave. G. *Hicinger* naj bi mar bili grajali me, da je mnogo reči prekratko povédanih, posebno kar se tíče «*stave*» slovenskih besed, pa ne, da narejam *predrobne razločbe* in *opazbe*. Ali kaj tacega bi zopet bil mogel očitati samo tisti presojevavec, ki jezik zna; kateri umé, kaj se je pisalo. Žal mi je, ker moram reči, da se mi ne zdí, kakor bi oče *Peter* bili mož te verste. Njihove besede niso dokazale družega, kakor *da bi kaj radi zabavljali, ko bi le mogli*.

Poslušajmo, kaj dalje besédijo: «sploh vse «ni prazno, kar se je pisatelj trudil po dolgem «in širokém dokazati in razložiti. Sem ter tje «bi njegove opombe utegnile sedanjim slovní-«cam v popravo ali pomnožbo veljati.»

O blagodušni oče nasprotnik! po meni bi bilo; mertev bi bil, da mi te zadnje sapice ne

pustite v persih. Vidim, da ne želite moje smerti, ampak da se poboljšam in vernem zopet na pravi pot. Slava in hvala vam! Vzlasti zató sem pisal odgovor, da ne porečete vi in vaši prijatli: pogledjte ga, še ne vé, kaj je hvaležnost! Samo toliko vprašam, ako smém: kako morete vediti vi, da bi utegnile moje opombe veljati sedanjim slovniciam v popravo ali pomnožbo, ker sami pričate, da se ali premalo nosite z vednostjo, ktere se učijo uže otroci, preden se jim dá kaj družega v roko, ali pa, da jo zaničujete? Res je žalostno, da smo do zdaj Slovenci morali samo *gramatiko gosti* in *germanizme grajati*; pa še mnogo žalostneje se mi dozdeva to, ker smo obilemu številu pisateljev *zastonj godli, zastonj grajali*.

G. *Hicinger* učé: «Pisatelj ‚Napák‘ tako govori, kakor da bi doslej nobeden zmed slovenskih pisateljev ne bil razumel slovenskega duha, dokler mu po tistih ‚napákah‘ ni bila luč prižgana.»

Ko bi se v tej reči hotel sam zagovarjati, vprašal bi: *kdaj in kje sem to rekel?* Ali ta posel izročam g. *noviškemu vredniku*, če ga bo hotel prevzeti. Njegovo moško obnašanje menda je vsim znano; geslo djanja njegovega je *«le pošteno!»* njegovo posebno veselje pak je delati v *«Novicah»* zvezdice pod čerto in brez okoliša povedati: *«ta reč je tako-le pa ne drugače»*; zato se mi kaj čudno zdí, da tukaj po svoji

stari navadi ni podučil g. *Petra Hicingerja* s krepko opombico. Saj menda še ni pozabil, da je v mojem rokopisu bilo imenovanih nekoliko mož, katerih pisanje me je učilo jezika, in da je bilo pristavljeno: «kdor ima dobro vest, ne more misliti, da merim nanj.» (Če so g. *Hicinger* imeli slabo vest, ko so «*napake*» brali, kaj to meni mar?) Pa vsa ta opomba se ni tiskala ravno zató, ker je slavno vredništvo menilo, da je nepotrebna; in res je tudi bila nepotrebna. Kar sem pa djal, temu sem še dandanes mož beseda pričo vsih Slovincov, da je namreč naša pisarija *večidel* nemška; da *slovenske besede* sicer *stavimo*, *mislimo* pa *nemški*. Tudi samega sebe nisem štel med boljše možé, ker sem rekel, da *stavimo* in *mislimo*, pa ne: *stavite* in *mislite*. Ravno tako terda se tudi časi godí celó g. *Hicingerjevemu* peresu, kar smo uže pokazali, in tudi še pokažemo, ako je volja božja. Da takó neslovenski pišemo, tega je kriva osoda in pa naša zgodovina; ali če ta reč tako ostane, tega pa ne bo kriva osoda, ampak mi, ki se hvalimo, ali vsaj hvalili bi se radi, da nam se ni treba učiti. Pri slovenskih «*napakah*» me je spremljevala sama ljubezen do jezika in do naroda, pa ne *psovanje*, kakor so djali nekteri, ki ne vedó, kaj — pišejo. Ne rekel bi, da mi časi ni kanilo tudi kaj želči iz peresa, ali samó zató, ker bi lahko bolje pisali naši pisatelji, ko bi le hotli, in ker sem preverjen, da prilizovanje Slovincem ne pomaga

čisto nič. Kdor imenuje belo, kar je belega, in černo, kar je črnega, vsaki ve in zna, koliko se je opravilo s praznim hrupom: «*slava mu!*» Če je kdo med otroke dal *abecédnik*, uže smo zaukali: *slava mu!* Če je kdo tiskal slovensko *pratiko*, uže smo zaploskali: *slava njemu in vsim rokovicam in pasjim dnevom v njegovem mojstrovskem delu!* Ko smo vidili *Ribničana*, kateri je na herbtu nesel cedila in zajce, ki se ž njimi izuvajo čevlji, precej smo zagermeli: *izversten umetnik je! Hej Slovenci, naša reč slovenska živo klije!* Leta 1852 je bil g. *Podgorski* povedal v «*Novicah*», da *nezaslužena* hvala mnogo potov književne ljudi *pači*, in vredništvo ni ométalo njegovih besed, ampak imenovalo ga je *veljavnega Podgorskega*. Kaj je to, da se «*Novice*» zdaj več ne deržé tiste misli? da zdaj ni več veljávno jim, kar je bilo tačas? Ali so ti dnevi uže tako deleč za nami? Ali se je naša literatura toliko spremenila? — Ako pa le hočete dobro in slabo pisanje brez kacega razložka na vsa usta hvaliti, ravnajte v imenu božjem, kakor ste do zdaj; kdo vam brani? Samo toliko bi rad opomnil, da po takem potu se ne pride nikamor, in da Slovenci menda niste sultanje, katerim se ne bi smela resnica brez okoliša povedati — sultanov pač imate sultanov, posebno v pisanji. — Ko bi g. nasprotnik bili preudarili te reči, gotovo bi ne bili *meni* zavpili, ampak *sami sebi*: «*qui bene distinguit, bene docet!*»

Dalje godernjajo ná-me, da nisem ločil pisatelja od pisatelja, «zlasti kar se tiče tistih, «ki dobijo kak nemšk ‚Gebetbuch‘ ali nemško ‚Geschichto‘ v roke, in ko so se celó malo «bili poskusili v slovenščini, precej hočejo slovensko slovstvo obogatiti ‚mit einem Produkt ‚ihres schriftstellerischen Genies‘».

Epistola Q. Horatii Flacci ad Pisones, ktero g. *Hicinger* zmirom premlévajo, govori: «*sed non erat his locus*»; to se pravi: «*napáke*» niso imele tega naména, pa tudi časa ne, da bi sodbo krojile posameznim slovenskim pisateljem; celó g. nasprotniku je niso hotle, daravno še ni dolgo, kar so obogatili naše slovstvo «*mit einem produkte des aftergenies*»; pravi se mu: «*Močni baron Ravbar*». Menda čerki: P. H. ne pomenite družega, kakor: *P. Hicinger*. Ta «produkt» spada med ravno tiste «*geschichte*», ktere oče *Peter* po pravici pisano gledajo; ali kaj, ko je tudi njih délce tako spalčeno, da v letu 1858 gotovo ni prigolomišila slabja knjiga med slovenske bravce. Za vse take «*hicingerijanizme*» smo toliko marali, kolikor moj nasprotnik za čist jezik v pisanji; sodili smo le slovenščino, kakoršna se dan danes po knjigah rabi med nami.

G. *Hicinger* evangelistijo dalje, «da tudi «skušen slovensk pisatelj se ne bo kmalo prederzoval, da bi se štel za *infallibel*».

Moj nasprotnik sami sebe prištevajo izkušenim pisateljem, in tega jim ne očitajmo, ker

so res tu in tam uže nekaj napisali, če tudi ne moremo reči, da so zmirom z okusom pečali se. Ako se ne družijo, daravno morda bi se radi k tistim, ki so «*infallibel*», vender je očitno, da se jim precej na čelu žile napnó in koža nagerbávšči, kader koli vidijo ali slišijo koga, ki hoče biti razumnejši od svoje prebabice. Kar se tiče mene preubozega reveža, čutim nad sabo v tej reči samo to pregreho, da sem se prederznil čezi séč pogledati v ternjevo ogrado, kterej pravimo *slovenska književnost*. V njej sem vidil obilo kamenja, obilo germovja, mnogo plevela in osata; pa nisem rekel, da je polna sočnih sliv, rudečih jagod, zrelih smokev in sladkega grozdja! Moje pisanje ni prilezlo v dvé gubé s kadivnico v roki pred velike *perváke* naše majhne literature; ampak na ravnost je povedalo: to in to je v slovenskem književnem jezici smerdeče pred Izraelom. Zavoljo tega se je vnél šum in viher. Dragi bravec! kader vidiš na ulicah ali na stágnih černo kravo, ne reci, da je černa; morda bi te prebodla! Kader po cesti priteče kebast pes, urno zavpij, da še nikoli nisi ogle doval večega repa, vzlasti ako ima še bele zobé v čeljustih! Tebi je vse enako; usta moraš odpreti, bodi-si v hvalo, bodi-si v grajo; toda s hvalo se prikupiš, z grajo zamériš. Koliko mi pomaga, ker sem v «*Novicah*» djal: «ko bi kdaj kaj imena vrednega spisal, da bi se ne bal kritike, ampak vesél bi je bil, ako bi me podučila, da

to ali to napek terdim?» Ne mislim, da bi moje «napake» ravno toliko bile vredne; pa vender so jim nasprotnik *Hicinger* spisali kritiko; ali čisto nič me ni podučila — saj tudi ni bila zložena iz tega naména, kar lahko neumen umé in slepec vidi.

G. *Peter Hicinger* govore dalje, «da tako «stavim svoje slovniške vodila in tako razlagam «svoje slovniško bogastvo, *kakor da bi nikjer «drugod ne znali slovenščine razun v Lašč . . .»*

Najpervo naj se opomni, da v našem jezici se prav govori: «*nikjer drugej*»; ali pa: «*nikoder drugod*»; potlej pak se obračamo k vam, dragi *Laščanje*, in bližnji sosedje *Ribničanje*! Poglejte, ne vlečem se le za svojo čast, ampak tudi za vašo! Prosite Bogá, da bi Slovenci dobili prihodnjič svojemu slovstvu boljše sodnike. Gospod *Hicinger* sami svojemu pisanju tako prebito malo upajo, da so mu dali ime: «*nekoliko kritike.*» Čutili so menda v globocem dnu svojega serca, da njihov sostavek ima res *ubogo malo* tiste reči, kterej svet pravi kritika; ali prav za prav, da je nema čisto nič. Kje so lotili se jedra mojega pisanja? Le zunanja oblika jim ni bila po godu. Podobni se mi zdé opici, ktera je s kislím obrazom od sebe vergla oreh, ker je imel grenek oblêkovec. Ljubi moji rojaki! vidite, da g. nasprotnik niso nič kaj preveč tehtali, kar so napisali — menda so imeli premalo časa — akoravno so si lahko mislili, da tudi v Laščah

beremo «Novice», in da si ne damo po zobéh berbati. Nikár jim tedaj ne zamerite, če takisto govoré, ko da bi vi sami prav slovenski znali; ko da bi pri vas bile Atene. Dobro vém, da radi nemčujete, posebno kar imate okrajno poglavarstvo v domači vasi. Nisem upal *bogmati se*, da ste vi zercalo pravemu jeziku, čeravno dobro vém, da se pri vas nahaja dosti blaga, ki ga morda ni po drugod; se vé da zopet imajo drugi, česar nimate ví. Dostikrat sem res pristavil, da to in to se sliši med vami; ali nisem hotel nikakor hvaliti vas, ampak storil sem, da bi porok bili resnici mojih besed vi, ki vém kako govorite, ker sem se porodil med vami.

Poslušajmo, kaj bodo g. *Hicinger* še pripovedovali: «pisatelj, ki *hoče* biti učitelj vsem Slo-vencom, bi mogel vendar nekoliko več poznati «razne slovenske strani in njihovo govorjenje. «Pri mnogih besedah, kjer pisatelj *ni* vedel družega postaviti, razun: (Lašč.), sem se vedil «spomniti, da sem jih deloma slišal že v svoji «domovini, v *Teržiču*, v koncu gorenske meje «proti Korotanu, deloma v *Mokronogu*, blizu «dolenske meje proti Štajerju, deloma *Podlipu*, «pod bregovi notranjskih Rovt.»

Nasprotnik *Hicinger* imajo besedico: «*deloma*» petkrat v svojem spisu, in sploh je znano, da so njé poseben prijatelj. Žal nam je, ker moramo zopet reči, kar je že pred nami rekel gospod *Navratil*, da je latinizem (partim), ali pa

germanizem (theils). Prosti Slovenec, ki še ni bral dr. *Rappove* gramatike in tudi ne *Horacijeve epistole ad Pisones*, nikdar ne pravi: «deloma», temuč: «nekaj-nekaj, nekoliko-nekoliko.» Gospod menda tudi mislijo, da je naša deželica grozno obširna, ali pa da Slovenci kaj malo vedó svojega zemljepisja, ker s tolicim korakom, kolkoršnega imajo v pravlicah naše ajdovske deklice, od meje do meje hiteč komaj čakajo, da usta odpró, ter mastito razlagajo, kje stoji *Teržič*, kje *Mokronog* in kje *rovatarska Podlipa!* — Mili bože čuda velikega!

Te reči so v kraji; pojmo dalje in vprašajmo: zakaj pa vi med vsemi kraji, kjer ste slišali moje besede, *najpervo* imenujete ravno *Teržič*, *svojo* domovino? Zakaj mi dajete sami orožje v pest? Djal bi, da to je nespametno, če se vam kako drugače ne zdi? Mislite-li, da je samo vam kuhan pregovor: «*homo sum et nihil humani a me alienum esse puto?*» Dalje vas bi vprašal: kateri sv. duh vam je razodel, da *nisem* družega *vedil* postaviti, razun (Lašč)? *Podlipo* do zdaj menda še ni bilo vsegavednežev. Pri mnogih besedah *sem znal*, da niso navadne samo v *Laščah*, ampak tudi po drugod. Čul sem jih sam na svoja ušesa; toda menil sem, kakor še zdaj, čeravno ste me hotli vi preučiti, menim, naj se ta ali una beseda rabi v *Ricmanih* ali v *Mišjem dolu*; v *Teržiči* ali v *Žlebiči*, ako je prav narejena iz domačega kórena, kdo

ji more kaj? Tako očitane, kakoršno je le-tó, vselej kaže, da je ali nasprotniku težko do živega priti, ali pa da tisti, ki hoče prijeti, ne umé svojega dela.

G. *Hicinger* uče dalje: «za *slovník*, ki ga je «bil *Vodnik* počel, se je prva zaloga dobila iz «*gorenskih* zakladov.»

Kaj so spričale te besede? To kar smo uže poprej vedili brez g. *Hicingerja*, da je verli *Vodnik* največ nabral iz gorenščine, katero je najbolje poznal.

Za tim se v «*nekoliko kritike*» bere: «kar «se tiče slovnice, je svoje dala gorenska stran. «na pr. končni: ,o' v srednjem spolu, razloček «med neodločnim in namenivnim načinom; drugo «je dala dolenska in notranjska, na pr. spre- «membo glasnice za omehčanimi tihnicami, konč- «nico ,k' v glagolskem priložaji; iz štajerske in «primorske strani, deloma od horvaške meje, nam «ste došle obliki ,ega' in ,om'.

Pervo vprašamo: kaj da ne pišete: «*nobojni*» ampak: «*srednji spol?*» Znana mi je knjiga «*tudi*» vašega peresa, ki se terdoglavo brani «*srednjega spola!*» Sicer pa vam se odgovarja: ne vém, ali so *Gorenci* dali «*nobojnemu*» spolu tisti «*o*» ali ne? Vsemu svetu, pa morda tudi vam, ker ste domá v koncu gorenske meje proti Korotanu, mora biti védeče, da jo izrékajo čisto malo, in sicer menda le pri tacih *imenih*, ktera imajo náglas na «*o*», na pr. «*mesó*», dalje pri *nadgla-*

goljih (adverbien), in časi pri deležjih (mittel-formen). Rad bi védil, *kje* na *Gorenskem* se rabi *pri vsacem prilogu in imenu?* Do zdaj sem *Gorenca* le slišal: «*dober vin, debev tele*»; a *Dolenca*: «*dobru vinu, debelu tele*». *Beli Kranjci* sem ter tje rabijo čisti: «*o*», *Notranjec* pa *srednji glas med obéma*; toda proti *Čičem* je zopet «*o*» v navadi. Kako sploh govore po *Štajerskem* in *Koroškem*, to naj povedó naši bratje, ki tam živijo; le zapomniti je, da tukaj se menimo od jezika *med ljudmi*, pa ne, kakoršen je *v knjigah*. Ko bi tedaj bili iskali naši pisatelji te oblike v narodu, gotovo so jo najdlji tam, kjer je popolnoma čista in živa. *Narmenj* pa je bilo upati *Gorencu*, ker tudi sicer namesti: «*u*» stavi «*o*», na pr. v dajavniku: «*dobremo*». Berž ko ne so pa zvedili, *ktero je boljše*, potem še le, ko so vidili, *kako imajo drugi Slovanje*. Da vsega napek ne terdim, kaže to-le: *Trubar* je pisal: «*u*»; ali uže leta 1578 se bere v poslovenjeni *Spangenbergovi postili*: «*v mesto, celo leto*» itd.; toda njé predstavljavec je gotovo razumel *ilirščino*; to se razodeva iz njegovega pisanja. *Bohorič* se je vernil za *Trubarjem*. Leta 1797 se oblika: «*o*» zopet kaže pri *Vodniku*; a tudi on je kolikor toliko znal druga narečja. Leta 1808 je pa *Kopitar* v slovnici za vselej pot nakopal njeni splošni rabi. On res uči, da, razun ljubljanskega obližja, njegovi rojaci imajo povsod čisti: «*o*», in bil je sloveč, bistroumen mož; vender se

vpraša, ali mu je verjeti ali ne? Vsi vémo, da je gorenščino rad povzdigoval, čeravno sicer tudi pravi, da je *dolensko narečje* pravilneje, posebno kar se tiče *etimologije*. — Zarad *nedoločivnika* (infinitiva) in pa *namenivka* (supina) si zapomnite, da *vsí* Dolenci pri *vsacem* glagolu res nemajo razločka; ali toliko ga je pa vender, da tudi po dolenskem govoru umni slovničar, ako mu je znana stara slovenščina, lahko pride resnici na sléd. «*Pràt*» (waschen) je nedoločivnik, «*prát*» je namenivnik; *ravno tako*: «*plèt*» in «*plét*»; «*sušít*» in «*sušit*»; «*sèst*» in «*sést*»; «*prèst*» in «*prést*»; vender po nekterih krajih izgovarjajo: «*piti*» (nedol.) in «*pít*» (nameniv). Tukaj se nam godi tedaj ravno taka, kakoršna gorenškemu: «*o*», če ne bolja. Vaših oblik pa «*ega*» in «*om*» itd., daravno jih sam pišem, ne čislam toliko, kolikor vi. «*Novice*» se jih niso hotle precej iz konca poprijeti, in prav so storile; saj še dan danes nekteri pisatelji dosti ne marajo zá-nje. S tim pa tacim rečém, ki niso vredne prepira, kakoršnega so bile uže obudile, ne mislim napovedavati vojske; temuč le toliko bodi rečeno, da, če smem odkritoserčno govoriti, prav za prav so le prazna čerkarija, ktera jezikovega napredovanja za las ni pospešila. Vsaki pameten človek vé, da same dve obliki, naj boste še take, ne morete čudežev delati. Nikakor mi noče v glavo, kako bi to moglo biti, da tisti, ki piše: «*pojte rakom žvižgat*», nad sabo

kaže več izobraženja od onega, kateri pravi:
«pométajte izpred *svojiga praga!*»

Dalje g. nasprotnik ustijo: «kdor pa še hoče
«eno slovensko stran zaničevati memo druge,
«naj pomni, kar sedanji preiskavci (menda *pre-*
«*iskovavci*, ne?) slovenskih starin, posebno gospod
«*Terstenjak*, in tudi gosp. *Ravnikar*, dokazujejo.
«da Slovenci *niso* vsi nasledniki *enega* rodú, *ne*
«tudi prišlici *enega časa*; potem bo omolknil,
«ker bo zvedil. od kod da izhajajo večji razločki
«v govorjenji.»

Vse drugo zdaj v nemar pustimo, ter čudimo
se g. *Hicingerju*, da so v tem stavku tako pajčini
podobno razvésili svoje niti. Perva tenčica je,
da pripovedavajo očitno, pa vender ne vsacemu
kristjanu dovolj umetno, kateri izmed učenih gospo-
dov preiskovávcev jim je bolj v časti, *Terstenjak*
ali *Ravnikar*. To namreč lepó, daravno malo
skrivaj kažejo s tim, ker enemu *izpolnoma* pri-
stavljajo besedo: «*gospod*», družemu pa ne. Bog
obvari, da bi hotel žaliti mnogo spoštovana
moža, katerih imeni tu pišem; le samo z go-
spodom nasprotnikom imava svoj posel. Druga
odgernjena skrivnost je pa ta-le: za besedico:
«*dokazujejo*» so tri nasébe: *preiskavci*, *Terstenjak*,
Ravnikar. Lahko je bilo déti glagol v *dvojník*
(dual), kar bi v tem govoru gotovo bilo pra-
vilneje od množnika; pa g. *Hicinger* niso tega
storili, in dobro vedó, zakaj ne. Sami so namreč
tudi med *učenimi preiskavci*, česar niso ravno

blagovolili na ravnost izblekniti, zamolčati pa tudi ne. Slovenci! more-li kdo lepše in tanje pisati, da se bliska med versticami to, kar se ne misli na vsa usta povedati?

Vém tudi jaz, da so v govorjenji med Slovenci razločki, in čislam jih morda bolj od g. *Hicingerja*. Nikoli še mislil nisem, in kolikor pámetujem, tudi ne rekel ne pisal, da to ali to naj se pahni iz knjig, če ni povsod rabljeno, ali pa, če je neznano *pod ižansko mitnico*. Lepe nove mladike, da so dobre in slovenščini po godu in tudi krasni stari ostanki imajo in bodo imeli vselej pravico do pismenega jezika, ko bi jih tudi samo še kaka starica kje govorila. Saj pišem tudi sam: «*oblaci, pri potoci, o praznicih*» itd., akoravno tega še nikdar nisem v *Lašč* .. slišal. Časi naj bi se tudi celó ne branili oblik: «*susega*», namesti: «*suhega*»; «*glusega*», namesti: «*gluhega*»; «*druzi*», namesti: «*drugi*» itd., ker so čisto slovenske, in ker mnogoverstno domače zavijanje dela govoru prijetno spremembo. Da bi pa zaničeval ta ali uni kraj zastran jezika, to mi celó v sanjah ni prišlo na misel. Do zdaj so le nekteri *Gorenci* hotli biti samodržci naše literature; le oni so *Notranjcem* in *Dolencem* zamétali, pa ne le-ti njim. Zató sem djal, kar še zdaj pravim, da, «kader se našemu književnemu jeziku dajó pravila, nam je *Dolenca* in *Notranjca* na pričo poklicati, in kar ona dva poterdita, mora veljati več ko gorenska svoje-

glavnost.» *G. noviški vrednik* pa je bil pristavil naslednje verstice: «šembrano hude litanije nam Gorencom bere pisatelj! Pa naj bo! *Saj res nismo celo brez vse krivde!* «Vidimo, da so gospod nasprotnik tudi v logiki — nalašč ali ne — slab mož. Ako branim *Pavla* pred *Andrejem*, ali moram uže zató zaničevati *Andreja*? Če imajo *g. Hicinger* tako navado, jaz ne. Hvaležni bodimo *Gorencem* za tó, kar so storili v naši književnosti, in vsim bodi rečeno, da kratko in malo nisem njih «*antagonist*», kakor se mi je sem ter tje očitalo. Dobro véim, da so krepkodušnejši od nas *Dolencev* in pripravnejši za sleherni čin. Da imata pa *Notranjec* in *Dolenec* lepši, bogatejši govor, to je tako res, kakor je gotovo, da *Gorenci* tega ne pritegnejo radi. Pa saj se tudi nisem ménil, kakó naj se govori tu ali tam, ker bi kaj takega neumno bilo; ampak želel sem le pokazati, kako naj se piše, da bo *prav in slovenski*. — Ker smo pa uže pri tej réči, doženimo jo in povédimo si *enkrat za vselej resnico iz óči v óči!* Dobro se opominjam, kako je bilo v šolah. Nísem vidil ne slišal, da bi kak *Dolenček* bil začel *Gorenčka* zaničevati; a mnogo potov sem bil priča, kakó so *Gorenci* nam zabavljali. Kakor je bilo pa v ljubljanskih klopéh, tako je sploh med prostim odraščanim svétom; tako se je godilo tudi, kar se tiče jezikovih oblik, celó v književnosti, in tega mi ne morete izpodbiti, ako hočete resnici dati pričevanje. Če

je tedaj zametanje le pri vas Gorencih, zakaj ga nam opotičete? Sicer bi pa bilo zdravo opomniti: Slovenci! malo nas je; nikar se nepotrebno ne dražimo! Sézimo si v roko, in združeni poskušajmo svoje moči! Vsi smo bratje; vsi smo otroci ene matere! Delajmo, kolikor se dá, vsaki za vse; jezik pa gládimo iz vsih obilnih zakladov raznih slovenskih okrajin. Kar je lepše in pravilneje, to naj obveljá; drugo pa naj se umakne iz literature. Vzemímo slovo od prazne, škodljive nečimernosti, ker tu se ne poganjamo sami za-se, ampak za ves narod, za vsega naroda izobraženje!

G. *Hicinger* terdijo dalje: «pisatelj *Napák* hoče, da pri spisovanji slovenskega slovnika se nič ne smé ozirati na druge slovanske narečja. «Kakó pa, da sam večidel navoduje serbske besede?»

G. nasprotniku bi svetovali, naj beséd ne sukajo drugače, kakor so rečene, ako ne mislijo biti *pater Peter Textverdreher*. Če niso še vgnili poglavitne misli mojih «napák», naj jo povem samo njim še enkrat; zakaj bistrim glavam je treba, da se pomaga. Prosimo jih tedaj, ako hočejo, da poslušajo :

«Slovenec naj slovenski piše, kakor se *prav* govori, in varuje naj se ptujčevanja, kolikor more. Od nekdanjega jezika so nam ostale same razvaline. Otrebiti jih moramo kopriv, mahú in germovja; izkopati moramo kamen, kar je še dobrega, in tako z veliko téžo novo poslopje

zidati na podlagi unega, ki smo ga imeli, preden so ga jeli mnogi sovražniki podirati nam. Ali daravno je slovenski govor tako zakopán, vender vsaki писаč naj brez potrebe ne kuje besed; ampak raje naj posluša, kakó si pomaga kmet, ker še zdaj se iz njegovih ust naučimo toliko kolikor iz našega najboljšega pisanja. Zatoraj bi morali naši pisatelji vedno in povsod na uho vleči prosto, nepopačeno besedo, sami sebi pa malo upati, ako nočejo zaíti iz pravega pota. Posebno sostavljenk se nam je ogibati, vzlasti če nismo terdni v jezici; kader je pa vender *treba* ktero narediti, naj se išče primére. Med vsemi družimi narečji pa morajo Slovencu biti *prosti Serbje* izgled in vodilo, ker so mu najbliže ostali, in ker tim niso jezika pokazili neslovanski Slovanje!»

Kar se pa tiče slovarjev, nemam kaj odgovoriti, kakor to, kar je uže v «Novicah», «da namreč zares slavni *Kopitar* slovarščeke imenuje le: *statistiker*, nicht *gesetzgeber* der sprache, welche nur treu *inventiren* und *beschreiben* sollen, wie und was es ist.» — Dalje sem rekel: «ko pišemo *novoslovenske* slovarje, naj bi ne vtikali *brez potrebe staroslovenskih* besed, ktere so uže med nami iz navade; kjer bi se pa to vender le storilo, vselej bi se moralo povedati: *od kod?* Tudi naj bi ravno iz tega vzroka pri miru puščali vse blago družih narečij, *vzlasti pa to, kar je novega*; saj napek narejati znamo, hvalo Bogú,

sami. Take besede v tacih knjigah so le zapeljive tistim, ki niso terdni v jeziku. *Najprvo zberimo, kar je domačega, potem še le primerjajmo z drugimi; pisanje tacih primerjajočih knjig ni težavno, ako ima dovolj gradiva pisatelj pred sabo.*»

Da so moj g. nasprotnik te besede imeli na mizi; ali pa, da so jih od vsih strani pretehtali, če so bile pred njimi, ko so pleteničili *«nekoliko kritike»*: vem, da bi bili v tej réči molčali do dobrega, ali pa drugače prijeli me.

G. *Hicinger* govore: «previdna raba družih «slovenskih narečij, menim, pa se nikakor ne sme «odsvetovati; sam po svoji skušnji vem, da mi je «pri pisanji mnogokrat toliko pomagal Jordanov «*česki* slovník kakor Janežičev slovenski.»

Kdor hoče obsoditi človeka, mislim, in tudi vi menda z mano vred mislite, da mora poznati, kolikor se dá, vse, kar pregreho vikša ali manjša. Berite, kaj sem govoril zastran tega v 3. *Glasniku* 1. pol leta 1858, pa se prevérite, da je bila ta vaša opomba čisto bosa. Zdaj pa še toliko pristavljam, da je razložek v tej réči; to se pravi: *qui bene distinguit* — —. Potrebno je, da se naši pisatelji učé, ako morejo, družih narečij, ker jim slovenščina potem laže in pravilneje teče; ali velike graje vredna je tista zmes, po kateri se piše, kakor živ kerst ne govori, in ktere ne umé nihče razun pisatelja — morda še celó on sam ne vselej. Koliko lét je, kar je bilo naše slovstvo tako deleč zabrelo,

da nismo vedili, ali smo krop ali voda? Pisalo se je časi malo po *ruski*, časi malo po *ilirski* ali *česki*. Nekteri je tudi s kacim *staroslovenskim* ocvirkom zabelil svojo neslastno pičo, češ, naj bo po starini duh imela. Narveč jih je pisalo, kakor je komu kanilo iz peresa; malokdo je vprašal po kacem pravilu. Taka raba je bila pač vredna velike hvale, ker se ni bilo treba učiti. Ubogi Slovenci so brali in brali, uméli pa niso skoraj čisto nič; vender so jim igrale od samega veselja solze v preprostih očéh nad veličastvom krasnega jezika. Vzel je sem ter tje kateri glasonosno trobento v roko, in zagermel je: «*evo Slovenci!*» — Ne rečem, da bi jih ne bilo med nami, kateri so se vstavljali tej nespameti, in zdaj tih časov ni več; ali toliko grénca iz njih je pa še ostalo do tega dneva, da radi *brez potrebe* pritiskamo zaplate družih narečij v lepo slovenščino.

Dalje učé g. nasprotnik, da «*velujem*» pisateljem slovenskega slovnika, «*naj le besede iz ljudstva jemljejo v slovník*. Šembrano droben bo slovník *za vsako znanstveno terminologijo*, ako bo stalo v njem le, kar je ljudstvu znanega!»

Kdaj sem *velel*, kako naj se pišejo slovarji? Vzemite 26. list lanskih «*Novic*» v roko, in vidili boste, da je tiskano: «*naj se mi ne šteje v zlo, ako brez okoliša povém, kako bi menil, da se pišejo take knjige.*» Ali je to *veléti*? Svojih misel nisem nikomur silil, temuč položil sem jih pred

umnega bravca, naj presodi sam, ali prav terdim, ali ne. Če imenoslovskih oblik nemamo, slovarščeki jih tudi ne smejo mozníčiti; celó vi ne mislite, da so vas draga nebesa *poklicala*, nikar uže *izvolila*, v ta posel. Da niste junak tacemu delu, z glasnim vpitjem žalostno priča *«praktična slovensko-nemška gramatika za I. in II. odred slovensko-nemških šol»*. Ravno vsaka nova imenoslovska oblika v nji je prava gerdoslovska nelíka. To knjigo sem uže grajal v 2. listu lanskih *«Novíc»*; toda imenoval nisem nobenega izmed njenih pisarjev, tudi vas ne, ki ste pomagali slovenščino tlačiti. — Ne morem si kaj, da vam ne bi rekel: vedili ste, komu pišete; znali ste, da človek si ohrani za vse žive dni mnogo prigovorov, beséd in rečí, ktere je bral, slišal in vidil v prvi dobi otročjih lét: pa ste vender tako tlačanski ravnali? Kaj morda ste mislili: saj otroci ne znajo pretresovati? Tudi je mogoče, da niste bolje znali. Nihče ne more siliti človeka, da bi znal to ali uno; samo riniti se ni treba v tisto reč, ktere ne zna. Ko bi g. *Hicinger* spoznali svojo nemoč, gotovo se ne bi tako poganjali za imenoslovstvo. — Kdaj pa je *Vuk* narejal besede? Nikoli nobene; pa vender nemajo morda vsa slovanska narečja bolj slovanskega *«rečnika»*, kakor je njegov. Tudi moram g. nasprotnikovim očitkom še opomniti, da ljudstvo tu in tam rabi *mного* besed, ktere so učenim pisateljem še zdaj neznane; morda jih dosti še dolgo dolgo skritih ostane. Vzlasti

Notranjec ima še obilo bogastva, ki ne vé književnost zá-nje. Unemu spisu, «kterega so bili slovničarji g. *Hicingerju* prav na tanko pretresli, in pri katerem je bilo tako rešetanje toliko storilo, da je bil čisto v nič prišel», odgovarjam, da gotovo nikomur ni žal za njim, ako je moral samo zavoljo slovniških grehov pod klop. Škoda je le, da tudi nad *gramatiko* in pa nad *Ravbarja*, preden so ju nasprotnik nesli k tiskarju, ni prikoračil kak serdít slovničar. Morda bi potem bile oboje bukve prišle v bolji, akoravno zakerpani suknji med slovenske bravce; še berže bi pa ne bilo nobenih čez prag. Naše slovstevce bi sicer imelo res dve slabi knjigi menj; toda zavoljo tega bi mu še ne bilo merliču odzvonilo.

Zadnjič mislijo g. *Hicinger*: «slovnice se prav učiti slovnice, in sicer tudi z ozirom na druge *«indoevropske jezike*, ne samo na nemškega, «tudi na latinskega in greškega! Meni, se mi «zdi, je toliko, kot vsi pretresi, pomagal pregled «dr. Rappove: ‚Vergleichende Grammatik der «indo-europaeischen Sprachen‘.»

Meni se pa zdi, da se g. nasprotniku napek zdí. Koliko jim bo pomagal sam *«pregled»*? Še celó vsi njih *oziri*, vsi njih *indo-evropski jeziki*, in še dr. *Rapp* za naméček niso obrodili jim Bog vé káj slovenskega blagoslova; to nam pripoveduje njihovo pisanje. Tudi naj si zapomnijo, da ves moj sostavek v «Novicah» ne zatracuje družega, kakor to, da učimo se *prav pisati*; ali

kar je vse enako, da se učimo *slovnice*. Koristilo bo. vzlasti jezikoslovcem, ako se ozirajo po družih *indo-evropejskih* jezicih. Ne more biti kvare, če se primerja naš govor latinskemu ali gerškemu; toda najpervo je treba, da se postavimo terdni mejniki med *nemščino* in *slovenščino*! Večkrat nam kdo zavpije: «*Slovenci! jezik je ljudstvu najsvetéje blago; jezik mu vzemíte, in vzeli ste mu život; njegovega véka ni več med narodi!*» Tako se glasimo; ali pa vémo, kaj pravimo? In če vémo, zakaj se mnogo potov deržimo, kakor bi to bila smeha vredna, prazna beseda? Od ktere plati nam žuga nevarnost? Od *Gerkov* in *Latincev*? Morda celó od *Očipve-Indijanov*? — Nemci nam ležé na persih, Nemci! Vsi naši pisatelji, kateri ne znajo pisati, samo zató ne znajo, ker *nemčijo*, pa ne, ker *latinčijo* ali *gerčijo*. Kako bi le-tej morda smertni bolezní dobili zdravila, to mora biti naša prva skerb. Ravno o tej réči sem nekoliko govoril tudi jaz v «*Novicah*»; moja nasprotnika pa sta me zgrabila iz visočine svoje — ne vé, kako bi djal — menda ošabnosti, ne? Trohe mojih beséd nista overgla; ampak neukrétno se obrézata in sračita samó, ker jima ni po všeči, kar sem pisal. Očitno sta pokazala, da ne mislita, kakor jaz mislim: jaz pa se poganjam za naprédovanje; toraj se mu ona dva vstavljata. Kaj tacega sicer nista na ravnost povédala nikjér; ali da to ne more drugače biti, učí pamet, če se preudari, da nobeden

med njima še ni prvi *perváek* v jezici, posebno g. *Hicinger* ne; da nikjer nista moji misli in moji besedi nasproti postavila svoje misli in besede, kakor bi se spodobilo možu; ampak le «per bausch und bogen» sta nekaj zabavljala, ne bom djal *psovala*, akotudi bi ravno to laže rekel njima obéma, kakor pa dr. *Bleizweis* meni. Ali kaj čemo; to se godí na svetu mnogo potov. da kotel ponvi saje očíta. Dragi bravec! Morda res moja gospoda mislita, da nam več ni treba delati korakov, da je čas uže oddahniti se? Ako je taka, mora se reči, da jima stoji megla debele zmote pred očmi. Vém, da bolje pišemo, kakor smo pred kacimi desetými léti; pa vender nismo še ondi, kjer bi veljalo biti, in kamor ne moremo dospéti nikdar, če ne bomo z velicim prizadevanjem gladili okusa in jezika; če ne bomo združeni spešili stopinj. Vpreti nam se je na vse kriplje, ako nočemo biti zatopljeni! Vzemíte v roko slovenske najnovejše knjige, tudi «Novice», in vidili boste, kako smo terdni v domačem pisanji. Pa vender nočemo učiti se tega, česar ne znamo, ker se ne udá nihče, da bi ne vedil take male stvarčice.

Vam pa, g. *P. Hicinger!* živa duša ne brani pregledovati dr. *Rappove* slovnice; le svetovali bi, da tudi «*praktično*» bolj pregledate, če boste še kdaj ktero pisali.

Toliko so nam bili povedali g. *Peter Hicinger* v 37. listu; v 45. pak imajo zopet «še nekoliko kritike». Ta zmés je novi «produkt des *hicingermanischen riesengenies*.» Vsacih sto lét se ne bere kaj tacega, kakoršna je ta koderčija! — Prédlansko zimo sem vidil *Pusta* pokopavati. Nesli so *Kurenta* štirje možáki; za njimi pa je šel péti, ki je v eni roci deržal golido luže, v drugej pa brinovo véjo. Kader so gledavci preveč rinili vanj, pa je omočil brinje v posodo. in pokropil je na levo in desno. Ravno takisto okoli sebe kropé moj čestiti nasprotnik verze latinškega pevca *Horacija*, besede *V. A. Šlegelna*, imena rajnega *Čopa* in družih mož, ki jim gotovo niso hvaležni za toliko čast. Ker se tacemu blebetanju dosti ne dá odgovarjati, zatoraj naj ga le oni imajo tam, kjer je, da se ga bodo radovali; saj vémo, da je vsak oče svojega otročiča vesel; opomniti hočem samo nekterih očitkov.

Moj nasprotnik pravijo: «ob enaki réci in «berž ko ne iz enacega upliva se je tudi ‚Neven‘ oglasil v neki opombi.»

Kar so drugi pisali, nisem jaz pisal; kar na druge letí, zavoljo tega se jaz ne glasim. *G. Podlípki* pa malo in dosti naj ne mislijo, da sem raje *zagovárjanec* kakor *zagovárjavec*; narneraje bi pa hotel, da bi se oni poganjali za-me. Čisto bi pokopali mi pravdo, ko bi poprej bila s tem bolje podperta. Vprašam vas: kaj imenujete «*uplív*»? Da ste nemško besedo = *einfluss*

od čerke do čerke *prenesli*, dobro vé m; toda kaj bi radi povedali ž njo? Ko bi ne mislil, da znate kerščanski nauk, menil bi gotovo, da želite obrekováje dolžiti me, kakor bi jaz bil prosil unega in tega pisarja in časnika, naj se obnaša za-me. *Očitno morate razodéti, kam ste mérili s tem drézanjem!* Ako naj se razume, kakor sem ga jaz in z mano vred menda tudi vsaki bravec; *skážite mi vi, ali kdor more*, kdaj sem iz tega namena le *eno samo verstíco* pisal, bodi-si kacemu vredniku ali nevredniku! Če to morete, porečem, da ste močnejši od strašnega bradača *Ravbarja*, in zmaga je vaša; ako pa tega ne morete, *prekličite* svoje lažnjive besede!

G. *Hicinger* pišejo dalje: «če pa že mora biti, da sem neresnico izrekel, sem jo morda v tem, ker sem g. *Levstika* tudi za tó hvalil, kar so prav za prav že drugi pred njim pisali, je pa on kot svoje prodajal.»

Ta stavek prav dobro precedímo! Kaj se zna? Ravno tukaj utegne za g. *Hicingerjem* prišepati in vzdigniti berlo tisti *choliamb*, ktere ga jim je bila menda *invita Minerva* v sanje pritaknila, preden so pisali «še nekoliko kritike». — Saj napósled vender le ne tajé, da so izrekli *neresnico*. Tega bi ne smeli, za Boga ne! Perva je, da sodnik mora biti mož, kateri se derží, kolikor more, vedno in povsod gole resnice. Ako nema tega nad sabo, naj berž v dimnik obesi ropotijo svojega rokodelstva! Ali gospod

Hicinger so zviti; ne dadó se ujeti, ako ni, da bi se morali; zató pravijo, da so le *morda* izrekli neresnico. Kaj si je tukaj misliti? Druzega ne, kakor to, da ali hodijo okoli vréle kaše ali pa, da so uže pozabili, kaj so prvič djali. Nikakor ne vém, kje ste me hvalili «*tudi*» za tó, kar so uže drugi pisali pred mano! Preberímo še enkrat vse besedice vaše hvale. Perve so:

«Le toliko naj tukaj opomnim, da sploh vse «ni prazno, kar se je pisatelj trudil po dolgem in «širokem dokazati in razložiti. Sém ter tjè bi «njegove opombe utegnile sedanjim slovniciam «v popravo ali pomnožbo veljati; na pr. da pri «sostavljanji beséd se ne rabi vselej posebna «veznica, temuč da se prvi del sostavljene besede «dostikrat ohranjuje v tisti obliki, kakoršno ima «beseda nesostavljena. Na primero pravimo: *dve* «*léten*, ne *dvoleten* (kakor pravimo: *dve leti*); enako. «menim, je tudi bolj po duhu slovenskega govora, «reči: *dvaforintnik*, ne *dvoforintnik* (kakor pra- «vimo: *dva forinta*).»

G. nasprotniku se *forintniki* vedno plazijo po glavi; ali kaj, ko ljudstvo ne vpraša, kako so jih oni in drugi kerstili, ampak imenuje, kakor sliši ponemčeno gospôdo, in pa, kakor mu pride na jezik. — Da bi ne bil še nihče pisal o «*sostavah*», to ni, da bi se reklo; saj mora sleherna slovnica nekaj povedati o njih — ali je pa kdo med nami do zdaj bil razložil, *kdaj* in *kako smemo*, *kdaj* in *kako ne smemo* sostavljati? Drugi

menda ne, če niso g. *Peter Hicing* sami v kakem rokopisu, ktereга imajo pa še *Podlipo*. Tukaj me tedaj nikjer ne hvalite «*tudi*» za tó, kar so uže drugi pisali, jaz pa sem prodajal za svoje! Še bi rad védil, kaj se to pravi: «drugi so *prav za prav* pisali?» Ako *so* pisali, pisali so; ako *niso* pisali, pa *niso*! Vaš: «*prav za prav*» je verzélcá, ktero ste naredili si, da skóz-njo smuknete, ako bo treba; toda niste dobro pogledali, da v njej sami sebi nastavljate zádergo!

Druge besede vaše hvale so: «v eni reči «se mu (Levstiku) pa mora prav dajati, kar se «namreč tiče nepotrebne in prisiljene rabe *ilirskih* besed pri mnogih slovenskih pisateljih, ki «so bolj soznanjeni z ilirščino.»

Naj si zapomnijo čestiti nasprotnik, da to zopet ni res! Nikjer nisem grajal «*nepotrebne*» rabe *samih ilirskih* besed, ampak *vsih narečij in stare slovenščine*. Tega kadila tedaj nikakor nisem vreden, ter ne hrepenim po-njem. Ker ne berem druge *hvalonosne* besede v «*še nekoliko kritike*», sam Bog vé, kje so me povzdigovali «*tudi*» za tó, kar se je uže poprej pisalo? Ko sem zdelaval «*napake*», nisem pred sabo imel ne dr. *Bleizweisovih* «*Novic*», in razun «*Kopitars nachgelassene kleinere schriften*» tudi ne družih bukev, ktere imajo kaj govorjenja o tej réči. Ležala mi je na mizi le nova knjiga, tako pisana, kakor ni, da bi se pisalo. Podvizalo me je ravno samo *to delo*, pa *nihče* drugi, da sem prijel za

peró. Kazal sem pomote *sedanje* književne rabe med Slovenci. Ako so pa grajali uže pred mano drugi marsikaj, česar zopet nisem zamolčal tudi jaz, vedite, da mi prvič ni bilo znano vse pisanje te verste, kolikor je razglašenega po «Novicah», ker so mi razne zadeve mojega življenja branile prebirati vsaki list slovenskih časnikov; drugič pa, da nekaj malega tacih reči, za ktere *sem znal*, da se je v «Novicah» govorilo uže pred mano, sem zopet oponovil zató, ker poleg vsega svarjenja še vedno grešimo, in grešili bomo, kdo vé doklej! Če se kako zlo *sastara*, kaj zavoljo tega, ker je ostarélo, več *ni* zlo? Je-li zdrav, kdor ima v telesu mnogoletno hromoto? Mar zmote književne slovenščine več niso zmote, ker smo se jim privadili po vsakdanji neukretni rabi, akoravno smo uže bili učeni, da to ni prav? Vi, g. *Hicinger*, ste duhoven pastir. Ko bi prišli v novo službo, kjer ljudje radi *obrekujejo*; ali jih ne boste učili, da to ni prav, ker se bojite, da bi ne oznanjevali tega, kar je uže predvámeč priporočal? Ko bi se vam tudi povedalo, da ni ob nedeljah in praznicah govoril družega, kakor to, da *ne obrekujte!* menim, da boste vendar zopet ravno zavoljo tega greha germeli in germeli, če bo treba; in bila bi velika hudobija tistemu, kdor bi vam očital: pogledjte ga; ptuje blago prodaja! — Ker so pa vaše besede v «*še nekoliko kritike*» postavljene tako, da merijo dalje, kakor bi človek mislil o prvem, pogledjmo,

koliko se je do zdaj med Slovenci pisalo tistih reči, katerih nas opominjajo «napake»!

G. Cigale je učil, da «med samostavnikom in oziravnim zaimenom v slovenskem jeziku ne sme stati glagol.» To sem bral — ne tajim — preden sem bil za peró prijel. Reč mi je bila v glavi, besede pa ne. Ker pa naši pisatelji posebno tukaj sploh po nemški navadi sučejo stavke, zató sem novič govoril o tem. Književne tatvine sem si bil zavoljo tega toliko v svesti, kolikor si je more biti g. dr. Bleiweis, ki je opomnil uže dvakrat, če večkrat ne, kar sem zopet rekel tudi jaz, da Slovenec raje govori z *glagoli* in *prilogi*, ne z *imeni*; akoravno je to v «Novicah» učil najpervi, kar je meni znano, g. M. Majer.

V «Novicah» se je dalje govorilo, da «glagolov ni treba hraniti vedno *za na zadnje*». Bral sem, in vender sem zopet sprožil, ker se tudi tukaj posebno rado zahaja. Dr. Bleiweis je bil mojim besedam priložil: «o tej napaki so govorile ‚Novice‘ že večkrat. Naj bi častiti pisatelji naši zapomnili si to pravilo prav dobro.» — Da moje besede niso bile nepotrebne, priča ravno le-tá dostavek; da jih nisem hotel prodajati za svoje, kaže to, ker se besedam pod črto nisem ustavljal.

Vedil sem, da se je uže pisalo: «smemo-li začenjati stavke s *pomožniki* in *okrajšanimi oblikami osébnih zaimén* ali ne?» Ravno to presoja

tudi g. *Navratil* v izverstnem delu «*nedovršnih in dovršnih glagolov*». Kolikor je pisal on pred mano tistega, kar sem tudi jaz potlej govoril, povsod enako ne misliva, daravno si v poglavitnih rečéh ne hodiva v križ. Njegove knjige pa nisem bral do grudna mesca 1858; iž nje jemati mi toraj ni bilo nikakor mogoče. To mi je žal, da je nisem dobil prej na mèt; marsikaj bi v svojem spisu bil drugače zasuknil in morda celó razjasnil. Naredil sem, to délo prebiraje, nekoliko opombic. Ker mi je znano, da g. *Navratil* je vnét za naprédovanje in znanstvo; ker tudi on vé, da en človek ne more nikoli vsega dognati: zato sem prevérjen, da se mu nikakor ne zamérim, če tu napišem nekaj malega, kar sem drugače slišal, kakor on učí. Morda bi mu utegnila kaka stvarca biti celó za rabo pri družem natisu, ako ga kdaj misli dajati na svitlo.

G. *Navratil* pravi, da mu je v slovenščini znanih samo 20 «*nezloženih oponavljajočih glagolov*», in da beseda: «*bivati*» se med nami ne govori več, ampak samo piše. Naj mu povém, da na *Krasu* in tudi na *Pivki* je «*bivati*» še v navadi med prostim ljudstvom; rabi se tudi glagol: «*zábiti*» = vergessen, kateri pa ne spada prav za prav semkaj. Razun tega sem čul naslednje ponavljajoče *nezložene* glagole večidel s končnico: *évati*: «*hodévati*» = oft zu gehen pflegen; «*jédati*» = zu essen pflegen; «*vidévati*» = öfters sehen; «*pišévati*» = zu schreiben

pflegen; «*košévati*» = zu mähen pflegen; «*pašévati*» = zu weiden pflegen; «*imévati*» = zu haben pflegen; «*spávati*» = zu schlafen pflegen; «*pívati*» = zu trinken pflegen; «*delévati*» = zu arbeiten pflegen. Brezi skerbi je še obilo tacih; a jaz jih za zdaj nisem še mogel dobiti na uho; vzlasti *Pivka* je njih domovina; čuti jih je sicer tudi po drugod, ali ne toliko. Jako škoda je, da pisatelj ni mogel *notranjščine* bolj poslušati; pa tudi meni ni bilo priložnosti do lani. Res je, kar je *Zupan* djal. in kar naj bi si posebno zapomnili naši jezikoslovci, da *slovenščine varuje Kras, burja pa Čič*.

Pri *Loki* na Gorenškem imajo še besedo: «*pluti*» = schwimmen; tudi nezloženi glagol: «*dvigniti*» sploh rabijo *Dolenci* okoli Čáteža in sv. Križa pri *Trébnjem*. Ravno ondi še dan danes pravijo: «*zdár, zdáti*», pa tudi: «*zidár, zidáti*.» Na široko po *dolenski* strani še zdaj govoré: «*poročiti* (komu)» = jemandem berichten. *Laščan* velí: «*konja zasésti*» = das pferd besteigen; «*konja rassésti*», ali pa samo: «*rassésti*» = vom pferde steigen. *Dolenci* okoli sv. *Križa* pravijo: «*ne utégnem*» = ich habe keine zeit; pa tudi: *ich bin nicht im stande*; na pr. «*ne utegnem plačati dolga*». Čul sem uže, pa samo enkrat, namesti: «*nahajati*», besedo: «*naidováti*.» *Slovenec* glagola: «*viditi*» res ne déva v *namenívník* (supin); toda *velévník* (imperativ) pa *Notranjec* in *Laščan* ima, in sicer: «*vižz, vižzete!* Celó

Matija Valjavec v neki svojih pesem: «viš'ga» ujema z besedo: «šviš'ga». Ne treba misliti, da je «viš'ga» skerceno iz: «vidiš'ga». Da to ne more biti, pričate obliki: «višz, višzete»; ali ne smé se pozabiti, da tako pravijo le starji ljudjé; mladi nekoliko opuščajo. Glagol: «spomnim se» = (ich erinnere mich) ni samo v *Gorencih* nedoveršiven, ampak tudi uže po *Notranjskem* in *Dolénskem*; ravno tako glagol: «rečem» ne samo po *Štajerskem*, temuč tudi po *Krasu* in *Pivki*. Glagol: «déli», kolikor ga je še med narodom, v *zdanjem času* je nedovrš., na pr. «to mi težko dé, dobro dé; kaj déš?» Naj še povém, da v *Komendi* na *Gorenskem* napek stavijo celó nedoveršivnike v *prejšnjo minuloost* (plusquamperfectum), na pr. «oče so ga bili tepli». Čuditi se je dalje, kakó *Notranjci* prav po nemški navadi govore: «bom bil» (ich werde sein). — Na 28. strani g. *Navratilove* knjige beremo: «bei Raščica in Krain: priséžem prf., prisejžem imprf., ich schwöre; so wie das einfache séžem prf., sejžem ich lange imprf.» — To moram poravnati uže zató, ker morebiti sem prav jaz kriv, da se je vrnila ta zmota. Pomnim, da sva se menila na Dunaji z g. pisateljem zastran tega; pa ne vém: ali sem jaz napek povedal; ali me je napek umel on; ali ga je za mano kdo podučil takó, kakor je pisano. Za gotovo mi je znano, da na *Rašici* ne govore: «prisejžem», tudi ne: «sejžem»; rabijo le: «priséžem» in «séžem» v dovrš. pomenu.

Sploh navadno pak jim je: «*léžem* (dvrš.) *lejžem*, *lejgam* (nedvrš.), *poléžem*, *polejžem*, *zléžem*, *zlejžem*, *odléžem*, *odlejžem*; *zméčem*, *zmejčem*, *zmejtam*, *odméčem*, *odmejčem*, *preméčem*, *premejčem*, *zamejčem*, *primejčem*» (namesti: «*saméčem*, *priméčem*», pravijo: «*saveržem*, *priveržem*»); «*otêčem*, *otejčem*, *otejkam*, *odtêčem*, *odtejčem*, *obtêčem*, *obtejčem*, *satêčem*, *satejčem*, *pritêčem*, *pritejčem*, *pretêčem*, *pretejčem*; *izrêčem*, *isrejčem*, *isrejkam*; *otêpem*, *otejpam*, *otejpljem*», ravno tako: «*pretêpem*, *satêpem*, *potêpem*.» Morda je še kaj tacega, pa dosti ne.

Tudi o *nedoločivniku* govori g. Navratil v svojih bukvah. in daje mu večo pravico. kakor jaz; ali neznano mi je, da bi kdo bil v «*Novicah*» sprožil kaj tacega. Zavoljo tega bi se lahko napisalo še več. Za zdaj povém, da v *Kervávih pečéh* govore: «*lén je delati*» = er ist zu faul. um zu arbeiten; a *Notranjci* pravijo: «*ne maram vediti*» = ich mag nicht wissen. Sploh pa je gotovo, da se *južni Slovanje* ogibljejo *nedoločivnika* bolj od *severnih*, in da nam je raje posnemati *Latinca* kakor pa *Nemca*, čeravno se tudi za *Rimljanom* vselej ne smemo obračati.

G. Navratil je v svoji knjizi dalje pisal o glagolu: «*samore*», ktereга ne zaméta prav tako zeló, kakor jaz. Na ravnost moram povedati. da te besede še nikoli nisem slišal, ampak le bral.

Govoril je tudi o *terpêčem naklonu*; toda opomnil sem uže, in opominjam zopet, da so mi njegove besede in misli bile neznane.

Moj pokojni prijatelj *Kobe* je rekel 1857 v «Novicah», da *Beli Kranjci* v pogojivnih stavcih pravijo: «*da grem jaz v Metliko*» —; namesti: «*ko bi bil šel jaz*» —. Pogovarjala sva se z rajncim zavoljo tega; pisanja njegovega pa nisem bral do letos. Dobil sem «Novice» vsih tečajev še le potem, ko je bilo treba odgovarjati se. — Ali tako ne rabijo samo v *Belih Kranjcih*, ampak tudi okoli *Ribnice*, v *Loškem potoku* in po *Notranjskem*.

Dalje je bilo uže mnogokrat povedano slovenskim pisateljem, da ni prav, ako se deva glagol: «*bom, boš*» itd. za nemški: *werden* v terpečem naklonu. Vedil sem, da té male, pa vender važne reči ne grajam prvi; ali nisem je mogel zamolčati, ker tu še zdaj grešimo.

Zavoljo glagola «*terjati*» znam, da se je uže *Kopitar* jezil pred mano; ali vse zastonj. Zdi se mi celó treba še enkrat opomniti, da kmeta še nisem drugače slišal, kakor tako-le: «*Marko Antona terja za sto kron*»; pa ne: «*Marko od Antona terja sto kron.*»

Da ne smemo rabiti *samih rodivnikov*, kader ž njimi hočemo zaznamovati *čigavost*, vém, da je učil g. *Raič* 1856 v «Novicah», ko je pre-sojeval berila za slovenske gimnazije. Njegovo pisanje sem bral precej, ko je bilo poslano v déžel, pa misli *zavoljo rodivnika* še zapazil nisem bil, ker vsega mu nisem verjél; saj mu dr. *Bleiweis* tudi ni, pa še marsikdo drugi ne. — Jeseni leta

1857 mi je rekel g. prof. *Terdina*, da to ni slovenski! Nikakor mu iz konca nisem pritegnil, ker tako smo vsi pisali; tako nahajamo v *stari slovenščini*; tako rabijo *ruski, česki, poljski* najbolji *pisavci*. Kaj pa njihov *narod*? Ne vém; ali sodil bi, da sploh *ne*. Podoba je, da še celó *Vuku* to ni vselej neprijetno, akoravno je njegovo tenko slovansko uho večidel tudi tu varovalo ga zmote. Poslušal sem tedaj, kako govori *naše* ljudstvo; in kar sem zvedil, to sem pisal. Uže *Kopitar* uči: «Slovenec iz *vsacega samostavnika* lahko naredí *svojiwni prilog*;* vender ne zaméče rodivnika. G. *Metelko* govori na 236. strani svoje slovnice: «*personennamen*,** wenn sie allein, das ist ohne andere bestimmungswörter stehen. setzt man, um das blosse verhältnis der abkunft oder des besitzes zu bezeichnen, gewöhnlich*** nicht in den genitiv.» Tudi on tedaj rodivniku ne zapira pota; na 237. strani celó razloček déla med besedami: «*zapeljivost brata*», in pa med: «*bratova zapeljivost*». V prvem govoru bi namreč brat *bil zapelján*, v družem pa *bi zapeljal*. Tega razločka jezik nema. «*Zapeljivost brata*» v le-tem pomenu gotovo ne veljá. Ko bi kaj tacega pri nas bilo v navadi — pa ní — moralo bi se reči: «*bratova zapeljanost*»; a slovenski je le:

* To pa tudi ni res.

** Tedaj samo osebna imena?

*** Nikoli ne!

«bratova zapeljivost», in poméni: die verführungs-kraft des bruders. — Undan zopet v roko vzamem *Raićevo* kritiko, in dobiim naslednje verstice: «mi ne poznamo v slovenskem družega prisvojitvenega sklona,* če né pri njem priloga, kakor Nemci, temuč le prisvojitvene priloge, s tem menje rodiv-nike s predlogi,** krivo tedaj: *cara ljubljenc, vaja telesa*, namesto: *carjev ljubljenc, telesna vaja.*» — Toliko govore *Kopitar, Metelko* in *Raić*; družih slovníc pred sabo nemam; pa jih tudi nisem preiskoval. Pisalo se je o ti reči uže poprej; kdo bi to tajil, ker ni treba? Vender pa je gotovo, da sem prinesel tudi jaz kako zernce. *Dajavnika* celó nihče unih ne imenuje, akoravno ga Slovan kaj rad stavi; ne morem si kaj, da bi ga ne priporočil še enkrat. Dobro véim, da nisem bil dognal te pravde; ali uže me veseli, da niso bile moje besede zastonj. To kaže g. *Cigaletov* spis, ki ga je dal «Novicam» natisniti v 8. in 9. listu 1859. Naj mi dovolji g. pisatelj, da tu po svoji moči zopet kaj povém, kakor je spodobno možém, in kakor je govoril tudi on; pa ne, kakor g. *Hicinger* sodbe golo-palči. Povzeti hočem še enkrat vse, kar se mi dá govoriti zastran tega sklona. — *Za samo-stavniki same rodivnike* deva Slovenec:

---

* T. j. rodivnika.

** Tega prav do dobrega ne umém. Berž ko ne gospod *Raić* méni rodivnik s predlogom: «od».

1.) Pri tistih besedah, ktere pripovedávajo *méro* in *kolikost*, na pr. «*sod vina, obilica hrane, pomanjkanje drv, prislón drv, ograbek sena*» itd. itd.

Nekterim besedam, ki prav za prav *ne kažejo* mere, vender časi jezik daje to opravilo; tedaj tudi le-té hočejo goli rodivnik, na primer «*zámet blaga* = ein ungeheuerer reichthum; *zásip denarjev*; *zaloga moke* = vorrath von mehl; vse *pridelanje žita* so mu prodali; vso *košnjo sena* je kupil» itd.

2.) Pri tacih besedah, ktere značijo *mejo*, ali pa na tanko zaznamljejo *kraj*, na pr. «*desni breg Save, konec pravde, začetek posta* (toraj tudi prav: *začetek modrosti*), na *verhu Nanosa, ta kraj ceste, sreda njive*», itd. itd. — Celó tukaj časi ktero besedo, ki po navadi ne znači meje, rabimo v tem poménu; toda meni je le znan samostavnik: «*mír*», v izreku: «*mir besedi*» = ein ende des wortwechsels.

Nekoliko tih samostavnikov je, da često na-se jemljó *razmérnikov* (vorwort) pomén, ter potem hočejo tudi rodivnik, na priliko: «*verhè drevesa; konec njive* so travnici; *sredi vasí* je cerkev» itd. Besede: «*križem, križ, pričo*» imajo ta sklon za sabo le, kader so *razmérniki*, na primer «*križ* ali *križem potov, pričo brata*.»

Ni treba opominjati, da je *goli rodivnik* dober, ako stoji pred njim: «*prilog, zaime* ali *samostavnik*»; tudi če ima *za sabo* kako pojasnilo.

Kako pa delajo prosti ljudjé, kader se k rodivniku *pritisne stavek*, začét z oziravnikom: «*kteri, ki?*»

Najprvo se mora opomniti, da je razloček tudi med prostim narodom. Kmetje, ki beró «Novice» in drugo pisanje, in tisti, ki znajo tudi nemški, več ne govore vselej prav, kar se tiče tega sklona; človek pa, ki ne zná brati, ali kteri le malokdaj bere, tukaj ne rabi golega rodivnika. Ima ga le v primérah, ktere smo imenovali popred, in pa sem ter tje pri tacih besedah, ki so prinesene iz cerkve, na primer «*v imenu Boga, v Bóga ime (vbogajme)*» itd. Tu se bomo opirali vedno le na tiste, ki nemale še popačenega jezika. Le-ti dobro vé, da ne pravijo: «to je njiva *brata*, kteri je šel na Ogersko; to je hči *gospodarja*, kterega so včeraj pokopali»; ampak: «ta njiva je *bratova*, ki je šel —; to je hči *gospodarjeva*, ki so ga» —. Menim, da je tudi pravilneje: «to so besede *Očetove*, ki me je poslal; da bi se iztergali iz zaderg *hudičevih*, ki jih derži ujete», kakor pa: «to so besede *Očeta*, kteri —; da bi se iztergali iz zaderg *hudiča*, kteri —.» Samostavnik se tedaj mora premeniti v *svojični prilog* s končnico: «*ov (ev)*» ali «*in*»;* potem pa se *saiime* ozira nanj, kakor da bi stal namesti njega *rodivnik*.

---

* Časi dobé za silo tudi še druge končnice svojiven pomen na pr. morska noga = drudenfuß.

A tudi tacih zgledov se kaj malo čuje; Slovenec raje drugače zasukne.

Sem ter tje bi morda res tako govorjenje utegnilo biti nerazumno, ako bi ne bilo récno, ali *zaimé* služi *prilogu*, ali *samostavniku*, na pr. «ne kupúj konja bratovega, ki je pri sosedu». Kdo je pri sosedu, konj ali brat? Ne more se vediti, če druge besede ne odkrivajo. Tudi je tista, da vsako samostavno imé *néma* svojivnega priloga. Tedaj treba drugače zaobrniti, ako se le dá; kader se pa ne dá, moramo déti *za silo sami rodivnik*. Dovoljeno bodi, da tu malo tanje pregledamo naslednji stavek: «sedem zlatih kup, polnih jeze *Bogá*, kateri živi od vekomaj do vekomaj.»

Vsako ušeso koj čuti, da je terd, še posebno ker ima *dva rodivnika po versti*. Le takrat smemo postaviti celó še *več* tih sklonov zaporedoma, kader so prvemu naslednji, ali pa drug družemu v določilo, na pr. «bukve *rodú Jezusa Kristusa*; praznik *vstajenja gospoda in odrešenika Jezusa Kristusa*» itd. — Če pa v poprejšnjem stavku naredimo: «jeze *bošje*, kateri» —, potem ni govor lahko uméven. Kaj ménite, kako bi prosti Slovenec djal: «jeze *Bogá*», ali: *jeze bošje*? Oboje nerad; pa vender bi menil, da zadnje raje od pervega. Enacih zadreg ima vzlasti prestavlavec sv. pisma dovolj, ker beséd ne more sukati vselej, kakor bi sam rad, čeravno bi rekel, da povsod je prva reč *misel*, ne *čerka*. V tacih

namérah si pomagajmo, kakor si moremo. Ne bo še vsega toča pobila, ako sem ter tje rabimo kak *napčen rodivnik*, brezi kterega ni do zdaj še res nobene slovanske knjige; in umévnost je v pisanji tudi lepa réč. Samo toliko se priporoča, da vender nikár ne pozabímo *slovénski misliti*, kolikor se more; nikar ne pozabímo *učiti se od prostáka!* Naš jezik ima v sebi dovolj ptujščine, ktere se ne bomo rešili nikoli več; zatoraj brez potrebe ne rinimo vanj, česar ni imel še do zdaj, ako mu ni po všeči. Da se tega deržimo, gotovo ne bomo v izvirnem pisanji skoraj nikdar, ali pa redko redko zavoljo rodivnika v stiski. Se vé, da *pesmi, modroslovje* in druge *zgotj umske reči* imajo svoje poti in večo svobodo.

Narod celó *po glagolskih samostavnikih ne rabi golega rodivnika*. Le nekoliko te verste iz cerkve zatrošenega ima, na pr. *«izpraševanje vestí; stvarnik nebés in zemlje»* itd. itd. Sicer pa ne pravijo: *«hvala krompirja* (raje: *krompirjeva hvala*),* *prodajanje platna, zidanje hiše, pitje vina* (raje: *vinska pijača* mu je zmešala glavo)» itd. To lepše in sploh tudi krajše pripovedujemo

---

* Kako ljudstvo čerti *gole rodivnike*, vidimo iz tega, ker naredí raje *napčen prilog*, na pr. *«leséni plac, leséna kupčija, svínska kupčija»* itd. Ogne se ga časi celó tudi s členom (artikel). Slišal sem neumno mlado babo, da je rekla možu: *«volk tih ljudi.»* Sem ter tje se v tacih namerah razmérník: *«od»* napek rabi, ali *po Dolenskem* le malokdaj, češče pa med *Notranjci*, ker so bliže *Italijanov*.

z *glagoli* in *prilogi*; morda bi časi ne bil okoren celó *dajavnik*. Ne pomnim, da bi kdo bil rekel: «*vrednik Novic, Glasnika, Vedeža*»; slišal sem pa uže često: «*Glasnikov, Vedéžev, Noviški vrédnik*.» Še bi vprašal: ako je prav «*zidanje hiše, pisanje pripovédek*» itd., kakó pa, da ni prav: «*osvojenje Carigrada?*» Kader je eno dobro, gotovo je oboje dobro; če pa to ni za rabo, uno tudi ne. Sploh pa moramo reči, da *sami rodivniki po glágolščekih* ušesa ne tergajo tako zeló, kakor drugi njih verstniki. Naj bi tudi tu veljalo tisto, kar smo djali pri *rodivnicih*, ki imajo za sabo oziravnike.

Kmet nema celó pri zgolj *umskih rečéh* (abstrakta) golih rodivnikov. Pisatelj se jim tu često umakne, da le hoče. Rabi se *prilog*, tudi sem ter tje kakov *razmérnik*; časi bi služil morda še *dajavnik*. Menim, da je bolje: «*sužnji jarem, svetlobini otroci, mladóstine želje* (saj tudi pravijo: *modróstine bukve** = das buch der weisheit), *lepotina moč, vérske resnice* (tako sem slišal duhovnega), *naturina lepota*», kakor pa: «*jarem sužnosti*» itd. — Časi pa vender v tacih zadevah zopet moramo jemati *goli rodivnik*. Nihče ne bo djal: «*spokornostin, pokorščinin*»; tudi ne gre drugače pisati, kakor: «*duh resnice, kolo sréče, solnce pravice*» itd. Tu naj pisatelj sodi sam, *kako in kaj*; ali učiti se mora jezika *od naroda*,

---

* Tako je rabil tudi *Vodnik*.

sicer bo napek sodil; zatoraj zopet ni pozabiti pravila, ktereга smo povedali uže dvakrat.

Nepokaženi kmet ne govori nikoli: «čas vojske, lakote, kuge, deževja, košnje, mlatve, žetve»; ampak: *vojskini čas* (Notranjec tudi: *vojni čas*); še mnogo raje pa samo: «ob vojski, lakoti, kugi, deževji» itd.; tudi: «v deževji, košnji, mlatvi, žetvi.» Dobro se opominjam, kakó je neki mož hotel kazati učeno govorjenje nad sabo, pa je mnogo potov rekel: «ob času deževja», in ljudstvo, ker je čutilo, da se spakuje, berž mu je zdélo priimek: *občasnik*. — Tako tudi *nikakor ne smemo pisati*, če ne mislimo ptujčiti.

Tri namere so tedaj take, da se v njih Slovan *časi* ne more ogniti golega rodivnika. Preverjen pa sem, da bi ga čisto nikjer ne bilo treba, ko nam bi književni jezik bil samorašče pognal brezi ptujega semena iz domače zemlje. Tega pa do zdaj še ni bilo pri nobenem jeziku, toraj tudi pri našem ne; in kakor je, tako je.

Nepokaženi Slovenec se tudi pri neživécih stvaréh ne ogiblje prilogov tako skerbno, kakor naši pisatelji; vzlasti na «*ov*» jih je mnogo slišati, na «*in*» pa ne toliko. Vém, da pravijo: «*mečeva nošnica, jarmova kamba, kruhova skorja,* noževe oplati, britvina ostrica, kolovratovo vreteno, ognjeva gorkota*» itd.

---

* *Kruhova skorja* = brotrinde; *skorja kruha* = eine rinde (ein wenig) brot.

Tega bi pa za zdaj ne vedil na tanko povedati. *kje* in *kdaj* smemo delati iz tacih samostavnikov prilog na «*ov*» ali «*in*», kdaj *ne*. Časi kakšen, pa le *nerazumen* kmet celó ženskemu spolu pritakne: «*ov*». Dolenca sem slišal, da je govoril: «kdo bo vedil *čebélovo* misel?» Tako pa ní, da bi se pisalo. Gotovo je, kar menda vé vsak pisatelj, da prilog na: «*ov*» rabimo večidel pri *drevesih*, *germih*, časi tudi pri *nekterih* drugih *rastlinah*; pa nič ne gledamo na tó, kacega spola je bil samostavnik, na pr. «*lipov*, *békov*, *bukov*, *češnjev*, *smrekov*, *oljkov*;* *robidov*, *rakitov*, *léskov*; *jagodovo cvetje*, *korenjévo*** *séme*, *debeljáčev* ali *turškov* kruh, *zelenjev* koš, t. j. koš, v katerem nosijo živini bukovo zelenje» itd. Samo beseda: «*breskev*, *breskva*», in pa drevesna imena, ki se končavajo na: «*ica*», jemljó zarad lepoglasja «*in*» k sebi, na pr. «*maréličin*, *mokóvničin*» itd.

Razmernik: «*od*», kolikor mi je védeče, slovenski jezik *namesti* *rodivnika* malo rabi; najraje ga ima, kader govori od *majnih bistvenih délov* (bestandtheilen) tacega orodja, in drugih, nekako *orodju podobnih rečí*, ktere je naredil človek. Dél te verste ima sploh to službo, da se *premika* v svojem poslu ob celóti; ali pa *se jemlje od nje*, pa zopet k njej déva. Vsaki pa govori:

* *Notranjec* tudi pravi: «*oljčina* (cvetna) nedelja, in *oljčina* veja.»

** Iz téga je Dolénc narenil: «*korenjéväčar*», t. j. mož, ki skupuje *korenjévo* seme.

«*ključ od vrat, kamba od jarma*» itd. Semkaj tudi spadajo nekteri *prostori*, ki jih je zgradil človek. Tu se deva: «*od*» večidel samo, kader ni *priloga* v navadi, na pr. «*vrata od verta; lésa od hléva; vrata od skednja; ključ od kašče; vrata od skednja*», pa tudi: «*skednjéna vrata*»; pa ne: «*vrata od veže, od hiše*», ampak raje: «*vežéna, hišina vrata*»; vender pa: «*ključ od veže in hiše*»; ne: «*vežéni, hišini ključ*».

Ali tudi tukaj se sploh ne rabi *razmernik* brezi vsega razločka, ampak treba, da se to-le zapomni:

1.) Ako imamo take *déle* (bestandtheile): žebnik = šarnegelj, osník = lunek, odimci = modi v mislih, preden so kaj služili orodju, kteremu so namenjeni, tedaj ne rabimo *razmernika*: «*od*», ampak: «*za, za k*», redko *prilog*, na primer «*delam kambo za jarem, za k jarmu*», tudi morda: «*jarmovo kambo*». nikoli pa ne: «*kambo od jarma*» Ravno tako se pravi: «*kupil sem ključ za h kašči; nemamo lunka za h kolesu*» itd.

2.) Kader ta *dél* uže pri svojem orodji služi, pa je *odvzét* mu tedaj, ko govorimo, nikoli *ne rabimo priloga*, temuč vselej: «*od*», ki nam tu kaže *mér*, *od kod* je kaka reč, na pr. «*najdel sem iglico ali kambo (namreč vzeto) od jarma; to je vreteno od kolovrata, kolo od voza, lunek od kolesa, tam je lésa, ključ od verta; najdi ključek od ure*» itd. itd.

Tako govorimo sploh pri vsakej reči, ktera ima *več delov*, naj bo naredba človeških rok ali ne. če mislimo povedati, da je *ločen* od nje kak *nepremakljiv del*, na pr. «to je *rokav od suknje, oglavje od klobuka* (sicer pa raje: *klobukovo oglavje*, ako ni ločeno od klobuka); tu je *brada* (namreč odlomljena) *od sekire*; *žablji* od ponošenega čevlja (sicer pa: *čevljski žablji*); tu je bil *mejnič od moje njive*; to je *skledica od želoda, pecelj od hruške, olupek od jabelka, perje od sove, od kosa*»; pa še raje in bolje: «*želodova skledica, hruškov pecelj, jabelkov olupek, sovje, kosovo perje*» itd. itd.

Tako govorimo — vzlasti če *ni* priloga — časi pri mnogoverstnih *neživih* rečéh, dasitudi niso zložene iz delov, kader hočemo povedati, *od kod je prišlo* kaj *netelesnega*. Koder jezik še ni zelo pokažen, to govorjenje malo rabijo, in sodil bi, da ni posnemanja vredno, ker ima nekam ptujo slast; na pr. «*duh od trave* je bučelam zopen».

3.) Ako se *premakljivi del* kake rokotvorine svoje celôte *derži*, ko se od njega menimo, jemljemo *prilog*, če je navaden, pa tudi razmernik: «*na, pri*», časi celó: «*od*», na pr. pojdi gledat *jarmove kambe, kambe pri, na jarmu; bitjè* (die gewichte) *pri uri* je pretežko; zapri *vrata od hleva; zavij ključ od kašče* itd. — Kdor hoče tu vselej prav pogoditi, mora poslušati narod.

4.) Kader pa *sploh* govorimo, da ne gledamo na to. je-li *premakljivi* dél *odvsét* ali *ne*, devamo *prilog*, če ga jezik ima; ali pa rabimo razmernike: «*pri, na, za, za na, za k*», časi tudi: «*od*», na primer «*jarmove iglice so leséne ali želézne*»; tudi je prav: «*iglice pri, na jarmih, za, za na jarme, za k jarmom so lesene*» —; «*pokrovi od kadí so pleteni*»; pa tudi: «*pokrovi na kadéh, pri kadéh, za na kadi so pleteni*» itd. itd.

V tih in tacih namerah Slovenec rabi: «*od*» namesti rodivnika; toda vsaki bravec lahko vidi in vé, da tudi tukaj razmernik vselej prav za prav tega padeža ne domestuje; da naše narečje ta razmernik večidel in sploh le rabi, kader hoče *mér: od kod?* pokazati; da tedaj pri nas nema tolike pravice. kolikoršno v drugih narečjih, vzlasti med Serbi, katerim pa v tej reči, kakor smo uže rekli, nič kaj ne upamo.

Ker smo v slovniško vertanje zašli. naj opomnim, kako bi se pisalo še kaj tacega kar dan danes ni še terdno med književniki.

Večidel se bere: «*troje sinov, petéro mož, sedméro jabelk, desetero pesem*» itd. Le-ta napaka je vzlasti «*Novicam*» jako po godu, pa naj bo tega kriv kdor hoče, ali gg. pisatelj, ali gospod *Bleiweis*. — *Metelko* pravi: «*die gattungszahlen vertreten die stelle der grundzahlen vorzüglich bei geringen personen oder jungen thieren: dvoje otrok, troje družinčet, čvetero telet oder telc.*» — To je uže res, pa ne vse. — Zastran tega je

tudi govoril lani v 9. «Glasniku» 2. polletja gospod Δ ; pa zopet ni dognal pravde.

Kolikor sem jaz mogel zvediti, *rázpólno číslo* (gattungszahl). ako se rabi namesti *glavnega* (grundzahl), med slovenskim narodom kaže pri *ljudeh* in *živalih*, pa *nikdar ne pri neživih stvaréh*, da je ali *gotovo*, ali pa *le morda med njimi raznost na starosti*, posebno pa *raznost na spolu*. Zató se govori: «*dvoje telet, čvetero ljudi, petéro mačet, šestero mladih, petero družine in družinčet*» itd.

Glavno číslo pa nam pripoveduje, *da te raznosti gotovo ni*; zatoraj: «*dvé dekli, tri žene, trije sinovi, pét mož, sedem oréhov, štirje hlapci, deset pesem*» itd.

Vidi se, da *rázpólno číslo* vedno rabimo pri tacih besedah, s katerimi lahko *zaznamljemo oba spola*; *glavno číslo* pa devamo k tacim, ktere *kažejo en sami spol*. Res je, da tudi le-té časi pri sebi imajo spolno číslo, toda potem je razloček. Prav je: «*dva Juda*»; ali tudi je prav: «*dvoje Judov*.» Pervo znači *dva judovska moža*, drugo pa *dvoje judovskih ljudi razne starosti, raznega spola*. Ravno tako je: «*dva človeka in dvoje ljudi*; *tri ovce* (drei mutterschafe), *troje ovác* (ako se sploh govori); *pét golobov* (fünf taubenmännchen), *petéro golobov* (sploh.) itd.

Leta 1857 v 20. «Novicah» govori gospod *Cigale*: «pravilo v stari slovenščini je, da ženska iména na — *a* doživajo zmanjševavno pritiklino —

ica; ženska iména pa, ki se končujejo s tenkim jerom, pritikajo pomanjševane takemu jeru samo zlog — *ca* ali pa — *ka*.»

To pravilo naj bo veljavno v stari slovenščini; pri nas pa ne moremo vselej nanje gledati, kakor g. pisatelj priporoča. Ako damo slovenščini v tem oziru kako pravilo, ne more biti drugačno, kakor to-le: «kader ženske samostavnike zmanjšuješ, ne poslušaj družega, kakor samo ljudstvo, pa bo prav. Le v tistih ženskih besedah, ki imajo na koncu soglasnico, naj se ne piše: «*ica*», ampak: «*ca*», če nema «*ica*» náglasa na «*i*», na pr. «*verzel, verzélcá; stvar, stvarcá; živál, živalcá; verv, vervcá*» = ein bindfaden; «*verv, vervíca*» pak je: ein dünnes seil. — Kader se pa beseda končava s: «*č*», menim, da je zarad lepoglasja pravilneje in bolje pisati: «*ica*», pa ne samo: «*ca*»; toraj: «*lučica*», ne: «*lučca*.» Saj v govorjenji tudi ne delamo nikakoršnega razločka med besedama: «*srajčica*» in «*lučica*»; zakaj bi ga pa delali v pisanji? Tudi je zapomniti, da sama: «*lučica*» ne deva na zmanjševavno pritiklino: «*ica*» náglasa, druge ženske besede pa vse, ktere na koncu imajo: «*č*», na pr. «*noč, nočícá*», ne «*nočca*»; «*péč, pečícá*», ne «*péčca*»; «*réc*» se pa v slovenskem ne zmanjšuje, kolikor jaz pametujem.

Če pa ima prilépek: «*íca*» náglas na «*i*», piši: «*ica*», daravno je bila na koncu nezmanjšane besede soglasnica. Še nikdar nisem slišal

drugače, pa tudi ne vé. zakaj bi drugače pisal, kakor: «*ós* = die achse. *osíca*; *zód* = ein hebel. *zodíca*; *žerd*, *žerdíca*; *berv*, *bervíca*; *berst*, *berstíca*; *past*, *pastíca*; *ščet*, *ščetíca*; *smét*, *smetíca*; *zmét* = feder, *zmetíca*; *noč*, *nočíca*; *péč*, *pečíca*; *uš*, *ušíca*; *verv*, *vervíca*», kader znači: ein dünnes seil.

Pri mnogih besedah ženskega spola pa daravno se končavajo z «*a*», Slovenec rabi pritiklino: «*ka*»; na pr. «*teta*, *tetka* (ne *tética* ali *tetíca*); *strina*, *strinka*; *čiba*, *čibka*; *puta*, *putka*; *pita*, *pitka*; *puša*, *puška*; *sirota*, *sirotká* (raje kakor: *sírotíca*). — Vzlasti imena ženskih oseb rade jemljó: «*ka*», na pr. «*Mica*, *Micka*; *Mina*, *Minka*; *Urša*, *Urška*; *Cilja*, *Ciljka*; *Marjeta*, *Marjetka*; *Ana*, *Anka*» itd.

Zopet drugi samostavniki, čeravno se končavajo z: «*a*», jemljó prilépek: «*ica*» in «*ka*», — zadnjega posebno radi v otročjem in priliznjenem govoru, na pr. «*roka*, *ročíca*, *ročka*, celó *rok'ca*; *noga*, *nožíca*, *nožka*, celó *nog'ca*; *žena*, *ženíca*, *ženka*; *košuta*, *košútica*, *košutka*; *cesta*, *cestica*, *cestka*; *lopata*, *lopática*, *lopatka*; *sapa*, *sápica*, *sapka*; *časa*, *čášica*, *čaška* (Met.); *hoja*, *hojica*, *hojka* (Met.); *kaša*, *kášica*, *kaška*; *gnjida*, *gnjidica*, *gnjidka*» itd. itd.

Kar se pa tiče družih narečij, menda *Serbje* še najbolj hodijo po sledu stare slovenščine. Ti res govore in pišejo: «*ker'ca*», iz besede: «*ker'v*»; «*rěčca*» = ein sächelchen; «*nočca*» = nächtchen.

Vender pa tudi pravijo: «*puška*»; ali tu si berž ko ne več zmanjšave niso v svesti. Tudi se v narodnih pesmih bere: «*slamka*» iz besede: «*slama*»; celo: «*jelika*» iz besede: «*jela*», in gotovo še kaj takega.

Čehi v tem poslu kaj malo rabijo pritikljino: «*ice (ica)*», ampak večidel pridevajo: «*ka*». (Poglej: die bildsamkeit der slawischen sprache an der bildung der substantive und adjektive in der böhmischen sprache dargestellt von *Dobrowsky*, stran XVI. in XXV.)

Rusi prísilon: «*ica*» dajó le tistim ženskim besedam, ktere se končavajo z glasnicami: «*ža*» in «*šča*», malo malo družim; prilepek: «*ka*» pa sploh rabijo. (Poglej: lehrgebäude der russischen sprache von *Puchmayer*, stran 86.)

Da tudi *Poljci* radi jemljó zmanjševavnico: «*ka*», to je sploh znano; ali za zdaj nemam pri sebi knjige, na katero bi se mogel opirati.

Ako se tedaj ta narečja nepremišljeno staremu jeziku ne uklanjajo, po kaj bi se pa mí? S temi besedami pa nisem hotel reči, da se ne ozírajmo nanj. Stara slovenščina je nam dobro vodilo v dvomnih rečéh, ktere se pa ujémajo ž njo; ali brez potrebe nikakor ne smemo kovati po nji svojega jezika v preokorne verige. Ne pozabímo g. *Navratilovega* prigovora: «nikjer ni železnih pravíl!»

Gospoda *Hicingerja* prosimo, da ne zamerijo, ker smo jih bili za nekaj časa pustili v

némar. premišljévaje to in uno jezikovo drobtinico. Zopet se vračamo k njim, da bi se poprej dognala pravda, katero so oni zavdali. Opominjamo jih še samo to, naj ne mislijo, da smo te reči vertali iz prevelicega spoštovanja do njihove «kritike» in «še nekoliko kritike». Bog obvaril! Govorili smo le tistim na korist, katerim je mar čistega jezika in dobre pisave, in v preudarek tacim, kateri jezik znajo, da me zavernejo, če kaj napek terdim. Vender pa menda smo pokazali tudi g. nasprotniku, da je v mojem spisu malo reči, ktere sem oponovil, *akoravno mi je bilo védeče ali nevédeče, da so bile uže povédane*. Vse te reči sem govoril v prvih petih listih; ali mojega pisanja o «*napakah*» je bilo vsega vkupaj za 18 listov «Novic». Marsikaj sem tudi podperl še bolj, kakor je bilo poprej, mnogo sem celó pristavil, česar nemajo gospodje, ki so glasili se pred mano. Povsod in vselej pa mi je bila pred očmi slovenščina, *kakoršna se zdaj rabi po knjigah*. Tako mora kritika, če misli deržati se pravice, soditi moje napake; iz tega naména so bile zdelane — pa ne, da bi s ptujim bogastvom nepošteno ponašal se, kar mi hudobno očitajo g. *Peter Hicinger*. Djal sem pa uže v 1. listu svojih «*napák*»: *«naj se mi ne zaméri, da opominjam tudi to, kar se je sem ter tje (morda)**

* Besedica: «*morda*» je bila v mojem rokopisu ravno zató, ker takrat vsih «Novic» še nisem bral; pa g. vrednik je izbrisal jo.

uže opomnilo v «*Novicah*»; dalje sem rekel: «kolikrat smo uže brali, da: „*scio*“, ne: „*possum*“» itd. Vse to dovolj priča, da nisem lohnèl po ljudskem blagu. Kdor more skazati, da ni rés, pa naj stopi na perste!

Tudi menda g. *Petru Hicingerju* ne more biti neznano, da je uže marsikdo *nalašč* iz té ali une knjige prepisal kako stvarco, da-si ni povedal, od kod je vzél. G. *Metelko* na pr. ima v slovnici poleg družih taciñ drobnjáv na 91. strani svojih *osem* verstíc iz *Kopitarja* (stran 271.) prepisanih od čerke do čerke; samo ločnice so prenejene. Ravno ta g. slovničar je prenesel na 131. strani *enašt* verstíc zopet skoraj od čerke do čerke iz *Kopitarja* (stran 306. — 307.); pa vender mu zavoljo tega ne oponašamo tatvine — kar bi tudi bilo nespametno. Slišali smo, kako je dr. *E. H. Kosta* liste samo vredoval, pa jih je vender štel med *svoje* književno sadje. In ko so mu njegovi nasprotniki to očitali, kaj pa je rekel? Izgovarjal se je z dr. *Klunom*, kateri je neki ravno tako delal. G. *Koséski* je poslovenil pesmi, ktere so zložili *Chamisso*, *Langbein* in *Kosegarten*; povédal pa ni: *od kod?* Čas bi rés bilo, da se vstavimo književni tatvini, ki je vlézla med Slovence. V nobenem narodu ni tega, da bi se prilastovale prestavljavcu besede, ki jih je le samo prestavil iz družega jezika; pri nas pa je taka. Nemcem bi se zdelo smešno, ko bi kdo lažnjivo dajal nemškemu prestavljavcu

Shakespearjev imenitni izrék: «schwachheit, dein name ist weib»; smešno — celó prederzno bi se menda zdelo tudi nam, ko bi pod besedami sv. pisma brali *Trubarjevo*, *Žapeljuovo* ali kacega družega *prestavljavca* ime: to se pa nam ne zdí smešno in prederzno, ko pod mislimi *Fri-derika Schillerja* beremo ime g. *Koseskega!* — «Hic Rhodus, hic salta», g. *Hicinger!* Ako hočete grajati književno tatvino, grajajte, kjer imate kaj! Ali ravno kar sem se spomnil, da pri čestitem nasprotniku iščem taciñ reči, kakoršnih gotovo nikoli ne najdem pri njih. Samí so natisnili v «*domaćem koledarji*» za «*osemnajst stoterno leto verh devet in petdeseto*» pesem, katero so kerstili: «*pravi gospodár*»; povedali pa niso, da jim je došla misel in oblika iz *berila za nemške prve šole*. Zavoljo čuda poslušajmo, kakošen je začetek:

«Družino dobro jaz imam;
«Imé je hlapcom: Delajsam,
«Sepoznovlez, Zaranovstan,
«Zaslišiberž, Severnogan.»

V nemškem je pa tako-le:

Vier knechte hab' ich mir bestellt,
Die helfen durch die ganze welt;
Die stehn mir bei mit frischem muth,
Und richten alles treu und gut.

Der erste, der heißt: aufmitdemhahn;
Der zweite, der heißt: selbstgethan;
Der dritte, der heißt: folgaufdenwink;
Der vierte, der heißt: arbeitflink,

Tu si tedaj g. *Podlipski* niso ostali zvesti ne v besedi, ne v djanji. Kar so po krivici grajali nad svojim bližnjim, to so grešili sami; pezdirja so iskali družim v očéh, v svojih pa niso čutili bruna. — Če premislite, čestiti gospod *Hicinger!* to in vse drugo neumje, kar ste ga prinesli Slovincem naprodaj v svojih obéh spisih: «*nekoliko kritike*», in pa: «*še nekoliko kritike*», menda ne boste hudi, ako za vami prišépa, in vzdigne berlo nad vas *V. A. Schlegel*nov «*choliamb*». Menili ste res, da vam bo ravno ta *choliamb* krepko orožje zoper vaše sovražnike; pa ste se prevarili. Poslušajmo ga, kakošen je:

«Der choliambe scheint ein vers für kunstrichter,
 «Die immerfort voll naseweisheit mitsprechen,
 «Und eins nur wissen sollten, dass sie nichts wissen;
 «Wo die kritik hinkt, muss ja auch der vers lahm sein.
 «Wer sein gemüth labt am gesang der nachteulen,
 «Und, wenn die nachtigall beginnt, das ohr zustopft,
 «Dem sollte man's mit scharfer dissonanz abhau'n.»

Zadnjič kričijo moj g. *Hicinger*: «pridi toraj (zakaj Prešeren je že umerl) gospod *Koseski*, v kterega pesmih smo še le našli jezik slovenski, da smo stermeli, tako veličasten, bogat in krepák! Pridite drugi *slavljeni pesniki slovenski vsi!* berite, Napake slovenskega pisanja; glejte, kako slaba je še vaša pisarija! Pridita tudi (zakaj *Vodnik* in *Kopitar* sta umerla) gosp. *Metelko* in gosp. *Murko*, ki sta pisala slovenske slovnice, ko je slovenščina še malo prijatlov štela. Pridite

vsi drugi hvaljeni *slovníčarji slovenski vsi!* pregledujte „Napake slovenskega pisanja“; glejte, ondi še le najdete, kar niste vedili.»

Ne hotel bi rad zopet bogoklétnik imenovan biti, kar se mi je bilo uže pripetilo; pa vender se ne uterpím, da ne bi povedal, kar se mi zdi. G. *Hicinger* so bili menda ravno iz rok déli brevír, preden so začeli pisati le-té mogočne besede, in podoba je, da so uže peró držali v roci, ko so jim še po ušesih šuméle verstice slovečega psalma: «*laudate Dominum de coelis.*» Ko bi jaz imel kaj govoriti, rekel bi, da s tacim ravnanjem se dela nečast božjim rečém. Ali ker to nam ni mar, zató se vračamo, ter odgovarjamo: *Prešernove* poezije nam pričajo, da ni bil tako terden v jezici, ko bi še živel, da bi se mu ne bilo treba učiti — ne rečem, da ravno *od mene*, ali od g. *Hicingerja* tudi ne; pa, hvala Bogú, saj nisva sama na svétu! Zastran *Koseskega* hočemo zdaj le toliko povedati, da ni zložil ene in no-bene pesmi, da ne bi imela na sebi jezikovih madežev; kaj več bomo govorili na koncu te knjižice. Da se imajo tudi *slovníčarji* še kaj učiti, vidimo iz g. *Navratilovih* «nedoveršenih in do-veršenih glagolov». *Kopitar* in *Metelko*, dva jako veljavna moža, nista vedila vsega, kar nam je odkril marljivi pisatelj na Dunaji. Ko bi se *Dobrovski* prebudil iz groba, kako bi se čudil *Miklosičevim* knjigam! Čudil bi se, ali gotovo z veselim srcem, ker je gorel za napredovanje;

ker je znal, da *en* človek nikoli ne dožene vsega. Omika se počasi pomiče od stopínje do stopinje, in učiti se moramo do smerti, ko nam bi se tudi ne hotélo, če nočemo zaostati. Še naj pri-
stavim, da «*napake*» so bile pisane samo tistim, kateri se jih niso ogibali do zdaj, družim ne. Da je pa tacih vender še nekaj med nami, pričajo gosp. *Hicinger* sami, ker čestitljivo množijo njih družbo, akoravno mislijo, da morajo po šegi stojezičnih mnogopiscev potikati se v vsako réč. Nekje v «*Novicah*» govoré celó od *kočmavke*, t. j. od tiste ženske jope, ki jim Kranjice pravijo: *kočemajka*. — Preden se ločiva, dragi moj g. *Hicinger*, vam bi še za popotnico rad nekoliko naukov dal, ako jih vzamete od mene. Kader mislite koga lotiti se, prav dobro premislite *pervič*: ali je v resnici *zaslužil* ali ne, kar ste mu odločili? *drugič*: ako vam govori vest, da je vreden tepen biti, pretehtajte, *kam* ga zgrabite; *kaj* in *kako* boste pisali; *vzemite si boljše orožje*, kakor ste ga v boji z mano, da ne boste še enkrat podobni *Ločanu*, ki je rekel: tako sem ga namlatil, da se mi samo smeje; on je mene s kolom, jaz pa njega sè žakljem; *tretjič*: nikoli *ne zaničujte nasprotnika*, da se zopet ne ujamete, kakor ste se zdaj, v svojo lastno past, kterež se pravi: «*qui bene distinguit bene docet.*» Odsihdob jo bomo imenovali «*muscipula hicingeriana*».

1859.

Odgovor sostavku

«Potrebe Slovincov glede prirodnih ved.»

V zadnjem «Glasniku» pravi gospod V. J. v omenjenem sostavku porèd družega tudi to, da če nam za kako misel *manjka besede*, ako je ne zalezemo v *slovarjih* in tudi ne v vsem *zapisanem* in *nezapisanem* bogastvu slovenskega narečja, potem jo še le omislimo, *kakor uže bodi*, toda *vsì po enakem*, ne *vsak po svojem* potu; da je pa še boljše, če si jo izposodimo pri naj bližnjem sosеду, sorodniku po jeziku in po nravih.

Ker je in ker tudi mora biti v zadevah, kakoršna je ta, vsacemu prosto, da odkrito pové svoje misli, zato menim, da bi se na to odgovorilo tako-le:

Kar se tiče *slovarjev*, dozdej še nobenemu, kolikor jih je obsijalo slovensko solnce, ne moremo verjeti, da je v njem vsaka beseda res navadna in dobra; in če je narejena, da je res prav narejena; to le samo tisti precej o prvem

loči, kdor jako dobro zna jezik. V slovarjih beremo: «*jutrodeželec*» = morgenländer (kmet bi djal: «*jutrovec*»), «*vse ponosljivoč*» = naseweis, in še mnogo ravno tako zlih reči. Tudi je v njih dovolj zaznamovanih, da so iz družih narečij, pa vendar se govore široko po naši deželi; druge stojé med novo skovanimi, ali rabil jih je uže stari Slovenec; koliko jih je še celo na robe zapisanih, ker je pisavec ali na robe slišal, ali pa uže pozabil, kako je slišal. *Tedaj ni vsaka uže zavoljo tega, če stoji v kacem besednjaku, vredna, da se vzame v splošno rabo*, še posebno pa v bukvah, kmetom odločenih, od kakoršnih se menimo tukaj!

Ravno taka je skoraj z vsim družim nezapisanim bogastvom.

O nezapisanem jezikovem zakladu opominjamo samo to, da ga še *nihče* med nami ne pozna po vsi njegovi obilici; da tedaj ni vselej mogoče prevdariti in preiskati, je-li potrebna beseda med ljudmi kje v navadi ali ne. Za koliko stvari jemljemo nove besede; ali kmet ima vendar, če ne povsod, pa vsaj po enih krajih, za ravno tisto reč dobro, domače ime, knjigam še čisto neznano. Vemo, da nektera beseda je navadna samo v tej ali uni slovenski strani, druga samo v kaki vasici; tretjo pa govori morda le sem ter tje še kak stavec, toda ko bi prišla pisatelju na uho, gotovo bi se začudil, kako lahko in prosto se dopoveduje to, kar

je njega tolikanj vícalo, preden je dobil pravo ime — napek narejeno. Če bi sleherni pisatelj mogel s torbo hoditi od hiše do hiše za besedami na lov, vendar bi se ne ogrenilo uže o prvem vse, kolikor je tod in tamkaj navadnega. Živ jezik je drevo, ki vedno odganja.

Kadar kaki reči ne vemo imena, to se ve, da si ga moramo dobiti; ali rekel bi, da ne kakor uže bodi, ampak jeziku po vseči; to zna pa zopet samo tisti, kdor je terden v jeziku. Iz glave si moramo izbiti misel, da je besede kovati pri nas le igrača, dopuščena vsacemu, kdor vé, kako se «riba» sklanja. Mi se učimo jezika vse premalo, vse prepooverhu; zato *ne moremo*, in tudi *celó ne smemo uže zdaj omišljati vsaki stvari potrebnega izraza vsi po enacem*, ker ne moremo nikogar siliti, da naj v pisavi rabi to ali uno besedo, ako je za terdno prepričan, da ni vredna pasje dlake. *Vertovec* je spisal: «vinorejo»; ali to ime je napek narejeno uže zato, ker Slovenec redi vole, krave, junce, nikoli pa ne vina ali sadja; tudi se ne more prikímati, da je sestavljena, kakor hoče jezik imeti. Kdo bo tedaj primoral Dolenca, da naj piše in govori: «vino-reja», ker ima za ravno ta pomén domačo, dobro, staro besedo: «vinstvo?» Ribničan pravi: «kuna belica» — steinmarder; «kuna zlatica» — edelmarder; naši pisatelji pa bi gotovo bili prvej dali ime: «skalovna». drugej pa: «žlahna kuna.» Bodi si, da bi te in neštevilne druge reči po

knjigah neslovenski imenovali 30 let; ko bi se pa 40. leto oglasil kdo, ki je slišal med narodom, kako je domače, ali bi ne smel pisati, kakor je prav, ker bi potem več ne hodili *vsi* po *enakem* potu? Tehniški izrazi se le počasi uterdijo; stanové se ob enem z vednostmi; enaki so oblačilu izraelskih otrok, ki je v puščavi rastle s telesi vred. Prigovor je: Dunaj se ni sozidal v enem dnevu, pa tudi v enem letu ne; zato si nikar ne belimo glave, kje bomo dobili uzdo, preden konja imamo. Le jezika se bolj učimo, potlej še le začnimo pisati sleherni v svoji reči, v kateri je védin, pa nam ne bo treba tako loviti besed, kakor zdaj; tudi bomo laže bolj po enacem narejali nove izraze; in kar bo naredil eden, gotovo bo tudi laže dobilo splošno veljavo, ker ne bomo več tako uborno pálcili. S tim pa nikakor ne velim, da ne iščimo besed med ljudstvom. Dobra imena, posebno tehniška, imajo vzlasti Slovencem veliko veljavo; rabili naj bi jih v pisanji in hranili v dobrih slovarjih. Le to je moja in menda vsacega pametnega rodoljuba misel, da ne veršimo v naglici, kar se more samo počasi zveršiti. Jezikove reči, ki so omišljene, kakor *uže bodi*, naj ne upajo, da jih bodo v rabo jemali vsi pisatelji, mednamci in zanamci; tako blago je *za silo*, kakor bukova terta. Vse enako je, naj piše kdo: *«lepotinski čut»* ali pa *«krasočutje»*; to in uno je le za *«interim»* dokler nimamo nič veljavnejšega.

Kar se tiče *ptujih imen*, menda le kak serdit purist ne bo z gosp. pisateljem enacih misli, da «logika» naj ostane «logika» i. t. d.

Zdaj še nekoliko zastran *jemanja iz družih narečij*. — Ako se piše učenim Slovencem — kakoršnih, razun male peščice pisateljev, ni dosti — gotovo nihče ne bo terdil, da bi nikoli ničesa ne smeli vzeti iz družih narečij, ali pa iz stare slovenščine; toda izbirajmo si le stare, krepke besede, ki so našim podobne, pa ne spakedrane novine! So pa li bukve namenjene prostim ljudem, kakoršnih je naj več med nami, takrat ne smemo delati kaliža, ker le prosta, domača beseda se naj raje prime prostega serca; samo po takem potu ne bo vse naše delo mlatva prazne slame. Naj bi še tako «razgovetno» pisali, če bo v knjigi vse polno gomzelo neznanih «slov», kako bo kmet razumel *reč*, ko ne bo razumel *jezika*? Po sili mi hodi na misel Prešernov epigram:

Gorjancov naših jezik poptujčevavši,
Storiš, da kolne kmet molitve bravši.

Preden končám, naj še opomnim, da čeravno je morda res jako treba ljudstvu «razlagati redivnost in vrednost njegovega živeža, imenitnost železnih cest» i. t. d., vender menim, da bi narodu za zdaj mnogo bolj koristile dobre *povesti*, *kratkočasnega* in *podučnega* zapopadka, in druge take reči, pisane v *domačem govoru* in v *domačem duhu*. Veselje do branja mora biti med Slovenci

mного splošneje, kakor je bilo dosihdob, in kakor je še dan danes — česar so pa tudi pisatelji krivi; — potem še le oznanujmo natorne * vednosti, ker slab život ne more precej težke hrane.

1858.

---

* Jaz bi ne pisal *«prirodne»*. Kmetu je *«zarodno»*, kar je dobro za *zárod*, za *pleme*, potlej pa tudi sploh, kar je *močno*. Preverjen sem, da bi se ubijal po analogiji te besede, pa bi naposled vendar ne vedil, kaj je: *«prirodno ?»*

Sreča v nesreči

ali popisovanje čudne zgodbe dveh dvojčkov. Na svitlobo dal *Janez Ciegler*, fajmošter pri sv. Tilnu v Višnji gori 1836. (V bohoričici.)

Uže v 3. «Glasnikovem» listu sem bil opomnil te knjige. in rekel sem. da so jo ljudje radi brali. Zdaj pa tanje preglejmo, zakaj se je narodu tako prikupila. Ker je bukvarnice več nimajo na prodaj, naj se tu ob kratkem povzame vsa zgodba.

Uvod. Živela sta blizo mesta L . . . pobožni *France Svetin* pa *Neža*, njegova žena. Prebivala sta v neki vasi. v kateri so imeli jako imenitno suknarijo. Bog je dal njima dvojčka: *Janeza* in *Pavla*. To se je godilo ob Napolenovih časih. Očeta *Svetina*, uže nekoliko let oženjenega, prisilijo na vojsko; *Neža* pak je sama redila in v šolo dajala svoja sinova. Ker zdaj ni bilo več gospodarja pri hiši, kmalo dolžniki prodade kčico. edini imetek zapuščene matere. *Pavle* gre h kmetu krave past, *Janez* pa v Terst k pekom, in *Svetinka* dobi službo pri vdovi *Korduli*, ki si je bila ravno grajščinico kupila na Štajerskem

pri mestu C . . . Baron *Gap*, njeni mož, je bil mertev; sin Karl pa je po sili potegnil z Napoleonovimi vojščaki nad Rusa.

I. del. Pavle je bil enkrat na paši jako postrežen popotnemu *baronu*, ki se mu je bil na samotni cesti voz preverniti in kolo sterlo. S tim se je pastirček tako prikupil, vzlasti ker ni hotel plačila, da ga vzame baron sabo v *nemški Gradec*, in tamkaj v šolo pošilja. Dobrotnik umerje, in Pavle ide brez podpore na Dunaj. Med potom najde svojega poprejšnjega prijatla *Zorman*, kteremu je pomagal, ko je bil ta v Gradcu nekđaj v hudi siročii nevarno bolan. *Zorman* podpira Svetina dve leti, da potem izdela bogoslovje. V duhovskem stanu se je tako vzdigoval, da je naposled bil škof blizo Dunaja. *Zorman* obišče Pavleta, in le-ta ga pri odhodu nekoliko časa spremi. Tu naletita v revni koči bolnega barona *Gapa*, sina gospé *Kordule*. Ravno je bil na potu iz ruske dežele v svoje domovanje; ali težavna cesta ga je bila tako prevzela, da je nevarno izbolel. Ž njim je bil Francoz *Bazili Hudon* iz Tulona. *Gap* in *Hudon* sta lep izgled pravega prijateljstva, nikoli, tudi v največi sili se nista zapustila. Na Ruskem se je njima čudno godilo. V réki *Berezini* bi bil *Gap* vtonil, da ga ne otme njegov zvesti *Bazili*, ki je znal dobro plavati. Reki sta odšla; toda kaj pomaga, ker od zad pritiskajo serditi Rusi? *Hudon* svetuje, da naj orožje odveržeta in mi-

losti prosita. Prizanesó jima, posebno ker je Slovenec Gap nekoliko ruski govoril. Pa vender sta bila poslana v Sibirijo, od koder še le zdaj, čez več let, po dolzih težavah gresta v svoje kraje. Gap ozdravi, Svetín pa mu reče, da je poznal njegovo mater; da pojde tudi on domu pogledat, ker od svojih ljudi ni slišal, kar je šel iz Krajskega. Odrinejo vsi trije vkupaj, in ker je bila Neža pri Korduli, oba kmalo dobita vsak svojo mater na Štajerskem, od koder je Bazili v Tulon dalje popotoval.

II. del. Vse drugače je bilo z Janezom. Ko se je v Terstu pekovskega učil, najde rudečo mošnjico z velicim bogastvom. Zgubil jo je bil tergovec, ki se je hotel ob življenje deti zavoljo tega. Po sreči ga Janez dobi, ter mu vse poverne. Kupec mu je hotel dati lepo darilo; pa Svetín se je ubranil, in bogatemu gospodu je bilo to tako po všeči, da ga vzame v službo in dá izučiti jezikov in česar je tacim treba. Iz Tersta ide na Francosko v Tulon k *Teodoru Eskelezu*. Ko se je peljal po morji, vstane hud vihar, pa vender ne potopi ladije. Zavoljo svoje velike zvestobe in delavnosti je bil novemu gospodarju zopet po godu. Služil je pa tudi *Ludvik Bodin* ravno tam. Eskelez ga je rad imel, ter obljubil mu svojo edino hčer *Kristino* v zakon in po smerti vse svoje premoženje v last. Bodina je v serce peklo, ker so imeli Svetina radi, in zavzel si je, da ga mora izpodriniti. Najprvo ga

opravlja, da imata s Kristino grešno zavezo; ali ostal je na lažeh. Podvergel je potem v Janezovo skrinjo veliko cekinov, gospodarju vzetih. Kupec da vse preiskati in ukradeno zlato se najde pri Svetinu. Le-tá pa, ker je bil nedolžen, nikakor ni hotel vdati se. Obsodijo ga, da mu bo desna roka in potem glava odsekana. Bodin je bil hudobnež; pa vender mu vest ni dala pokoja, in tako je pravi tat na plano prišel. Odsekajo mu obe roci, in potem še glavo; Svetina pa nedolžnega izpusté, ki je bil deset mescev zapert. Čez nekaj časa mu da Eskelez Kristino za ženo.

III. del. Oče Svetin je bil na Laškem vjet in gnan do francoskega mesta Bezansona. Čez sedem let potem Napoleon Špancom vojsko napové; Svetin pa mora iti med njegove trume. Tu ga vojvoda M. vzame k sebi za služabnika, in pri mesti Salamanki sta bila obá zajeta. Vojvoda so k smerti obsodili, Francetu pak je bilo dopuščeno, verniti se v domač tabor, ker ni orožja imel, in je svojemu gospodarju svetoval, da naj se brez boja podá. Zvesti Svetin je pa gospoda zvito smerti otel, in pomagal mu čez reko izplavati. Napoleon to izvé, ter pošlje verlemu služabniku zlat križec. Kmalu mu je bilo dovoljeno, da naj gre zopet na Francosko; ali ker na suhem ni bila pot varna, zato se pelja po morji. Tam so ga tolovaji prijeli in v Afriko za sužnja prodali. Terpel je blizo dve leti, preden je ušel. Bežé priteče do morja, in ladije, ktero

je tam ugledal, prosi, da naj ga sprejme, ker je uhajavec. Gospodar ga vzame; ali tudi on je z ljudmi kupčeval. Peljal ga je v Ameriko in tamkaj prodal. Kervavi boji so omolknili, Napoleon je bil vgnan; vojvoda M. pak pride gosposki oblečen v Ameriko, in tukaj najde Svetina. Z veseljem ga odkupi, in v Tulon ga sabo vzame; sklenil je bil tam do smerti prebivati. Ravno je bilo Janezovo ženitovanje, ko prideta iz Amerike; in tako sta se najdla oče in sin. Bazili Hudon pa, ki je bil tudi uže domá, pové za brata Pavla in za mater Nežo. Izvedili so eden za drugega in dopisovali si do konca svojega življenja. Oče je ostal pri Janezu, in mati pri svojem Pavlu do smerti.

Ta povest je take snóví, da se mora slovenskemu ljudstvu skoraj uže samo zavoljo tega prikupiti. Poglavitne osebe so *naše*, imena imajo slovenska, njih dom je krajnska zemlja blizo Ljubljane, in čas, v katerem se to godí, ni starodavni, ampak bližnji. Začetek je v domači deželi, od koder se možje potem izidejo križem svet. — Pisatelj je dobro znal, da je ljudstvo med nami radovedno; da v slast izvprašuje, kakó je drugod po zemljí; kakó tam živijo ljudjé; kaj delajo; s čim se ptujci hranijo; vedil je, da se rado bere od vožnje po morji, od hudih viharjev in potopov, ker nekoliko naše dežele sega notri do jadranskih valóv, od koder časi celó prosti narod pripovedovati čuje, kaka nevarnost ladijam

pretí, ako se udarijo vetrovi. Tudi vojske ni pozabil. Kdo rad ne posluša, kako se v krvavi bitvi trume zgrabijo, ko topovi germé? Dosluženi vojščaki radi razlagajo, kar se je njim pripetilo; toda njih besede so večidel tako povrhu, tako lažnjive, da se ljudém o tej reči misli ne razvedré, ampak še bolj zamotajo; radovednost pak se vender le budí. Gap je vojeval na Ruskem, kjer je bil Napoleon prvič popolnoma premagan. Svetin pa med brambovci na Laškem, in pozneje tudi na Španskem. Ta knjiga je prišla 1836. leta na svetlo, in tačas je bilo med nami še dosti ljudi, ki so pomnili mogočnega cesarja Napoleona; bilo jih je celó, ki so morali sami k orožju; pa še zdaj se dobi kak stavec te verste. — Brezi skerbi je tudi osoda obeh dvojčkov ljudem v serce segla. Pavle je bil prav iz majhnega velik *duhoven* blizu *Dunaja*, cesarskega sedeža. Od le-tega mesta imamo več prigovorov, ki pričajo, v koliki časti je pri nas; in kdor je prostemu Slovencu na Dunaji bil, ta je bil *deleč*; kar bo pa železna cesta gotovo izpremenila. Tudi ne smemo pozabiti duhovskega stanú. Saj vemo, kako je; če Slovenec sina da v šolo, hrepeni samo, da bi mu novo mašo pel; in ako se želje izpolnijo, potem sta srečna mati in oče. — Janez pa ide v Terst, bogato, kupčijsko mesto, ki se zdi prostim Slovencem jako imenitno. Mislijo, tamkaj mora vsak obogateti, če le hoče prav obračati in varovati, ker tam je uže nekteri

prišel iz beraštva na veliko bogastvo. Kdor med nami ne more sina do konca izšolati, kaj potem naredi? V Terst gre ž njim, vzlasti Notranjec in Dolenec.

Vidili smo, da je pisatelj srečno ubral, izverstno razmotal in razdélil svoje gradivo, iz ktereга bi se bilo dalo narediti mojstrovsko národno delo; pogledjmo tedaj, kako ga je izdelal!

Menimo, da le-tá povest je čisto *isvirna*; pa bodi-si, da ní — česar pa ne vemo — ta hvala gotovo gre g. *Cieglerju*, da je iz njegovih rok prišla tako *preslovenjena*. Ali nobena pesniška stvar ni uže samo zato mojstrovska, če ima dobro snóv, ako ni poleg tega tudi lepo doveršena. In reči moramo, da «sreča v nesreči» nikakor ni popolnoma doveršeno delo. Djanja res ne manjka, toda značaji so prvič premalo razviti, drugič pa vsi po eni meri urezani; luč in senca, kakor pravijo Nemci, nimate vsaka svojega prostora; osebe ena z drugo niso v ravnotežji: vsi ljudje so dobri, pa vsi tudi iz enacega nagiba; sam Bodin je hudoben. Pisatelj je menil, kakor se kaže, da take bukve ne morejo pobožnega duha v sebi imeti, ako niso značaji, razun enega ali dveh, vsi dobri. To pa ni res! Mavra se takrat vidi najživeja na nebu, kader so za njo oblaci naj temnejši; ravno tako se krepost najlepše sveti med hudobijo in zločinstvom. Zormanov hišnik res da bi tudi imel biti

hudoben, ali prav za prav pa vender ni; ampak on je le, kakoršni so ljudje te verste sploh, ki menijo, da se bodo gospodarjem prikupili s tim, da berače, kakor pes, gonijo od praga. To se pa rado godi posebno tam, kjer gospodar in gospodinja nista usmiljenega serca; zato menda tudi Zorman ubozim, akoravno uže nekdanj sam ubog, ni bil prijatelj, ker bi si hišnik sicer ne bil upal tako delati; in grajščak ga je hotel berž ko ne samo zato deti ob službo, ker ga je bilo sram, da se je v njegovi hiši kaj takega namerilo staremu prijatlu in dobrotniku, čigar dolžnik je Zorman bil še zmirom. Gotovo je ta značaj med vsemi najslabje doveršen: skozi in skozi je omahljiv, nestanovitni človek. Zakaj ni Svetinu pisal, ko je zopet obogatel? Zakaj ga je tako hitro pozabil? Ali ni vedil, da njegov nekdanji rešitelj za ptujo mizo sedi? Ali ni mogel misliti, da bi se utegnilo zgoditi, kakor se je nazadnje res? Pa vender je tudi v tem človeku več dobrega kakor slabega! Pozabljiv, mlad, prešerin je, hudoben pa ne; zato se ni branil Pavleta poznati, ampak z veseljem ga je sprejel in potlej še celó podpiral. Ta značaj sam na sebi ni slab, ampak izdelan je slabo, doveršen prepooverhu.

Pisatelj je duhoven; uže njegov poklic uči pohlevnosti, kar se razodeva tudi v povesti. Bazili je svetoval Gapu, da naj odveržeta orožje, in se podasta Rusom. Ravno te misli je bil tudi

Fr. Svetin; pa vender ne gre tajiti, da je le-ta potem pokazal veliko duhovno moč, velik dušni pogum.

Lahko in po pravici pak se očita, da se nekatere zgodbe ponavljajo nad različnimi osebami. Ne vem, je-li temu to krivo, ker je imel pisatelj premalo *žive* in *hitre* misli; ali ker je prenašlo delal? Uže samo plavanje beremo dvakrat; plačila se branita Janez in Pavle; France in Gap svetujeta, da ne bojevati se; Zorman in Gap sta bolna, oba v grozni stiski, in oba reši nazadnje ptuja, dobrotna roka. Tudi prijateljstvo je dvakrat na versti; samo da Gap in Hudon sta prava prijatla, Zorman s Pavlom pa ne takó. Ali ravno tu se bi bila morala pravemu prijateljstvu nezvestoba in izdajstvo nasproti postaviti. Enako se tudi hvaležnost popisuje prvič nad Zormanom, drugič pa nad vojvodom M.; pri obeh se prijatla snideta, kjer se nista iskala, pri obéh nekdanji dobrotnik v nesreči, dolžnik pa v sreči in obilici živeč. In pa zakaj so se boji tako slabo popisali? Koliko lepega se je zamudilo na Laškem in Španskem, posebno pa na Ruskem! Kako kmalo je končana dogodba pri Berezini! Ali popisovanje, kako je oče Svetin otél svojega vojvoda, nas je preverilo, da je g. *Ciegler* imel peró za to. Vzlasti plavanje čez reko je tako živo pripovedovano, da bravec skoraj trepeče, ker ne vé, kako se bo izšlo. Sploh opominjamo, da je tretji del narizverstneje pisan.

Tudi beremo sem ter tje reči, ki niso prav jako resnici podobne. Kje se je naučil Janez laški, preden je prišel v Terst? Ravno tako neverjetno je, da so ga Francozje obsodili zavoljo same tatvine, da naj se mu odseka desna roka, potem pa še glava; še celo Bodin je prehudo kaznovan, akoravno je hudodelnik stare mére. Ali pozabiti se pa tudi ne smé, da je le-ta knjiga pisana prostemu narodu, ki tacih reči ne deva na cedilo, in uže večkrat smo rekli, da je bila jako všeč ljudem, kateri so nekoliko izrek iz nje vzeli celo za vsakdanjo rabo.

Kar se pa tiče jezika, moramo reči, da je za 1836. leto dovolj pravilen, prijazen, domač, lahko umeven, ponaturen, še celo blagoglasen. V lepem redu se versti misel za mislijo; pisava ni skrotovičena, kakor je dan danes navada med nami, ki nacepimo časi toliko stavkov v stavek, da se dostikrat naposled še ne vé, kaj pripovedujemo; ki tako nenaturno besede narejamo in stavimo, kakor vsi tisti, ki nimajo nič okusa. — Daravno ta knjižica v lepoznavanskem oziru ni brez hib, vender ji še zdaj nimamo verstnice; vender bi se naši povestničarji marsikaj lahko učili iz nje. Zmirom se mi je čudno zdelo, kako je, da je nikjer nihče ne imenuje in ne opomni.

1858.

Odgovor odprtemu pismu.

V predzadnjem listu smo imeli odprto pismo «Napreju», v katerem g. N. priporoča, naj bi Slovenci popustili svoje narečje v znanstvenih stvaréh in po časopisih, pa naj bi se poprijeli hrvaščine; slovenski jezik naj samo ostane pri poduku prostega naroda, po uradovih, na leci in v kupčii. Ker tukaj gré za najsvetejše, najvažnejše stvari slovenskega naroda; ker je uže nekaj časa dobro znano tudi nam, da te misli res ne gojí samo kak posameznik, temuč veliko število slovenske omikane mladeži in tudi priletnih rodoljubov: zato se nam je zdelo to pismo tako tehtno, da smo ga razglasili na čelu svojega časopisa; zato smo se mu tudi namenili dati obširnejši odgovor. Uže mnogokrat je torej bila ta reč posebno v ustnih pogovorih na vrsti; uže često se je presojevala: vendar ostala je do zdaj še zmirom, kakor je bila, in gotovo ostane tudi po sedaj — mutatis mutandis.

Treba je, da najprvo premislimo to-le vprašanje: ali nam bi zarés koristilo, če popustivši

domače narečje strmoglavo v knjigo včepimo hrvaščino?

Statistika barona Czoerniga, na svitlo dana 1861. leta, uči, da je Slovencev na Kranjskem 421.398, na Štajerskem 369.246, na Koroškem 92.767, okoli Gorice, Gradiške, Trsta in po Istri 189.451, na Beneškem 26.892, na Ogerskem 52.379, na Hrvaškem 2400 in na vojski 20.000. torej vseh vkup samo 1.183.533. Ako Hrvatom odbijemo tistih 6870, ki so na dolénjem Avstrijskem, pa unih 1000, ki živé na Moravskem, in potem še 397.954 ogerskih Srbov, dobimo jih v Avstrii 2.369.387 s tistimi vsemi vred. ki jih prištevajo drugi pisatelji tudi srbskemu rodu. Ne čutimo se nikakor poklicanega, da bi mi razsodili vprašanje, ki se zdaj pretresa, kaj je hrvaško, kaj srbsko; tudi nam Hrvatje ne zamerijo, če tu, ker govorimo samo o sedanjem času, za zdaj v misel ne jemljemo neavstrijskih Srbov, ki res pišejo tisto narečje, pa vender neté, in tudi ne bodo hoteli vedeti za drugo južno-slovansko slovstvo, nego samo za svoje, dokler se bode med Srbi in Hrvati vzdigovala trdna stena, kterej se pravi cirilica in latinica; toda gotova, bodočnosti izročena resnica je, da se do 3 milijone Srbov, Bošnjakov, Hercegovcev in Črnogorcev nekđaj vendar mora popolnoma združiti s Hrvati v literaturi. — Posled poprejšnega števila torej najdemo, da je Hrvatov za 1.185.854, t. j. za polovico več od Slovencev.

Bodi si, da vse te številke niso prav natančne, vendar nam razodevajo, v kakem je primerji med seboj množina južnoslovanskih plemén razun Bolgarjev.

Mislil bi torej, da zares le-té statistične okolnosti zagovarjajo nasvet gospoda N., ker potem kaže, da bi se hrvaško slovstvo ne opiralo samo na 2,351.387 duš, in slovensko ne samo na 1,183.533, ampak da bi vedel slovenski in hrvaški pisatelj, da je 3.534.920 duš, ktere imajo v knjigi ta govor, kakoršnega on piše: vender pa trezev človek vidi precej, da v resnici ta reč malo in dosti nima taci lastnosti, kakoršne razodéva nje videz. Hrvaško-slovensko slovstvo bi se tudi potlej ne opiralo na 3.534.920 duš, kajti naš prosti narod bi ne imel nikakoršnega dobička iz knjig v hrvaškem jezici pisanih, ker bi jih ne razumel, torej tudi ne kupoval. Vzlasti velika škoda bi iz tega izvirala, kar se tiče lepoznanstva, ki je vedno bilo in bode začetek in podloga narodnemu in jezikovemu izobraževanju, in tudi kar se tiče posebno tistih časopisov, ki ljudstvo politično izobražujejo, in ki so danes tako začeli širiti se med Slovenci, da, če naročnike slovenskih listov primerimo s hrvaškimi, vidimo, da je ta primera Slovencem ugodnejša nego Hrvatom. Slovstvo bi imelo tedaj samo obilnejše število enakojezičnih pisateljev, a ne čitateljev, in ta reč bi se vedno še vrtéla okrog denašnjega vprašanja: kdo bode knjige

tiskal, če jih nihče ne kupuje? Knjigotržje bi si torej s tem nič ne pomaglo. Neveljavna je tedaj opomba, da bi potem *slovenski* pisatelj zaradi jezika dobil mnogo več bralcev, ker bi domá brez dvoma izgubil med prostim narodom več poprejšnjih čitateljev, nego bi si novih privabil, in tudi je premisliti važno, zgodovinsko resnico, da *sares* glasovito, izborno duševno delo vsacega jezika, torej dosledno tudi vsacega slovanskega narečja bralcev ne išče samo po svojej domačii, tudi ne samo po slovanskih zemljah, temuč po vsem izobraženem svetu, česar ni treba dokazovati nikomur, kdor se je kolikaj učil raznih slovstev nove in stare dobe, vendar naj bralca mimo gredé opomnim le srbskih pesmi in kraljedvorskega rokopisa, če uže molčim o Mickieviči in Puškinu. Ne utrpim se, da bi o tej priliki slovenskej mladini zopet ne ponovil starega priporočanja, naj se le trdno uči jezika, in potlej naj se poskuša v izvrstnih književnih delih; to je za zdaj edini, pravi naravni pot, po katerem lahko brez narodove kvare književno slavo pridobimo sami sebi, vsemu slovanstvu in svojemu narečju in dómu, ter pomnožimo sedanje število slovenskih čitateljev. Dalje pa nikakor ne pozabímo, da bi glave trebalo, ne samo roke in peresa, tudi tistemu Slovincu, ki bi pisal južnim Slovanom v hrvaškem narečji. Kakor se slovenske bukve same ne pišejo, tako tudi hrvaške ne. Kar je beraško, to je po vsem svetu

ničevo; kar je slabo, to nima nikjer veljave. Da Slovenci še jako glasovitega pisanja nimamo, ali ko bi ga imeli, da bi vendar zdaj ne bilo še dovolj znano med izobraženimi narodi — kar nam priča Preširen — tega so krive naše neugodne dozdanje okolnosti, ki bi se nam pa vender utegnile premeniti, ako ne bomo spali. Morda bi kdo rekel: ako bi Slovenci potem zarés ne dobili dosti več novih bralcev, nego jih imajo zdaj, Hrvatom bi se pa vendar čitatelji po Slovenskem pomnožili. Nam se tudi to ne zdi resnično. Mi gotovo nismo krivi, če v južnoslovanskem slovstvu ni dovolj vzajemnosti, kajti mnogo izobraženih mlajih Slovencev ne umeje samo uže zdaj prav dobro hrvaškega narečja, ampak zna tudi slovstvo; drugi so pa hrvaščine vsaj toliko zmožni, da vedó, kaj so brali, kadar iz rok denó hrvaško knjigo, in to napreduje od leta do leta, ker med hrvaškim in slovenskim narečjem razlika ni tako strašna, da bi se lahko in kmalo ne obvladala.

Ko je 1851. leta vrednik tega lista v Zagrebu dr. Gaja vprašal, kaj je početi nam Slovincem, kar se tiče pisave, odgovoril mu je dr. Gaj: slovenski pišite, kakor ste pisali do zdaj; kadar slovenščina in hrvaščina dospè vrh svoje prave izobraženosti, potem razlika med obema skoraj izgine sama ob sebi. — «Novice», naš «Glasnik», posebno «Torbica», so časi prinašale, in še prinašajo, vlasti pa «Torbica», poleg slovenskih

tudi hrvaške spise, in čitatelji, katerim so bili ti sestavki namenjeni, gotovo niso z glavo majali, ampak z veseljem brali. Hrvaškemu slovstvu bi se tedaj bralci med nami potlej nič bolj ne množili, nego se uže zdaj, ne samo brez kvare, ampak celó na dobiček slovenskej književnosti.

Kdor vse to dobro presodi, mora pritegniti, da nikakor ne gre svetovati, naj bi se poprijeli tudi mi hrvaškega in srbskega jezika in slovstva, ker bi iz tega nikakor celó materijalna podpora slovstvu ne izrastla, kajti Hrvatje bi ne brali nič več nego zdaj, Slovenci pa mnogo menj.

Dokazali smo, da celó materijalne okolnosti nikakor ne priporočajo, naj bi se poprijeli v knjizi mi Slovenci hrvaškega jezika. Da-si materijalna podpora vsako slovstvo jako ali pospešuje ali zavira, ter se tako vriva med duševne porode, in da-si jo moramo za tega delj imenovati silo važno: vendar so nam znani vzroki še sto in stokrat važnejši, ki nam branijo slovenščino odsloviti iz knjige.

Ako «misera contribuens plebs» nima po Hrvaškem za narod Bog zna kolike veljave, moramo na ravnost povedati, da je pri nas to vse drugače. Hrvatje imajo narodnost uže zagotovljeno, mi se za-njo še le borimo. Hrvatje imajo povsod okoli sebe največ le slovanskih bratov, kateri jih ne morejo potujčiti, zato jim pa tudi ni treba gledati tako, kakor nam, povsod in vedno vzlasti na to, da bi narodno izobra-

ževali svoje ljudstvo, ki je uže zdaj, in tudi mora po sedaj ostati narodno, — kaj pa grozi Slovincu na zapadu, severji in vzhodu? Pripoveduje nam zgodovina, kako smo se od nekđaj krčili čedalje bolj proti sredi svoje zemlje, in kako se vedno manjšali. Če zdaj narodu vzamemo jezik iz knjige, pahnemo ga v omiki za petdeset let nazaj, in potem še le utegne primorske, koroške in severno-štajerske, morda celó tudi notranjske in gorenske Slovence počasi zadeti žalostna osoda, kakoršna je zadela polabske, pomoranske in braniborske Slovane; sami Dolenci morda bi še ostali narodni, ker se s hrbtom opirajo na Hrvate. Vsemu svetu je znano, kako prihodnjost Slovincem obetajo Lahi, ako bi se jim posrečilo, da kdaj zedinijo Italijo. Slišali smo namreč, da želé rávno mejo potegniti od Bolca na Idrijo, potem na Postojno in od tod na Reko, da bi jim torej ostalo pol Notranjske, vse Goriško in Istra s Primorjem in otoki. Če so to bile tudi samo bahajoče besede razgrete krvi, ali vendar nam značajno kažejo, kaj nas bi utegnilo zadeti, posebno ko bi nepametno pomagali sami sebi v nesrečo. Kdor ne vidi, v kako nevarnost pahnemo Slovence, ako jih nehamo narodno izobraževati v maternem jeziku, brez kterega je nemogoča vsaka narodna omika, ta mora tajiti, kar dan denes trdi vesoljni svet, da namreč vsak narod, sedeč na meji izobraženih sosedov, brez narodne svesti, ktera pa izvira še

le iz narodne omike, v zdanjem času poleg vse narodne ravnopravnosti nima narodnega obstanka. Naj nam pade narod zboga naše nepremišljenosti še v globočo duševno letargijo, kar se tiče narodne svesti, potem bodo imeli težko delo brez kacega vspeha vsi tisti naši pisatelji, ki bi ga zopet hoteli buditi, piše celó v slovenskem narečji, nikar pa v hrvaškem, kterega ne bi razumel prosti človek. Če iz knjige pahnemo slovenščino, podobni bodemo vojakom, ki radovoljno predadé krepko trdnjavo desetkrat močnejšemu sovražniku, potem se pa naglo zopet izkesajo, ter začnó se vanjo zaganjati, da bi si jo zopet kako povrnili. Celovec nam žalostno priča, da, kadar narodna svest po deželi popolnoma izgine, ostanejo budeči pisatelji kakor glas vpijočega v puščavi, kteremu se posmehuje vse, ostanejo kakor na suhem ribe, izpod kterih se je po zatvornicah izpustila voda iz jezera. Slovenci smo narod, in zarad književnega jezika se ne moremo, nečemo in tudi ne smemo iznebiti svoje narodnosti. Ali morda je misliti, da nam bodo Hrvatje pomagali, da potem ohranimo narodnost? Kako pá? Hrvatje samí sebi lahko pomagajo, ker imajo vse drugačne zgodovinske pravice, vse druge politične in tudi geografične zadeve nego mi; ali plašč njihove svobode, njihovih pravic ni tolik, da bi mogel tudi Slovence pokriti. Vrzímo iz knjige slovenščino, ali ne pozabímo, da tudi izmed Slovanov potem vržemo

večino slovenskega naroda. Tega sem tako prepričan, da uže zdaj vidim, kakošno veselje in poskakovanje bi imeli naši politični nasprotniki tisti dan, kterega bi mi nehali Slovence narodno izobraževati, kar bi pa ne bilo samo slovenskemu narodu na kvaro, ampak vsemu slovanstvu, ker vselej čuti vse drevo bolečino, ako mu odsekaš eno samo, tudi najmanjšo vejo, — čutili bi jo najprvo, najhuje mi Slovenci, pa tudi Hrvatje, ker so tudi oni Slovanje.

Zdaj pa nastopi drugo, zopet jako važno vprašanje namreč: ali bi nam bilo tako lahko, kakor se nekterim zdi, v knjigo tako vpeljati hrvaščino, da bi južnoslovansko slovstvo izmed Slovencev zarés dobivalo izborne, slavne pisatelje?

Kje si človek pridobí korenito znanje izobraženega jezika, potrebnega pisatelju? Odgovor: po učilnicah; kajti mladenič se mora naučiti, kar potem rabi možu. Kakošne bi pa bile naše učilnice, ko bi slovenščini vzeli književanje? Temu vprašanju se ne dá lahko odgovoriti. Po ljudskih učilnicah se nekteri učitelji še zdaj trudijo z nemščino, kako bi se pa ta reč potlej uravnala? Menda vendar nihče ne misli, da bi slovenščino popolnoma odslovili, ker večina otrok, hodečih v ljudske učilnice, ostanejo na domu, da obdelujejo polje; hrvaščina bi pa vendar bila potrebna uže zarad tistih učencev, ki bi potem šli v kako latinsko učilnico, *ako* bi namreč *dovoljeno bilo*

po latinskih šolah *podučevati hrvaško narečje*. Koliko jezikov bi se moral potlej učiti kmečki otrok? Po nekterih učilnicah *samo tri!* To bi se pa godilo, kakor sem uže rekel. le tedaj, ako bi nam dopustili, da bi se po gimnazijah podučevala hrvaščina, česar bi pa Slovenci skoraj gotovo nikoli ne dobili, ker mi ni treba vnovič opominjati, kako se nam je bilo še celó boriti, predno smo zopet svojemu jeziku osvojili staro *slovensko* ime, ki se ga nekteri sivobradci vedno še otre-sajo; ker je dalje znano, kako se po učilnicah med nami godí podučevanju tega jezika, kterega zarés govori naše ljudstvo. Koliko novega nasprotovanja bi se nam tedaj obudilo potem še le, ko bi se začeli potezati, naj se hrvaško narečje podučuje na ljubljanskej, novomeškej, kranjskej, goriškej, tržaškej, celjskej in mariborskej gimnazii! Kako bi torej Slovenci mogli kdaj biti dobri hrvaški pisatelji, ako bi ne imeli učilnic, po kterih bi se učili hrvaškega jezika? Tem težavam «odprto pismo» odgovarja: «Hrvatje imajo narodne zavode: akademijo znanosti, vseučilišče (vsaj ustanovljeno), imajo gimnazije, po kterih se podučuje v njihovem jeziku, in vse to bi tudi nam bilo na korist.» Pri važnih vprašanjih, kakoršno je to, mora človek vse dobro presoditi, in po svojej vesti odkritosrčno govoriti; zato pa nam je po pravici povedati, da tega odgovora ne umejemo. Morda se «odprto pismo» uže samo bojí, da bi vlada ne privolila slovenskim

gimnazijam podučevanja v hrvaščini, in da bi zato naša mladina morala vse domače gimnazije popustivši iti na Hrvaško v učilnice? Marsikaj si človeška glava misli, da bi moralo biti koristno, krasno in lahko; ali kadar je pa treba to misel zares postaviti v življenje, potem še le se pokaže, da je čisto nepraktična. Vlada bi sicer gotovo ne dovolila, da bi hodila naša mladina iz načela v množnem številu z domačih učilnic; ali vendar za zdaj recimo, da bi se temu ne vpirala. Kako pak bi se potem godilo domačim latinskim šolam? Kaj morda naj bi jih čisto odpravili? In koliko učencev bi pa tudi šlo v Zagreb? Kaj bi potem bilo s *podukom slovanskega jezika* po naših gimnazijah? Ali nam bi ne pretila nova nevarnost, da bi se od prve do osme šole nikjer več celó «riba» ne sklanjala, še menj pa razlagalo kaj družega, ali pa kaj pisalo v slovanskem jeziku? Žugalo nam bi torej tudi od le-té strani zopet le narodno zanemarjânje, celó narodna smrt po nekterih krajih. Pa vendar «odprto pismo» želi, naj bi slovenščina ostala po uradovih! Kdo pak jo bode poleg vseh naštetih okolnosti potlej znal pisati, ker še dan denes toži premnogo uradnikov, da je ne znajo? Tudi je naša misel taka, da književni, uradni in učilniški jezik mora biti vse eden. Naj še dalje pristavim, da je kranjski kmet malo znan tistemu, kdor méni, da bi mu bilo čisto vse enako, naj hodi njegov sin v Ljubljani ali v Zagrebu v učilnico. Naš

kmet narodnega potezanja zdaj še ne umeje toliko, da bi naglo privolil v to, kar sliši, da je narodnosti koristno; raji bi poslal sina, vzlasti Gorenec, morda celó v kako čisto nemško gimnazijo, ko bi čutil, da se mu v domačej deželi nareja kakoršno koli napotje, in vendar je krepost slovanskega naroda v kmečkeji krvi, iz ktere so se nam porodili do zdaj še skoraj vsi narodni velikaši. — Vidimo torej, ko bi Slovenci hoteli v knjigo vnesti hrvaško narečje, da sami sebe, vzlasti pa svoje učilnice, nepotrebno pahnejo v zmés neštevilnih, jako zapletenih vprašanj, iz katerih ne bi jim obrodile nič koristi, ampak še le narodna škoda. Svèt «odprtega pisma» je torej lepa misel, ali djanski čisto nepraktična, celó nemogoča.

Če tedaj na vse strani z mirno krvjo in tenko vestjo po zdravem razumu presodimo nasvèt «odprtega pisma», očitno vidimo, da ne obeta v slovstvu: 1.) čisto nič materijalne koristi, niti nam, niti Hrvatom; 2.) da nam Slovencem grozi gotovo duševno škodo; 3.) da je blagonosna vpeljava hrvaškega jezika v slovensko slovstvo čisto nemogoča, ker bi se potem Slovenci ne mogli naučiti nikjer tistega jezika, v katerem naj bi pisali. Tu pak naj pristavimo, da pri nobenej okolnosti, kolikor smo jih še dozdej našteli, nismo imenovali dobro znanih, neutrujenih narodnih sovražnikov, ki nam uže zdaj po deželnih zboréh, po časopisih, in kjer in kadar koli morejo,

resnici vprek hudobno očitajo, da nam rabi v knjizi nov, narodu nerazumen jezik, zato da bi vero in veljavo vzeli našemu narodnemu trudu; kaj bi pa začeli ti možje potem še le, ko bi se mi prijeli hrvaškega slovstva? Kdo je pozabil silne besede plemenitega grofa v letošnjem dežel-nem zboru, ko nam je glasno očitil, da gledamo v Zagreb, v Beligrad in Cetinje? Tako žuganje umnega in poštenega Slovenca sicer gotovo ne moti, ker vé, kaj mu je početi, ali vendar mu kaže, kakove, koliko večje in koliko nevarnejše težave bi pestile naš narodni razvoj potem, ko bi tok svoje literature zasuknili v strugo, katero nam kaže «odprto pismo».

Preden zvršim sestavek, naj v misel vzamem še nekoliko stvari, na katere me je napotilo «odprto pismo». Te dni smo slišali iz državne zbornice grméti mnogo besed na strašni panslavizem, uže nekaj let plašeč Evropo, ktera prav za prav ne vé, kakova je ta nevarna stvar. Nekterim se prikazuje v podobi Ivana Groznega, drugim v podobi težkega buzdovana Kraljeviča Marka. Dr. Toman pak se je oglasil, kakošen panslavizem se dobiva, ali vsaj dobivati bi se moral med nami vsemi, ki nam Preširen pravi «otroci Slave»; rekel je namreč, da se med seboj želé Slovani samo slovstveno bližati in družiti, in da je tudi on sam panslavist, kar se tega tiče. Kako se pa Slovanje morejo slovstveno med seboj družiti in bližati? Uže svet je

razglasil karajočo sodbo o strojbi enega jezika iz raznih slovanskih narečij, nam torej ni treba drugega, nego samo to, da milujemo vse tiste, ki še zdaj to nepraktično misel gojé, ali morda celo nepotrebno tratijo blagi čas kratkega življenja s praznim delom vseslovanskih slovníc, ker ta pot nas ne pripelje nikamor, ampak vzajemnosti nam je iskati, da se učimo slovanščine na podlogi starega jezika, ker le tako se razna slovanska narečja približajo ne le v sintaksi, ampak tudi v slovnici in v slovarji. Ako pogledamo na avstrijski zemljevid, najdemo pod 47. stopinjo samo eno vseučilišče — *Padovo*, po severnih krajih pak jih je mnogo. Popolnoma smo tedaj preverjeni, da bode hrvaško vseučilišče koristilo tudi Slovencem, ki sinove zdaj pošiljajo na visoke šole v nemški Gradec ali na Dunaj. Vseučilišče je kaj drugega, nego so gimnazije. Zagreb ima važno bodočnost, kar menimo, da je dobro znano tudi Hrvatom, od katerih se nadjamo, da ustanové svoje vseučilišče, kakor zahtevajo njihove okolnosti in njihova prihodnjost, da torej ne napravijo poduka samo v hrvaškem jeziku in slovstvu, ampak da bodo razlagali staro slovenščino in vsa druga živa narečja, torej tudi naše. Tako bi jako pridovali vsemu slovanstvu in sebi, in porodila bi se v Zagrebu vzajemna vez južnoslovanske literature. Slovenci nikdar ne bodemo krčili roke slovanskej vzajemnosti, kajti prav za to, ker nas je malo, vrlo dobro znamo, da se

moramo opirati na svoje brate, katerim tudi uka-
zuje bratovska ljubezen, da nam roko podadé,
kolikor je mogoče po okolnostih, kakoršne so
med nami. Do zdaj morda še nobeno slovansko
narečje ni iz raznih narečij obogatelo tako, kakor
naše, iz ktereга so zopet celó Hrvatje pobrali
marsikako zrnce. Kar se pa tiče našega knjigo-
tržja, ne pritegnemo, da je prav čisto ničevó in
mlačno, kakor očita «odprto pismo», ampak reči
moramo, da se vedno boljša in bode čedalje
bolj, kakor bodo napredovale naše učilnice in
slovanska vzajemnost. O slovenskem knjižnem
jeziku pa moramo «odprtemu pismu» pritrditi
resnico, da v pisavi nismo še čisto vsi enaki;
toda vendar si po kritičnem poti krepko priza-
devamo, celó morda še bolj nego Hrvatje, da
bi posebno sintakso in slovnico zasuknili, kakor
hoče imeti pravo slovansko svojstvo; dalje so
razlike, ki počasi gotovo zginajo, med raznimi
pisatelji tako majhne, da jih narod ne čuti nič
bolj, nego jih je tačas, ko se je čudil črnej krvi,
ki se je po slovenskem slovstvenem polji točila
v iga-egavem boji. Ljubimo in čislamo dobro
znano miloglasje, bogastvo in sposobnost hrvaško-
srbskega govora; toda ljubimo in čislamo tudi
slovenščino, ki je v miloglasji za srbščino prva
med slovanskimi narečji, v bogastvu pak skoraj
enaka hrvaško-srbskemu, iz ktereга pa tudi lahko
zajemljemo besede, kolikor in kadar jih koli
hočemo, ako nimamo svojih. Če je hrvaščina

uže v 16. veku imela prvi in pravi cvet, ne smemo pozabiti, da je slovensčina uže v 9. veku književala, in da se zopet povzdigne, pač ne v krasoti nekdanjega bogastva z oblikami, pa vendar še zmirom mogočna, vredna hči svoje starodavne, bogate matere, vzlasti če njeni marljivi izobrazitelji privzemó v knjigo še nekoliko potrebnih oblik.*

Hrabri hrvaški narod, naši južni bratje, s katerimi se mislimo in moramo vedno vjemati v lepej zlogi, umejo, da smo govorili odkritosrčne besede, s katerimi smo razodéli stanje slovenske bodočnosti, ktera se pa le opira na slovensko narodno izobraževanje in na slovensko literaturo, kajti iz nje dobimo ali otéto ali pogubljeno narodnost. Slovensko mladino pa opominjamo, naj iskreno ljubi svoj zdravi, krepki narod, ki potrebuje njene ljubezni in njenih moči, ter naj dobro pretehta zgodovinske, politične, geografične in druge okolnosti, ki nam preté, in gotovo izmed nje izgine vse prenagljeno zahtevanje, vsaka nemogoča misel, ktereji bi za zdaj lahko rekli utopija; gotovo mora potem drugače soditi o slovenskej književnosti. Kdor pa tudi pretehta slovansko zgodovino in zdanjost sploh, naglo vidi, da so ostaréle, v minolem dvajsetletji

---

* Vzlasti oblike pri glagolih 2. vrste na «ol», na pr. *malnol*, in družabni padež na «oj», pri ženskih imenih, ki imajo na konci «a», n. pr. «za goroj», naj bi vzeli od Štajercev.

potrpoléle tiste misli, naj bi se iz več narečij ustrojil en književen jezik; naglo vidi, kako se noben slovanski rod ne smé sam zavreči, da bi ga potlej pobrali tujci, ne bratje. Slovana čaka velika bodočnost, kar celó pravijo njegovi nasprotniki, samo naj bi le tudi Slovan sam vselej védel, kako se mu je vésti, da bi ne mahnil sam sebe, kar se je uže tolikrat zgodilo. Slovenci pa namestu nepotrebne, brezposlene tožbe v roko vzemimo peró, in premišljeno, pa srčno delajmo brez obupa. Majhen narod smo res, vender smo telo trdnih žil, kar vsemu svetu priča naše delovanje.

1863.

Še nekaj
v zadevah «odprtega pisma».

Poslal je bil, kakor je čestitim bralcem znano, gospod N. iz Gorice «odprto pismo» v 48. «Naprej», ki je potem odgovoril temu pismu v 50., 51. in 53. listu. Hrvaški časniki so bili prestavili «odprto pismo» in «odgovor», kar hvaležni v misel jemljemo, ker to nam priča, da Hrvatje z mirno krvjó poslušajo naše mirne pogovore o važnej stvari, za katero gotovo mislijo, da bi celó tudi njim bila na veliko korist, ako bi se zasuknila tako, kakor je svetoval gospod N. iz Gorice. Oglasil se je bil potlej še gospod *Ljudevit Tomšič* v 58. in 59. listu «Napreja», govoreč najbolj o slovniškej strani tega brez dvoma nam in Hrvatom jako tehtnega vprašanja. Potem je še enkrat govoril sam gosp. N. v 61. in 62. listu našega časnika, dokazujoč, da ga pisatelj «Naprejevega» odgovora ni povsod razumel, temuč podtikal mu marsikaj, česar «odprto pismo» ni govorilo. Ker je bilo vredništvu dobro znano, da misel «odprtega pisma»

uže nekaj časa navdaja vzlasti nekatere mlaje domoljube med Slovenci, zato si je bilo postavilo za načelo natisniti vse, kar in od koder bi se mu kaj poslalo o tej stvari, in potem tudi nikoli ne skrivati svojih misli, ker ne želi družega, nego pospeševanja narodne omike in koristi Slovincem, ter lepe zloge z južnimi brati. Poznejše ni bilo od nobene strani med Slovenci več govora o goriškem «odprtem pismu», zato smo se denes namenili nekoliko odgovoriti zadnjim besedam in nasvetom o tej reči. Bojimo se, odkrito moramo povedati, da ta spis morda ne ustreže vsem čestitim bralcem, posebno zato ne, ker se je uže toliko govorilo o našem jeziku, in ker ta sestavek devamo na čelo svojega lista, da-si ne bode ves političen, ampak po naravi tega vprašanja, o katerem se razgovarjamo, sem ter tje tudi jezikosloven. Ali prosimo, naj ne pozabijo čestiti bralci, da smo *samo* po kritičnem poti v jezikoslovji in v pisanji slovenske besede zadnji čas mnogo napredovali; naj ne pozabijo, da pri nas jezikovo vprašanje globoko seza v našo bodočnost, da ima torej gotovo zeló veliko tudi politično važnost, o čemur mislimo da ne dvomi nihče. Ni mi treba ponavljati uže tolikrat povedane resnice, da narod je potem še le potujčen, ko je izgubil svoje največe narodno blago — jezik; da si moramo Slovenci dan denes najbolj prizadevati, da se narodno izobrazimo, česar pa nam ni mogoče brez narodnega jezika; da nam

veseli očitajo naši nasprotniki, da Slovani se celó sami med seboj ne umejo, in da jih poleg političnih zadev in poleg razne zgodovine razdružuje tudi še to, kar je drugim narodom najtesnejša vez — jezik; ni mi treba opominjati, da se na jugu živoči Slovani zediniti ne moremo drugače nego po jeziku, česar gotovo jako potrebujemo, in da je poleg vseh teh vzrokov to vprašanje tako zeló važno in vredno najtanjšega premisleka, ker nam je skrbno paziti, da ne zasuknemo iz pravega pota sebi na kvaro, nasprotnikom našega prizadevanja pa na radost. Čemu bi o tej priliki razlagali, kakove so sicer naše politične zadeve, ker so dobro znane vsemu svetu, in ker o vsakej stvari dan denes tudi ni spodobno govoriti, kakor bi človek želel, kajti vedno visi na tenkej niti Damoklejev meč tiskarnega zakona časnikarju nad glavó, ko piše in sestavlja svoj list.

Najprvo nam je nekoliko pregovoriti o tem, kar se tiče nasveta, naj bi pisali *ao*, *eo*, *io* namesto *al*, *el*, *il*, ker neki celó sam kmet večkrat pravi: da bi le teh *alov*, *elov* in *ilov* ne bilo konci besed! in ker se potem zopet Hrvatom približamo za velikanski korak. — No, kar se tiče kmeta, mislimo, da po slovenskej zemlji ni še tako napredoval, da bi poleg «sv. evangelija» in «dušne paše» imel tudi Miklošiča in Schleicherja na polici, in da bi na božji pot jemal s seboj dve torbi: prvo, da bi nosil v njej svoje brašno,

drugo, da bi va-njo nabiral neznane slovenske besede za slovensko-nemški slovar, ki je uže toliko časa v delu. Dalje moramo opomniti, da je *alov, elov, ilov* kmet vajuen uže nad 300 let, kar je bil namreč jél slovenski pisati *Primož Trubar* iz Rašice. Kar se pa tiče približevanja hrvaškej pisavi v le-tej stvari, ne pozabímo, da vsi drugi Slovanje pišejo *al, el, il*; da, kakor govori g. Tomšič sam, tudi kajkavski Hrvatje, kterih je precěj veliko, izrékajo: *al, el, il*; menimo torej, da se ne moremo Hrvatom bližati v takej reči, v ktorej bi se s tem bližanjem odmikali od vseh družih Slovanov, posebno, ker Hrvatom nikakor ne more ta končnica biti nepriljudna, kajti jim je dobro znana. Naša misel je, da, ko bi mi Slovenci dobili kdaj svoje gledališče, morali bi pri glagolih «*l*» na konci vedno čisto izgovarjati, kar bi uže zdaj príporočali tistim gospodom in gospodičinam, ki miloradno časi igrajo v čitalnici, ker upamo, da bode še celó vsa južnoslovanska knjiga nekđaj tako pisala. Da pa srbske narodne pesmi in drugi do zdaj na svitlo dani spisi ostanejo, kakoršni so, ni treba opominjati, ker to se umeje samo ob sebi. Ko bi nam premembe našega zdanjega pisanja bil svetoval kdo, ki je zares jezikoslovec, moral bi nam reči, naj se najprvo zopet vrnemo k starim, jako izgubljenim, vendar med narodom sem ter tje še živočim, torej le pisateljem čisto neznanim krajšim oblikam pri glagolih v *tretjej*

osobi množnega števila; naj se najprvo naučimo prav delati *participije zdanjega časa*, da ne bomo pisali: «*pasijoč*» namestu: «*pazeč*» itd., ker to bi nas približalo vsem Slovanom, in tudi Hrvatom mnogo mnogo bolj, nego *ao, eo, io*. Zdaj pa nimamo niti časa niti mesta, da bi drobnejše govorili o tej stvari; morda bi se to kje drugej utegnilo zgoditi poznejše, ako Bog dá. — Znano je tudi nam, da so enklitike, o katerih slovenski pisatelji zares premalo vemo, jako važne v slovanščini; ali to spada v sintakso, ktere še sploh premalo znamo vsi s Hrvati vred. Mi sicer tako ne govorimo, kakor smo slišali v učilnici: «za oziralne zaimke ne stoji nikjer, da bi povsod imeli četrti padež enak roditelju»; vendar moramo pritegniti, da, «kamen, *kterega* sem vrgel», namestu pravilnega: «*kteri*», ne veljá, ker je provincijalizem, kakoršnih ima še več slovensko narečje. — Tudi pravi gosp. Tomšič: «to je pot, po katerem se morejo Slovenci počasi Hrvatom pridružiti v knjižnem jeziku.» O tem bi se pač dalo mnogo povedati! Naše prizadevanje vsak dan jásnejše priča, kako želimo jezik osnažiti; kako ga sučemo, da bi se približali posebno Hrvatom, kolikor moremo: ali žalostna resnica je — naj je nam ne zamerijo naši vrli bratje — da nam oni hité naproti dosti menj, nego mí njim; pa vendar bi tudi njihovo približavanje rodilo njim obilo koristi, ker očitno kažó, da bi se v pisanji vendar le radi združili

z nami: samo da se združiti ne želé tako, kakor mí želimo, temuč najraji bi nas imeli uže zdaj precej med seboj; to je pa nam čisto nemogoče, kar menimo, da smo uže dokazali. Če smo tudi majhen narod, vendar smo prepričali svet, da čutimo, da smo Slovanje; da se trdno držimo svoje drage narodnosti; da hodimo sicer počasi, ali po trdnem poti do omike svojega ljudstva in jezika; da vidimo, kako slovenski pisatelj potrebuje družih slovanskih narečij, posebno pa hrvaško-srbskega; da vemo, kako nam je na jugu treba zloge, ki — hvala Bogu — zares vlada med nami in Hrvati, vendar pa ne med Hrvati in Srbi; da nam je znano, koliko nam bi veljal en književen jezik, h kateremu radi pripomoremo tudi mi, kolikor se racijonalno dá brez naše kvare. Menimo pa, da naše besede niso krivične, ako bi rekli: vi želite darú od nas. Bodi-si, damo ga vam; toda vrnite nam po slovanskem običaji vzdarje (gegengabe); pritecite nam naproti, kolikor vam je mogoče. — Ali premisliti pa je res pri tej stvari, da to Hrvatom prav za prav ni tako lahko, kakor bi si morda kdo mislil, kjer jezikoslovno stojé med Slovenci in Srbi, in ako se približajo nam, odmaknejo se od Srbov. za ktere pač ne vemo, ali dan denes mislijo, da bi na jugu kdaj utegnil obvladati kak drug jezik razun prave srbščine. Torej smo pa bili uže rekli, in še ponavljamo, da bode še le zagrebška akademija imela važno, pa težko

nalogo, da počasi po modrem poti izravná to, kar se ne more dovršiti ob enem skoku; da bode Slovencu in Srbu podajala roko, v sredi med obéma stoječa; samo da bode morala delati s hladnim umom v potrpežljivej bratovski ljubezni; samo da si mora zbrati v svoje lono modrih, v resnici izobraženih mož, ker bila bi sicer ognjišče ljutega prepira, vedne bratovske nazloge; bila bi kriva južnoslovanske nesreče prav tista akademija, ki je namenjena, da bi družila, edinila, blažila in razsevala po vsem jugu blagodejne žarke pravega narodnega izobraževanja.

V 61. in 62. «Napreji» odgovarja pisatelj «odprtega pisma» sam, očitaje nam, da njemu podtičemo marsikaj, česar ni pisal. Opomniti moramo, da o tej priliki nam ni bilo vedno samo na misli njegovo «odprto pismo», ampak še marsikaj, kar dan denes muči nekatere druge slovenske pisatelje. Torej naš «odgovor» ni *ves* méril na goriškega gospoda N., kar je lahko precej razumel vsak bralec, zato se nam čudno zdi, kako je, da gospod N. tega ni zapazil! Ali morda se moramo tudi mí tolažiti, kakor se je on, prebravši naš «odgovor», z besedami božjega Platona, ki imenuje velicega neumneža tistega človeka, kateri misli, da se bodo njegove pisane besede prav razlagale? Sicer pa gospod N. v družem spisu naposled svoj prvi nasvèt sam določuje tako-le: «naj ostane slovenščina v knjizi,

kakor je bila do zdaj, samo da bi se čisto znanstvene reči prvo pisale hrvaški; da bi se tudi jemali hrvaški ali srbski sestavki v sredo slovenski pisanih v naše knjige in časnike, in da bi se lahko tudi med slovenski svet pošiljale céle. hrvaški ali srbski pisane knjige.» Zakaj pa naj bi se znanstvene reči jéle med Slovenci najprvo pisati po hrvaški? Prav znanstvene reči posebno obrazijo narod in jezik. Pri nas je pa zeló treba, da narod izobražamo, ako ga hočemo oteti; enako potrebno je pa tudi, da izobražamo jezik — največo, pa tudi zadnjo žilo narodnosti. Slovensko slovstvo mora biti ven in ven, kar je največ mogoče, narodno; dvigati se mora iz naroda, in zopet sezati v narod, kakor vodométov (springbrunn) curek pada nazaj, od koder vstaja; kakor masti drevó z listjem tisto zemljo, iz ktere je pognalo. Ako bi mi v svojem narečji pisali samo nekatere stvari, družih pa ne: vse naše slovstvo in ž njim vsa naša narodna omika ostane polovična; jezik nam ostane zarés vedno okoren, kar se mu uže zdaj tako rado očita — ali po krivici, ako ga kolikaj pravično sodimo po njegovih okolnostih. In če v znanstvenih rečéh Slovenci naredimo kak napredek, bodi-si kar se tiče stvari, ali bodi-si, kar se tiče besede, ménimo, da bi to lahko bilo na korist nam in tudi južnim bratom, ki menda vendar ne bodo tako oholi, da bi nič ne hoteli vzeti od nas, ki vedno radi jemljemo od njih. Prva reč je

torej za zdaj, da umejemo Slovenci, kar piše Hrvat, in da umeje Hrvat, kar piše Slovenec. To pa tudi ni tako težko; le treba je, da se učimo jezika na pravej podlogi stare slovenščine; potem pojde vse lahko; potem bomo Slovenci čedalje raji kupovali in brali hrvaške knjige, ktere uže zdaj kupujemo in beremo — pa tudi Hrvatje bodo kupovali in brali naše; potem več ne bode treba priporočati, da bi jemali hrvaške ali srbske sestavke v sredo slovenski pisanih v knjige in v časopise, ker to se bode samo ob sebi godilo, kakor so atiški pesniki v domače narečje vpletali druga narečja, kadar se jim je zdelo potrebno. Po tacem poti, ménimo, da se najnaravnejše združimo. Slovensko in hrvaško narečje se nam zdíti podobni dvema rekama, tekočima iz istega vira, zasuknenima poznejše vsaka po svojej, blizu druga druge tekočej strugi, in prav zato je naša sodba, da ni treba kopati vodotóčin, po kterih bi eno strugo popolnoma usušili, vodo iž nje obrnovši v sosednjo strugo; ampak ravnati se nam je po naravi same vode, ki vedno preminja svojo strugo; skrbeti nam je, da se obé strugi zlijeti počasi zopet v eno, kakor sti iz početka imeli samo en izvor. — Tukaj bi mi utegnili kdo opomniti, da bi morali imeti vse drugače osnovane učilnice, nego jih imamo, ako bi po tem poti smeli čakati združitve. Odgovarja se, da mi zdaj res nimamo še učilnic, kakoršnih potrebujemo svojemu jeziku, ali Hrvatje

jih pa lahko imajo, in v teh okolnostih mora nam Slovencem — da bi tako ne — biti zadosti, da si zabilježimo cesto, po kateri mislimo trdno hoditi. — Pisatelj «odprtega pisma» dalje pravi v svojem odgovoru, da se hrvaščine lahko učimo po *gimnazijah*; da to se je že godilo pred več nego desetými leti, in godi se še dan denes. ne po sili, ampak po pravici, ktera nam je zagotovljena v «organisations-entwurfu» za gimnazije; kajti na 151. strani beremo to-le: «unter den andern slavischen sprachen verdient am entschiedensten die illyrische als die zunächst verwandte berücksichtigung.» To se pravi po slovenski: «med drugimi slovanskimi jeziki je ilirski (hrvaški) najodločnejše *vreden ozira*, ker je v najbližem rodu (slovenskemu).» Vprašamo: ali pa te besede že *ukazujejo*, da se *mora* po naših učilnicah hrvaško narečje učiti? Malo in dosti ne, temuč pravijo samo, da je *vredno ozira*. Ali se je ktereje slovenskeje učilnici do zdaj že kdaj bilo zapovedalo, da mora podučevati hrvaščino? Ali jo ktera podučuje? Celó za prostovoljen poduk ne najdemo nikjer po naših gimnazijah imenovane hrvaščine; torej celó poleg italijanskega, francozkega in angleškega jezika nima prostora. Jeli nam upati, da bode hrvaščina kdaj ukazana po naših učilnicah, dokler se celó slovenščina podučuje tako, kakor je nam znano vsem? Naj nam torej ne zameri gospod N., da zopet nikakor ne moremo razumeti njegovih besed, kterih ne

bi se mogli nadjati iz ust največega optimista, ako so mu naše okolnosti znane. — Naposled nam je še v misel vzeti nek dopis: *iz maloga Štajera*, 26. julija natisnen v «Narodnih Novinah», očitajoč nam, da smo v svojem sicer dobro pisanem odgovoru modro molčali, kako moremo Slovenci v svojem majhnem številu sami za-se obstati poleg Italijanov, katerih je nad 24 milijonov, in poleg Nemcev, katerih je blizu do 40 milijonov. — Žal nam je, da nas dopisnik ni razumel, in da je torej tudi on potrdil resnico važnih beséd božjega Platona. Nismo-li povedali odkrito, določno, na ravnost, kar je bilo treba, tudi o tej stvari? Nismo rekli, da nam se je mogoče narodno otéti samo tedaj, ako se bomo narodno izobraževali? Nismo dokazali, da našej večini preti narodna smrt, ako, slovensko narečje skokoma izpodivši iz hiše, primemo hrvaščino? Toliko se je dovolj zdelo nam, pa menda tudi vsacemu razumnemu bralcu. Kdor je pa uže pozabil, kaj smo pisali, tega prosimo, da prebere še enkrat, predno nas misli zgrabiti!

1863.

Slovenska matica.

«Slovenski Prijatelj» je prinesel 15. dan julija meseca sestavek, v katerem pravi, da potrjuje vse, kar je bil «Naprej» spisal o knjižnem jezici južnih Slovanov, da pa vendar svetuje, naj v Ljubljani ne ustanavljamo svoje «slovenske matice», ampak naj se raji združimo s «hrvaško matico» v Zagrebu, ki bi potem bila *matica vsem južnim Slovanom*; slovenski domorodci pa naj podpirajo, bodi si z novci ali peresom, kolikor morejo, *družbo sv. Mohorja*. Temu spisu smo bili namenjeni odgovoriti uže v zadnjem listu v sestavku: «še nekaj v zadevah odprtega pisma»; ali prostor nam je branil, in zato denes izpolnujemo svojo dolžnost, kajti *audiatur et altera pars* nam se zdi velika potreba, vzlasti pri tako važnih zadevah, kakoršna je «slovenska matica». — Morda je kaj celó tacih bralcev, kateri še ne vedó, kaj je prav za prav «matica». Tem naj povémo, da «matica» je družba rodoljubih mož, ki zložé toliko novcev, da se nabere iž njih taka istina (kapital), kakoršne je treba, da «matica»

potem lahko kupuje dobre rokopise, ter na svitlo daje ob svojih stroških knjige, ktere se potlej razprodadé. Drobnejše nam bode osnovo «slovenske matice» mogoče razbistriti svojim bralcem še le tedaj, kadar bodemo pred seboj imeli njena pravila. Za zdaj pa opominjamo samo to, da komur so količkaj znane zgodovine in koristi slovanskih, posebno pa češke matice; kdor količkaj vé, kako se zdaj godí našemu slovstvu: mora pritegniti, da bi «matica» nam ne bila samo koristna, ampak da nam je tako potrebna, da pravi rodoljubje uže dolgo po njej vzdihujejo. Mnogo bi se med nami uže bilo prav gotovo natisnilo koristnega, kar nikoli ni zagledalo belega sveta, ker pisatelj ni mogel ob svojej mošnji plačati tiskarnih stroškov, založnika pa tudi ni mogel najti, ker založniki so trgovci, ki ob svojih dohodkih živé, in tudi plačujejo potrebne si delavce, ki tedaj najraji zalagajo take reči, za ktere dobro znajo, da morajo pri njih imeti gotov dobiček. Morda bi me kdo utegnil zavrnuti: kje pa so tisti slovenski rokopisi, ki željno čakajo tiska? Povedite nam jih! Odgovor je, da vsacega posebej imenovati je prvič nepristojno, drugič pa tudi nemogoče, ali ko bi tudi med nami dan denes ne bilo nikjer čisto nobenega tacega rokopisa, vendar lahko rečemo, da se mnogo slovstvenih plodov zamorí v kali, ker pisatelj dobro vé, da ne bode mogel natisniti, kar bi rad spisal; čemu bi se torej nepotrebno

trudil? Največe število ljudi, med kterimi nahajamo tudi najbistroumnejše, najpoštenejše može, niso taki, da bi sedli in pisali, potem pa, kadar bi se zvršil rokopis, dali ga natisniti v svojo izgubo, ali pa položili ga v skrinjo, naj počaka ugodnega časa, v kterem pojde stavcu v roko, in če tega časa tudi ne bode, dokler še živi pisatelj, naj se natisne po njegovej smrti: ampak človek bi rad videl na svoje oči, kak nastopek ima njegov trud; veselil bi se rad čestí, ktere je tudi zares vreden, če je kaj izbornega spisal; tudi bi se ne branil dobička, ako bi ga mogel kaj imeti. Ne pozabímo dalje, koliko je znanstvenih stvarí, o kterih bi ta ali uni pisatelj dan denes lahko spisal imenitno, vsemu narodu koristno knjigo; naj pa rokopis te knjige shrani v predal, ki naj ga po desetih letih zopet odpre, da prebere svoje delo, pa bode videl, da so uže drugi boljše povedali vse to, kar je nekdej on premišljal in pisal; da je premnogo reči, za ktere se zdaj po pravici sodi čisto drugače, nego je on sodil, ko je pisal — delo je tedaj ostarélo, v ogenj ž njim! ker se več ne smé pokazati med ljudi, kajti bilo bi tako smešno, kakor človek, kteri bi dan denes hotel priti h kakej svečanosti oblečen, kakor so se nosili pred sedemdesetími leti. Če so mu pa morda zdaj okolnosti ugodnejše, da torej lahko ob svojih stroških natisne knjigo, ktero vsekakor hoče dati na svitlo, kaj mu je početi? Še enkrat jo mora predelati

od konca do kraja, kar mu prizadeva skoraj toliko truda, kolikor čisto novo pisanje. Pametni ljudje to vse premislijo, zato pa tudi raji čisto nič ne pišejo, ako ne morejo ob svojih stroških v dézel poslati svojega duševnega poroda. Ali rekel bi kdo, v desetih letih je poprej imenovani pisatelj izpoznal, da se zdaj po pravici sodi o mnogih stvaréh čisto drugače, nego je on sodil; torej se je v tem času vendar le pisalo in tiskalo, in znanstvo je napredovalo. Pač se je pisalo in tiskalo; pač je napredovala tudi omika: toda koliko počasnejše! Če je več dobrih delavcev, spešneje gre vsako delo od rok. Dalje moramo opomniti, da taka družba, ki je nalašč osnovana, da bi z dobrimi spisi izobraževala narod, knjige prodaja tudi mnogo v boljši kup, nego drugi založniki, kateri iščejo pri bukvah samo svojega največega dobička. Ni torej dvomiti, da je «matica» prav vsacemu slovstvu, vzlasti če objemlje menj bralcev, jako dobra, zeló koristna, Slovencem pa tako potrebna, kakor je slepec potreben vida.

Slovenci torej zeló «matice» potrebujemo, ako nam je res do tega, da bi se krepčalo in širilo, da bi se izobražalo in sad rodilo domače slovstvo na domačej, narodnej podlogi posebno v sedanjem času, v katerem duševni meč tuje omike tako pretí vsakej narodnosti, ki nima še v svojih duševnih plodovih, trdno zagotovljene bodočnosti. Mi ne živimo več v tistih vremenih,

ko je potrebovalo 4 dni iz Dunaja do Ljubljane pismo, ki zdaj pride v 15 urah; ne živimo več v tistej dobi, v kateri se je po celem tednu iz Berlina v Karlove Vare prinesla še le sama govorica o gotovej smrti kralja Friderika vélicega, kar se dan denes lahko za trdno zvé v kratkih minutah, ker imamo telegrafe. razširjene po vsej Evropi, ki skoraj po bliskovo raznašajo novice in važne dogodbe iz daljnih v daljne kraje; imamo železnice, ki z naglim tekom svojih kolés vežejo daljne z daljnimi deželami; imamo sto in sto vsak dan izhajajočih časnikov, ki priporočajo in hvalijo svoje misli vsem, kateri umejo njihov jezik; ki povzdigujejo tujim narodom napredek svojega naroda, in tako brez odloga izpodkápajo narodnost posebno ondod, koder ni še v narod seglo ponosno, domače slovstvo. Dan denes je tedaj skoraj čisto izginila vsa dalja; premeknile so se, rekel bi, tudi meje, ker so zdaj malo da ne sosedje tisti narodje, ki so nekđaj komaj znali drug za družega. Omika, tuja obrtnost in umotvórine imajo gladek, nagel pot, po katerem hité, kakor na viharjevih perotih iz svoje zibeli po širocem svetu, oznanjájé neizobraženim rodovom bistrumje in prednost omikanih plemén, sladko vabèč, naj se udeležijo te omíke. Nikakor ne pravim, naj bi Slovenci ušesa zamašili vsemu, kar se je modrega izmislil, kar je koristnega iznašel tujec. Le jemljímo od njega; učímo se od njega, ker tako so delali vsi narodje, ki so

zdaj pred nami v izobraženosti: ali ne bodimo enaki tistej rudi, ki živo srebro ná-se potegne. da mu je potlej vsa podobna; ne dajajmo za tuji uk svojega najdražega blaga — narodnosti, ki nam je zdaj v mnogo večej nevarnosti, nego je bila kdaj v poprejšnjih časih. Da si jo pa otmemo, treba nam se je poprijeti vsacega pripomočka, kolikor si jih koli moremo osvojiti. In kdo bi dvomil, da je «matica» velik pripomoček te vrste? — Pa saj «Slovenski Prijatelj» ni rekel, da nam ni treba «matice»; ampak svetoval je le, naj si je ne ustanovimo v Ljubljani, temuč naj bi se raji združili s «hrvaško matico» v Zagrebu; slovenski domorodci pa naj bi podpirali, bodi si z novci ali peresom, kolikor morejo, *družbo sv. Mohorja*. Temu se odgovarja: če nam je treba *slovenske* «matice», ménimo, da ne dvomi nihče, da bi jej bilo najpripravnejše mesto Ljubljana, ki se je povzdignila za duševno središče vseh Slovencev. Da nam je pa treba «*prav slovenske matice*», lahko umeje vsak, kdor je te misli, da moramo *za zdaj* na pravej podlogi, katero smo uže imenovali drugéj, izobraževati *svoje slovensko* narečje, ker to nam silno ukazuje sedanji čas; to nam ukazujejo naši od nas bolj izobraženi sosedje; to nam ukazujejo naše politične okolnosti in naša zemljepisna lega: torej ne umejemo, kako bi mogel kdo odobriti vse, kar je «Naprej» bil spisal o knjižnem jezici južnih Slovanov, poleg tega pa vendar svetovati,

naj bi se raji združili s «hrvaško matico» v Zagrebu! Hrvatje imajo narodnost zagotovljeno; imajo «matico» v Zagrebu; dalje imajo ustanovljeno akademijo, in tudi upajo dobiti svoje vseučilišče; Hrvatje imajo vse, česar jim srce želi: mi pa nimamo vsega tega nič! Ne potrebujejo tedaj Hrvatje, in tudi sino preverjeni, da ne zahtevajo, naj bi se mi njim na nepotrebno korist pa sebi na preveliko škodo in nevarnost iznébili take slovstvene pomoči, kakoršna je «matica». Tudi bi Slovenci za *svojo* «matico» ne bili nikakoršne podpore dobili od prevzvišenega hrvaškega vladike gosp. *Strosmajerja*, ko bi mislil ta izobraženi, izborni mož, da nam je nepotrebna; ali gotovo ne misli tega, ker jo blagovoljno podpira. — Kar se pa tiče družbe *sv. Mohorja*, prav radi pritegnemo, da je vredna vsakojake največje podpore, ker je uže dala med narod obilo dobrega, koristnega in lepega; vendar pa ne more ustreči vsem potrebam sedanjega časa, ker je na preoskem stalu; ne more obroditi Slovincem tolike koristi, kolikoršne se veseli nadjamo od «matice», ker nima prav takega namena, kakoršen bode moral biti «matici», ki jo toraj živo priporočamo vsem rodoljubom, naj pomagajo kolikor jim je mogoče, da bode kmalo trdno stoječa med Slovenci širila pravo izobraženost in branila narodnosti z nepredrtnim ščitom korenitega znanja in blagonosnega napredka!

Zatoženi sosamoglasnik.

Kdor ne vé glumi glas,
Naj ne hodi k ljudém v vas.
Naroden prigovor.

(Ta reč se godi v ljubljanskej učilnici pri sv. Jakobu, in sicer v prvem razredu. Noč je in soba prazna. Po zidu visé deske, po kterih so otrokom napisane črke. Najprvo samoglasnica **a** stopi z deske in hodi semtertjè po sobi.)

a: Dan denes toži vse, da se povsod slabo godí. Nam tudi ni prav nič dobrega tukaj pri sv. Jakobu. Človek vendar gotovo ne more biti zmerom na deski pribit; če pa kolikaj stopi kdo, kar nas je šolskih ljudi, na tla, pa se nam je bati hlapca, ki hodi okna odpirat in sobo po-metat. Kadar prinese koli smetilnico, nas kar omête z rázkavo metlo, da nam razporje vse obraze. Bog ne daj, da bi ta hudobnik zalezal koga izmed nas, kadar se sprehajamo! Precej ga vrže skoz okno, da revež potlej vès polom-ljen po visocih stopnicah ne more dva dni priti nazaj na desko, ali se pa celó ubije, ko pade na trde ulice. Učitelj se čudi, kako je to, da ni črke ondi, kjer je bila vselej poprej; otroci se

pa veselé, rekoč: «ena je uže menj; to je prav, da se nam ne bode več treba toliko učiti!» — Saj pravim, človek bi kar tekel v počitek; samo to je, da nam bi ne privolili vse plače, ker tukaj služimo še premalo časa. — V žalosti zapuščene samote nas tolaži nekoliko vsaj to, da imamo po noči, kadar nikomur več nismo v strahu, pred pustom «besede» in plese — mačke nam pa godejo — in o družem času, hvala Bogu, tudi nismo brez nobene veselice. — Pust je uže minil, zato smo nocoj zménjeni, da bi poskusili, kako vendar skačejo in plezajo tisti ljudjé, ki se jim pravi telovadci. — Ne vem, zakaj ni še žive duše doli na tla? — Uže davno je hlapec odšel; torej bi mi precej lahko pričeli svoje važno delo. — Soglasnik *f!* stopi z deske, in zazvižgni, da se zberó vse črke sém; jaz bodem pa ukazovala, ker vem, kako so te reči. Znano mi je vse, česar potrebuje prvoskok (vorturner).

f: Zakaj pa moram jaz vedno zvižgati? Saj zná tudi *s* in *š*, *z* in *ž*, *c* in *č*, in še celó *x*.

a: Prvič ti najboljše znaš, in drugič v slovenščini, ki tebe prav za prav še nima, vse leto postavaš; torej le zazvižgni!

f: fl fl fl!

a: Vidiš, kako so se naglo stekli? Ti, *x*, tudi nimaš nič opravka v slovenskem jeziku. Stopita dva tvoje vrste osmino palca na dvoje! — Tako. — Zdaj pa ti *l* hitro po dolzem lézi na *iksa*, kakor položé kmetje klado na kobilu, ko drva režejo. —

Dobro je. — Zdaj pa urno semkaj najprvo samoglasnice, da poskusimo, kdo zná jezdit. — Mene pogledite! Od *iksa* do *iksa* morate po *elu* pomikati se jezde, kakor mož, kateri se boji po koncu iti po brvi, ki je vržena preko potok.

e: Po koncu bi se ne bilo meni lahko držati na drogu; po strani morda pojdem, če smem poskusiti?

a: Po strani, kakor morski pajek? Tega ne.

i: Naj grem jaz.

a: Ti pa še posebno za to reč nisi, pa *o* tudi ne, ker ima preokrogel trebuh; taki ljudje radi s konja padajo. Naj pride *u*; toda poprej se mora postaviti na noge, kajti po navadi stoji na glavi.

n: Bog ne daj! ker potlej ne bode več *u*, temuč *u*, in to sem jaz.

i: Jezditi še ne znamo, ker se prvič denes učimo. Izkusimo ktero drugo umetnost; gotovo pojde bolje od rok.

T: Veste kako? Naj léže podolzem še en *l* na dva *iksa* vštric prve kobile, pa ne predaleč od nje. Potlej poskusimo, kdo pride od kraja do konca, samo z rokama se opiráje na oba drogova.

a: Telovadci znajo res nekteri skok in prekucijuz; ali tega, kar si zdaj svetoval nam ti, *T*, izmed nas nikakor ne more storiti nihče razun tebe, ki imaš dve roki; vsi drugi nimamo ali nobene ali samo po eno.

r: Od kod je prišla pa ta navada semkaj v abecedno vas, da se glasijo ubogi soglasniki, dokler imamo samoglasni ljudjé še kaj povedati?

T: Če ti smeš govoriti, smem jaz tudi, ker sva do zdaj še obá le soglasnika.

r: Ni res! V slovanščini sem od nekdam imel pogrmeno mizo med samoglasnimi ljudmí.

o: Da si ti samoglasen človek? Odklé pa?

i: To je nam do zdaj bilo do dobrega neznano.

r: Nevednim ljudém je marsikaj do dobrega neznano; vendar so moje pravice uže stare.

k: Pravim, da mir besedi! Čemu se prepirate? Jezditi ne znate samoglasnice, jezdití, pa vas je sram. Zdaj bi pa rade, naj ne pridemo na drog tudi mi, ki nas je Bog ustvaril kakor nalašč za konjike.

h, m, n: Res je tako!

e: Ni tako ne! Premislite samo, kdo je prepír začel. Morda mé samoglasnice? Nikakor ne; r je prvi zakričal, in tega denes tudi ni storil še le prvič. Kolikrat mi je uže dokazoval, da je samoglasen! Ušesa me bolé od večnega premlévanja starih neumnosti. A to pa dela samo, ker bi se čisto rad iznebil mene, ki sem njegova žena.

Vse samoglasnice: Mé ne damo priti méd-se novej samoglasnici! Kaj ni tega uže nekdam zvedel Metelko? Kako se je godilo vsem njegovim ų, ① in 2, ki so se vpirale, da bi med nami

obsedéle? Bile so pobite, ali so pa morale vzeti palico v roko, ter iz naše vasí romati.

Vsi soglasniki: Naj *r* le ostane, kjer je! Tudi mi ga ne damo izmed sebe.

m: Da bi on zlezal na višo stopinjo, mi pa da bi ostali, kar smo? Tega nikoli ne!

r: Ljubi moj *m!* Kaj se tegotiš? Premisli, koliko vas je še tacih, da imate obilo upanja priti na višo stopinjo, vzlasti pa ti, ki lahko tečeš, ker so ti ustvarjene tri noge. Soglasniki *n*, *h* in *k* imajo sicer samo po dve, kar je pa uže prav zadosti, ker ljudém in ptičem tudi rabiti le vsacemu po dve. Res je to, da je *k* malo krevljast; a tako slab vendar še ni, da bi mu bolno stegno morali odrezati. Celó soglasnika *y* in *v*, če se postavita zopet na glavo, kakor je spodobno pametnim ljudém, dobosta vsak po dve zdravi nogi, in *x* lahko teče po nogah in po glavi, podoben raku, ki se premiče naprej ali nazaj, kakor mu je treba.

(Zdaj *l*, ki je ležal na *iksih*, vstane, in tudi *iksa* zopet gresta med druge črke.)

l: Nič, nič! Ne vidite, kako nas bi le z besedami rad preslepil, naj bi mu dali, da bi moževal med samoglasnicami? Nikdar mu tega ne dovolímo, ker potem se bodo še drugi med nami vpirali svojeji osodi. Premislite samo to, da imam tudi jaz take pravice, kakoršne on, ker slavni čestitáki pričajo, da sem bil nekdaj v slovenščini tudi samoglasen; med Čehi pa celó

še zdaj samoglasujem. Kar se mene tiče, to je res, da sem ponižen, torej zadovoljen s tem, kar mi dadé drugi, a ne da bi se poganjal za višo povzdigo; vedeti pa je, da niso na zemlji vsi ljudje enaki, in zato gledite, da ne bode poslednja zmota hujša od prve.

e: Dobro je povedal!

o: Res je modro govoril, pa vender še ni dognal prepira. — Možjé in žené iz abecedne vasi! poslušajte pametno besedo, ki govóri iz mojih ust. Osnujmo *sodnji zbor*, kteremu naj se *r* zagovarja in dokaže, če more, da je gotovo *samoglasen*, in potlej naj se dene med samoglasnice; ako pa tega dokazal ne bode — kar je gotovo, da ne — udari naj ga kazen, kakoršna se mu prisodi po starih zakonih abecedne vasi.

r: Kar se mene tiče, nikakor se tega ne branim. Kdo pa bode prvosednik, kdo njegova dva prisednika in kdo tožnik? Do zdaj menda je samo še zatoženec znan.

a: Prvosedna čast je moja, ker imam najvišo starost med vami.

i: Kako je to, da imaš ti višo starost, nego jaz, ali *e* in *o*?

a: Čegava hiša ima v abecednej vasi prvo številko? Moja. Zakaj? Zato, ker sem jaz bila prva ustvarjena. To priča tudi stara abecedna pravljica. Solnce je namreč vzhajalo, ko je Bog v raji oživel Adama, ki se je solnčnej krasoti in veličastvu tako začudil, da je nehoté zakričal: *a!*

Za tega delj je ta očák človeškega rodú tudi nosil pozneje mene prvo v svojem imeni. Da naše hiše niso razvrščéne po kacem družem redu, ampak le po samej starosti, uči dalje še to, ker nismo postavljene samoglasnice vkup, goltniki vkup, ustniki vkup itd., temuč tako, kakor smo prišle na svet.

o: To so otročje basni, katerih dan danes omikan človek malo in dosti več ne verjame. Nekaj družega pak je premislika vredno. Koliko naglásov imaš ti *a*?

a: Dva, in sicer tega: ´, pa tega: `.

o: Vidiš, jaz imam pa tega: ` , tega: ´ in tega: ^ , torej enega več od tebe, in zato imam pred teboj prednost.

e: Ta prednost je tudi moja, ker imam tudi tri náglase, kakor *o*.

a: Res je. Zdaj sami vidite, slavne abecedke in abecedci! da ne moremo izbirati drugače, nego po starosti, ktera pa naj bode resnična ali izmišljena, ker to ni zdaj najvažnejša stvar, ampak najpotrebneje nam je, da nekoga posadimo na prvosedni stol.

A (stopi z deske): Pogledite no, pogledite, kaj so začeli otroci počenjati! — Kam je neki učitelj skril palico? — Ve pravite, da imate največo starost? Ali ni znano vsemu svetu, da ste vi malíci mnogo mlajši od nas, ki nosimo še obliko prvotne ustvaritve? — Če torej gré prvosednost, komur jo daje starost, potem gré ta čast meni, pa nikomur družemu.

r: Temu se jaz vpiram, in sicer imam precèj vzrokov.

A: Vzroke potlej povedi, ker zatoženec ne smé govoriti, ako ni prošil besede. — Zdaj izberimo dva prisednika.

e: Jaz naj bodem!

o: Pa jaz!

A: Zatoženec! ali imaš kaj opomniti?

r: Prav mnogo. Samoglasnica *e* se hvali, da je moja žena, in prav zato začnemo denašnjo razpravo. Ona pa hoče biti prisednica, ker bi rada sodila sama svojo reč; ali to po naših starih zakonih ne more nikakor biti. — Zvečer pride iz abecedne krčme tudi časi pijana domú, pa si dene po strani staro kapo na glavo (*è*), da se jej smeje malo in veliko; po zimi pokrije pa še kučmo, in ušesa doli potegne, kakor Ribničan (*ê*); na Štajerskem ima časi celó pečo na glavi z rožički zavezano (*ě*). Kdor te reči dobro premisli, precej lahko vidi in umeje, da ta ženica nima niti zdrave pameti, niti dobrega značaja, kajti pametni, pošteni ljudje se le o pustu tako preoblačijo. Vse te lastnosti razodeva tudi samoglasnica *o*, samo da pri njej me grize še druga skrb. Le pogledite je, kako je okrogla in debela! Človek pa ni okrogel in debel, če ni vinski in krušen; kdor pa hoče biti vinski in krušen, mora biti petičen; a v njenej hiši ne doboste nobene petice, pa ko bi razbrskali vse smetí, in ker mora, kakor kaže, vendar le uže

od nekđaj živetí na dobroti, zato se mi je po pravici bati, da se daje rada podkuplĵavati, kadar jo postavijo, da sodi. Dalje moram tudi opomniti, kako zeló nepristojno bode, ako za sodnjo mizo sédejo same ženske v našej staroslavnej abecednej vasi, ki ima toliko modrih, umnih mož!

v: Jaz bi rad nekaj razbistril; zatorej prosim besede.

A: Govôri!

v: Kar je *r* imenoval kučmo in pečo, to sem le jaz; mene pokrivati samoglasnici *e* in *o*, in sicer tako, da sem časi poveznen, časi pa kvišku molim rožičke. V abecednih vojskah me črke celó nosijo namestu železne kape na glavi, ko gredó v krvave boje.

A: To ni bilo važno.

e: Jaz prosim besede:

o: Jaz prosim tudi.

A: Kar hočeti vé odgovoriti, to si lahko vsak misli; torej vama ne dam besede. Sicer pa menim, da se lahko ognemo vsega prepira, ako za prisednika prideta *B* in *C*; kajti prvič je dostojno, da vélike črke sedé za mizo; drugič sta oba soglasnika, torej moškega spola, ker bi res bilo krivično, ko bi to imenitno in težko pravdo sodíle same ženske glave. Ti *e* pa bodi tožnica, ker vedno trdiš, da bi se *r* s teboj rad razporočil.

e: Zdaj se pa le pripravi, nezvesti, hudobni *r*!

l: Jaz naj tožim, ker imam do te čestí prav tako pravico, kakoršno *r*, pa je vendar ne iščem.

r: Enako mi je, naj toži ta ali ta, ker pravde vé m, da ne morem izgubiti; samo to naj rečem, da bi se gotovo vse hrohotalo, ki bi / sedel za tožnjo mizo. Pogledite ga! Ni-li podoben, da ga je kdo izpulil iz abecednega graha, kjer je najbrže stal za nátik?

z: Ljubi *r!* glavo ti je zmešala sama oholost, če praviš, da ne moreš izgubiti pravde.

r: Ti pa le molči! Kaj se ne vidiš, da si, kakor motoróga, na katero ženske motajo prejo? Tudi te človek skoro nikoli ne dobode v poštenej družbi. Kolikrat sem te uže videl pribitega na kacih vratih, kakor jastreba! Menda se ti za dobra dela to ni zgódilo. Torej po pravici stoji tvoja hiša najzadnja tam doli prav na konci abecedne vasi.

t: Vendar je preveč, kakor je začel psovati!

A: Zdaj nihče več ne govôri! Samo zatožencu je dana zadnja beseda pred razpravo, ako bi morda še kaj rad opomnil.

r: Kaj pa da bi rad opomnil, in sicer to-le:

Povedati moram odkrito, da se resno ustavljam osobam sodnjega zbora prvič vsakej posebej, drugič pa vsemu sodnjemu zboru vkup, in da zahtevam tedaj vse druge sodníke. — Prvosednici se vpiram zató, ker gotovo ni spodobno, da bi ženska prvosedovála v razpravi, ktere j vsa slovenska dežela tako željno pričakuje razsodbe.

Ne tajím, da ima samoglasni ženski spol v naši abecednej vasi velike pravice, skoro večje od mož; toda modrosti pa gotovo nima večje, kar priča že stari prigovor: «dolgi lasje, kratka pamet.» Bojim se dalje, da mi prvosednica *A* ne bi dala odkrito govoriti, ko se bodem branil, kajti vračala je že prej mene in druge črke, da moremo, predno govorimo, prositi besede; ali do tega ni mogla imeti nikakoršne pravice, ker takrat ni bila še za trdno postavljena v svoje denašnje opravilo, in še zdaj nikakor ni, kajti jaz bi je sicer ne mogel ometati, pa jo vendar ometam prav s temi besedami, ktere zdaj govorim. Slišal sem tudi neko brenčanje, ki ga sapa nosi od ušes do ušes, da se *A* jako ustavlja razvitku prave poezije v slovenskej abecednej vasi, in da hoče, naj bi pesniki pili samo vodo, predno vzkobacájo na Pegaza; le kadar mislijo zakrožiti važno pesem njenega okusa, kakoršne so nekte zadnje čase v «Cvetji», — kakoršen je «Abuna Soliman», — kakoršnih je še več družih, ki so spleteníčene za nebódigatréba: samo takrat naj bi se poetom dajalo nekaj hruševe in krhljeve pijače za naméček. Jaz pak sem že od nekđaj vse drugače mislil, in še mislim drugače o tej stvari; prvosednica mi je torej nasprotnica: a po tacih zakonih, ki se trdno držé pravice, ne bi smel sodbe krojiti nasprotnik nasprotniku. — In kar se tiče prisednika *B*, opominjam, da véga na dve strani. Pri nas mu namreč pravimo *B*,

v cirilici ga pa izrekajo za V, da torej sam prav ne zná, česa naj bi se trdno poprijel, kakor Janežič, ki je v svojej zadnjej slovnici mene hvalil, da imam samoglasne lastnosti, zdaj mi pa zopet sili na ramo neprijetno družico *e*, ktere se branim, kolikor morem, in kakor tisti slovníčarji, ki nas učé, da je vse prav, naj se piše tako ali tako. Jaz pa menim, da za sodnika bi nikdar ne smel biti mož, ki reže na dva kraja. — Prisednik *C* mi je tudi kaj posebno sumen, da je ud tiste *skrivne družbe*, ki se je osnovala, da bi se ohranile *stare oblike* v našej pisavi; ki nam je celó pokazila prestavo svetega pisma, držeč se okusne rabe: «per tih pèrtih smo večkrat per déli.» (Smeh med črkami.) Znano pak je, da se jaz potezam le za napredek, torej za prave *nove oblike*, in zopet se mi je bati, da mi tudi *C* ne bode pravičen.

A: Opomniti moram zatoženca, naj v rabo ne jemlje nespodobnih šal, ako neče, da se mu ustavi beseda.

r: To šalo se je izmislila skrivna družba, ne jaz, ki sem jo le ponavljal; sicer se pa iz mojega dozdanjega dokazovanja lahko umeje, da mi nihče ne more še vzeti besede, ker sem uže poprej v mislih imel, da se vpiram tudi celó vsemu sodnjemu zboru vkup, in sicer zopet po tistem pravilu, ki govori: «v svojej reči ne sme biti nihče za sodnika;» pri mojej tožbi ste pa vi vsi kolikor toliko udeleženi: samoglasnice, ker

mi ne dadé méd-se priti, soglasniki pa, ker me ne pusté izmed sebe. Res je, da sem razsodbo sam rad izročil mogočnim, čestitim, učenim prebivalcem po vsem svetu znane, dasitudi na nobenem zemljevidu ne zapisane abecédne vasí; ali to sem storil, ker sem za trdno mislil, da se mi podá tak sodenj zbor, s katerim bodem moral biti zadovoljen, kar se pa ni zgodilo. Tak sodenj zbor bi na priliko bil, ko bi se postavil za prvosednika oče *Pravopis*, ki ima naj večo pravico govoriti o taceh rečéh, kakoršna je moja. Da bi pa vender ne rekle abecédne gospé in gospodičine, da jim je krivica, zató naj bi prišli obé prisednici iz njihovega spola, in sicer naj bi se poklicala mati *Resnica*, ki nikoli ne potrди nobene laží. Te prisednice ne more nihče ometati, ako noče sam sebe po glavi tolči, in kazati vsemu svetu, da ne mara zá-njo. Poleg nje pa naj bi sedela njena sestra *Pravosodnost*, ki zatožencu ne gleda niti na lice niti v mošnjó; ki se ne dá preslepiti krivim rabam dozdanje pisave, temuč premišljeno in modro le po umu vedno mirno sodi, kako je prav, kako je napak.

A: Teh pa zdaj ni tukaj.

r: Oče *Pravopis* je gotovo, ker po učilnicah domúje. Le pod klop malo poglédite, in hitro najdete kako knjigo, ktero je pozabil ta ali ta učenec, pa recíte *Pravopísu*, da íž nje stopi na sodnji stol.

A: Koliko imajo dan danes celó učilnice tacih bukev, da niso prav pisane; *Krivopis* bi ti pa več kvaril nego koristil.

r: Le pokličite, potlej vam uže jaz pokažem sam, kateri je *Pravopis*, kateri *Krivopis*.

A: Kje pa dobodemo *Pravosodnost*?

r: Dolžnost mi sicer nikakor ni, da vam bi vse razlagal; vendar naj povém, da njena brata sta *Um* in *Nestrastje*, njeni sestri pa *Resnica* in *Pravica*. Le *Resnice* vprašajte zá-njo.

A: Zdaj si nas pa dobro naučil! Pojdimo brzo k *Resnici*, ktere ljudjé toliko sto in sto let iščejo, ktere tudi mé pomagamo iskati; pa vendar še zdaj nihče ne vé, ali je najdena ali ne. Uže stari modrijani so rékali, da ima grozno tenko telo, ktereга vsak celó videti ne more.

r: Če ste pa taki nevérniki, da vse ométate, recíte jej, naj pride iz kake računske knjige. Vsaj tega mi ne boste izpodkopavali, da tam se *Resnica* mora dobiti, ker dvakrat pet je bilo vselej po vseh zemljah deset, in ostane vselej samo deset, ko ne bode več niti knjige niti zemlje. Če ni pod klopjo nobenega lista, na katerem se bere: «enkrat ena je ena», pa naj učiteljevo mizo odpre *L*, ki to lahko naredí, ker ima kljuko. — Naposled moram še nekaj opomniti. Denašnje konéčno razpravo mislim dati v abecedne «Novice»; torej zahtevam, naj se mi dovoli hitropisec *s*, ki to umetnost posebno dobro zná, kajti uči se je uže nekaj let. Zató

je pa tudi ves grbast in kriv, ker vedno za mizo čepí.

A: Seja naj prenéha! (Sodnji zbor se umakne za učilniško desko, izza ktere zopet pride po dveh urah.)

A: Imeli smo dolgo posvetovanje, in do dobrega smo se prevérili, kar brezi vse skrbi lahko rečemo, da se zatožencu nikakor ni bati nobene posamezne osebe tega sodnjega zbora; presodili smo, da tudi pravilo: «naj ne bode nihče v svojej reči za sodnika», ne more imeti nikoli tako obširne veljave, kolikoršno zahtéva gospod *r*, kajti ljudjé bi potlej morali pisariti v nebesa po angele, kadar se tožijo, ker tudi pri njih sodi človek človeku; prepričani smo dalje, da bi skoro nemogoče bilo najti vse tri osebe, ktere hoče zatoženec imeti na sodnjih stoléh: ali ker smo sklenili, naj se mu podá neokršena svoboda v govoru in zagovoru, zato hočemo, da se konéčna razprava odloži, in sicer za 14 dni — pa le, ako je gospod *r* zadovoljen — a v tem času naj se poiščejo sodniki, za ktere se on poganja. Če se pa ti sodniki ne bodo mogli najti, potlej naj se zopet izmed nas postavi nov sodenj zbor. Le ko bi gospod *r* nehotel odložiti denašnje konéčne razprave, bodedo sodili mi: jaz prvosednica *A* z gospodoma prisednikoma *B* in *C*. Zarad hitropisca odgovarjamo, da bode razprava javna, in da si torej vsak lahko vse zapiše, in potlej tudi natisne, kar in kakor se bode v resnici go-

dílo. — Zatoženec, ali imaš kaj opomniti o našem sklepu?

r: Dasi tudi sem se branil tega sodnjega zbora, pa sem tako gotov, da moram zmagati, posebno če se mi dá neokršena svoboda v govoru in zagovoru, in tako zeló hrepenim vendar uže dognati svojo pravdo, da prosim, naj se precej zdaj prične razprava.

A: Dobro. — Ti *q!* ki tudi vse leto nimaš nič dela, obrni se prav, da bodeš gledal naprej. Pojdi k *Pratiki*, in prosi je, naj bi nam posodila *dva snega*, en *stol*, da bodem sedéla jaz na njem, pa *uro*, katerih ima več, da ljudém pripoveduje, kako dolg je dan.

r: Uro pa izberi tisto, ktera kaže XV¹/₂, da bodem smel dalje govoriti.

q: Ne vé m, kje bi *Pratiko* našel zdaj po noči, ko vse spi?

A: Doli pojdi na tihem k hlapcu, ki gotovo trdno smrči, pa se skrivaj zmeni ž njo. Le po prstih mi hodi, da ga ne vzbudiš, ker sicer gorjé tebi. (*q* odide.) Ti *f!* ki si zvižgáč, da ni tacega, teci na abecedno pokopališče, pa reci, naj od smrti vstanejo, in ako hoté, pridejo poslušat vsi rájniki *Metelkovi* in *Bohoričevi* ljudjé, ki mirno počivajo.

m: Čudo, prečudo! Celó mrtveci bodo poslušali, kakor na sodnji dan.

f: Po noči ne hodim rad na pokopališče, ker me je strah. Za vsak pot moram biti jaz,

dasiprav je toliko družih, mnogo hitrejših od mene, ker imajo po več nog. Naj bi šel *k*, ki je zredil celó peruti, kakor metulj, da lahko zletí, če ga bode kaj strašilo.

A: Ne slišiš, da ti pojdi! *Bohoričeve* pokličí tudi iz *šematizma*, iz *učilniških programov* in iz *molitevskih bukvic*, koder jih še zdaj nekaj beraški živári. (*f* odide, pa se kisto drží.)

q (prinese dva *snega* in *uro*): Težko sem dobil. Teta *Pratika* so rekli, da jim prvič nisem znan, ker me niso videli še nikoli, kar so na svetu, drugič, da samí še jako potrebujejo snega, kajti še le v četrtek sveti Matija léd razbija; če ga ní, pa ga naredí. Jaz pa sem dejál, da se vi prav lepo priporočate, in potlej so vendar pogledali na polico, kjer so po dolzem iskanji med glavniki in raztrganimi rokavicami napósled res dobili *dva snega*, ki sta uže uni mesec izkoprnela in zopet se k njim vrnila. Na to so dejáli: ná; teh dveh mi ni več treba pri gospodarstvu; ali trijih bi ti pa ne mogla dati, ker prvega, ki ima priti na vrsto, še nocoj potrebujem sama; drugi pa še vsi ležé na zemlji.» — Za *uro* so mi rekli: «vzemi si, katero hočeš; le tiste ne, ki je ta mesec navíta.» Odgovoril sem: «saj ne maram zá-njo», in šel sem po tisto, ki ima najdaljši dan. *Stola* pa teta *Pratika* niso nikakor utrpeli dati, kajti samo eden je v hiši, pa še na tistem sedí sveti Peter.

A: Ti le okoli mladih *Pratik* rad zalázuješ. Kaj nisi mogel iti k lanskej? Tam dobodeš rokavíc, slamnikov, glavníkov, dežja, snega, delovnikov in praznikov, kolikor koli hočeš. Celó vesela je, če jo še kdo pogleda.

q: Dobro, da vé m.

A: Zdaj pa štirje *iksi* pojdite sem! Prvi tukaj stoj; drugi stopi osmíno palca od prvega; tretji ostani precej tik družega, in četrti naj gré zopet osmíno palca od tretjega! — Dobro je. — Ti *q!* *oba snega* po ploskvi položi na *ikse*, da nam bosta za mizo. — Tako. — Zdaj se trije *h* postavite k mizi, da boste za stole. *Vi iksi* le mirno stojte, dokler bode razprava, da ne boste mize tresli! Kje so pa samoglasnice *i?* Recite jim, naj se razdelé po mizi, da bodo namestu sveč, ker v tème ne more biti razprava. Tudi *u* naj pride sem; potrebujemo ga za črnílnik.

e: Še jaz hočem sedeti za svojo mizo, ker tako je povsod navada.

r: Moj hitropisec tudi ne more stati.

A: Torej pošljita še vidva, toda k lanskej *Pratiki* po sneg. in položita ga na *ikse*; namestu *h* pa za stolček vzemíta kak *n*, ki je tudi uže dober, če prav nima naslóna. — Ti *w!* ne dobodeš nikoli posla. Zmerom ležiš, pa vse tri bérle od sebe kvišku moliš. Vstani, ter poberi kacih sto *h*; postavi jih tje doli, da ná-nje sédejo poslušalci, ki menda uže gredó, kakor priča ropot zunej pred durmi.

f (stopi v sobo): Pripeljal sem mrtvece; zunej čakajo. Uže tu pred svetim Jakobom so nas došli tudi tisti *Metelkovci* in *Bohoričevci*, ktere ima Blaznik v svojej tiskalnici zaprte. Sam ne vém, kdo jim je povedal, kaj se nocoj pri nas godí.

A: Najprvo *Metelkovcem* odpri dvorano. Žabico uže slišim, kako zunej regetá. (*f* odpre duri, in $\mathfrak{X}$ pripeljá vso *Metelkovo* družino.)

$\mathfrak{X}$: Brekekeks, kvaks, kvaks! Uže dolgo nas ni bilo v tako slavnej družbi.

A: Prišla je celó mrtvoudna bolníca! sključena samoglasnica $\mathfrak{Z}$!

j: Nikakor je ni bilo udržati. Ukazala je, naj se naredé sení; za krivíni pa naj se vzameta dva soglasnika mojega imena.

f: Zato sem prišel tako pozno od abecednih grobov, ker je bilo treba dolgo čakati, predno smo sení zgotovili. Tesati in zbijati sem pomagal, nazadnje bi se mi bila pa še za plačilo skoro prav huda godila. *Metelkovci* so mi rekli: «pojdi sem! Ti si kakor nalašč narejen za ojú». Komaj sem dokazal, da je njihov *I*, boljši za to rabo. — Ali nisem rekel, da ne treba imeti nič opravka z mrličí?

y: Dva *y* sva se pa morala postaviti na noge, ker sicer hôdiva le po glavi, in tako sva jo sem pripeljala na senéh.

$\mathfrak{X}$: Brekekek! Na stol ne morem!

A: Slišíš *f*! pristavi se, da po tebi žabica vzleze na sedež.

f: Bog pomagaj! Uže spet jaz?

Æ: Kvak! Prazno delo! prazno delo! ker ima *f* samo en klin. Kvak, kvak!

A: Pa va-nj zavrtajte še nekaj lukenj, ter zabite klinov, kolikor jih je treba. — Ljubi *k!* vem, da si vzlasti v nemškem jezici vajen prenašati, ker imaš dostikrat na hrbtu kakošen *c*, kakor bi ga v mlin nesel; nalôži, nalôži mrtvoudno samoglasnico *ç*, pa jo cucoramo nesi, ter na láchko posádi na stol. — Pokličite še *Bohorí-čevce* v dvorano!

(Bohoríčeva družína pride.)

Sh: Jaz imam pa svoj stol; vašega ne potrebujem.

,Sh: Jaz ga imam tudi.

Zh: Jaz tudi.

,Shzh: Jaz imam pa še dva, hvala Bogu!

(Zunaj se čuje velik ropot.)

A: Kaj pa je to? Kdo je zunej, da tako ropoče?

Zh: *Poklukarjeve* črke; prišle bi tudi rade poslušat.

A: Kakove so? Ali so vlite?

,Sh: Mi smo videli samo pisane, vlite prav nobene.

A: Če je pa takisto, nimajo domovinske pravice med nami, ker niso še nobenemu tiskarju služile. Pojdi *q!* pa jih zapôdi!

Zh: En človek ne opravi nič. Sami ne veste, koliko jih je! Le premislite, da ima vsak glas po dve, po tri znamenja.

A: Pa naj vzame s seboj še Metelkovce: **W**, **ŋ**, **q**, **uŋ**, da vá-nje zasadé svoje roglje. — Zatoženec! ali hočeš, da pošljemo tudi na Štajersko po Danjkovo družino?

r: Naj *Danjkovci* bodo tam, kjer so; kajti razpravo bi morali odložiti, ako bi hoteli po-nje pošiljati.

A: Dobro. — Zdaj pa ti *g!* meni skoči na nos za naóčnike, da bodem bolje videla pravično soditi. Kje si pa ti *k?* Lézi na četvérico, in bodi za tožnjo klopčico, na katero naj *r* séde. — Tedaj začnimo razpravljati! — Gospod *r!* kako ti je ime?

r: V grškem jezici sem bil *Ro Helenovič*; latinski pisoči Slovanje mi pravijo *Er Romanovič*, in cirilica me imenuje *Rci Slovanovič*. Imam sicer še nekaj družih imén, če jih ni toliko zadosti.

A: Zadosti jih je. Koliko si star?

r: Prav dobro ne vem, gotovo pa uže več tisoč let.

Ž: Da te vendar! Tako star, pa še tako trden! Jaz imam še le 39 let, in uže sem vsa sključena.

A: Kakošne vere si?

r: Najprvo sem bil pogan, potlej sem se pokrstil, in zdaj, kadar se zovem *Er*, takrat sem med Slovani skoro vselej katoličan; a kadar se imenujem *Rci*, tedaj sem pa sin pravoslavne cerkve.

A: Kakošen posel imaš?

r: V pasjem gobcu renčim; v učilnici devam časi otroke klécat; po tiskalnicah narejam knjige; po knjigah ljudi podučujem.

A: Ali si oženjen ali ne?

r: Mi, ki smo iz abecedne vasi, nimamo take ženitve, kakoršno imajo ljudjé; pri nas mora soglasen moški stopiti v zvezo s tisto samoglasno žensko, s katero je treba, potlej pa hitro zopet z drugo in takisto dalje.

e: To ni vse nič res! On je moj pravi zakonski mož, poročen po vseh veljavnih pravilih abecedne vasi.

r: Drugi so me s teboj siloma vklepali v jarem; poročena pa nisva bila nikdar, še toliko ne, kakor je poročal slavni rokomávh Veliki Gropa v Udnjem gozdu, ko je pod krivo brezo stal, rekoč:

In nomine patre,
Poročam te na kvatre;

Če boljšo dobíš
Pa to zapodíš.

A: Denašnja razprava mora nam vse to razbistriti. — Ker si neoženjen, kakor praviš, torej menda nimaš nič zaroda?

r: Zaroda? Nisem čisto brez njega ne. — Kaj pa čem? Povedati moram. — Prišla je taka prilika, da mi je Bog dal sina po imeni ř, kterega pa ni več domá, kajti uže davno je šel med séverne Slované, koder še zdaj abeceduje.

A: Kje in koliko si hodil v učilnico?

r: To mi je težko povedati, ker sem uže od rojstva imel zmerom opravek po vseh učil-

nicah, in ta posel mi je še zdaj, a ne samo po tej deželi, temuč po vesoljnem svetu, ker imam delež pri vsakej vednosti. Po učilnicah se pa nisem jaz nikdar učil, ampak drugi so se morali učiti od mene, ker me je Bog ustvaril tako, da sem precej znal, kar zdaj znam.

A: Tožnica! ti se oglasi in povedi, zakaj ga tožiš?

e: Slavni sodnji zbor! opomniti moram najprvo, da mi je zelo nekoristno, ker se je tako hitro osnovala ta razprava, kajti noben doktor me v naglici neče niti more zagovarjati. Naredilo se je torej, da se moram sama braniti tako srditemu nasprotniku, kakoršen je nezvesti r. Da braniti se moram v pričo mnogih, preučenih poslušalcev, braniti jaz preuboga, nevedna ženica, ki ne znam niti državnih, niti cerkvenih zakonov; jaz, ki nisem še nikdar imela pečata, niti sem kdaj sama koga tožila. Če ne bodem stavila besed, kakor bi trebalo, in kakor znajo odvetnici, ki imajo podmazane jezike, naj slavni sodnji zbor ne zabi moje vele neprijetne okolnosti, in sodi naj tako, da ne bode moja težka nezgoda meni delala nikakoršne kvare.

A: Tožnica! moram te posvariti, da ostani pri tožbi, kajti ura bode skoro polnoči.

r: Prosim besede. Samo nekaj bi rad ob kratkem.

A: Potlej govôri! Zdaj še ni vrsta na tebi.

r: Kaj taka je tedaj neokršena svoboda v govoru in zagovoru?

A: Torej naglo povedi, kar misliš.

r: Vsi dolgi izgovori moje nasprotnice so prazna slama. Povsod namreč dobro vemo, da je vsaka črka vdomačena v poslopji vsacega znanja; zatorej tudi zagovornika ne potrebujemo, kakor ga je na priliko treba ljudém, ki nimajo znanstva od konca do kraja vsi pod klobukom. Če je pa vsaka črka vdomačena v stanovanji vsacega znanja, ménim, da je tudi *e*. Vprašam tedaj: kako je to, da se dela tako nevedno, ko smo vsi preverjeni, da ni? Ako bi jaz tako blél, gotovo bi vse dejalo, da hočem preslepiti sodnike, naj bi mi praznoglavcu oprostili kazen.

A: Tožnica, zdaj se ti zopet oglási!

e: Kako hudobne in ležnjive, kako níčeve so besede mojega trdosrčnega moža, umeje slavni sodnji zbor lahko brez mene; zato jaz o tej stvari ne bodem tratila nepotrebneega govoričenja, naštetih hočem le najprvo vse zgodbe njegovih raznih porok, in dokazati, da *r* do zdaj pri nas ni bil še nikoli brez kake zveze, torej nikoli sam svoj, ali kakor on pravi, samoglasen. Z le-tó povestjo pa bodem tudi ob enem razlagala nezvestobo navihanega dedca in svoje britkosti. Kadar bode to v kraji, potem do dobrega pokažem, da tudi nikakor samoglasen biti ne more.

e (dalje govori): V prvem zakonu starih časov je imel *r* — takrat imenovan *Rci Slovanovič* —

pred seboj za tovaršico cirilko, polglasnico **Ѣ**, ktero je raznašal, da je sítna, in da je vanj zmerom jezno obrnena, dolgi nos navpík obešáje, kakor purán. Lehko je tedaj razumeti, da jej živi, takrat še mnogo mlajši *r* ni bil nikoli posebno zvest, ampak iz ójnic je stopal, in zahajal v prijetnejšo družbo sosednje polglasnice **Ь**, za ktero je dejál, da mu vsaj z nosom ne grozí. Iz te dobe ima sina ř, ako se ne motim. Uže tù je začetek njegove sedanje porednosti. — Ko je bila cirilica nehala azbukovati med Slovenci, pride dolgo potem, 1550. leta, Dolenc Trubar, — nekoliko premisli to reč, ter zopet ustanoví svojim vojakom abecedno vas latinskih, za potrebo pa nemškem običaji sestavljenih črk, da je ž njimi on pisal knjige in drugi veljaki ž njim. A Trubar te vasi ni bil niti s plotom trdno ogradil, niti jej zděl imena. Vso to zamudo je pozneje, 1584. leta, popravil v prvej novoslovenske slovnici *Bohorič*, po katerem se je ta vas potem iz hvaležnosti imenovala *Bohoričevó selo*. V tistem času pride k meni vdovec *r*, in snubí me, da bi ž njim do smrti abecedovala. Res je bil kaj lepo oblečen: imel je cvetíce za klobukom, in dasitudi je bilo o svetem Urhu, vendar je bil ogrnil višnjav plašč, kakor je bilo spodobno abecednemu žéninu; jaz pa sem se ga v deviškej sramežljivosti le trdo branila, na tanko vedóč, kako je delal med starimi Slovenci. Toda zviti *r* mi je obétal in prisézal, kakor bi kolce

lomil, da se hoče poboljšati, in tudi njegov sosed *p* je nagovarjal, kolikor je vedel in znal, naj ga vzamem, da bi starikavi *r* uže vendar jel pametno živeti, ker potlej vsaj kljukaste abecedne babe ne bodo mogle óbenj več tako brusiti jezikov, kar zdaj počenjajo vsej vasi na sramoto. Kaj sem reva hotela? V prvem cvetu nisem bila več, in tako se je zgodilo, da sta me premotila. Dolgo sva potlej z možem prav mirno živéla po Trubarjevih in družih knjigah, po Bohoričevej slovnici in povsod, kjer je koli trebalo pokazati lep izgled prave abecedne ljubezni, ki ne išče preprirov, kajti mé črke vedno pohlevno žedímo druga poleg druge; samo v pisanji šolskih páglavcev se začnemo časi za šalo pretepati, in kak *b, d, h, k* in *l* dobode tako brco, da bi skoro padel na zóbe ali vznak; a to nič ne dé, ker nihče ne more podtikati nam kacega slabega naména. — Oh, ali davno je minola ta zlata dôba cvetoče zakonske sreče; nastopil je za njó strašen viher, ki mi je prizadel, in še zdaj mi prizadeva obilo solz in težav. Prišlo je 1825. leto in ž njim silovita dôba *metelčice*. Metelko je ustanovil precej za Bohoričevim selom novo kraljestvo in napovedal je vojno tihej Bohoričevej vasi; prestavljal je po svojej glavi stare mejnike; preganjal je lastnince *s, f* in *z* z abecednih stolov; prevračal je vse, kar smo poprej toliko let spoštovali. Trepet in strah je tresel našo ubogo vasíco od prve do zadnje kočé; ali vendar smo

se trdno branili, da nas neprávdanski zmagovalec do dobrega nikoli ni mogel potlačiti: le neke učilniške in še nekatere druge knjige so mu bile hitro podale ključe svojih trdnjav. Zgodovino teh časov ponavljam samo v glavnih stvaréh, pristavlja je tiste nadloge, ktere so najbolj stiskale mene, ki me je vzlasti pisano gledal novi oblastnik. Izpodrival me je namreč v mojih opravkih, in prislanjal mi je novo pomočnico *e*, kakor da jaz dovolj pridno in zvesto ne bi služila; razglasil je bil tudi po vsej deželi in dalje široko po svetu, da zarad nekake oblikovne male napake ne smé veljati moja poroka. Precej, ko je ta glas počil po Bohoričevem selu, moj nezvesti mož, hudobnjak stare mere, naglo pobegne od mene v tabor nasprotnikov. Ali zadela ga je naglo božja roka zarad njegovega zločinstva. Dobil je namreč vso hromo nevesto *z* na ramo. Lehko jo pogledate, kakošna je; saj tam-le doli sedi, tista, ki se je pripeljala na senéh, in potem je *k* moral jo celó na stol posaditi.

z: Gospá pravosednica! prosim, naj bi tožnica pripovedovala samo to, kar je zares potrebno.

e: Saj tudi je prav zares potrebno vse, kar pripovedujem. — Bohoričevo selo je ta vojna stiskala osem hudih, dolzih let. Jaz uboga sirota sem tekala v ovinke od soseda do soseda; vpraševala sem svéta vseh milih črk; podpore sem iskala, kjer koli sem vedela za živo dušo, da

ima kaj moči v srcu ali uma v glavi: vse zastonj, ker je našim ljudém bilo vsacemu za svojo kočo dovolj skrbí in otépanja. Ali dal je Bog, da je živel takrat usmiljen mož, učen knjižničar po imeni Čop. Kaj storim, ko mi je vse drugo izpodletélo? Čop nekdan pride v Bohoričovo selo pogledat, kako se branimo; koliko imamo še hrane; koliko je pri nas mrtvih in ranjenih itd. S seboj je bil prinesel nekaj starega platna za rane, pa tri vozé živeža je bil pripeljal, ker je bil dober človek. Zdajci meni srce ogreje koristna misel. Vržem se pred njim na kolena, proseč, naj bi mi pomogel on, ki je tako razumen. Prijazno mi prikima zamišljeni mož, pobere me, in spremi do praga moje hiše, kar me je zeló potolažilo. To je bilo 1833. leta. Hitro za temi dnevi po Bohoričevem selu in tudi na široko po ravninah okoli njega vstane tak ropot, da ni bilo mirú niti po dnevi niti po noči. Vrli Čop je bil zoper metelčico začel za nas krepek in globoko premišljen boj, ki bode na zemlji do sodnjega dneva tako sloveč, kakor zmage prvega Napoleona. Vsi naši poprejšnji prepiri niso bili nič, ako jih primeriš tej boritvi, ki se tudi po pravici še le imenuje zares *abecedna vojna*. Čop je sam ukazoval nam, vojakom rajnega Bohoriča; le strelcem je bil za poveljnika postavil pesnika *Preširna*: kralj Metelko je pa imel dosti pomoznih čét, mnogo učenih zveznikov, med njimi tudi oblastnega, vele slavnega *Kopitarja*, ki so

našo vas od konca tako oblégali, da smo v lakoti radi uživali prah in pazdérje namestu svitle sipe, kar je naša edína hrana. Vsaka reč je bila med nami hitro poskočila v céni, posebno peresa, ki smo jih kupovali namestu sulic in strél, pa črnilniki tudi, ker so jih devali na kolesa, da so pokali namestu bojnih topov. Bogatínci, plašne ženske in otroci so skokoma bežali iz vasí, po ktorej so bile vse prodalnice zaprte; celó branjavke so umikale svoje koše. Noben človek si ni upal na ulice, koder so črke v celih vrstah in polkih jezdarile. peš tekale in streljale, da se je zemlja majala. Kaj tacega ni pomniti, kar ni Turkov bilo v deželi.

A: Ura je uže polnočí; odlagam tedaj razpravo do dveh zjutraj. — Po vsem svetu je znano, kako so prebivalci abecedne vasí gostoljubi; torej vas ni treba opomínjati, da k južini domačáni s seboj vzamete vse tuje poslušalce, kterim se ne vpira pozemeljska jed naše vasí.

e: Saj nimam več dosti povedati; samo zadnjo slavno bitvo bi še rada popisala.

A: Bitvo tudi ob dveh popíšeš mnogo laže nego zdaj, ker se bodeš pri mizi malo podprla. Razprava je nehala. (Sodnji zbor vstane; črke odidejo; mrtvoudna samoglasnica *Ź* se odpelje na senéh.)

Nedovršeno.

Čitalničino stanovanje in narodni dom.

«Slovenec» je že često govoril zarad zdanjih čitalničinih zadrég, o katerih se da še marsikaj zanimljivega povedati, marsikaj potrebnega opomniti.

«Novice» letos (1865) v 58. listu pravijo, da je gosp. dr. Dolenc odboru poročal v imenu za to izvoljenega oddelka ter nasvetoval, naj čitalnica v najem vzame draže pa prostornejše stanovanje. — Gospod dr. Dolenc pa sam zase ni nasvetoval nič, temuč govoril je le v imenu vsega oddelka a ne v svojem. Dr. Dolenc ni svetoval, naj se vzame draže stanovanje, ampak le djal je, da oddelek, ko g. Sovan vedno serdito zagotavlja, da čitalnice noče več, priporoča gosp. Frelihovo stanovanje na dunajskej cesti, ki je res draže od zdanjega, ali da je čitalnici mnogo primernejše in ima tudi več prostorov, katerih bi se nekaj lahko oddalo v najem, da bi potem čitalnica morda ne imela več stroškov nego zdaj, prostorov pa še zmerom več, — in, kar je glavna stvar, vzlasti večo dvorano. Umni bralec tedaj

leško sam razsodi, ali bi novo stanovanje potem res bilo draže od starega, ali ne. Dalje pišejo «Novice», da so bili vsi odborniki razun enega zoper dr. Dolencev nasvet, katerega občnemu zboru ne bodo priporočali, ker še večje stroške nakopuje čitalnici, nego so že sedanji, zaradi katerih je neka stranka gerdila hišnega gospodarja sedanjega stanovališča. — To reč je treba najpervo pretresti, kar se tiče stroškov, in v tem oziru moramo naravnost reči, da je Sovanovo stanovanje res predrago, kar je očevidno vsacemu, kdor premisli, da je teržaška čitalnica imela dve nadstropji visoko, po vsem Terstu slovéčo, z dvema vhodoma narejeno dvorano «sala Ara», v kateri se dostikrat vsemu Terstu prepevajo tudi javni koncerti; imela je dalje celo, nalašč za društvo elegantno zidano nadstropje s kuhinjo v lepej hiši; imela je z mosteža k vsem tem prostorom dva vhoda, in sicer eden v društvene sobe za vsak dan, eden pa za «besede» na ravnost v dvorano skozi prostor, ki je bil nalašč pripravljen, da se je v njem hranila obleka. Gospoda Sovana prostori se tem od daleč ne dajo primerjati, pa vendar je teržaški gospodar zanje dobival po toliko, po kolikor dobiva g. Sovan na leto, namreč po 1300 gld.; pritegniti pa mora vsak, da je velik razloček med Terstom in Ljubljano, kar se tiče dražih stanovališč. Tedaj g. Sovana, ki je sam rekel, da mu ni mar, če bode tudi po 200—300 gld.

menj dobival na leto potem, ako ne bode več imel čitalnice, nihče ne gerdi, če se ustno ali pismeno oglasi, da čitalnica za te prostore preveč plačuje; čuditi se je le temu, kako je mogoče, da se slavnemu odboru précej serdito oči zabliskajo, če le kdo o tej stvari kolikaj čerhne. Tudi je naravno, da čitalnica za svoje drage novce lahko zahteva kaj dostojnega in primernega. In tukaj naj se zopet na ravnost pové, kar je že gotovo marsikdo čutil, izreči si pa vendar ni upal, da, kolikor se tiče dostojnosti, gotovo vsacega Slovenca, posebno pa tujca, kadar ide v čitalnico, v serce zaskli, ko vidi, kako lepa in veličastna je na unej strani ulic stoječa kazina, in kako nepomenljiva je nizka Sovanova hiša, katero imenujejo «národní dom». Najsi tudi molčimo o novem prizídku, kateri je v zadnjem času kurnjaku enak postavljen v vežo, ki je že poprej bila pretesna; najsi dalje molčimo o preozkih stopnicah: tega pa vendar ne moremo zamolčati, kako nedostojno, celó mersko je, ker na konci stopnic gospém, ko gredó k «besedam», v nos udari nearomatičen duh iz naprave, ktera bi se bila morala vsaj kam drugam skriti. Nedostojno je dalje, da se mora človek po ozkej sotéski vleči mimo kuhinje, predno stopi v dvorano, ki je tako narejena, da je vzlasti plesalcem dosti prostora nepotrebno izgubljenega, ter da niti pevci in igralci na odru nimajo nikakoršne lágoti (bequemlichkeit). Kdor koli gleda s svojimi

očmi in sodi s svojim razumom brez tuje pomoči, ni tega ne more tajiti, da so prostori v Sovanovej hiši za čitalnico tudi že res premajhni, posebno dvorana. Pri «besedah» in glediških igrah se vse potí, ter mnogo najizverstnejših rodovin samo zato ne hodi k «besedam», mnogo družih samo zato ne pristopi, ker se v «národnem domu» bojé vročine in gnječe.

Vender je stanovanje v Sovanovej hiši odboru «noli me tangere», kar se vidi iz vseh okolnosti, pa tudi iz tega, o čemur zdaj mislimo govoriti. Dosihdob noben družabnik niti ustno niti pismeno še nikjer ni rekel, da mora čitalnica sploh za vsako stanovanje menj plačevati, nego zdaj plačuje, temuč poganjamo se le za to, da bi čitalnica za drage novce dobila tako stanovanje, ktero bi družih novcev tudi bilo vredno. Niti pri zadnjem občnem zboru ni bilo oddelku naročeno, da mora na vsak način najti stanovanje cenejše, nego je zadnje, ampak le nalogo je dobil, skerbeti za drugo primerno stanovanje. Oddelek se je tudi res trudil, kolikor je mogel, ter poročil je naposled odboru: «Zvedeli smo za stanovanje čitalnici primernejše in prostornejše od zdanjega, zato pa tudi nekoliko draže, ali vendar proti sebi še zmerom cenejše, ako primerimo število in velikost novih prostorov starim prostorom». O tej priliki je slavni odbor prav na stežaj pokazal, kaj bi rad. Ker si namreč nikakor drugače ni mogel več pomagati iz zadrege, zategadelj je

začel resnici vrat zavijati in okoli sofizmov iskati pomoči. Rekel je namreč: «Saj ni res, ti oddelek! da ti je bilo naročeno iskati primernega stanovanja. Tebi je bilo samo rečeno, da najdi cenejše stanovanje, nego je zdanje, pa si dobil še draže. Mi torej tvojega nasveta občnemu zboru ne bomo priporočali.» — Vprašamo: Čemu vse te komedije? Mar naj slavni odbor kar naravnost reče: «Jaz odbor na vsak način hočem, da stanovanje ostane pri g. Sovanu!»

Da vse to ni gola komedija, potem bi čitalnica bila zares v groznej stiski; ne imela bi se nikamor več obrniti. Ali naj bi šla mar pod omrélo stanovat, kakor branjevka. G. Sovan več ne mara zanjo; odbor ne bode priporočal niti stanovanja, katero je našel oddelek, niti noče storiti nič, da v Ljubljani Slovenci počasi morda tudi napravimo národni dom; odbor niti ne mara, da bi se kje drugje iskalo drugo stanovanje: kaj torej bode? Temu vprašanju je težko odgovoriti. Občni zbor je bil sklenil, da oddelek, postavljen za stanovanje, odboru do 1. junija poročí, koliko je o tej reči mogel storiti. Oddelek je 1. junija res oznanil, da je doveršil delo, in prosil je, naj se čitalnični odbor snide v sejo, kterej misli ustno povédati svoje mnénje. Odbor pa je dolgo odlašal, predno je sédel, in očital je oddelku, da njegovo poročilo ne veljá, ker ni prav po sekiricah napravljeno, ker to in to bi imelo biti pismeno, pa se poroča samo ustno, itd. Naposled

se ni bilo v tej seji nič sklenilo, ampak vrgla se je vsa reč na polževo klado. Še le 7. dan t. m je bila zopet druga čitalnična seja, v kateri je čitalnični prvosednik odstopil, odbor pa ukrenil, da oddelkovega poročila ne bode priporočal v občnem zboru, kterega pa zopet ne misli sklicati pred avgustom, kakor čujemo. Zakaj se pa ta reč vedno in vedno na tako dolgo nit prede? Zakaj se pred avgustom ne misli sklicati občni zbor? Zato, ker potem najberže ne bo več mogoče, za pomlad čitalnici dobiti v najem nikakoršnega stanovanja; tacemu društvu se namreč mora v prostorih, kateri niso že iz početka nalašč narejeni za društva, marsikaj prezidati, a preziduje se pa tudi le po letu, ko se delo dobro suši. Kar se tiče g. Freliha na dunajskeji cesti, vémo, da je že sam priganjal odbor, naj to reč dožene, in oznanil je čas, do kterega mora za terdno zvedeti, ali pride k njemu čitalnica ali ne; ta obrok pa, če že ni minil, gotovo mine do avgusta. Iz vsega tega mečkanja, iz vse te odborove apatije v tako važnej stvari se jasno kaže, da on hoče rajši, naj se čitalnica razruši, nego da se premakne iz stanovanja g. Souvana, ki javno res pravi, da več ne mara zanjo, skrivši pa menda misli in pričakuje, da ga pride odbor v spokornej obléki ponižno prosit, potem pa naj ostane čitalnica pod njegovo streho. Odkrito je tedaj, kdo je bolj vnét za čitalnično blagost, ali tisti rovarji, kateri se trudijo dobiti jej prostor,

ki bode njenemu namenu dostojen in vreden dražih novcev, ali pa tisti, ki križem roké drzé v njenih največih stiskah.

Iz 58. lista letošnjih «Novic» pa vsakdo lahko vidi, kako se že zdaj z raznimi pripomočki mečí prihodnji občni zbor, v katerem pa ima vsak pravico svobodno govoriti in svobodno glasovati, in kateri skleplje tako, kakor razsodi večina zbranih družabnikov, ki so gotovo toliko samostojni, da se ne dajo ustrahovati nikakoršnemu še tako veljavnemu časopisu.

Zdelo se mi je potrebno, da se ta reč z óčí v óči pove, pa naj tudi bode potem v nasprotnem taborji krik in roj, kakoršen je vselej, kadar se oglasi «Slovenčev» dopisún, ki je kriv, da smo pri zadnjem občnem zboru vsaj zvedeli, da čitalnica z g. Sovanom ni imela nikakoršne veljavno pisane pogodbe, in da niti g. Sovan niti odbor, ki je lani potrosil do 300 gold., ko je dvorano malal, ni védel, doklé smé čitalnica ostati v zdanjem stanovanji; kajti sicer bi g. Sovan odboru ne bil pisal, da mora društvo letos o sv. Mihelu iz njegove hiše zato, ker ga vedno černi «ein charakterloser Mensch, hinter dem eine Parthei steht» (breznačajen človek, za katerim je cela stranka), niti odbor bi ne bil g. Sovana prosil, naj za Boga svetega čitalnice o sv. Mihelu ne izganja. «Novice» pač tega niso povedale, dopisún je pa tudi molčal, ker ni hotel čitalnice zopet v nemir spravljati, ko se je kázalo upanje,

da bode vseh prepirov zaradi stanovanja konec. Dopisún dalje ni povédal, ko so v zadnjem občnem zboru družabniki v oddelek za stanovanje svetovali mogočne, veljavne možáke, kako so nekteri odborniki precej zakričali: ta pa ta volitve noče prevzeti; ta pa ta volitve ne smé prevzeti, ker je v tem in tem oddelku. Dopisún je molčal tudi o tem, da je nek odbornik zasmehoval ves občni zbor, ko je v oddelek za stanovanje zaničljivo nalašč nasvetoval take družabnike, kateri poleg najboljše volje v tako važnej reči ne morejo nič opraviti.

Sicer pa ne moremo kaj, da ne bi izrekli bridke žalosti, ker so dan danes naši pervaki tako zeló opešali; kajti nekdej so bili ti možjé serčni. Morebiti je tega krivo to, da gospodje naši velikaši za vsakim germom, kjer kaj zašumi, precej vidijo peklensko glavo strašne pošasti, ktera jih potem plaši po noči in po dnevi. Ali pa ni smešno, terditi: «Nasprotovanja ni,» pa se ga vendar bati, vendar se tresti od njega, kakor šiba na vodi. Je-li že mar velika pregreha, če kdo reče: to in to se mi zdi predrago? Živimo-li v absolutizmu? Nimamo-li svobodnega tiska? Minoli so časi, v katerih so le nekteri smeli govoriti, drugi pa morali slušati, dasi tudi ta reč ni vselej ugodna onim, ki se poganjajo samo za tako svobodo, ktera ne bi njim prizadevala nič neprilike. Kam pa naš patrijarhat vendar meri? Bog védi! Nam je samo to znano,

da so koroški Slovenci morali v Celovci osnovati političen list. naša gospôda pa nemški «Triglav», da so se zopet le Celovčanje poganjali za slovensko tiskalnico, naši časniki pa o njej niti čerhnili niso; da že od same beséde: «národní dom» glava marsikoga zaboli! Zakaj se neki nasprotstva toliko bati? Več oči več vidi, in nasprotstvo je povsod in vselej koristno in celo potrebno.

Zatorej moramo javno izreči, da čitalnice nasprotstvo nikoli ni podiralo, kakor nasprotna stranka vedno terdi, niti je zdaj ne izpodkopuje; kajti nikakor nam ne gré v glavo, da bi jej moralo odzvoniti, ako se premakne iz g. Sovanove hiše; izreči moramo, da se nasprotstvo za čitalnico morda bolj boji, nego tisti, ki pravijo, da jo sami deržé po konci, ktere pa opominjamo, naj ne pozabijo, da se na Ljubljano ozira vse slovenstvo, in da z ljubljansko čitalnico hirajo tudi druge po deželi — kadar glava boluje, čutijo vsi udje — naj dalje ne pozabijo, da jim do narodove koristi mora biti več, nego do razžaljene svojevoljnosti in da bode zgodovina pravično sodila.

Znano je, da je najpervo slovenska rodoljuba mladina v Ljubljani delala in delala, zbirala in posvetovala se, kako bi bilo ustanoviti čitalnico in Sokol. Ko so pa naši glavarji videli, da imajo te misli životno moč v sebi, postavili so se jim na čelo. Znano je dalje, da so vneti

rodoljubi mnogo pisali o potrebi slovenske matice, in da je slavni g. dr. Toman slovesno izrekel: Denes bodi slovenske Matice prvi dan! Štajerci pa da so naglo potem v Ljubljano poslali pravila z nabranimi novci vred. Tudi tej napravi so se glavarji na čelo postavili, ker se jim je videlo, da jo bode mogoče osnovati, in da mora iz nje izvirati vsemu narodu obila korist. Kdo si pa upa tajiti, da «narodni dom», v katerem bi lahko prostor imela čitalnica, Matica, Sokol in morda še kaj družega, ne bi dajal slovenskemu narodu velike koristi? In vse slovenstvo menda bi si tako hišo vendar moglo napraviti na delnice, kakor se je zidala tudi ljubljanska kazina, ktere ni postavljajl ves narod, pa je vendar že zdaj poplačala skoro vse delnice. Dva razumna, a gotovo ne prenapéta rodoljuba sta prva izprožila to misel, ktere bi se brez dvombe ves narod z veseljem poprijel, samo da bi jo hoteli osvojiti veljavni možje, kateri imajo novce, ime in mogočne prijatelje, — toda veljavni možje molče ter od daleč gledajo; ta misel bi kmalu odmevala po vseh slovenskih pokrajinah, ko bi le mnogozaslužne in velikoveljavne «Novice» o njej prinesle živo povabilo — a škoda, da tudi «Novice» nimajo prostora za tako preimenitno napravo, kakoršna je Slovencem «narodni dom». G. Malič hoče imeti za svojo hišo s prostornim lepim vertom 100.000 gold. To je res veliko novcev, posebno tacim, kateri niti 100.000 kr. nimajo, kakor je

mahljivo rekel neki slovenski glavár, ko je bilo o tej stvari govorjenje; a g. Malič rad pusti 50.000 gold. hiši na dolgu, in ostalih 50.000 gold. bi na délnice ves narod menda vendar le zmogel! Saj se te narodne osnove ne bi udeležili samo Ljubljančanje, ampak vsi imétni rodoljubi po Kranjskem, Koroškem, Štajerskem, Primorskem, Teržaškem itd., in novcev ne bi darovali, temuč le posodili. Samo začeti bi se moralo! Maličeva hiša od same c. kr. pošte, ktera bi tudi še potem lahko v njej ostala, skoro le za prostore pri tléh, katerih niti vseh nima, dobiva po 2,500 gold. obresti na leto. — Kar je «Triglav» razdvojil, naj bi zopet združil «národní dom». Ali to so le prazne sanje! Ljubljanski voditelji se te misli ne poprimejo, pa naj bi se tudi zastonj dobila vsa ta hiša in ves njé prostorni vert!

Predno zveršimo sestavek, moramo resnici na ljubav opomniti, da je med našimi veljaki v Ljubljani mnogo bistrournih, z dušo in telesom za slovenstvo vnetih rodoljubov, kateri imajo pa svojega posla toliko, da so do zdaj še vselej in povsod glasovali in terdili za drugimi, na ktere so se zanašali, kakor sami náse, ker niso utegnili v roko jemati zlate vage mirnega preišljevanja, da bi bili te zadeve sami preiskavali. Ti možaki naj mirno očí odpró, in videli bodo, da je prišel čas, v katerem je treba ščit vzdigniti za narodno korist, ki je več vredna in svetejša, nego prijateljstvo nekterih še tako mogočnih osob.

Naj se pozabi vse prazno sovraštvo, vsa nerodovita strast, in namestu tega naj se dobro preteltajo sedanje tako važne okolnosti ljubljanskega slovenstva, posebno ljubljanske čitalnice, za katero smo celó slišali govoriti, da je dobila v zadnjih prepirih tako rano, da ne more več preboleti! V tako težkeji dobi morajo vsi rodoljubi kakor en mož stati okoli čitalnice, ne pa v beg se podati, odpovedati se dozdanjega častnega mesta in siroto čitalnico samo zapustiti. Kdo tega ne čuti, za kako zeló važno reč zdaj gré, če res gre za obstanek ljubljanske čitalnice? Ali kdo pa tudi ne umeje, da se ta rana čitalnici najlože zaceli s tem, da jej odpremo «národni dom», ker potlej nihče več ne bode mogel terditi, da je bila kdaj ranjena, ampak da se je le po majhnem viharčku sijajno povzdignila narodu na blagoslov in na večno slavo tistim, kateri bi jej pomagli do tacega sedeža. — Ljubljana je geografično središče vsega slovenstva, torej najugodnejše položena, da bi v sebi zbrala vse, kar povzdiguje slovensko čast in pospešuje narodni napredek. Slovenci političnega središča nimamo, zato naj pa v zmoti vsaj ne mislimo, da je geografično središče tudi samo ob sebi že duševno središče. To središče je treba še le ustanoviti; ali pri tacem delu ne gre številiti po vinarjih in krajcarjih, ker po tem načinu bi do zdaj tudi slovenske Matice ne bilo. Ko bi Ljubljana hotela res vredna biti druzega imena slovenskih Atén,

morala bi iz sebe v blagodejnih žarkih omiko razsévatí po vseh krajih, koder prebivajo našega naroda verli sinovi, koder se prepevajo mile slovenske pesmi; morala bi imeti «národní dom» poleg slovanske tiskalnice i vsaj vse perve politične in lepoznavske časnike; naposled bi morala tudi imeti slovensko gledališče, kteremu bode pa najberže treba počakati zanamcev, da ga povzdignejo. Za terdno se nadjamo, da naši radodarni rodoljubi teh rečí ne bodo zaničeváje prezirali, ampak da vse dobro in na tanko presodijo, ter da se potem poprimejo dela, katero jim bode priporočal njihov bistri um in njihovo narodno serce; nadjamo se tega tem bolj, ker upamo, da bodo hoteli z dejanjem pokazati, da ni res, da razun ostarelih naših slavnih pervakov namreč ni v Ljubljani možganov, kteri bi mogli sami zase kaj krepkega misliti, kaj važnega in velicega začeti in dokončati. Naj možaki naši, na ktere je v tej končljivej dobi toliko slovenske koristi operte, ne pozabijo, koliko oni lahko pripomorejo, da se narodno gibanje v Ljubljani zopet naravná v tako strugo, po kterej se bode točilo nam na slavo in zanamcem na blagost.

Toliko se nam je potrebno zdelo spisati, da se priprostej resnici vrata in marsikomu oči odpró.

1865.

Slovensko-nemški slovar.

«Novice» 26. julija letos (1865) oznanjajo, da je že odločen tisti odbor, ki bode slovensko-nemški slovar izdeloval pod vodstvom stolnega dekana, gosp. dr. *Ivana Zlatoustega Pogačarja*. To je moralo vsacega pravega rodoljuba srčno razveseliti, ker je gotovo jako treba in čas, da se zares prične tako zaželeno delo, katero bi se bilo imelo dovršiti že pred nemško-slovenskim. Želeti je pa tudi to, da bi ta slovarjev oddelek bil mnogo boljši od nemško-slovenskega, o katerem smo nekdanj obširneje govorili. Pa tega ne očitamo gosp. Cigaletu, ker dobro vemo, da so mu bile roke zavezane.

Tako važnega posla vredovanje bi se pa gotovo moralo izročiti pravim jezikoslovnim veljâkom, česar pa, da na ravnost povemo, nikakor ne bode, ako je res, kar se po Ljubljani že nekaj časa za trdno pripoveduje, da je imenitna stvar dana gospodom: profesorju *Marnu*, profesorju *Zamejcu* in vredniku *Feranu*, izmed katerih je edin *Maren* jezikoslovec; gg. *Zamejec* in *Feran*

pa, da si znata slovenski pisati, Jeran celó posebno pisati, vzlasti originalne besede narejati, vendar menda niti sama ne trdita, da sta slovenska jezikoslovca. In kar se tiče tacemu delu tako potrebne jezikoslovne bistrournosti, ne vemo, ali je ima kateri izmed vseh treh zadosti ali ne? Celó o g. Marnu — da nam pa tega ne zameri! — nekako dvomimo, vzlasti kar beremo njegove spise, ktere prinaša «Učiteljski Tovarš». Ni se meniti, da bi v slovarji «r» dobil samoglasno veljavo, ktera mu gre; saj še tega se je bati, da slovenščina v teh rokah, ustrezáje nemško-slovenskemu oddelku, ne bi debelih deset let šépala za današnjo pisavo, kajti najbrže bodemo brali: «dobriga, sim (ich bin), pogrebšina itd.» Vendar se pa še bolj bojimo popolnoma zavržne oblike: «ščipati, pogrebsčina» itd., ktero je g. Maren v «Učiteljski Tovarš» zasejal. Slovenska usta nikdar ne izgovoré, niti izgovoriti ne morejo: «pogrebsčina», temuč vedno le «pogrebščina». Če se ozremo v stari jezik, kteremu je rabil «št» namestu našega «šč», vidimo celó, da iz beséd: «bez» (ohne) in «čislo» (zahl) ni naréjal oblike: «bezčislen», ampak «beštislen (beštisl'n)», iz «bez» in «čedo (čêdo)» — kind, ne: «bezčeden», ampak: «bešteden (beštêd'n)» — kinderlos itd. Tako se je izrekalo, ker se drugače ni moglo! Ne gre se izgovarjati, da dve tesno zvezani mišji ušesci (šč) žalita oko. Bodi-si, da je to tudi res, ali se pa smé zato napak pisati, ker je pravopis kriv

kake nelepote? Nikakor ne! Morda se pa ta raba opira na stare naše pisatelje, katerim časi res rabi «fzh»? Ali ti pisatelji največ niso imeli trdno doslednega pravopisa, ter najbrže se jim je tudi preveč zdelo, postavljati štiri črke (fhzh) za dva glasa, kterima cirilica ima celó samo eno znamenje. — Vsaka nova oblika — da po g. Marnovo povemo — pri nas obudi mnogo vika in krika, in če je ktera vika in krika vredna, gotovo ga je «sč» namestu «šč».

«Novice» tudi pravijo, da se bode slovár narejal iz bogate Zalokarjeve in Cafove zbirke, iz Janežičevega slovarja in iz dr. Miklošičevega novoslovenskega rokopisa. «Novicam» se ne čudimo, da so tako ozko stalo narisale tako važnej knjigi, ker se menda vendar ne mislijo šteti med slovensko jezikoslovno perváštvo, in torej smo preverjeni, da odboru te njihove besede ne bodo pravilo. Kar se pa tiče Zalokarjevega rokopisa, vemo da je res posebno bogat; Cafovo delo, o katerem slišimo toliko hvale, in dr. Miklošičev rokopis nam nista znana: ali o Janežičevem žepnem slovarji* mislimo, da iž njega ne bode mogoče Bog vedi koliko neznanega dobiti. Recimo pa, da so ti mnogoletni izdelki pobrali mogočo večino beséd izmed slovenskega naroda —

---

* Za gotovo vemo, da je nabral gospod izdatelj veliko novega blaga, ki ga ni še v Wolfovem nemško-slovenskem slovarji, ker je neki prebral večino spodaj naštetih bukev in še veliko drugih.

česar še zmerom ne moremo prav do dobrega verjeti, ako premislimo, da skoro nobeno teh del ni imelo prilike, enako pridno pobirati po vsem slovenskem svetu, — posebno se bojimo, da se ni zadosti iskalo med Istranci, belimi Krájinci in ogerskimi Slovenci, — ter da nobeden teh spisov samo na sebi zdaj še menda ni popolnoma godán za tiskanje — toda bodi si, da je vse to, vendar naj se nam dovoli vprašanje: ali je v katerem imenovanih del zbirka vseh, zdaj morda tudi že nenavadnih, toda v slovensko slovstvo gotovo spadajočih, še dan danes rabe vrednih tistih besedi, ktere se nahajajo v naših pisateljih prve dobe: v Trubarji, Dalmatinu itd. in tudi v starih katoliških spisih? Nemško-slovenski oddelek je bil preveč zanemaril te knjige, ki imajo v sebi toliko slovarskega bogastva, da v tem oziru njihov jezik živo priporočamo vsem, kateri hoté znati dobro slovenski pisati, posebno pa slovarščakom. Ne bojimo se, da bi se Trubarjev in Dalmatinov jezik preziral zato, ker bo le slovár samo duhovnim v roci, kajti vemo, da niti Matija Kastelec, kateri je 1680. l. Slovencem dovršil prvo katoliško prestavo sv. pisma, ni zametal Dalmatinove pisave, ampak često je v svoje delo vzel od besede do besede njegov prevod, najsi je bil Dalmatin protestant, a Kastelec pobožen katoličan. — Dalje vprašamo: ali ti spisi, iz katerih nam požene drevo slovensko-nemškega slovarja, že imajo

v sebi vse slovenske besede, izreke, oblike in prigovore, koliko so jih raztreseno razglasile «Novice», «Glasnik» in drugi časopisi? Imajo li že pobrano vse slovensko biserno zrnje iz staroslovenskega dr. Miklošičevega slovarja? Ali so se v ta namen prebrale Valjavčeve pripovedke in slovenske narodne pésmi? Za g. Cafa se pač nadjamo, da je v svoje delo menda vendar jemal ogersko-slovenske besede, kolikor jih je zvédel; toda ali so se pa tudi porabile ogersko-slovenske knjige? So li v ta namen preiskane vse dozdanje slovenske slovnice in slovarji? Koliko rabnega hranijo v sebi vse te bukve, da-si nekatere med njimi nimajo dobrega glasu, kakor na priliko p. Markovi izdelki. Ali so dalje pregledani vsi dozdanji slovenski jezikoslovni spisi, v katerih morda je marsikaj, česar nima še nobeden teh rokopisov, na ktere se bode opiral slovensko-nemški slovar. Ali so se naposled porabili vsi novejši dobri slovenski pisatelji? Koliko vrlih besed in prav narodnih izrekov je v nekterih med njimi, kakor na pr. v Ravnikarji in družih, katerih zdaj ne utegnemo naštevati! Prosil naj bi se tudi g. Kurnik, da svoje slovenske prigovore, katerih slišimo da ima toliko, posodi, če jih še ni prepisal g. Zalokar.

Ta dela in knjige se pa ne bi smele po tlačanski samo po vrhu pregledati in v hitrici porabiti, ampak naj bi se razumno presodilo, kaj je res dobro, kaj ne; kaj more biti slovenski,

kaj se je še le v novej dobi napak skovalo. Da se pa vse to dovrši, treba, da vsi vredniki, ne samo eden, znajo staro slovenščino in druga slovanska narečja, ali vsaj njihove najvažnejše zakone.

Tudi je želeti, naj bi se povsod povedalo — vsaj kolikor se dá — kje rabi kaka nenavadnejša beseda ali kateri pisatelj jo ima, če se je dobila v knjigi.

Ker se piše slovenski a ne serbski ali hrvaški slovár, torej bi se v njem tudi morali ločiti razni glasovi, katerim zdanji pravopis nima znamenj. Za polglasnik, da bi le «r» dobil samoglasno veljavo, ne bi se potezali, ker po vsem slovenskem svetu ni tako zeló navaden, kakor na pr. po Gorenskem in Dolenskem; ali pisati bi se morala dva «o», kakor se ločujeta v govoru, in sicer tisti, ki ustreza staremu (-ó), na pr. «noga», poleg onega, ki je namestu nekdanjega nosnika (ô), kakor v besedi: «pôt (der weg), gôba» itd. Rabiti bi se dalje morali trije «e», in sicer navadni, kakoršen je v besedi: «berem», potem tisti, ki odgovarja staroslovenskemu jétu (ě, é), kakoršen je v besedi: «bélo», in tisti, ki ustreza staremu nosniku (ê), kakor ga izrékamo v besedi: «pet (fünf), knez» itd. Ti razločki v pisavi bi vrednikom nikakor ne bili tako težka reč, posebno zdaj ne, ko je dodelan dr. Miklošiča izborni staroslovenski slovár. Metelko je pisal oba «e», ki ustrezata staremu jétu in nosniku z enim zna-

menjem, in razločal je razno izréko samo s tem, ker je déval náglas, kadar je hotel pokazati, da se ima glasiti, kakor jét; pisal je torej: peta maša (die fünfte Messe), péta maša (die gesunde Messe), in to je bila njegovih črk največa hiba. Drugod je namreč povsod oznanjal, da náglas ne sme znamovati glasú (laut), ampak le poudár (ton), tu je pa vendar ž njim tudi sam zaznamoval glas, ne poudarja, niti dalje po njegovem nikakor ni bilo mogoče zapisati besed: «bežáli smo, belili ste, vlecíte» — izreci: «bejžáli, bejlili, vlejcite». Slovenci vse te glasove največ razločajo tudi v izgovoru, a koder jim nimajo razločka, ondod niti izgovor več ni nepokvarjen.

Tukaj se ponuja prilika drugemu važnemu vprašanju: kako namreč slovár misli narediti, kar se tiče naglasa? Gotovo noben Slovenec, kateri se kolikaj nosi z domačim jezikom, že predno je to reč dokazal g. Svetec, ni dvomil, da ima zdanja slovenska pisava dosti premalo znamenj za naglase. Vukov rečnik je tudi v tej stvari tako izversten, da sam g. Kurelac pripoveduje, kolikrat je v njem poiskal te ali óne besede, kterej ni vedel náglasa. Jako se torej čudimo, da gg. duhovniki med-se niso vzeli g. Svetca, kateremu je znano bogato in krasno belokrájinsko podnarečje; kateri med narodom vedno poslušá ter nabira, in kateri je brez dvojbe med nami slovenski náglas najtanje premislil.

Bodi nam dovoljeno povedati, česar smo se po dobrem premišljevanji in po raznih izkušnjah popolnoma prevérili, da brez dopolnjenih črk, katerih bi si pa zarad oddaljevanja od Hrvatov ne upali priporočati za vsakdanjo rabo, in brez dodanih náglasnih znamenj gotovo ni mogoče niti našega narečja po učilnicah korenito podučevati niti spisati dovršenoizvrstne slovnice niti dovršenoizvrstnega slovarja. Nemcu Adelungu se je celó potrebno zdelo, da je v slovarji za črko *Ÿ* postavil posebno znamenje, da se je potem ločila od *I*, katerega razločka pa vsakdanja nemška pisava še dan danes nima.

Vse to, kar smo našteli, ostro zahteva stopinja, na katero se je dan danes povzdignilo slovansko jezikoslovstvo. Koliko tega nam podá slovensko-nemški slovar, zdaj še ne vémo — treba je počakati, da pride na svitlo; toda kolikor so nam znani vredniki, mi se jako bojimo, da slovenskemu znanstvu na kvaru najbrže ne bode tak kakoršen bi mogel in tedaj moral biti. Naj se nikaner ne ugovarja, da bi tako delo predolgo trajalo. Boljše je, da knjiga pride leto ali dvé pozneje na dan, samo da bode le polna, dobra in izvrstna. Kar se v prenáglici zvrhováti, rado slabo ostaja. Tudi je premisliti, da se tako delo ne piše le za deset let, ampak da pretekó leta in leta, predno se ga zopet kdo more poprijeti.

Vredništvo pristavlja tej razpravi še nekaj, kar «Danica» o slovensko-nemškem slovarju piše. Ona pravi, da so se g. predsednik dr. Pogačar dela neutegoma lotili ter pismeno in ustmeno učene slovenske veljake, kakor gg. dr. Miklošiča, Cafa, Zalokarja, prosili, naj bi jim svoje bogate zbirke blagovoljno v porabo izročili, kar so vsi gospodje radi dovolili, in da se bodo, berž ko so poglavitni viri skupaj, potrebne delavne moči naprosile ter da se prične koj vredovanje in končano delo, ki bo sicer veliko veliko truda stalo, pa je tudi truda vredno. — Serčno želimo, da bi mogel učeni pa uljudni g. predsednik s sposobnimi močmi delo, kolikor mogoče, popolno dovršiti.

1865.

« Ilija Gregorič ali kmečki kralj. »

Tragedija v petih dejanjih.

Kritika v dopisni obliki.

—♦♦♦—

Blagorodni gospod!

Vaše pismo, katero je dramatičnega društva odbor prejél 6. dan ónega meseca, govori: «Mein Stück *Ilija Gregorič* ist **keine** Übersetzung, sondern ein *Orginalstück*, denn ich habe selbes *slovenisch*, wenn auch mangelhaft, so doch immer *slovenisch* concipirt, und später *nur* guten Slovenen zur *Correctur* übergeben, welches ich *beweisen* kann. Es existirt *niemand*, verstehen Sie wohl, der mir mein Stück *übersetzt* hätte.»

Če je Vaš klasično-latinski prigovor: «in vino e veritas» tudi resničen, te besede Vašega pisma gotovo niso resnične. Ni lahko povedati, čemu bi se človek bolj čudil, ali Vaši predrznosti, s katero si upate pisati znanstvenega društva odboru, ali Vaši nesramnosti, s katero na vsa usta krivite resnico.

Kdor umeje slovenski in nemški, pa če prebere samo prve tri strani Vaše igre, precej čuti, da je ta «opusculum» prestava, in sicer —

oprostite! — jako slaba prestava iz nemškega prvopisa, ktereга niste sami predstavili, ker je znano, da Vi, blagorodni gospod, «mati božja dobrega světa» predstavljate «Mutter Gottes der guten Welt», in da slovenski niti za navadno potrebo ročno govoriti ne morete, pa vendar se v Vaši igri beró besede, kakoršnih Vi poprej niste nikoli slišali ter ste jih morda uže denes pozabili, kakor na pr. «svítice» itd.; ker dalje v prepisanem, dramatičnem odboru poslanem «Ilii Gregoriči», ktereга Vaša lastna roka niti prepisala ní, nego samo popravljala in dostavljala, nahajamo pomote, dokazujoče, da je časi Vaš prepisnik prvotno prestavo napak bral in zato napak prepisal. česar pozneje Vi v svojem neznanji niste popraviti uméli: tako na primer v 8. prizoru 3. dejanja beremo: «ki je *pogled njimo* z otožno dušo», namesti: «ki je *pogledujemo* —»; v II. prizoru 3. dejanja: «*nelite* kmetavsi, še sanjali si (sic!) niste», namesti: *jelite* —»; v 5. prizoru 4. dejanja: «*stegnujoča* roke proti Marijini podobi», namesti: «*stegujoča* — itd.» Naletí se v rokopisu, odboru poslanem, sem ter tje taka, najbrže med prepisovanjem narejena zmes, da je nikdo ne umeje, a Vi je vendar niste popravili, na pr. v 7. prizoru 2. dejanja: «Pasaneca (sic!) pošlji z dvatisuč možmi na Isterburško, da se tamkaj *š njim prebivavcem* pridruži.» Kaj je to? Ali kako hočemo, da bi prepisne pomote popravili Vi, ki ste jih celó v

prepis narejali, kjer jih poprej ni bilo! Tako na primer je bil v 7. prizoru 2. dejanja prepisnik postavil: «kreg in prepir dihata (?) od takrat *med* Hrvati in Slovenci», a Vam se to ni zdelo prav, zato ste pre naredili: «*proti* Hrvati in Slovenci.» O Mutter Gottes der guten Welt! Tudi sploh je Vaše igre jezik robot, prisiljen, nenaraven, jako preprozajičen za tragedijo. Tega je največ krivo to, ker je Vaš «Ilija Gregorič» tlačansk prenášek nemške besede v slovensko. o čemer se je najlaže preveriti, ako se v roko vzame «Görzer Wochenblatt», v katerem imate svojo igro kolikor smo je imeli priliko primerjati, skoro od besede do besede premenjeno v nazovi-roman, v katerem ste do malega pustili vse, kakor je bilo v igri, samo kulise ste odnesli.

Poleg teh dokazov ima odbor še nekoliko drugih, če je treba. Še zdaj živi v Ljubljani tist lanski osmošolec, Vam jako znani gospod *Jožef Hiti*, kteremu ste bili Vi dali svoj *nemški* prvopis te igre, da Vam ga je *prestavljal*, in *obljubili* ste mu celih *pet* goljdinarjev! — To odbor more dokazati, *kolikorkrat* in *kjer* Vam je drago! Pa vendar si Vi «Gregoriča» upate imenovati «*slovenische Originaltragödie*» in še celó «*erste slovenische Originaltragödie*», četudi je uže zdaj *natisnen* «Samo»? Kakor si je slab, ali *natisnen* je, ter prvotno slovenski spisan, ne s tujimi rokami prestavljen. Utegnete zavriniti.

da «Samo» ni tragedija. Gotovo ne, toda hočemo pozneje videti, ali je Vaše delo res tragedija?

Kaj v Vaših ustih znači beseda «gute Slovenen», katerim ste bili svojo igro dali popravljat, o tem se odbor z Vami ne misli prepirati, nego opominja samo to: če ti gospodje niso bili samo dobri možje ali vrlji domorodci, nego so znali tudi slovenski pisati, kako je to, da niso Vam vsaj nekoliko iztrebili pravopisnega, slovniškega in drugega jezиковega plevéla. kterege je vse Vaše delce polno od kraja do konca? Blagovolite, da Vam samo nekaj tega plevéla očitamo: «*drugi djanje, tretji djanje; spremljevanici (die Begleiteten), namesti: spremljevalci (die Begleiter); sulconosci, namesti: súličniki, kopjaníki; ženitvanjska drhál!! (Hochzeitsgesindel), namesti: svatje, svátovci; kókor; zavkasal; marzikak; burni zvon (sic!) (Sturmglöcke); in so morili naše bratje; pošljem nekoliko ljudi množice (sic!) v Ljubljano; za dva in dvajset obresti (sic!) (gospod pl. Radič piše: um 22 Pündt); ki so nas drli s povedovano (sic!) trdosrčnostjo, namesti: z nedopovédno, neizrečeno; s krunivnimi rokami; besedo «vojna» imate za «Armee», namesti: vojska (Armee, pa tudi Krieg); čez zagrinjalo (über den Vorhang) odíde s Turnom, — Turn pride iz zagrinjala (aus dem Vorhang) (kako si to mislite?); kako je kaj po tabrihu (im Lager! — horrible dictu! Lager je tabor, a ne tabrih, to je nemška beseda Tagwerk!) itd. itd. itd. V taki*

slovenščini Vi utegnete knjigo dati na svitlo, dramatičnega društva odbor si je ne upa in neče.

Odkrito pripovedujemo, da ne vemo, kako je razuméti Vaše besede: «Er (g. Zakrajšek) *erklärte* und *erklärt* noch das Werk sofort für *druckfähig*, und ist höchlich über die sogenannte ‚*mangelhafte*‘ Sprache erstaunt»; kajti če se gosp. Zakrajšek čudi Vašemu razdrapanemu jeziku, v katerem hočete svoje ljubljeno déte izdati slovenstvu na sramoto, po pravici se čudi: ali potem ni jasno, kako je to, da on vendar govori — če res govori? — da se sme in more dati precej natisniti v obliki in pisavi, v kakoršni ste ga nam poslali! A bodi si, kakor koli, «*de gustibus non est disputandum*», in odbor ne more nikomur, niti nikdo ne odboru ukazovati, da bi o tej ali tej stvari tako ali drugače sodil!

O Vaše igre jezici se je tukaj samo zato najpoprej govorilo, ker tako samosvesto trdite, da je pripraven za tisk, a ne zato, da bi jezik bil poetičnega dela najprva in najglavnejša stvar, akopram odbor vé tudi to, da gotovo ni najzadnja.

Kar se dostaja Vaših fanfaronád: «da ich als *praktischer Schauspieler* und *praktischer Literat* maßgebend, wie *Keiner in Laibach für ein dramatisches Opus bin*», s kterimi sami sebe toliko predrago cenite, kolikor se premalo poznate, dramatičnega društva odbor nima niti volje niti ne utegne Vam braniti, da bi Vi ná-se ne obračali

Goethejevih beséd: «Nur Lumpe sind bescheiden!» Kako nas je jako genila Vaša sodba o naši nesposobnosti v dramatični kritiki, utegnete videti iz tega, ker odbor posnemlje tistega grškega kmeta, kateremu je neki modrijan sofistično dokazoval, da kmet svojega žita nikakor ne more požeti. Kmet ga je mirno poslušal ter naposled prijél srp in vse žito požel do zadnje bili. Utegnete še glasneje kričati, odbor se vendar ne ustraši izreči, da je Vašega dela *notranji ustroj enako slab, kakor je slab njegov jezik*, ter da «Ilija» očevidno priča pisateljevo *preplitvo učilniško izobraženost, zatorej dostikrat čudovito nevednost, površnost, neokusnost in vihrávo izdelovanje*.

To hočemo zdaj dokazati.

Če se ozremo v zgodovino, vidimo, da so se kmetjski vpori med Slovenci začeli 1503. leta, ter potlej dostikrat se ponavljali. Tukaj govorimo samo o vporu 1573. leta, o katerem ste Vi spisali igro, blagorodni gospod! Akopram se zaradi premajhne dozdanje kritične preiskave date pri vseh zgodovinskih pisateljih popolnem ne zlagajo, vendar je stvar mnogo jasnejša, kar je o tem vporu pisal gospod pl. Radič v knjigi «Herbard VIII. Freiherr zu Auersperg». Z rečenim delom si je res pridobil zasluge za našo zgodovino te dobe, ki je bila pred njim še mnogo temnejša, četudi novih zgodovinskih dokazov, katerih je on mnogo zasledil, največ ni dovolj kritično rabil. Po edinem Radiči ste Vi osnovali

svojo igro, torej se je tudi nam tukaj samo njega držati.

Vzroki tega vpora. Strašno je bilo preoblastnih, nečloveških graščakov nasilje. Samovoljno so kmetom smeli vikšati žitnico, tlako, nakláde, postavljati mostovino in druge davke. Med njimi se iz te dobe posebno grozovit imenuje Ferenc Tahí, mogočen graščák na Hrvatskem. Menda so bili vsi Zagorci njemu podložni. Gradova je imel v Sosedu in Stubici. Tahí je samovoljno povikšaval vinski náklad, podložnikom po sili jemal imovíno, plenil žene in hčere, primorával kmete, da so nerabne kljuse od njega drago kupovali. Kadar je v kléti imel zavrélico, delíl jo je med svoje kmete, katere je pozneje zanje grozno terjal, in kdor nij plačal, temu je rubil živino. Kmetje so morali krmiti njegove pse in živino, pa če je kaj prešlo ali poginilo, treba je bilo z gotovino plačati, za psa celó vola vrniti. Zaslužene mezde Gusetíču nij plačal celih 8 let; Ilii Gegoriču je pobral vse: vinograde, konje in živino, kar je bilo vredno 200 zlatníkov. Zagorci so ga bili šli 1572. leta dvakrat na Dunaj tožit: o sv. Jurji in o Kresu — ali zastonj. Vrhú tega je bil tudi véliki vojvoda Karel naložil nove dace in mitníno ter ustavil, z blagom svobodno tržiti, zlasti do morja. Kmetje so torej prijeli za orožje, *ker so jih trli, nakladali jim nova bremena ter jemali stare pravíce.*

Namen tega vpora do njegovih izkrajnjih mej ni znan; ali toliko je gotovo, da so razkačeni kmetje hoteli odpraviti plemenitnike, graščake, mitárje in davkarje, gradove, kakor piše g. pl. Radič, ali morda porušiti ali pod svojo roko vzeti, nove davke ovreči, pozneje tudi, ko bi se vpor dalje razprostrl, trgovini morda zopet do morja odpreti ceste, veljavo dati «stari pravdi», katera je bila vpornikom gaslo, kakor uže poprej 1515. leta. Nekteri ujeti kmetje so v Ljubljani pri sodnjem izpraševanju rekli, da se menili za vse slovenske dežele (za katere? — o tem pozneje povémo svoj dozdévek) v Zagrebu ustanoviti nekako vlado (kaiserliche Stelle), katero so morda hoteli *Gubcu* dati v roko, akopram so izpraševanci trdili, da so namerjali postaviti vse pod cesarja in vélikega vojvodo, česar ni verjeti, ker nema nobene prave podobe; kajti kmetje so se izkušali s tem samo izgovarjati, da bi svoj vpor olepšali. Dalje so hoteli davke sami pobirati, meje sami braniti. Vendar je vsa stvar še premračna, da bi o njej imeli čist pojem. Najbrže so Hrvatje zeló posnémali ogerski, 1514. leta razpaljeni vpor; toda ni vse jasno, ali so delali vselej z dovoljnim razumom ali ne. Bere se mnogo takega, o čemer je po pravici z glavo zmajávati.

Gnjezdo kmetskega vpora je bilo po naravi na Tahijevi zemlji okrog Stubice, Kraljevega vrha (Kaiserberg), Soseda in Brdovca, torej na

pravem Hrvatskem, kajti leži tudi Sosed na levem bregu Save blizu kranjske zemlje, a ne v slovenski krajini, kakor g. pl. Radič pomotno piše.

Glavarji. Najvišji starešine tega vpora so bili torej najbrže sami Hrvatje, a ne Štajerci ali Kranjci razen samega 50 let starega *Ilije Gregoriča*, kateri se je bil iz Ribnika blizu Črmošnic 20 let pred vporom preselil na Hrvatsko v Brdovec pod Tahija. Vrhovno oblast je imelo kmetsko trimoštvo (Triumvirat). Trimoži so bili: Gubec, Pasanec, Magajič, kakor piše gosp. pl. Radič, kateri pozneje sam, najbrže po nepazljivosti, če se ni prvič zmotil, méd nje šteje tudi Gusetiča. Prvák je moral biti Gubec, katerega so imenovali «bega» in hoteli razglasiti za kralja, kar se ni zgodilo, akopram so ga vporniki najbrže res med seboj čestili s tem imenom, kakor pričajo vse okolnosti. Tudi ogerski vpor je imel 1514. leta tri glavarje, med katerimi je Dozsa hotel biti kralj. Ilija Gregorič ni bil trimož in še menj kralj, nego ker se je pod Lenkovičem ter samim Herbartom Turjaškim bil v Turških vojnah naučil boja, postavili so ga samo za najvišjega vojevodo pod trimoško roko, in trimožem je moral tožiti, ako se je kdo kaj pregrešil, da so mu oní prisodili kazen.

Črtež kmetskega vpora. Kdo je vporu osnoval črtež, ni povedano; ali misliti si je, da trimoži z Gregoričem, med katerimi Gubec ni mogel biti najzadnji. Ni dvomiti, da so bili iz početka v

trdni zvezi med seboj samo Hrvatje, morda ž njimi tudi nekoliko krajev od Kolpe do Save po slovenski krajini, kajti ujeti kmetje so v Ljubljani povedali, da je bilo 1572. leta o sv. Jurji iz Brdovca in Stubice prišlo 40 mož v Stopnik, v *slovensko krajino*, zahtevati, da bi vsaka hiša dala po možá k vojni; ali vendar ni tako jasno, po kakem načinu so hoteli iz teh krajev razprostriti svojo oblast, ter kakšno poroštvo so imeli za to v svojih rokah. Gotovo jim je bilo še znano, kako na široko po Slovenskem se je vpor bil 1515. leta razpalil; torej bi utegnilo biti mogoče, da so pred vojno res pošiljali svoje ljudi podvénemat slovenske Štajerce in Dolenjce spodnjih krajev, za Notranjce ni verjetno; toda bistro je, da ni bilo nikakoršnega na široko sezajočega zménka, nikakoršne solidarne, dobro ustrojene zveze, vsled katere bi kmetje bili po vseh teh deželah ob enem skočili na noge. Podoba je, da so Hrvatje preveč upali Kranjcem in Štajercem, kateri se najbrže zato niso drznili vpréti, ker so pomneli, koliko jim je to početje koristilo 1515. leta. Ko je pridrl Ilija s Hrvatskega, podali so se mu ljudjé samo tam, kamor so prišle njegove čete, na pr. v Brežicah, na Vidmu, v Rajhenburgu, Sevnici in v Krškem. Razen prebivalcev teh krajev morda so res utegnili biti med vporniki tudi še drugi posamezni Kranjci in Štajerci, posebno mejaši; a njihova zemlja je ostala mirna, kamor ni bilo Gregoriča z bojnimi četami.

Če vse natanko pregledamo, pokaže se, da so vporniki morda najprvo hoteli osvojiti nekoliko, pa se ne dá vedeti, koliko, toda gotovo ne dosti spodnje dolenske zemlje pod Novim mestom, ker od tod so se po črteži imeli zopet nazaj obrniti proti Samoboru, dalje nekoliko spodnjega Štajerskega, tudi ni mogoče vedeti, koliko, ali zopet ne dosti, kajti po pravici je dvomiti, da je Ilija kdaj namérjal, precej v začetku notri do Vranskega iti, in še menj je mogel biti tako nepremišljen, od tod pošiljati «nekoliko ljudi množice» v Ljubljano, in potem dalje do morja, kakor še ves preplašeni Krištof Gal 22. februarja piše ljubljanskim stanovom ter za njim gospod pl. Radič. Saj je Gregorič precej nad Sevnico popustil Savo ter obrnil se na sever proti Planini, od koder je po črteži hotel kreniti na Rogatec, pa domú na Hrvatsko, četudi je podoba, da mu je poprej šlo vse po sreči ter je še le pri Planini izvedel, da so vporniki bili v Krškem razbiti. Celó to ni iz gosp. Radiča popolnem bistro, ali si je bil pod Zidanim mostom Ilija brod osvojil ali ne, kar je bilo napaka, če ga ni bil. Poleg teh koscev dolenske in štajerske dežele so hoteli tudi slovensko krajíno pridružiti Hrvatskeji ter vse vkupe deti pod zagrebsko vlado. To se vé, da bi se ne bili nikakor branili tudi več vzeti, ako bi se bil posel dobro vršil ter kmetje po Kranjskem in Štajerskem zgrabili orožje.

V vojevalnem črteži je to največja napaka. da je v zraku slonel, ker je imel premalo ali nič podpore ne v prebivalcih tistih dežel, kamor so hoteli nesti vojno, ter na ktere so tako trdno upali. V teh rečéh so torej vpornici bili pravi otroci. Niso vedeli presoditi ne svoje niti sovražne sile, ne državne moči, ne razmér posameznih dežel med seboj, niti menda ne njihove velikosti. Vse priča, da se jim je samo nekako v mraku zdelo, kaj hoté in kaj morejo; sicer bi ne bili smeli misliti, da je ves ta posel taka igrača. Vendar se zaradi zgodovinske temote zopet ne dá niti o tej stvari izreči končna razsodba.

Izvrševanje osnovanega črteža.

- a) *Nábor.* Zveza je bila med Zagorci uže, predno so bili šli poslanci na Dunaj. Števílo nezadovoljnikov je rastlo od dné do dné. Mnogi možje so pristopili sami, posebno, kteri so hoteli biti vojevode; druge kmete so primorávali, celó mučili, ako niso hoteli pristopiti. Po dnevi so malo hodili po hišah, nego največ po noči po krčmah, kjer so trezvim tudi kazali nekak cesarsk pečat, da so jih pregovorili. Pristopniki so prisezali zvestobo ter za klobuki nosili zímzelen, pravo hrvatsko-srbsko znamenje: «a zímzelen nosi za klobukom;» po vaséh in občinah so časi tudi pošiljali «petelínje perje», in ktera vas ali občina ga je prijéla, ta je pristopila v zvezo ali «bund». Tako smo iz

kmetskih vporov dobili poprej neznano besedo «punt». — Vsa stvar se je tedaj precèj javno godila. Če premislimo, da so takrat poročila največ ustno prenašali; da je celó po 40 mož prišlo kako večo vas ali trg pregovárjat, pa kako slabo zna kmet molčati: po pravici se je čuditi, da je mogla nevarnost neznana ostati posebno Tahiju, kteremu kmetska velika nezadovoljnost nikakor ni bila neznana. Morda ga je njegova ošabnost slepíla, da se mu vse to ni zdélo pazke vredno. Véliki vojvoda Karol v Ptuj, od koder pošlje Raba, kmetov mirít, vso to reč zve še le 3. februarja, ko so bile Brežice uže vpornikom v roci! Pa naj še kdo trdi, da so bili Štajerci dogovorjeni s Hrvati, kakor niti Kranjci ne; razen morda ob mejah! Menj se je čuditi gospôdi in graščákom, da se jim je pozneje vpor zdel mnogo večé osnován ter mnogo nevarnejši, nego je v resnici bil. To pričajo vsi te dobe dopisi v Ljubljano.

- b) *Vojska*. Vsa vojska je narasla na zadnje, ko so pristopile vasi in občine, trgi in mesta, koder je šla vojna četa, do 20.000 mož, ako ni števila premnožila preplašena gospôda, katera je v Ljubljano poročala celó o 40.000 vpornicih, kar gotovo ni res, če je bilo pri njej še toliko posameznih Štajercev in Kranjcev.

- c) *Orožje* so imeli slabo: kije, palice, cepce, torej največ domače orodje, pa tudi nekaj strelne priprave, celó nekoliko večjih topov, pozneje, ko so osvojili gradove in mesta, gotovo tudi meče itd.
- č) *Vojevalni črtež*. Vsa vojska je bila razdeljena v tri vélike čete, vsaka vélika v dve máli, in vsaka mála je iméla po dva glavarja. Bilo je torej 6 čet in 12 poveljnikov, vsi pod Gregoričevo roko. Zbrale so se okolo Klanjca in Stubice, ter so imele udariti na jug. Tu je eni véliki četi bilo prestopiti Savo v slovensko krajíno ter vtaboriti se okolo Jastrebarskega in Okiča. Namén je imela, pridobiti Uskoke in braniti domovine, ako bi Turek silil čez mejo. Drugi véliki četi je bilo vzeti Brežice in Krško ter potem udariti na Dolenjsko do Novega mesta, pa zopet nazaj proti Samoboru in Jastrebarskemu. Tretji véliki četi je bilo iti ob levem bregu Save, morda celó do Celja, potem nazaj na Rogatec, od koder zopet na Hrvatsko, kjer so se na zadnje imele najbrže vse tri čete na novo združiti.
- d) *Vojevanje*. Kake tri dni, predno je vpor javno zahrúmel, torej 25. ali 26. januarja 1573. leta, poskuša *Gregorijanec*, gospodar gradú Mokric na Kranjskem pri Savi blizu Jesenic, kmete sosedske graščine pomiriti s Tahijem, kateri kaže, da je bil njegov

šurják. Tahi je privolil nekoliko olajšati kmetom, ki so mu v roko segli in se zarotili, da bodo pokorni. Sam Ilija se ni udal, nego je 29. januarja iz Zagorja pridrl na Sosedce, kateri se mu zopet pridružijo, in potem se je začelo bojevanje.

Prva četa udari po črteži nizko zdolaj čez Sotlo v štajersko zemljo, pa se taborí 3. febru- arja pred cerkvijo na Dobravi ter isti dan vzame Brežice in Gregorijančev brod pri Jesenícah; vendar vporniki Mokricam niso žalega storili. Iz tega se zopet vidi, da so res bili največ sami Hrvatje, kateri se Štajercem in Kranjcem niso imeli za kaj maščevati. Ako beremo, da so v Brežicah hiše siloma odpirali kmetom, kateri so baš takrat bili na gradski tlaki; da so tistim «avžlakarjem» vino jemali in izpirjali, ter pozneje tudi v Krškem zopet «avžlakarjem» razbijali okna, pečí itd., ter posekali nekoliko ljudi, kateri so se jim v bran stavili: moramo reči, da je bilo njih početje za tiste čase dovolj človeško, ker ne smémo pozabiti, da je Turen pri Krškem ujetim kmetom odsekaval roke in strigel ušesa, ter da so njegovi Uskoki plenili Krško samo zato, ker se je bilo vpornikom udalo brez boja; dalje, da so preplašeni graščáci vse kmetsko početje v poročilih do ljubljanskih stanov jako povéčali, in soditi je, da so tega razgrajanja bili največ krivi *Štajerci* sami, kateri so bili med vporniki; kajti po drugih krajih niso podírali gradov, če

so se jim voljno podali; celó odkup so jemali. Tako jim je Rajhenburški graščák Welzer dal dva soda vina in dobrega vola, da mu niso nič prizadéli. Tudi je očitno, da Gregorijanec, kateremu so res brod vzeli, pa samo zato, ker so ga potrebovali, ni bil tako grozovit graščák, kakor drugi, kar je tudi iz tega bistro, ka so ga celó Hrvatje iz Soseda postavili za hodatája (Vermittler) med seboj in Tahijem. Tabor te čete je bil potem na Vidmu, gotovo uže 4. februarja, ker ta dan zvečer je Ilija prišel iz Krškega k svojcem, povédat, da se jutri udá krški brod in mesto, kar se je tudi zgodilo; kajti 5. februarja so bili vpornici uže v Krškem. Ali še ta dan udari iz Kostanjevice nanje Turen, ter jih razbije in uníči.

Druga četa je tudi morala iti čez Sotlo, ali morda malo više od prve, menda vpravo na Rajhenburg. Ostalih čet glavarji niso vsi znani po imenu; ali to, ker je bila glavna, vodil je sam Gregorič, ktereга smo 4. februarja zvečer videli še na Vidmu, in 5. februarja ga uže nahajamo v taborji druge čete, na zapadu od Planine, kjer iz početka še nič ne vé, kaj se je zgodilo v Krškem. Misliti si je, da je njegova četa pred njim idóč brez njega vzela Rajhenburg in Sevnico, ter da je on 4. februarja po noči naglo za njó prijezdil. Izvedel je pozneje še ta dan Turnovo zmago, ktere ni povedal nikomur, nego hitro krenil čez Planino, Piljstanj ter 7. februarja

čez Kozje. Po poti njegovi ljudje zaslišijo, kako je bilo v Krškem, ter se prepadejo. Ilija se hoče vrniti na Hrvatsko, ali na poti ga v hrbet zgrabi Schrattenbach a v čelo Alapi in Zrini s konjico. Gregorič je 8. februarja razbit, njegova četa uničena. On uteče z Gusetičem. Ujéli so ju tam na Avstrijskem, odvedli na Dunaj ter izpraševali od 11. aprila do 4. maja. Ni povedano, kako sta bila kaznovana.

Tretja četa je prestopila Savo ter šla v slovensko krajino, kjer se je utaborila; vodili so jo nekaki Dragoniči iz Jastrebarskega. Uskoki se niso podali, nego ostali Turnu zvesti. Ko ta četa sliši o razbitji svojih tovarišev, ter da nánjo gre Turen, umakne se zopet nazaj čez Savo na Hrvatsko, in tam jo razbije Zrini, — pa je bilo vsega konec. Pri tej četi je moral biti Gubec, kakor kralj blizu domovine ostavši. Ujeli so ga in odvedli v Zagreb, kjer je bil venčan z razbeljeno krono.

Poleg uže naštetih vzrokov, zaradi katerih so vpornici morali omagati, bila je tudi to nesreča, da se Uskoki niso hoteli podati; kajti bili so potlej, posebno dolenski četi, najbližji in najnevarnejši protivniki. Slabo orožje in kmetska neukretnost v bojih je tudi nasprotnike podpirala. Vendar je treba priznati, da je Gregorič jako naglo delal, ter da bi on bil z boljšimi vojaki izvrsten vojvoda pod drugo roko, ktera bi mu bila pisala glavni črtež. Enako hitro je pre-

strašena gospoda zbrala čete in povsod raztolkla kmete.

Nasledki kmetskega vpora. Po tem viharji niso graščaki nikjer nič polajšali bremen; kakor je podoba, še grozovítnejši so bili, ker so se kmetje še 1573. leta iz nova vpri, in zopet na Hrvatskem. Še le potem je véliki vojvoda Karol ukazal, da so se popravili urbarji in sodstvo; ali «stare pravde» kmetom nikdo ni razglašal.

Vpraša se: ali je ta dogodba pripravna za tragedijo? — Morda je, toda z nekterimi spremembami, zlasti kar se dostaja večje trdnobe v faktičnih podlogah, posebno v začetku zgodbe, večje jasnosti vporniške namere in glavne ideje ter značajev in sposobnosti vdeleženih starešin. Največo težavo bi utegnila prizadevati prava tragična rešitev na konci igre; pa mislimo, da bi se dalo tudi tej težavi priti v okom. Ali kakor ste jo Vi razumeli in izdelali, moramo reči, da je gosp. pl. Radič v zgodovinski knjizi veči tragik nego Vi, blagorodni gospod, v svoji poetični umotvorini. Preglédimo to reč bolj na tanko!

Vi ste kmetskega vpora gnjezdo preselili na Kranjsko, nekam blizu Mokric. Tahi sicer ostane graščák na Hrvatskem, pa vendar hodi na kranjska tla pretépat Gregorijančeve kmete, kjer tudi vzame ljubljeno Milico Gregoriču, ktereга ste narédili mlajšega, česar Vam ne očitamo, ker znamo, da drugi pesniki enako delajo, na pr. Goethe z Eg-

montom. Dalje Tahí zažge Ilii hišo na Hrvatskem, in — vpor se vname! Vse zatíranje in krivíce krótega Tahíja, vse kmetsko pripravljanje na vpor ste spravili v drugo polovíco prvega prizora, v katerem se le nekaj pripoveduje o tej reči. Vi ste svoje slavno delo pričeli nekako tam, ko je imela prva vporna četa vže tabor pred dobravsko cérkvijo. To je bilo 3. februarja. O «stari pravdi» večkrat besedujete; ali nikjer dovolj na tanko ne razlagate, koliko je prav za prav obsézala, kar bi bilo vendar treba, ker zanjo tekó potoci krvi. Na vélikega vojvode Karola mesto postavljate ljubljanskega deželnega poglavarja Herbarta Turjaškega, kateri sam za sebe nikakor ni mogel niti milostiti niti ne razglašati narodu «stare pravde». S kratka, Vi ste obrnili ves rokav na robe, kolikor se je dal obrniti; kar se ni dalo obrniti, pustili ste, kakor ste našli, na pr. tako važno stvar, kakor je izprožitelj vsega vpora Tahí in vojevální črtež, kateri je zdaj v Vaši igri pravo smešno neumje. Vendar tega niste naredili v svoji nemški povesti, menda ker se ji ne morete nadejati nobenega *slovenskega* društva, pa ker bi tudi utegnilo biti nevarno, nemškim bralcem natvézati take brezmiselnosti, za kakoršne od slovenskih nevednežev ne zahtevate samo slave, nego tudi plačila. Čuditi se je, kako je mogel mož, kateri je tako «maßgebend für ein dramatisches Opus», zgodovinsko podlogo skodržati v tako zmes, in to samo zato, ker je hotel *slovenskega junaka* na

oder spraviti! O mejah med kranjsko, štajersko in hrvatsko zemljo nimate pojma! Ni Vam opo-
našati, da stavite Sosed na desni breg Save, ker
v tem je Vas premotil sam gosp. Radič; ali kako
morete brod pri kranjskih Jesenicah imenovati na
Hrvatskem, ko je vezal samo kranjsko deželo in
slovensko krajino? Kako sméte Dobravo, o kateri
ste v samem Radiči brali, da je na Štajerskem,
dévati na Kranjsko? Vsak drugi ali tretji korak
Vašega dela glasno kričí, da ste grebli iz rodišča,
ktero je govorilo, da so bili Hrvatje tega vpora
glava, samo tega ne veste, akotudi političnega
časopisa vrednik, da se hrvatske ter kranjskih in
štajerskih Slovencev zadéve ne dadé tako mešati,
kakor jih Vi mešate! Kako je Tahi smel in mogel
s Hrvatskega čez Savo na Kranjsko hoditi pre-
tépat in mučit pravičnejšega Gregorijanca kmete,
do katerih je imel toliko oblasti, kolikor Vi? Zme-
rom ga pošiljate v Ljubljano, akotudi je on v teh
opravilih mogel hoditi samo v hrvatsko stolno
mesto — v Zagreb. Najženijalnejša je Vaša iz-
najdba, s ktero ste prekosili celó sami sebe, kar
se namreč dostaja Gregoriča in drugih kmetskih
vojvod. Ubogi siromaki *morajo* biti slovenski
kmetje, kadar Vi, blagorodni gospod pesnik, po-
trebujete *slovenskih* junakov, toda zaradi pre-
mnogih drugih potreb Vaše igre morajo tudi biti
Hrvatje. Posebno «kmetskega kralja» Gregoriča
ste naredili po dualizmu zdanje dobe za pravega
dramatičnega dvoživca (amphibium), kajti spredaj

med naštetimi osobami ga zovete *kranjskega* kmeta, a v igri ste ga povsod načinili za *hrvatskega*, Tahiju podložnega «muža». Pravi dramatični Bosko ste in delate rokohiterska (Taschenspieler-) čuda, kolikor kdo hoče. Enako je tudi kmetskega vpora ognjišče zdaj na Slovenskem, pa zopet ni na Slovenskem, kranjski kmetje okoli Mokrič trpé muke in zatíranje, pa jih zopet ne trpé, kajti Gregorijanec jim ne prizadeva nič žalega, kakor vse kaže, a da jih mučit hodijo hrvatski plemenitáši, to je samo Vaša dramatična šala, gospod pesnik! Poleg vse Vaše rokohiterske umetnosti Vam vendar ena osoba v igri déla veliko preglávicó. To je Gubec, ki ga Vi «Gubes» imenujete po Radiči, kateri ga je našel «Gubez» ali «Gubasz» pisanega z bohoríčico, ki je brati ni znal, kakor ga po enacem neznanji tudi Maynert imenuje «Gubeč». Gospod pl. Radič Vam je dalje krív, da ne pišete «Jastrebarsko», nego «Isterburško». akotudi bi se lahko na vsacem zemljevidu bila prepričala o pravem imenu Vi in g. pl. Radič, kateri je celó znal, da Jastrebarsko stojí na cesti med Samoborom in Karlovcem. Gubca v Ljubljano z Gregoričem vred niste mogli po nezgodovínsko smrt poslati, tudi uže zato ne, ker ste óno leto v Zagrebu morda sami na svoje oči na sv. Marka trgu videli še zdaj znano mesto, kjer je bil umorjen, zaradi česar ga niste sméli niti smrti otéti, pa tudi zato ne, kjer so poginili menda vsi drugi Vaši kmetski glavarji ali vojvode ali starešine (samo

«stotniki» ne, kakor je Vaš hermenevt napak prestavil nemškega Hauptmann-a); ali kako je to, da ga je zadela tako neusmiljena, vpornih kmetov najvišim glavarjem drugim na strašilen izgled nalašč izmišljena kazen: «razbeljen prestol, razbéljena krona, razbéljeno žezlo», če je bil samo prost, po Gregoriči preslepljen nižji vojvoda? Utegnete odgovoriti: saj ta kazen je bila navadna tudi po drugih, sosednjih deželah! — Bila, prvim, kralji imenovanim glavam kmetskih vporov; ali če ste Vi to reš vedeli, zakaj ne zadene ta kazen tudi Vašega junaka Gregoriča? Sicer Vam nikjer ne štejemo v pregreho, da se niste tam ali tu tesno držali zgodovine; ali namesti tega smemo zahtevati od Vašega dela soglasno dovršeno celoto. Gotova napaka je, da ste na Gubčevo mesto hoteli, a znali niste postaviti Gregoriča, kateremu ste zopet z Boskovo rokohitrostjo poveljstvo v roko in krono na glavo tako deli, da prav za prav niti on, niti bralec, niti Vi sami ne veste, kako in zakaj? Menda zato, ker je najbolj sangviničen in torej nepremišljen; ker ima največ modêrnih fraz na jezici ter okolo sebe maha z debelo sekíro, kakor kak indijansk poglaváč, kar mu nič ne brani, da bí poleg tega ne bil skoro tako sentimentalen (nie ohne dieses!), kakor nežni, izobraženi Werther! A vse to Gubca ni moglo sléči prednosti, kakoršno mu daje zgodovina. Sploh se v Vaši igri prevečkrat nekako neprijetno čuti, da bi on vendar le utegnil biti

pravi kralj, a Gregorič samo usurpator njegovega imena. Akotudi mu časi kako prav Gregoričevo nezmisljenost devate na jezik, ter mu nalašč njegovega uma oči zavezujete, vendar Gubec Ilii dela senco od začetka do konca; zmerom je njegov sebevid (Doppelgänger). Vaša igra ima torej, zopet po dualizmu, tudi celó *dva junaka*: enemu ste Vi posadili kmetško krono na glavo ter namesti žezla dali sekuro v roko in položili bombastne fraze na jezik, drugi ima krono od zgodovinskega izročila, in Vi mu je niste razumeli vzeti, ker to svoje «véganje na dva kraja» tako malo čutite, da z anahronistično-liberalnimi, resnici nepodobnimi frazami ne sméšite samo fantastičnega Gregoriča, nego žalibog tudi Gubec se mora s to rečjó ukvarjati. — Dalje je Vaše igre, blagorodni gospod pesnik, debela napaka tudi to, ker ste vpor premalo podvzróčili (motivirali). O tem hočemo zdaj obširneje govoriti.

Vaši vrli kmetje s priduševanjem začno igro, potem pijó ter se ženijo; kolnejo davke, tlako, brodovino, mostovino; tožijo graščake, njihove hlapce, zlasti mitárje, nadzornike itd.; poseben trn v pèti jim je popolnem neškodljivi Tahi. Godí se, kakor beremo v sv. pismu: «ino so jedli ter pili, ino so Abimeleka kléli». Zdajci zavpije Gusetič: «vzdígnimo se, kakor *en* mož! Hočete to? (sic!)» In vsi odgovoré: «da, mi hočemo! mi hočemo!» Ali kje se vrši kaj tacega, kar priča, da so kmetje res tako zeló trti, graščaki

rés tako zeló króti? Saj je vse veselo: godci godejo, mladina pleše, starci se gostíjo, svatje gredó k poroki! Kaj treba še boljšega? Res, da se vmes tudi slišíjo tožbe, kar je bilo úže povedano; ali edine tožbe niso dovolj. Drama neče samo lenih besed, ne samo iz nemških iger nalovljenega bombasta: drama zahteva činov! Gledalcu pred očmí se mora zgodba roditi, razvijati, zaplétati in rešiti. Vaša igra se iz početka ne premakne z mesta, dokler ji deus ex machina v Tahijevi podobi s Hrvatskega ne priteče na pomoč, da prihodnje kmetske starešine z bičem nabije, vzame Gregoriču ženo, ter zažge njegovo hišo, samo da nam niste blagovolili razbistriti, zakaj jo zažge? Komaj Tahí z mesta porine Vaša kólca, ktera se imenujejo «Thespis-Karren», pa precej zapoje «burni zvon», ter na noge poskočijo tri sosednje dežele, samo da zopet nobena ne vé, zakaj? More li *eden*, od vseh strani tako neverjeten, celo nemogoč čin, kakoršen je Tahíjev, biti res estetično opravičen vzrok, da tréh dežél dolgo skriti srd razpáli v tak plamen na graščake? Tega menda Vi sami ne morete verjeti, blagorodni gospod! Da ste Vi bolje razumeli Radiča ter da poznate slovenskega naroda življenje, koliko raznih, živih prizorov bi lahko bili ustvarili v razvoji svojega dela! Tu Vas je celó Radič pustil daleč za seboj.

Iz te pregrehe izvira tudi naslednja, da s Tahíjevim nastopom pride Vaša igra úže na svoj

najviši vrhunec, tedaj na óbrat (Wendepunkt). in to precej v *druzem* prizoru *prvega* dejanja, akotudi se poprej ni zgodil niti eden res k igri spadajoč. res potreben čin. Ples in cerkvéni shod, kateri je «per associationem idearum» iz Radiča vlezal v Vašo igro, to je čisto nepotrebna epizoda; tožbe in kletve niso čini! Tedaj Vi, ki ste «maßgebend, wie Keiner in Laibach für ein dramatisches Opus», tragedijo začenjate s tem, da postavljate precej v začetku vso stvar tje, kamor sme priti še le v sredi igre? Ni se torej čuditi, da je prvo dejanje tako zeló kratko, kajti s to ženijalno iznajdbo ste ujeli dosti časa, da se torej more malo poprej oddehniti pesnik, igralec in gledalec; ni se čuditi, da potem v obéh prvih dejanjih igra sicer ne stojí na mestu, a da se vendar ne pomakne za korak dalje, ker se vedno suče sama okolo sebe, le na širjavo rastóč; niti se ni čuditi, da konci druzega dejanja, zopet po dualizmu, na noge spravljate še nekak nov ali paóbrat (Afterwendepunkt) v tistem preslavnem prizoru z Milico pred vélikim oltarjem. Bralec se prav nekako razveselí, kader mu za hrbtom ostane prvih dveh dejanij neprijetno vrtínčevje. In zopet niste umeli porabiti Radiča, v katerem je vse dogodbe naravni óbrat tam, ko Ilija pride iz Zagorja na Sosedce, kateri od zveze odpadši, Tahiju zopet prisezajo pokorščino. Vse to ste žrtvovali neverjetnim, skoro episodskim prizorom zaradi ljubeznjive Milice.

Videli smo, da je Vaše delo dozdej drama-
tična pravila teptalo, kolikorkrat se je genilo;
vendar se mora priznati, da sta zadnji dve dejanji
mного bolje osnovani, ali kaj ko to ni samo
Vaša zasluga nego največ Radičeva, ktereга ste
vendar enkrat pametno porabili.

Vpraša se: ktera misel je zmét (Triebfeder)
zgodbi te igre? — V njej se mnogo pripoveda
o viteški grozovitosti, o tlaki, davkih, o plenu
Gregoričeve žene, o požigu njegovega poslopja;
na vrsti je celó «jus primae noctis», in posebno
«stara pravda». To je tedaj *upor za stare, po
krivem odvzete pravice in zoper nasilstvo, ktero
od tod izvira*. Ali Vaš Gregorič ni kmetov ob-
orožil samo za tega delj, kajti on vmés govori
o dobrih Slovencih, o domorodcih, o slovenskem
jezici, s kratka, o *narodnosti*; dalje preporoča
slogo med Slovenci in Hrvati; pred svojo smrtjo
jim celó prerokuje, da pride čas, v katerem bodo
združeni — to je kos *južnoslovanske ideje*, toda
samo kos, kajti celo podati ni bilo varno. Gubec,
Gregoričev nesrečni sebevid, tudi prerokuje pred
smrtjo, in sicer bodočih dnij svobodo, za ktero
Ilija celó umira, kakor sam trdi, in Gubec dalje
oznanja, da graščakom nekđaj pride konec nji-
hove moči in oblasti ter napoveduje dobo, v
kteri bode človeku bistrournost dajala veljavo,
a ne grb, — to je nekoliko *liberalizma*, ali zopet
samo nekoliko, namreč kolikor se ga *nam* sme
podati; zatorej nikjer ni duha niti sluha o cerkvi,

o papeži, o konkordatu, o civilni ženitvi, o celibatu itd., kar bi gospod pesnik bil gotovo vplel, ako bi to delo ne bilo namenjeno našemu narodu. Igro torej, in to zopet po dvojnem dualizmu, gonijo celó štiri glavne misli, akotudi o nekterih med njimi 1573. leta ni živa duša toliko vedela, kolikor o železnici ali o telegrafu, posebno slovenski kmetje ne, katerih večina o zadnjih treh idejah niti zdaj nima čistega, o nekteri celó nobena pojma.

Vaša igra, blagorodni gospod pesnik, zaradi premnogih načél načéla nima, kakor smo videli, da zaradi več vrhuncev vrhunca in zaradi več junakov pravega junaka nima.

Toda če se resníci dá čast in poštenje, priznati je, da, ako vso stvar tanje presodimo, potem se tudi pokaže toliko drugačna, da prav za prav niti Ilija niti Gubec o teh modèrnih mislih čisto nič ne umejeta, nego da jih je samo pesnik ukazal kričati, in sicer «narodnost» ter krpo «južno-slovanske ideje» zato, ker se je mislil najprvo uslužiti pri dramatičnem društvu in potlej tudi pri slovenskih gledalcih, a «liberalizem» zato, ker brez njega nemški slovstven sposobnják v denšnjem času nima veljave. Dalje se odkriva, da mnogo menj pri Vas nego pri Radiči Ilija bistro vidi, kaj prav za prav hoče s svojim junaštvom, ter da tega tudi nikdo njegovih tovarišev ne vé, niti Gubec ne; da torej nobeden, predno je popadel orožje, ni pretehtal svojih ter nasprot-

nih sil: ali je upati zmage ali ne? ali zdrava pamet veléva to početje, ali ga odsvetuje? Vse je slepo, vse brez uma s pesnikom vred dere, ne vedoč kam; vse rogovili brez trdnega naména. V čegavem srci morejo sočutje obuditi taki junaci? Res v nemški povesti Pasanec govóri, da je v Zagrebu treba narediti «eine kaiserliche Stelle und Alles unter Seiner Majestät des Kaisers und des Erzherzogs Karl Gewalt stellen», a v igri modruje Magajič: «hočemo v Zagrebu ali v Ljubljani postaviti cesarski prestol in vse pokorní (sic!) storiti cesarski in nadvojvodovi postavi.» To mesto v Ilii Gregoriči spada med tista, ktera zaradi slovniških napak niso jasna, če v roko ne vzamemo nemškega prvopisa. Ali zdaj se vpraša: kje so hoteli to stvar napraviti? Odgovor: v Ljubljani ali v Zagrebu. Tako je to? Pa so vendar pustili vso tretjo četo samo blizu Zagreba, kamor sta se po dokončanih bojih imeli tudi vrniti ostali dve četi, a na Kranjskem so bili namenjeni priti samo do Novega mesta, in vendar v *Ljubljani* osnovati celó cesarsk prestol? Da na Vransko in dalje od tod v Ljubljano Ilija takrat ni mogel meriti, to smo uže dokazali. Dalje: Koga so mislili posaditi na ta prestol? Če se stvar brez kritike bere v Radiči in po njem tudi pri Vas, kaže, da cesarja samega ali velikega vojvodo. Toda ta dva bi bilo treba poprej siloma ujeti, kajti sam bi gotovo ne bil Hrvatom na ljubáv nobeden izmed njiju hotel

priiti na kmetski prestol. Čuditi se je, kako zvesto planete za Radičem v vsako nepremišljenost, a kako malo ga znate rabiti, kader Vam podaja najboljše gradivo! Tudi v zgodovini je kmetškega vpóra namén res najtemnejši del vse dogodbe, o čemer smo uže govorili; a v Vaši slovenski igri je ta stvar pravo neumje. Veste li, kaj je «kaiserliche Stelle», ker predstavljate: «cesarsk prestol?» Verujete li tako trdo vse, kar kmetje pred sodbo, morda celó na mukah (Folter) govoré, ker tako neskrbno dostavljate: «vse pokorní storiti cesarski in nadvojvodovi postavi?» Toda zahtevati od Vas kritičnega pretrésanja, bilo bi preveč zahtevati. S kratka, pri Vas je najkončnejša naméra vse kmetske vojne taka, da niti Vaši kmetje niti Vi niti bralec niti nikdo ne vé, kaj si je misliti o tem.

Tu smo prispeli, blagorodni gospod, do Vašega dela največe slabote, in ta je, da Vaše igre zgodba, kakor ste jo Vi znali porabiti, ni pripravna za tragedijo, da torej niti Vaša igra ni nikakoršna tragedija, nego izpodletéla dramatična poskušnja sè žalostnim zvršetkom; kajti ni vse tragično, kar je žalostno. Ali kmetje s to pripravo, s temi silami in pripomočki, s to dušno sposobnostjo, kakoršno jim Vi, časi celó zgodovíni vprek, dajete, res morejo kdaj priiti do tega, česar iščejo? Nikoli ne! Ako je to tragično, če komu kako početje žalostno izpodleti, ker sam sebe predrago cení, v neumni slepoti ne znajoč

niti svoje kreposti, niti moči tistih okolnosti, s katerimi se začne boriti, potem najtragičnejša osoba vse Vaše igre stoji tekó j na prvi strani Vašega poetičnega dela. Moremo li tragično imenovati, če roj pritlikavcev ošabno pridere na redno vojsko velikih ljudi ter uborno pogine? *Glupost* ne more biti podmet tragedii, ker njeni nasledki budé, če dosti rečemo, le milovanje (Bedauern); a tragičnega junaka ne smemo milovati, ker potem je komičen, kakor vitez žalostne podobe v boji z veternim mlinom; kakor medved, ujemši se nad prepadom v debelo zanko iz vrvi, na kateri je privezan težek hlod, ki ga tako jezí, ker ga mora za seboj vleči, da ga srdito zgrabi ter v brezno trešči, pa ne pomisli, da mora ž njim tudi on pasti in ubiti se. Kaže, da ste to disharmonijo v svojem delu tudi Vi vsaj od daleč nekoliko čutili ter jo hoteli poravnati, kar je morda bil tudi *eden* izmed vzrokov, zaradi katerih ste svojim junakom podložili prezgodne, čisto nezgodovinske ideje, ter da konci igre Turjaški baron, zopet zgodovini vprék, razglaša kmetom tisto slovečo, tolikrat imenovano «staro pravdo», ktere jim nikdo ni bil razglasil.

V slovanskem slovstvu, na čegar obzoru Vi, blagorodni gospod pesnik, mislite skoro bliščati med prvimi zvezdami, uže pred Vami nahajamo, in to v hrvatskem narečji, o tem vporu tragedijo Mirko Bogovića, ktereга osobo ste Vi utegnili večkrat videti, nego njegove spise. Res, niti on

si ni mogel te zgodbe tako prestrojiti, da bi bila čisto pripravna za tragedijo, torej se niti Bogović ni ognil vseh napák; vendar je med njim in med Vami tolik razloček, kolikoršen med Triglavom in Golovcem. Ne škodovalo bi Vam to delo prebrati, če hrvatski znate, akotudi vémo, da ste hrvatske igre celó v Zagrebu pisali in igrali.

Kar se v «kmetskem kralji» dostaja novih misli in kar se tiče značajev, ni kaj povedati: vse je po šabloni, uže sto in stokrat igrévano in gledévano; najizvirnejši je Gubec, ki v nesreči pokaže res junaško dušo; niti Gusetič ni preslabo črtan.

H koncu še nekoliko opomb.

Da Vi domače in javno narodno življenje bolj poznate, gotovo ne bi devali na oder samo *ene* ženske, pa tudi v obeh prvih dejanjih se ne bi tako sem ter tam lovili; kajti lahko bi Vam bilo celó brez Radičeve pomoči, igro po naravnem poti razviti. Ker Vam slovenski narod ni znan, zatorej ste samo v nepotrebnih episodah v «Gregoriča» spravili vse, kolikor koli ste kdaj kje *zunaj* od daleč videli našega narodnega življenja, kar Vam gre, blagorodni gospod pesnik, tako neukretno izpod rok, da ni razumeti, kako smé o takih rečéh pisati človek, kteremu so tako malo znane! Saj ni res, da imajo fantje, kader gredó k poroki z nevesto in ženinom kamižole na ramah — tako hodijo po noči k ljubricam; ni res, da se pregrája — ali dela vrníla, kakor

je Vaš prestavljalec zapisal — pred cerkvijo; ni res, da nevestin oče daje darilo pregradnikom — daje ga ženin, ž njim nekako odkupivši nevesto od mladeničev, skozi katerih sêlo gre ž njo v cërkev. Če je tudi res, da godci niso tako lepo oblečeni, kakor svatovci, vendar nikoli niso take karikature, kakoršne ste Vi iz njih naredili in za ktere celó hočete, da bi Vam narod hvalo prepeval ter dramatično društvo 80 goldinarjev plačalo; kajti ni res, da ne bi moglo miniti kmetsko ženitovanje brez evangeljskih kruljavcev in slepih piskačev s harmoniko, ktera je dolgo po kmetskem vporu izmišljena ter se ne rabi pri ženitvah boljših kmetov, nego najnavadneje po krčmah. Dalje ni res, da si ni misliti kranjskega kmeta brez polhove kučme, ktera se Vam *zdi njegovo največe značajno znamenje*; ni res, da «balo» — gosp. Hiti piše «balíš» — s kolo vratom in zibéljo vred nevesta pelje s seboj k poroki. Če se v Vaši nemški povesti o tem vporu sem ter tam dá dobro gladko brati, kar govoré kmetje, to se dá samo za tega delj, ker ste v svojem prvopisu v nemškem jezici črtali *nemškega kmeta, kakoršnega ste našli v raznih knjigah*; a v slovenščini je Vaš slovenski kmet nenaraven, suróv! Vaši *prihodnji kmetski vojvode sline cedé po brínovci, psujejo se s pijanci; o kračah in kranjskih klobasah*, katerih pravi Kranjec nikoli ne imenuje s tem imenom, *govoré tako, kakor bi Vi s kakim svojim slovstvenim tovarišem govorili.*

Kader hočete biti dovtípen, vselej ste neukreten, vselej neokusen; kader hočete po naravi črtati, vselej se Vam podobe sprevržejo v surovost «z odprtimi gobci» ali v «brljava» in «kruljava» karikaturu! Pa najlepše je, da Vi vse to delo počenjate «ad captandam benevolentiam», samo zaradi «efekta», kteremu maliku v dar zažigate vse drugo, postavívši ga za glavno dramatično pravílo. Drugače se ne dá razumeti, kako morete v igro, ktera se vrší 1573. leta, vplétati pesmi: «Hajdmo bratje, hajd' junaci!» — «Naprej zastava Slave!» — «Priyatli obrodile» — «Živi, živi duh slovenski!» Take stvari, ako bi uže same na sebi ne bile tako smešne, v človeku tudi budé zlovoljnost, ker vsak čuti, kam merijo. Mislite, da se ne bi vse smijalo, kader bi Vaš porod prišel na oder? Vprašati se sme, ali je Blumauer tako izvrstno travestiral Eneido, kakor v nekterih mestih Vi tragedijo s tem delom?

Več ali menj je prav za prav resnici nepodobno obilnejše število vsega, kar se godí v Vaši igri, blagorodni gospod; vendar hočemo nekatere sem spadajoče napake posebe v misel vzeti. Zlasti kdor je videl Tahija v 2. prizoru 4. dejanja, težko verjame, da akopram je jo imel pri sebi, vendar ni oskrunil Milice, s ktero Vi pozneje v cerkvi tako sijajno dokazujete, da je samo *en* korak od vzvišenosti do smešnosti. Kteri prosti Krakovčan se ne bi s hrohotom smijal, ako bi preklinjajočo Milico videl pred

oltarjem stati in Magajiča klečé kričati: «mati božja v vélikem oltarji je oživéla.» Tudi je nenaravno, da Turjaškega barona stavite na vélikega vojvode Karola mesto, in da temu plemenitášu, akotudi je utegnil biti pravičnejši narodu, nego drugi njegove vrste, devate na jezik tako spoštljivé besede o kmetu in meščanu, da vso krivico zvráča na gospódo in graščake, kakor to stvar Vi popisujete v 1. prizoru 2. dejanja. To je posebno neverjetno, če se pomisli, da so v teh dobah kmetski vpори zadajali plemenítnikom toliko krvavega posla. O Gusetičevi četi, ktero je *Vaš* Gregorič bil naménjen v Ljubljano ter od tod k morju poslati, nimamo pozneje niti duha ni sluha. Vi trdovratno molčíte, kam je prešla, akopram vse kaže, da se je Gusetič brez nje vrnil iz Ljubljane. Ali je dostojno, da se Vaši prihodnji kmetski vojvode tako po pasje tresejo od Tahijevega biča? Kako je verjetno, da na Štajerskem ujeti Ilija pride v Ljubljano ter tudi tam ujeti Gubec v Zagreb na preiskavo? To je razmišljenost, ktere se Vam je bilo lahko ogniti. Ali dovolj smo videli, kolikrat se pripetí, da Vaša muza ne dremlje samo, nego smrčí na glas. Kteri vpornici so bili zajeti pri Krškem, o teh so preiskavali v Ljubljani, kteri na Štajerskem, o teh v Celji in Gradci, kteri na Hrvatskem, o teh v Zagrebu, na pr. o Gubci.

Neukretno je Vaše govoričenje, blagorodni gospod, tudi tam, kjer poudarjate slogo sloven-

skega naroda s hrvatskim. Vsi Vaši razlogi so tako plítvi, da bi jim človek dajal še preveliko čast, ako bi jih samo vsakdanje imenoval; toda opomniti se mora, da na drugih mestih časi o Hrvatih zaničljivo govorite. Nepotrebno-trudilne, popolnem nedramatične so Gregoričeve jezikoslovne in pobožne pridige, v katerih toliko pripoveduje o Svetopolku ter o Cirilu in Metodiji, kakor na družem mestu Gubec o mladeničih in mejnicih.

Hiba je dalje to, da so gledalci o jako važnih stvaréh časi predolgo v neznanji. Bralec ali gledalec mora zmerom vedeti, kako se vrši zgodba, kar sodelajočim osobam res dostikrat sme, časi celó mora biti skrito. Da so prevažni Uskoki zvesti ostali Turnu, to se iz igre same notri do 4. prizora 4. dejanja res more vsaj *uganiti*, akopram edino ugibanje ni zadostno; ali še mnogo nerodneje delate z Magajičem in Pasancem, o katerih gledalec nič ne zvé, dokler zopet v 4. prizoru 4. dejanja Milica Ilii ne oznani, da sta premagana in ubita. (Pasančeva smrt niti ni izrécno povedana.) O teh in enakih stvaréh utegnate pogledati v Lessingovo dramaturgijo, če se Vašemu ženiju «dieser alte Zopf» ne zdí uže neveljaven.

Naposled še v misel vzemímo cvetíce, kar ste jih v svoj vrtec presadili iz nemške zemlje. Te so: prizor, kjer Ilija odgovarja kmete od dela, ktereга so se lotili, iz Schillerjevih «Razbojnikov»

nepotrebno a tako nesrečno posnet, da nekoliko časa tudi sam gledalec zopet ne vé, ali Gregorič ozbiljno govori, ali kmete samo izkuša. Prizor pred vélikim oltarjem z «melodramo» vred opominja Egmontove prikazni v ječi; 6. prizor 3. dejanja ni drugo nego Wallensteinov ostrog v málih nožnicah.

Vaša igra se more pobahati sè vsemi napakami, kolikor jih utegne imeti dramatično delo; njene tako male prednosti so največ v mehanični zgradi prizorov.

Če Slovenci tudi res nimamo izvirnih dramatičnih del, odbor vendar misli, da mu je tem večja dolžnost paziti, da naša gledališka igra tekój v začetku ne zajde na tako napačen pot, na kakoršen bi jo Vi zaobrnil z delom, katero utegnete imenovati, kakor Vam je koli drago, samo tragedija ne. Odbor dalje méni, da mu je dolžnost paziti na svojega društva in naroda čast, a ne slabih, pod vso kritiko stoječih stvari na svitlo dajati za izvrstne, sebi in slovenstvu na sramoto.

Kdor Vas pozna, nikoli se ne bi čudil, ako bi slišal, da Vi, blagorodni gospod pesnik, vrednik, praktični igralec, praktični pisatelj itd. itd., namérjate drame in povesti izdajati celó v latinškem jezici, ktereга tudi rabite časi za praznik in sicer tako pravilno, kakor slovenščino, kajti «drugi dejanje» ni manjša hiba nego: «in vino

e veritas»; ali morda v madjarščini, v katero res utegneta svojega dualističnega Gregoriča dati v Pešti predstaviti z nekako premembo, in potem razglasiti za izvorno madjarsko delo, samo če Vam ga hoče kdo tako po ceni preložiti, kakor ga je gosp. Hiti prestavljal — imeli so namreč, kakor smo uže povedali, tudi Madjarji svojega kmetškega kralja. Vašemu smešnemu bahanju se torej nikakor ni čuditi. Samo Vi ste sposobni reči: «Ich theile Ihnen mit, dass ich gegenwärtig daran bin, eine Reihe von slovenischen Erzählungen zu veröffentlichen. Ich habe in *drei* Sprachen Theater gespielt, so sehe ich es nicht ein. warum ich nicht in zwei Sprachen schreiben soll. . . . Bin ich als deutscher Literat bekannt, eh bién, so will ich es auch als slovenischer werden!» Kako izvrstno iz vsake besedice luka praktični igralec, bahačast . . . , o čegar slavi po Germanii dvomi vsak. komur je znana Vaša grenka nesreča med nemškim beróčim in pišóčim svetom, kateri Vas še zdaj, akopram ste mu uže marsikaj podali, ne vrstí med Goetheja, Schillerja, Lessinga, Heineja itd., celó tako nehvaležen je, da se za Vas niti toliko ne briga, kolikor za Freiligratha. Ako res mislite na svitlo dati «nekoliko slovenskih povesti množico», kdo tega novega dela ne pričakuje z veliko nestrpljívostjo, kajti kdor je bral «Gregoriča», mora biti radoveden, če bodo tudi Vaše povesti tako brilijanten krpèž, kakor je ubogi Ilija.

Zdaj menda Vam je jasno, da nesramne besede: «Wenigstens weiß ich jetzt, was die Nation von einem Institute zu erwarten hat, welches sich die Hebung der primitiven slovenischen dramatischen Zustände zur Aufgabe gestellt», iz takih ust, kakoršna so Vaša, ne morejo žaliti nikogar, a najmanje moralno osobo, kakoršna je dramatičnega društva odbor, kateri bi to Vašo sodbo še le potem v resnici zaslužil, ko bi «kmet-skega kralja» odobril, od Vas sprejél in za izvrstno delo dal natisniti! «Wenn mancher Mann wüsste, wer mancher Mann wäre!» Odbor niti ne trepeče o Vaši grozítvi: «Dass ich aber dieses Faktum in allen Blättern ausrufen und meine Sache als Journalist und Mann der Öffentlichkeit ausfechten werde, darauf mein Ehrenwort!» kajti predobro vé, da samo zato tako ob mizo tolčete, ker niste mogli resnične izvrstnosti podati svoji igrici, ktero bi zdaj radi z nesramnostjo pravični sodbi otéli in kar najdraže mogoče prodali; vendar se odbor jako rad poprijemlje Vaše *na poštenje dane besede*, želeč, da bi jo tudi res *držali!*

Osobne stvari v Vašem pismu odbora ne brigajo, torej o njih ne odgovarja.

Oprostíte, blagorodni gospod, ker Vam zaradi mnogih in raznih okolnosti nismo poprej vrnilí igre, da jo obrnete drugam, kamor prosimo, da napó-tite tudi vse prihodnje svoje slovenske komedije. Odbor, ki je zvedel od Vas, da se prestave tako v dober kup dobivajo, misli, če mu bode «Gre-

goriča» kdaj treba (?), dati ga sam prestaviti za 5 gld. kakemu človeku, kteremu se bodo smele vsaj slovniške napake popravljati, — a prestaviti iz Vašega lista «Görzer Wochenblatt», kjer ni toliko neumja kolikor v Vaši tragedii. Vi, ki po Sacher-Masochovem in drugih slavni nemških pisateljev izgledu delate kakor praktičnik, da v ceno spravljate svoja dela, kakor, kjer in kolikor-krat morete, menda te praktične misli odboru dramatičnega društva ne morete grajati.

Naj se Vam ne zdí hudobno, da slovenskega društva odbor slovenskemu pisatelju slovenski odgovarja.

V Ljubljani, 18. grudna 1867.

V odborovem imenu:

I. I. m. p.
predsednik.

I. I. m. p.
tajnik.

O Vodnikovem rokopisu.

I.

«Novice» v 35. listu (31. avgusta) letošnjega leta (1870) nadaljavajo poročilo (ne: sporočilo!) o slovenske Matice 17. odborovi skupščini, katera je v Ljubljani bila 1. avgusta letos. — V tem sporočilu se čita:

«Konečno imam še sporočiti o rokopisu ‚Vodnikovih pesmi‘, ki je na dnevnem redu pod št. 6.»

«Da slavni odbor izvé (sic!), o čem se suče ta stvar, treba se mi zdi razgrniti mu zgodovino tega rokopisa.»

«Bivši ljubljanski knjigotržec *O. Wagner* je bil Matici za prodane (?) knjige dolžan 74 gold. 68 kr. Ko je iz Ljubljane zginil, zarubila je Matica 9. maja leta 1867. njegovih knjig za oni znesek. *Med temi knjigami je bil tudi omenjeni rokopis, katerega je bil Wagner kupil od M. Kastelca*, ker je imel namen, Vodnikove pesni na svitlo dati.»

Torej med temi *knjigami* je bil tudi Vodnikov rokopis? In ta rokopis je bil Oton Wagner *kupil* od Mihaela Kastelca? — Kolikor besed, toliko lažij! Žal mi je, da ne morem drugače govoriti; ali odkrito mi je povedati, da nikakor ne umejem, kako se Matičin odbornik ne sramuje resnico tako brezozirno teptati! Saj si je vendar misliti, da jaz, kateri sem zapleten v to stvar, nikakor molčati ne morem, niti ne smem. Da o tem nijsem uže poprej izpregovoril, krivo je bilo samo to, ker nijsem imel glasila. «Zvonov» g. urednik mi je prostor svojega lista odprl, za kar mu sem od srca hvaležen, in zdaj torej odgovarjam. Naj svet zvé, kakovi resnicoljubje so slavni slovenski prvaki!

Oton Wagner od M. Kastelca Vodnikovega *nikoli nij bil v svojino (last) kupil*. To nij težko dokazati.

Znano je, da je Oton Wagner bil nakanil v «Klasji z domačega polja» na svetlo dajati dela boljših slovenskih pesnikov. *Preširen* je uže bil natisnen 1866. leta. Za njim je hotel izdajati *Vodnika*, polnega, a ne kakor so njegove pesni 1840. leta prišle na dan v zbirki, katero imenujejo Smolétovo. Wagner je zvedel, da je vsej Vodnikovi pesniški ostalini, kolikor je nij morebiti izgubljene, gospodar bil tedaj v pokoji živeči, a zdaj uže umrli ljubljanski licealni knjižničar *Mihael Kastelec*. Šel je torej k njemu ter od njega za 30 gold. *kupil samo to pravico, da mu*

boše svobodno, v «Klasji» natisniti vse pesni iz ostaline, a potlej da rokopis vrne zopet Kastelcu. To je Wagner Kastelcu jasno potrdil v necem dopisu, katerega je z menoj vred videlo in čitalo več svedókov, med njimi tudi še zdaj v Ljubljani živeči gosp. dr. *Sajavec*, ko je bila baš zaradi tega rokopisa pri ljubljanskem deželnem sodišči uradna razprava med Kastelcem, čegar pooblaščenec sem takrat bil jaz, in med Matico, katero je dr. *Sajavec* zastopal namesto dr. *Tomana*. To pismo je ostalo Kastelčevim dédnikom. Dokazano je torej, da Wagner nikoli nij kupil rokopisa, nego kupil je bil samo pravico, da ga natisne.

Kako je Vodnikova rokopisna zbirka prišla v Kastelčeve roke, to on sam z nemškimi besedami pripoveduje v predgovoru, ki ga je mislil postaviti pred izdane Vodnikove pesni, katere je hotel uže 1839. leta natisniti, torej uže pred Smoletovo zbirko, kajti predgovor je spisan 11. sušca 1836. Zakaj je to delo zaostalo, ne vém. V tem predgovoru čitamo: «der gesammte (?) poetische Nachlass Vodnik's kam im Auctionswege in die Hände des *Mathias Kallister*, gewesenen Lycealbibliothekars in Laibach, und aus Kallister's Nachlass hat ihn der gegenwärtige Herausgeber (*Kastelec*) auf dem nämlichen Wege an sich gebracht.» (Vsa (?) pesniška ostalina Vodnikova je po dražbi prišla v roke *Matiji Kalistru*, bivšemu ljubljanskemu licealnemu knjiž-

ničarju, a iz Kalistrove ostaline jo je zdanji izdajatelj [Kastelec] dobil tudi po dražbi.»

Pokojni Kastelec je uže od nekđaj namenjen bil. Vodnikovo rokopisno ostalino izročiti ljubljanski licealni knjižnici, torej nikakor ni verjetno, da bi jo tikoma groba prodajal in to za — 30 goldinarjev, posebno, ko mu je uže poprej zánjo vsaj toliko ponujal, kakor je meni sam Kastelec pripovedoval, baš dr. *Bleiweis*, kateri jo je hotel Matici kupiti. Znano je dalje, da Kastelec ni bil v novčnih stiskah. V poprej oménjenem predgovoru piše: «sie (die Gedichte Vodniks) erscheinen gerade so an's Tageslicht, wie sie Vodnik selbst eigenhändig niedergeschrieben hat; nur die Orthographie glaubte man nach ihrem gegenwärtigen Standpunkte gestalten zu müssen. Von der Wahrheit dieser Angabe kann sich Jeder mann die Ueberzeugung selbst verschaffen, indem die Manuskripte mit allen ihren Verbesserungen als ein theurer vaterländischer Schatz nach der Drucklegung in der k. k. Lycealbibliothek aufbewahrt und zur beliebigen Einsicht bereit gestellt werden. (Prišle so [Vodnikove pesni] vse tako na svitlo, kakor jih je Vodnik zapisal sam sè svojo roko; potrebno se je zdelo samo pravopis obrniti po zdanjem. Da je to rés, more se vsak sam uveriti, ker tega rokopisa dragoceni domovinski zaklad se po tisku sè vsemi popravami vred hrani v c. kr. licealni knjižnici, da bode na pogled vsacemu, kdor bi ga hotel videti.)»

Odborovo poročilo govori, da je bila Matica 9. maja 1867. leta (prosim, naj se ta dan ne pozabil!) za 74 gld. 68 kr. dolgá zarubila Wagnerjevih knjig, *med katerim je bil tudi oménjeni rokopis.*

Tako je čitati v «Novicah». Sam svojim očem nijsem upal, ko sem prvič to čital. Pogledal sem dvakrat, trikrat, predno sem verjél, da «Novice» res tako govore — in ker zares tako govore, torej si je treba misliti, da se je res v Matičini seji tako tudi poročalo. Ta seja se gotovo nij vršila brez gospod *Lesarja*, ki je Matičino tajništvo «zastonj» prevzel, niti ne brez g. dr. *Bleiweisa*. Obema je vsa stvar tako na drobno znana, kakor meni; kako je torej to, da se nobeden njiju tem lažnjivim besedam nij ustavil? Zakaj ni tega storil posebno g. *Lesar*, ki nij samo tajnik in odbornik, nego tudi celó duhovnik in veroznansk učitelj? Zakaj se je to godilo na zelenem lesu? — Blagovoljni čitatelj hitro zve zakaj, samo nekoliko naj potrpi!

Oton Wagner je bil tedaj po dogovoru s Kastelcem Vodnikovo ostalino (1866. leta) dobil v porabo in potem jo izročil meni, da bi mu jo uredil ter pripravil za tiskanje, ker je v njej prenauredb po neka mesta brez konca in kraja. Nekatero pesni so po štirikrat, petkrat razno prepisane ter na mnogih krajih tako prečrtane in predelováne, da se časi zeló s téžka čita. Bil sem nekoliko lažjih pesnij uže uredil, a Wagner

v tem zaradi mnogih dolgov mahoma izgine, ter Vodnikovo ostalino pusti meni, ki sem o njegovem begu zvedel, ko je bil znan uže po vsej Ljubljani. Pozneje v čitalnici od g. *Lesarja* slišim, da je Wagner dolžan ostal tudi Matici, katera zategadelj misli zarubiti nekaj blaga, kolikor ga je še v prodalnici ostalo. A da je Wagner bil od Kastelca kdaj kakoršno koli pravico kupil, o tem se takrat nobenemu odborniku slovenske Matice niti sanjalo nij, dokler nijsem g. Lesarju tega najprvi povedal baš jaz, ki mi je bil uže iz početka znan ves posel; mislil sem namreč, zakaj si ne bi tudi tega osvojila posebno Matica, katere nálog je, knjige dajati na svitlo? Kakor g. Lesar to začuje, takój nediplomatično pokaže, da bi rad ves rokopis Matici za vselej osvojil. S kazalcem desne roke začne v zrak drezati, vedno ponavlja: «Matici! Matici! — Matici dajte rokopis, Matici! Ona take stvari najbolje hrani.» — Jaz mu odgovorim, da Matica od Wagnerja more zahtevati samo toliko, kolikor je res njegovega, a ne več; da torej nikakor ne smem dati rokopisa, ker vidim, da bi ga potlej nikdar zopet ne bilo dobiti, in ako bi se to zgodilo, bilo bi samo ob sebi krivično, ter jaz bi tudi nahúdil Kastelcu, kateremu bi védoma kvaro storil. — Vso stvar sem razložil pozneje tudi gosp. dr. *Bleiweisu*, a rokopisa nisem upal oddati.

Čitatelj morebiti vpraša: kako je to, da ga je Matica pozneje vendar dobila! — Dragi čita-

telj! ako ti povém, bojim se, da bodeš nerad verjel!

C. kr. kranjska kmetijska družba je 1867. leta godovála svojo stoletnico in v občnem zboru 8. maja (zopet prosim, naj se ni ta dan ne pozabi!) sklenila, na spomin te dobe izdati popis svojega važnejšega delovanja. Odbor je dr. Bleiweisu naročil, da ta spis dovrši. Dr. Bleiweis je v roko vzel «letopis c. k. kmetijske družbe 1822. leta», potem iz «poročil zgodovinskega društva za Kranjsko 1861. letnika» Dr. E. H. Koste «donesek za znanstveno zgodovino na Kranjskem», ter napósled nekaj zapiskov tajniškega adjunkta g. Andreja Brusa. Vsega tega nij bilo treba niti prepisavati; samo tu ter tam se je kaj malega ali večjega izpustilo; raztrgani stavki so se potem s kako novo besedico zopet skrpali, kar je opravil vse edíni svinčnik, a napósled se je naredil predgovor, katerega je 42 natisnenih vrst, in reklo se je v njem, da so poprej imenovani spisi temu novemu delu bili samo jako na pomoč, ter tako je bila knjižica izgotovljena avgusta meseca (tudi to naj se zapomni!) kakor je namreč pisano pod samim predgovorom. Jedva je bil ta spis dovršen, in uže se zgodí veliko čudo na zemlji! Treba ga je bilo namreč poleg nemškega tudi v slovenskem jeziku dati na svitlo, in gosp. dr. Bleiweis je nemško izvirno besedo *meni* dal poslovéniti; zatorej vso to stvar tako na tanko vem. Kako

je vendar to, da je kdaj tudi mene obsijalo solnce z Očetovega pustega obraza? To sem vedno premišljal in ugibal; a v začetku vendar nijsem uganil, dokler mi nij tej skrivnosti na sled pomagal sam g. doktor, kateri proti koncu dela, nekako septembra meseca 1867. leta, sam k meni pride tako na tihem, kakor v «copátah». Trdijo, da je to njegova navadna hoja, kadar je na kacam diplomatičnem poti. Te velíke čestí zopet nijsem takój razumel. Sodil sem uže, da nikakor ne zvem, kaj ima vse to v sebi, kar dr. Bleiweis, ki je odhajáje uže držal za kljuko, nazaj stopi k mizi, ter mi to, zaradi česar je edino bil prišel, reče najnazadnje, kakor bi se uže na pragu po naključji domislil, da bi namreč rad malo *pogledal Vodnikov rokopis*. Kakor to slišim, precej se mi očí odpró, — a vendar še premalo! Odkrito mi je povedati, da mu ga nijsem nič z veseljem v roko dal; a dr. Bleiweisu, Očetu slovenskega naroda, vendar nikakor ni bilo reči: vam ga nečem ali ne morem pokazati. Mož torej Vodníkovo ostalíno malo ogleduje, ter potem ledéno, kakor zna, vpraša, ali bi je ne mogel za teden dníj s seboj na dom vzeti? Te prošnje sem se res ustrašil; vendar zopet nisem smel reči, da očetu slovenskega naroda ne upam, in gotovo nikakor nijsem še mislil, da je ta Oča sposoben storiti kaj tacega, kar je bil pozneje vendar storil. Ko mu torej še enkrat povém, kako je s tem rokopisom, stisne ga pod pazuho

ter odide po stopnicah, niti vesel, niti žalosten. — Mine teden, mineta dva, preide mesec, preideta dva, rokopisa še zmirom nij bilo nazaj. Kakor me je stvar nekoliko skrbela, vendar me je tolažilo to, da sem ga izročil možu, katerega svet imenuje *dr. Bleiweisa!* — A kaj se zgodi? Naenkrat novine «*Laibacher Zeitung*» razglasijo tiste Wagnerjeve knjige, katere je Matica zarubila, da jih bode za svoj dolg prodajala na dražbi, in med njimi je bil tudi — *Vodnikov rokopis!* In kako je bil prišel v to družbo? Ali ga ni dr. Bleiweis iz mene izlagal, da ga je tja nesel? Ali sme dr. Bleiweis meni reči, da lažem, kakor sem jaz rekel in zopet ponavljam, da poročilo slovenske Matice nesramno laže?

Vendar, če se vse na tanko premisli, mogoče ter zeló jako verjetno je še eno, in sicer to: Matica je 9. maja 1867. leta zarubila Wagnerjeve knjige, med katerimi trdijo, da je bil tudi *Vodnikov rokopis*. V resnici nikakor nij mogel tam biti, ker ni bil šel nikamor iz mojih rok od 14. aprila 1866. leta do septembra 1867. leta. Če je torej ta rokopis res imenovan tudi med zarubljenimi knjigami, dali so ga Matičnjaki samo tja zapisati, da-si ga nijso imeli, dokler ga slavni dr. Bleiweis nij bil tako po lisičje pozvižgal; zanj so pač vedeli uže davno poprej. Da je komu bilo do resnice in pravice, a ne samo do umazane želje, ta rokopis na vsak način v svojino dobiti, — zakaj nikdo ni pojasnila iskal pri

Kastelci samem, kateri je še živel ter ni bil znan za potepuha ali sleparja? Ali je tako postópanje morebiti res pošteno, res dostojno Matičnega odbornika dr. Bleiweisa in božjega hlapca Antona Lesarja? Ne verujem!

Jaz sem takrat novine «Laibacher Zeitung» redko čital, in torej do zadnjega časa nijsem nič vedel o vsem tem. Ko so mi vendar drugi povedali, kaj se je zgodilo, skoraj potem na oglu špitalskih ulic pred mostom srečam dr. Bleiweisa, ter mu rečem na ravnost in z osornimi besedami, kakšno je to njegovo dejanje. V tem hipu od vélicege trga pride še Lesar, kakor nalašč. Njega še huje popadem, da je lep duhovnik, ki se ne sramuje tacih stvari! Posebno sem poudarjal, da je bilo obema vse na tanko znano, kako je stvar z Vodnikovo ostalíno, ker sta slišala od mene. Dr. Bleiweis náj genil z obrazom niti v hudo niti v dobro, ter plemenito odgovoril, da se ničesa ne spominja, a tajnik je bil vsaj vendar ves rudeč, kakor kuhan rak.

II.

«Novice» dalje govore: «vsled sodnijske razzodbe je Matica dobila pravico do te zastavščine; c. kr. sodnija je javno dražbo in prodajo te zastavščine nastavila (!) in razglasila na 3. dan marcija 1868. leta; pri tej dražbi je Matica skoro vso zastavščino kupila sama in za Vodnikov rokopis dala 20 gold.»

Kako je Matica *dobila* pravico do Vodnikovega rokopisa, to sem uže obširno povedal. Ko je potem na dražbi za rokopis dala 20 gld., vrgla je te novce skozi okno; kajti meni in drugim je Kastelec rekel, da Matici nikoli ne krati pravice, katero je odstopil O. Wagnerju, če je res Wagner Matici kaj dolžan; zmirom je trdil, da si Matica z njegovo dovolitvijo more to pravico vzeti brez kacega novega kupovanja, brez dražbe; a dostavljal je vedno tudi to, da si Matica edino ter samo vzeti more tisto pravico, katera je Wagnerju odstopljena, druge nobene, — da torej sme natisniti samo rokopis, kateri se potlej zopet njemu povrne.

Poslušajmo zdaj, kako «Novice» dalje modrujejo: «dan pred javno dražbo je ranjki M. Kastelec Matičnemu odboru poslal dopis, v katerem trdi, da je Wagner od njega kupil le pravico do založbe, in se zavezal dragoceni rokopis njemu zopet izročiti, ter da to more pismeno dokazati.»

Vprašal sem v zadnjem «Zvonu»: da je komu bilo do resnice, zakaj nikdo nij pojasnila iskal pri Kastelci samem, kateri je še živel, ter nij bil znan za potepuha ali sleparja? Zdaj vidimo, da Matičnjakom tega pojasnila niti nij bilo treba iskati, ker se je uže pred dražbo Kastelec sam oglasil. — In vse to se Matici vendar nij zdelo nikacega ozira vredno? Ali torej nij jasno dokazano, da je res imela samo umazano željo, ta rokopis na vsak način v svojino dobiti? Besede

starega, na smrti ležečega moža niso bile nje-
nim odbornikom nič? Ali je Matica delala, kakor
ukazuje pravica?

A zgodila se je tudi še neka druga stvar,
o kateri Matično poročilo besedice ne zine. Ko
jaz namreč zvem, da je Vodnikov rokopis med
tistimi Wagnerjevimi knjigami, katere se bodo
na javni dražbi prodajale, grem zaradi tega k
M. Kastelcu, ter ga najdem tako oslabélega, da
se geníti nij mogel s postelje. Da sem Vodnikovo
ostalíno jaz bil začel uredovati Wagnerju, to mu
je takrat uže bilo znano, ker sva se o tem prej
pogovarjala, ko je še hodil, in sicer o raznih
prilikah. A zdaj mi je rekel, da ker sam ne
more vstati, nikakor nij bilo najti nekam v liste
založenega, uže oménjenega Wagnerjevega pisma,
v katerem je na tanko izrečeno, kakšno pravico
je Wagner kupil. Potem M. Kastelec izročí meni
ustno pooblastilo, da grem k dražbi v njegovem
imenu, ter da tamkaj izrečem odpor (protest),
ker se prodaje tudi svojina (last) Vodnikovega
rokopisa, a ne samo založba.

K dražbi pride za uradnega komisarja gospod
beležnik dr. *Repíč*, a od Matice gospod odbor-
nik dr. Jarnej *Zupanec*, najbrže zato, da bi jo
pravdoslovno zastopal, ako bi se utegnila po-
kazati kaka potreba, ter poleg njega je bil
g. *Sovan* z mošnjíckom v roci, da je plačeval,
kar je Matica kupila knjig. O tej priliki jaz ozna-
nim vso stvar, zaradi katere sem bil prišel, kakor

mi je naročil Kastelec. Gosp. dr. Repič je prigovarjal, da bi se bilo najbolje pogoditi z lepa, a g. Sovan je krepko priganjal, kakor je bil naučen, naj se prodá tudi Vodnikov rokopis. Na to jaz, Kastelčev pooblaščenec, izrečem v njegovem imenu odpor, ki ga je res dr. Repič tudi sprejel v zapisnik, kateri se menda vendar nij kam izgubil. *Ko se je to zgodilo, potem še le je bil Vodnikov rokopis na dražbi prodan.* Samovoljnemu početju g. dr. Bleiweisa in gg. Matičnjakov je bil torej proti postavljen zakonit *vgovor*, in zategadelj nij še tako gotovo, da je res kar «Novice» pišejo v naslednjih besedah:

«Da-si tudi je M. Kastelec pravico do lasti rokopisa, ako si jo je bil res tudi pridržal, zgubil s tem — (*s čim?*), da je Matica rokopis kupila na javni izvršilni dražbi (*o gosp. dr. Bleiweisu nikjer nij govora?*), vendar je odsek za izdavanje knjig v X. zborovi skupščini nasvetoval, naj se ta rokopis po dovršenem natisku izroči M. Kastelcu, ako s pismi, katerih omenja v svojem dopisu, dokaže resnico svoje trditve, *in da obljubi, rokopis izročiti c. kr. licealni knjižnici*, v kateri naj se shrani. — Odbor pa je bil sklenil drugače, in sicer tako-le: «naj se odsek za izdavanje knjig najprej prepriča o g. Kastelčevi pravici do rokopisa; a g. Kastelec oménjenih dokazov nij izročil niti odseku niti odboru».

Koga ne prešine jeza, ko tukaj čita, kako Matičnjaki, kateri so po taki mrzki zvijači pri-

lezli do Vodnikovega rokopisa, Kastelcu, njegovemu pravemu gospodarju, zdaj uže oblastno ukazujejo, kam naj on dene svoje blago! Tako delati so sposobni samo tisti, kateri o sebi mislijo: mi vse moremo; mi vse smemo! Koliko ima sicer istine v sebi zgornje, tako na široko raztegneno pripovedovanje v «Novicah», blagovoljni čitatelj najlaže vidi s tega, ako mu povem, da je nekoliko časa po dražbi vsled mojega odpora (protesta) o Vodnikovem rokopisu med Kastelcem in Matico pri c. k. ljubljanskem deželnem sodišči bila uradna razprava, katero sem bil uže zadnjič oménil. Pri tej razpravi je v Matičnem imenu bil namesto dr. Tomana tedanji njegov koncipijent gosp. dr. *Sajavec*, a gosp. dr. *Ahačič* mlajši je bil za pisarja, katera še oba živita, in jaz sem bil zopet v imenu Mihaela Kastelca z njegovim pismenim pooblastilom v rokah. Gospod dr. *Sajavec* je o tej priliki dejal: «*Matični odbor me je pooblastil, v njegovem imenu izreči, da Matica od Kastelca svojine (lasti) Vodnikovega rokopisa ne zahteva, ako more Kastelec dokazati, da je res Wagnerju prodal samo pravico do založbe*». Po teh važnih besedah jaz g. dr. *Sajavcu* pokažem Wagnerjevo pismo, katero se je bilo napósled vendar našlo. On ga prečita in vrne meni, a jaz pozneje Kastelcu. Ali je tedaj resnica, da Matičen odbor nič ne vé o teh omenjenih dokazih? Ali gosp. dr. *Sajavec* takrat nij bil pred sodbo prišel baš namesto odbora? — Letos

februvarja meseca. predno sem šel iz Ljubljane, na ulicah gosp. dr. Sajavca vprašam, ali se on te razprave in Wagnerjevega lista še opominja? Odgovori: dobro se opominjam obojega; saj g. *Murnik* vé. kje je zdaj dotični akt omenjene razprave. Potem ga vprašam: Kaj mi je storiti z Vodnikovim rokopisom? A on, takrat uže samostojen odvétnik in zastopnik v tedaj odmrlega Kastelca hčere, odgovori: ohranite ga. dokler ne pride razsodba od c. kr. deželnega sodišča. — In tako sem tudi storil. Torej se nikoli nijsem branil niti se zdaj ne branim vrniti rokopisa tja, kamor po pravici gre njegova svojina; a Matici te pravice nikoli nijsem priznaval niti je zdaj ne priznavam! — Poslednjim «Novicam» odgovorim prihodnjič.

III.

Najprvo mi je poudariti še enkrat, da sem jaz Vodnikov rokopis dobil iz Wagnerjevih rok, in sicer vedóč, da ta rokopis je Kastelčeva svojina; potem mi je zopet izreči, *da je Vodnikova ostalina iz mojih rok v Maticne po dr. Bleiweisures tako prišla, kakor sem uže povedal*, ter da o tem, kar se pripoveduje, kako je sodbenj sluga Kleinscheg imel naročilo, zarubiti me zaradi Vodnikove ostaline, do zdaj nijsem še nikoli besedice slišal, ter da niti ne vem, kakšen je ta Kleinscheg.

Ako se mi očita, zakaj Vodnikovega rokopisa jaz nissem vrnil Matici potem, ko so bile njegove pesni natisnene. odgovarjam, da ne zato, ker bi morebiti bil rajši videl, ako ta rokopis pride v licealno nego v Matično knjižnico. niti ne zato, ker sem ga hotel sam pridržati; zgodilo se je to edino s tega uzroka, ker sem jaz Vodnikovo ostalino prejel najprvo iz Wagnerjevih rok za Kastelčevo svojino, in ker nikoli nissem priznaval pravičnosti tistega poti. po katerem je iz mojih rok prišla k Matici, katera jo je postavila med zarubljene knjige. Bal sem se torej, da bi me zánjo ne prijeli Kastelčevi dédniki, kateri so po mojem razumu edini imeli resnično in čisto pravico do nje. Kastelčevim dédnikom se je nikoli nissem branil oddati, kar sem uže dokazal, in kar sledí tudi iz tega, o čemer hočem tu govoriti.

Ko se je namreč zdaj zaradi Vodnikove ostaline prepis vnel po novinah, pisal sem 17. dan oktobra letos en list gosp. dr. *Sajavcu* v Ljubljano, en list odboru *slovenske Matice*. Tukaj navédam pismo gosp. dr. Sajavcu poslano, ker iz njega je tudi razvidno, kaj sem pisal Matici. Omenjeno pismo slóve:

«Blagorodni gospod doktor! Ko je zaradi Vodnikove rokopisne ostaline toliko prepira, pisal sem denes odboru slovenske Matice sledeči list:»

«Slavni odbor! Da bode konec prepira o Vodníkovi ostalíni, katero sem jaz iz Wagnerjevih rok prejel za Kastelčevo svojíno, ter da niti jaz ne bi zaradi te stvari pozneje imel kake neprijetnosti od Kastelčevih dédnikov, kateri edini imajo po moji sodbi resnično in čisto pravico do nje, izrekam, da to ostalino Matici mahoma in rad pošljem, *ako od Kastelčevih dédnikov, ali če ti dédniki morebiti po zakonu še niso sami svoji gospodarji, tedaj od tistega, kdor jih zakoníto zastopa, Matica dobode pritrdítev, da se oménjena Vodníkova ostalína smé hraniti v Maticíni knjižnici*, in to pritrdítev Matica meni ali samo pismeno oznani, ali po kacicah slovenskih novinah javno razglasi. — Ta pot mislim da je pošten, in sodil bi, da ne težák; kajti Kastelčevim dédnikom ne more biti mnogo do tega, ali se ostalína shrani v Maticíni ali v licealni knjižnici, katera je morebiti celo preveč nij željna. — V tem smislu ob enem pišem tudi gospodu dr. Sajavcu, zastopniku Kastelčevih dednikov.»»

«Blagorodni gospod! ker je res Kastelčevim dédnikom oboje enako, ali se ta ostalína shrani v Maticíni ali v kaki drugi knjižnici, torej Vas uljudno prosim, da se Vi temu mojemu nasvétu ne bi ustavljali, nego da bi ga blagovolili podpirati, kolikor morete. Če se vendar to ne zлага z Vašo mislijo, onda Vas prosim, dovolíte mi, naj rokopisno ostalino pošljem Vam, da jo potem ali Vi obdržíte, ali blagovoljno izročíte sodišču, kakor se po Vašem razumu zdi prav in potrebno.»

Temu listu je gospod dr. Sajavec odpisal 25. oktobra, in meni je pismo prišlo v roko 27. oktobra. Piše mi:

«Po Vašem dopisu od 17. t. m. sem précej šel h gospoda Mihaela Kastelca hčeri Amaliji, katera je po zakonu samovlastna, in kateri je sodišče uradno izročilo vso imovíno, ker ona je edina dédnica, sedaj soproga c. k. stotnika v Ljubljani. Razbistril sem jej vse o Vodnikovem rokopisu, in vprašal, kaj ona misli. Gospá Amalija Pfeiferjeva mi je dala izrek (erklärung), naj oménjeni rokopis dobode slovenska Matica, ter me prosila, naj Vam oznanim to njeno voljo, vsled katere morete brez kake odgovornosti rokopis izročiti slovenski Matici. Torej izvolite rokopis po pošti poslati na ravnost slovenski Matici z dostavkom, da Vam je to naročila Kastelčeva edina dédnica, katera želi, da rokopis dobode slovenska Matica.»

Tukaj dostavljam njen

Izrek.

Ker sem jaz dédnica pokojnega gospoda Mihaela Kastelca, gospodarja Vodnikovega rokopisa, in torej mi tudi pripada tega rokopisa svojína in pravica, kamor ga hočem deti, zato izrékam, da se slovenski Matici izroči v svojíno.

V Ljubljani 25. oktobra 1870.

Amalija Pfeifer s. r.

<i>Dr. Sajavec</i> s. r.	} priči.
<i>Wiljem Rogelj</i> s. r.	

Javno mi je torej hvalo izreči gospodu dr. Sajavcu, da je tako radovoljno pomagal, to stvar končno v red spraviti.

A iz vsega tega se hitro vidi, prvič: kdo je bil rokopis *ugrabil*; drugič: kdo je bil njegov dozdanji gospodar po pravici in resnici, namreč edíno Kastelčevo dédništvo, katero se je te pravice iznebilo še le 25. oktobra letos, kar 26. oktobra priznavajo celó same «Novice», ki z besedami, v svojih predalih na 350. strani skrbno skritimi, pišejo: «gospá Pfeiferjeva se je *odpovedala pravic* do Vodnikovega rokopisa, *katere je imela kot dédnica gosp. Mihaela Kastelca*, ter izrekla, da prepustí ta rokopis Matici slovenski.»

Da sem zdaj Matici Vodníkov rokopis brez oziranja poslal, to se umeje samo ob sebi.

Dostaviti mi je še to, da v «zgodovinske črtice c. k. kmetijske družbe», katere je sestavil gosp. dr. Bleiweis 1867. leta, porabil je on res tudi neko svoje poprejšnje, vendar *tudi uže natisneno* delo o tej stvari, kar sem jaz bil samo pozabil oméniti, a ne zlovoljno zamolčal, in zategadelj tukaj to zmoto rad popravljam.

Da se «Zvon» dalje ne bode rabil v prepire, ne mislim o Vodníkovih spisih v njem nadaljevati, kar si vendar prihranjujem v drugo priliko na drugem kraji.

Tolmač.

«Kritike in polemike» so tiskane takó, kakor jih je v raznih dobah spisal ali objavil Levstik sam. Urednik ni premenil nobene stvari, niti ne *ločil*, in lahko reče s Kopitarjevimi besedami, da so spisi tega zvezka — kolikor je to sploh možno — tukaj ponatisnjeni «mit diplomatischer Treue». Samo v neki polemiki, kakor je povedano na dotičnem mestu, izpustil je nekaj silno ostrih, žalivih izrazov.

«Pegam in Lambergar (na 3. str.). To epsko pesen je *Fr. Cegnar* priobčil v Janežičevem «Glasniku» (1858 I., na 161. strani) ter pozneje v svojih «Pesmih» (v Celovci 1860.) na 92. strani. Levstik, ki ž njo ni bil kar nič zadovoljen, pošlje proti koncu leta 1858. to kritiko Janežiču, ki je pa ni hotel natisniti; zakaj prvič ni bil volján žaliti ž njo takó pridnega sotrudnika, kakeršen je bil Cegnar, in drugič se ni hotel zameriti Trstenjaku («Vicku Draganu»), katerega je Levstik tudi hudo prijel v tej kritiki (na 20. strani tega zvezka). Trstenjakove dopise, na katere méri Levstik, bereš v Janežičevem «Glasniku» (1858 I., na stranéh 93, 124 in 187.).

Slovanska junaška mera (na str. 17.) Levstik trdi, da je peterostopni troháj ali deseterec, v kakeršnem so zložene srbske junaške pesni in po njih tudi Cegnarjev «Pegam in Lambergar», slovenskemu narodu čisto neznan. Pri tem ni pomislil, da je v narodnem deseterci zložena «Vida» (v Korytkovi zbirki, II. 19) in «Mlada Bréda» (v «Kranjski Čebelici», V. 76), da tedaj to mero pozna tudi slovenski národ.

Napáke slovenskega písanja (na 21 str.). Ta razprava sedemindvajsetletnega Levstika, pisana v dobi, ko Miklošič še ni bil razglasil svojih epohalnih spisov o slovenskem besedstvu, pisana brez vseh znanstvenih pripomočkov — zakaj pisatelju so bile na razpolaganje jedine «Novice» in Kopitarjevi drobni spisi (gl. 115 str. tega zvezka) — pisana ob času, ko je pisatelj brez kruha živel pri svojem prijatelji Oblaku — po domače pri «Iliji» v Spodnjih Retjah ter stanoval v leseni kolibi pod slamnato streho — je krasno spričevalo Levstikovega bistrumja in Levstikove odločnosti. Vzbudila je v Slovencih občno pozornost. Močno je vplivala na mlajše pisatelje, zlasti na Erjavca in na Jurčiča. Zadnji je velikrat pravil, da bi nikoli ne bil začel pisati slovenski, da mu Levstik ni odprl očíj s tem spisom. Toda močno je razburila konservativne pisatelje in to zategadelj, ker jim je Levstik brezozirno očital njih napake, ker je ostro prijemal takrat v slovenski književnosti oblastno gospodujočo *gorenjsko* svojeglavnost in ker je na ves glas zahteval književne kritike. Ta razprava je bila pa tudi vzrok, da je mej Levstikom in dr. Bleiweisom prišlo do osebnega razpora. Levstik je namreč od dr. Bleiweisa zahteval nagrade za svojo razpravo. Dr. Bleiweis mu na večkratno terjanje res pošlje 30 gold. — «miloščine» (kar je Levstika jako razsrdilo), vrhu tega pa Hicingerja, kakor je pozneje zvedel Levstik, «pri črni kavi» pregovori, naj zgrabi Levstika. Hicinger je to storil v svojem ošabnem in oblastnem spisu «*Nekoliko kritike*» («Novice» 1858, na 290. str.), v katerem se, oprt na latinski izrek: Qui bene distinguit, bene docet!» zaletava v Levstikovo razpravo. Hicingerjev spisek je tudi dr. Bleiweis osolil z nastopnim jako perečim dodatkom: «Poslednji čas se je veliko kramljalo o *potrebi kritike* za nas Slovence. Ker brez kritike sicer nikoli nismo bili, pa je kritika naša dosihmal le bolj ljubeznjiva mati bila *mali* pešici slovenskih pisateljev, ne moremo onega hrepenenja po kritiki drugače razmeti, kakor da hočejo nekteri *ostro, zaničavno kritiko*. Taka kritika *sedaj že* bi bila pa pri nas «*filius ante patrem*». Kritika tiste baže mora le *taaj* biti, kadar je že *dosti gradiva* za njo, ali slovstvo *uhaja* na na-

pačno pot. Lessing, prvi kritikar nemškega slovstva, nam je pokazal, *kadaj* ima kritični meč *pravico*. Kaj bomo mi pri našem sicer lepo cvetečem, pa vendar še pohlevnem slovstvu, s tako «mogočno» kritiko počeli? ali prav za prav, *koliko* posla bo *ona* pri nās našla? — Kmalu bo z vsem pri kraji. Ne! da bi branili komu, kritikar biti «ex professione», ne, da bi branili s kritičnim mečem vsekati, *kadaj* je treba, po takem delu, ki nam je v sramoto, — al reči morāmo, da tisti, ki brez posebne potrebe tako željno hrepené po kritiki, bi domovini naši gotovo več dobrega skazali, *ako bi se vsedli in delo za delom na svetlo dajali in tako bogatili slovstvo naše*, da bi v vseh vedah imeli bukev na kupe in bi potem v nepredolgem času tudi nam nastopila *dōba ostre kritike*. Dokler pa bomo pisatelje naše in bukve naše lahko na perste šтели, ni še čas za tisto kritiko, ki bolj *sovraži*, kakor ljubi, ki bolj *odganja*, kakor vabi. Poslednjič pa še eno. Dokler kritikarji naši ne bojo *nič drugega* vedili, kakor le «gramatiko» gósti in pa «germanizme» grajati, ali k večjem le «per Bausch und Bogen» kaj psovati, kar ni ravno po njih godu, bojo malo bravecev imeli, in vēs njih trud bo, gledé na slovstveni blagor, le malo teka imel. Abecednih vojsk in pa gramatičnega kavsanja smo že *toliko toliko* imeli, da se nam naši bratje Slovani res smejati morejo. Če beremo druge časnike slovanske (in časniki veljajo za navadno merilo *stopnje*, na kateri se znajde jezik kakega naroda) in jih primerjamo z našimi slovenskimi, smemo ponosni reči, da nismo zaostali za brati našimi. Čemu tedaj v eno mer le *abecedo* gosti in *gramatiko!* «Pojte rakom žvižgat — —!» bi nam rekel *Prešerin*, ako bi še živel.» — To je ves drugačen glas, glas, ki se *nikakor ne ujema* s poprejšnjim pristavkom Noviškega urednika: «Šembrano hude litanije nam Gorencom bere gospod pisatelj! Pa naj bo! Saj res nismo celó brez vse krivde!» (42. str. tega zvezka.) Vidi se, da se je razmerje mej Levstikom in dr. Bleiweisom zadnje čase bistveno premenilo.

Za Levstika in soper Hicingerja in dr. Bleiweisa se prvi oglasi *Fr. Cegnar* s svojim sestavkom: «*Fe-li nam treba kritike*

ali ne?» («Glasnik», 1858, II. na 135. str.), v katerem mej drugimi ostrimi besedami beremo tudi te: «Da je ravno Lessing preporodil nemško slovstvo, to izhaja od tod, ker pred njim ni bilo moža, ki bi bil za tako delo sposoben. Ako bi pri nas kak Lessing vstal (*ako ga že nimamo*), gotovo bi tudi naše slovstvo preporodil: godilo pa bi se mu morebiti, kakor se je godilo najverlejšim našim možakom. Nismo še pozabili, kako je moral eden izmed njih lešnike tretji, pa je imel, hvala Bogu, dobre zobe, terl jih je, da so letele lupine iz Ljubljane noter do Donave! (Dr. Jakob Zupan? Navratil? Ured.) Drugemu so se metale kvante na prezgodnji grob, potem pa spominek postavil (Prešeren); zoper tretjega so Odisejevi meh odvezali in vse viharje nanj zagnali (Cegnar sam), poslednjič pa so sami poginili; četer temu so celo mili dar božji, košček kruha, od ust odtergali (Levstik)!» — Pisatelj naposled Hicingerjeve ugovore imenuje «vegaste» (ker gospod kritik resnico meša z neresnico) ter se odločno poganja za uljudno in pošteno kritiko, ki vsakemu pisatelju odkaže tisto mesto, katerega je vreden, nepoklicane pisače, katerih dela so narodu v sramoto in škodo, pa zavrača iz častitljive družbe narodnih prvakov.

Z geslom «Le pošteno!» odgovarja Cegnarju dr. *Bleiweis* («Novice», 1858, na 356. str.), kjer piše mej drugimi stvarmi: «Rekli smo, da hočemo kritiko — al trezno, umno, prijazno, ki bolj spodbuja in vabi, kakor sovraži in odganja. Ustavljamo se le ostri (rauher) in zanikavni (negirender) kritiki, ker taka kritika nima nikjer in nikoli prave pravice, toliko manj pa je primerna mali peščici naših pisateljev.» Na to poudarja, da je naše slovstvo ubogo, da pogrešamo še sto in sto potrebnih knjig in da se slovstvo vsakega naroda ceni le po knjigah, ne pa po jalovem hrupu. Naravnost soper Levstika pa so obrnjene nastopne besede: «Al sedaj še za nobenega slovenskega Lešnika (= Lessinga) ne vemo, ker od njegovih *del* še ni nikjer ne duha ne sluha, čeravno si kdo morebiti domišljuje, da Lessing je pri njem v šolo hodil!» Naposled se obrača dr. *Bleiweis* tudi soper hrvatski zabavnik «*Neven*», ki se je o tej stvari oglasil v Levstikovem in

Cegnarjevem zmislu, ter njegove besede imenuje «prazne tirade».

«Neven» (1858., na 438. str.) namreč piše: «Mi smo se radovali iz svega srca čitajući u Novicah one neporične istine, što ih u onu liepu kitu sabra g. Levstik kako nitko prije njega «kako se kvari jezik»; a sada se digo proti njemu doista ne sasvim čistom namjerom g. Hicinger a i sam g. urednik. To je žalostno, što moramo ovo reći u obranu g. Levstika, ali osvjedočeni, da bez lieka one bolesti (slabe i nevaljale pisarije) ne poboljesmo, usmjeli nas dosadanji neuspjeh književnoga napora, te velimo ovo čistom savjesti: «Pojte rakom žvižgat» svi spisatelji i pisci, koji mislite, da bez kritike može biti napredka, i Vi svi, koji vičete, da je zloba i neznanstvo, kad tkoj rekne: braćo, ne valja vam posao, iztražujmo i učijmo što ne znamo, zabacujmo što ne valja. Tu je zlobe i neznanstva, kad tko ne priznaje istine, a nije ondje, gdje se priznaje: Nit znam ja niti ti a ni druga tri itd. Ur. Nev.-(V. Pacel).» Glej tudi «Neven» (1858, na 608. str.).

Na to je iznova izpregovoril Hicinger s svojim člankom «Še nekoliko kritike» (Novice, 1858, na 364. str.), kjer odgovarja Cegnarju, mimogredé popada Levstika, razlaga, kaj je kritika, kakšna mora biti in kedaj je umestna, ter svoj odgovor podpira z mnogimi citati iz Horacija in A. W. Schlegla.

Osorne in zabavljive besede «gorenjskega trmoglavca» Hicingerja so celo krotkega Janežiča spravile iz ravnotežja, da je Hicingerjeve trditve dejal na rešeto («Glasnik», 1858, II. na 203. str.) . . . «Nečemo se spuščati v pretresovanje celega spisa, ki je pošteni možki kritiki le malo podoben, da si ravno nosi na čelu «še nekaj kritike» — manjka nam prostora za to, pa tudi nismo na volji, se boriti z enakim orožjem — . . . » «G. fajmošter govori ravno takó, kakor bi znali le unstran Ljubelja presojevati, kakošne spise sprejemajo in na svitlo prinašajo. Zagotavljamo g. pisavca, da delamo to tudi po drugih mestih, da tudi «Glasnik» in «Priatelj» nista zadovoljna z vsakterim spisom; toliko pa moramo tu povedati, da smo zavergli tudi sostavkov, ktere smo brali potem ravno v tem listu, kateri nas natolcuje, da smo zadovoljni z vsak-

terim spisom, ker so bili za «Glasnika» preslabi. S tim pa nikakor ne terdimo, da so spisi, kar jih je priobčil letošnji «Glasnik», vsi dobri, vsi enake cene in vrednosti; daleč od nas je taka misel, ktera, v svoje preveč zamaknjena, vse tuje zametuje, da bi le edina zvonec nosila. Pa — ali je mar v drugih časnikih, ali je mar v *Novicah* vse le čisto zlato? Ali bi se ne dale g. Hicingerjeve besede, ki jih je po svetu poslal zoper «Glasnika», obrniti z enako pravico tudi proti «Novicam»? Tode Bog nas obvari enacega obrekovanja! Rajši mi krivico terpimo in se v prihodnje še bolj potrudimo, naše obrekovavce na laž postaviti. Če pa bo uhajalo naše pisanje na krivo pot, hvaležni mu bomo, če nam kdo s pošteno besedo pokaže, kaj ni prav in zakaj ni prav; poboljšali se bomo, ako nas prepriča, da se naša in naših sodelavcev pisarija ne vjema z namenom lepoznavsko-podučnega lista, ali da služi našemu narodu res na sramoto in kvar.» . . . «Kdo je sprožil prepir «Novice» ali «Glasnik?» . . . «Nočemo preiskavati, zakaj je bil razglašen prvi oddelek omenjene kritike; *namera* je preočitna!» — Naposled Janežič obeta, da zgrabljena pisatelja Levstik in Cegnar odgovorita sama.

Ta srditi prepir, je li književna kritika Slovincem potrebna ali ne, nas nehoté spominja sloveče abecedne vojske mej Kopitarjem in Metelkovci na jedni, mej Čopom in Prešernom na drugi strani. Kakor Kopitar v abecedni vojski, tako sta se tudi dr. Bleiweis in Hicinger v tem prepiru bolj opirala na svojo obče priznano veljavnost, nego na stvarne razloge, zatorej je tem bolj obžalovati, da se je pozneje Janežič zbal Levstikovega odgovora, ter mu — sapo zaprl s tem, da mu je zaprl svoj list! Toda moralična zmaga je bila vendar Levstikova in njegova kritika slovenskega pisanja je imela dobrodejne nasledke pri mnogih pisateljih zlasti tudi zatega delj, ker jo je Janežič v svoji slovnici pozneje jemał v poštev.

Izgledje, ktere bom tu pretresal (na 22 str.). Stavke, katere navaja Levstik za vzgled napčnega pisanja, je vzel iz knjige «Slovenska Koleda za leto 1858. slovenskemu ljudstvu v poduk in razveselovanje vredil Anton Janežič, c. kr. učitelj

višjih realnih šol v Celovcu. Izdalo društvo sv. Mohora» — zlasti pa iz povesti «Fedor in Olga», poslovenil J. B., ki je natisnjena na straneh 52—136. te knjige.

Nobojni spol (na 27. str.). Slovnica, katero tu v misel jemlje Levstik, je praktična nemško-slovenska gramatika iz c. kr. zaloge šolskih knjig na Dunaji 1856. Glej Levstikove zbrane spise II. 383.

To ni slovenski (na 24. str.). Po teh besedah je zaradi moje nepaznosti izpuščen nastopni dodatek Noviškega urednika: «O tej napaki so govorile «Novice» že večkrat. Naj bi častiti pisatelji naši zapominili si to pravilo prav dobro, da bi treba ne bilo toliko popravljanja, pri katerem se še vendar prezre marsikrat kaj».

Konstantin Kaulitius (na 25. str.) je bil za Vuka srbski knjigotržec v Novem Sadu, ki se je ustavljal Vukovim naprednim jezikovnim preuredbam, ter je zalagal knjige samo v *slaveno-srbskem* jeziku. Glej Šafařík, *Gesch. d. südsl. Lit.* III. 366 sub Nr. 313 in 465 sub Nr. 943.

Naše narečje . . . . potujčeno skoraj bolj od drugih (na 29. str.). Tem besedam je pridejal dr. Bleiweis ta dostavek: «Tega ne moremo poterjati po vsem; prebira je mnogotere časnike slovanske si večkrat mislimo, da se tudi našim bratom ravno taka godi in časih še huja».

Kolodvor (na 43. str.). Na to besedo, katero je najbrž skoval dr. Bleiweis, se je Levstik mnogokrat jezil, kar pa ni ubranilo, da bi je tudi Srbje in Hrvatje ne bili od Slovencev vzprejeli v svoje besedišče.

Gospodoma nasprotnikoma (na 87. str.). Ta odgovor Hicingerju in dr. Bleiweisu je Levstik začel tiskati v I. številki «Glasnikovi» (III., 1859., na 12. str.) ter ga je nadaljeval v 2. št. do besed: . . . . «za vsega naroda izobraženje» (na 104. str. tega zvezka). Tukaj je pa Janežič, kateremu se je odgovor najbrž zdel preoster, postavil besede «*(Dalje in konec prihoanjič)*» — kar je Levstika ujezilo, da odgovora ni nadaljeval, ampak v 4. št. (Glasnik, III., 1859.), na 70. str. priobčil vést: «*Zastran pravde o kritiki*. Ker se še vedno kdo na novo oglasi zoper mene in moje «napake», vidim, da bo z od-

govorom treba počakati, naj vsi povedo, kar imajo na sercu. Še le potlej bom vsim ob enem odgovoril. Zavoljo tih in drugih reči, katerih ne morem tu razlagati, moj odgovor ne bo več v «Glasniku» hodil na svitlo, ampak iskati bo treba druge potí. — Fr. Levstik».

Čitatelj pri tej razpravi blagovoljno primerjaj urednikove opazke v Levstikovih zbranih spisih II., 382. in 383.

On je mene s kolom, jaz pa njega sè žakljem (na 144. str.). Kakor se kaže, Levstik ni umel te prislovice, ki je doma okolo Škofje Loke, ker mi je tudi pozneje časih smejé omenil, da ne pozna nobenega takó neumnega pregovora, kakor je ta, češ, saj ga nič ne boli, če ga maha s praznim žakljem! A stvar ni takšna, kakor si jo je mislil Levstik. Loški fantje denejo namreč, kader gredó na pretep, v dolg žakelj debel *kamen* in s tem *jako hudim orožjem* mahajo po sovražniku.

Odgovor odprtemu pismu (na 161. str.). Leta 1863. je neimenovan pisatelj — najbrž g. prof. dr. *Janko Pajk* — «Naprejevemu» uredništvu poslal iz Gorice nastopno

Odprto pismo «Napreju». Gospod vrednik! Ker se dan denes dostí govori o slovesnosti na čast svetih slovanskih aposteljnov, pa tudi marsikaj dela, kar priča, da bode «Slovenska matica» kmalo osnovana, torej menim, da natisnite v svoj časnik tudi to moje pismo, ki misli o narodnej zadevi svoje načélo moški razodeti. Slovesnost tisočletnega praznika bodi taka, da se večno v spominu ohrani; večni pak so le samo duševni čini. Tak čin bi po mojih mislih bil: *ko bi se naše slovstvo zlilo s hrvaškim in srbskim, ali: ko bi se poprijeli tudi mi hrvaškega in srbskega jezika in slovstva.* Kdor se je količkaj ozrl po duševnem svetu, lahko mi bode verjél, da ne bi to bilo Slovencem le koristno, ampak tudi potrebno. Samo enemu stražniku je nemogoče boriti se s celo vojsko — nas prgišče Slovencev se pa ustavlja desetkrat, stokrat večej moči nemške in laške omike. Je li mogoče dvomiti, kdo zmore, če ostanemo, kakor smo bili? Kdor še dvomi, naj pogleda osode polabskih, pomoranskih, braniborskih in lužičanskih Slovanov — ali pa koroških in štajerskih Slovencev,

ki so nam pred pragom! Teže se je ustavljati duševnej sili nego materialnej. Samo en ozir na slovensko statistiko nam pokaže, da ne moremo dospeti do lastnih vseučilišč in viših narodnih učilnic, in kako hočemo svojo narodnost drugače gojiti? Mi nimamo niti ene svoje straže, ki nas bi varovala zmagajočega tujstva. Kdor zna slovensko književnost, mora pritegniti, da v njej nikakor ne moremo pripomočkov najti višje in mnogovrstnej izobrazenosti. Dalje nam tudi okolnosti niso tako ugodne, da bi si začeli te pripomočke dobivati. Komur je znano slovensko knjigotržje, reči mora, da je čisto ničevo in mlačno. Zakaj? zato, ker je premalo bralcev. Kdo bode pisal, ako nihče ne bere? Kdo bode knjige tiskal, če jih nihče ne kupuje? Ker je premalo čitateljev, to dela narodovemu napredku jez za jezom. Zadnjič tudi pravično presodimo slovenski slovstveni jezik! Ali je res dovolj uglajen, dovolj čvrst za raznolika znanstva? Ali smo edini vsaj v pisavi, kar je prima *conditio sine qua non*? Kdor to trdi, moramo reči, da se je malo pečal z našim jezikom. Tedaj, kamor se koli ozremo, povsod manjka, povsod je treba prenavljanja in popravljanja.

Menim torej, da bi se ta vsa reč dala predrugačiti, ako bi vzeli hrvaščino za književni jezik, in ako bi se začeli pečati s hrvaško in srbsko književnostjo. Po tem poti bi se v omiki pridružili velicemu bratovskemu narodu, in potlej bi nas bilo tudi več delavcev. Hrvatje imajo narodne zavode: akademijo znanosti, vseučilišče (vsaj ustanovljeno), imajo gimnazije, po katerih se podučuje v njihovem jeziku, in vse to bi tudi nam bilo na korist. Hrvaška knjiga je starejša in obširnejša od naše, ter bogata s čisto slovansko narodnostjo; hrvaške in srbske narodne pesmi so polne poezije, polne domačega svojstva; vse to je krasna podloga lepoznanstvu.

Tudi moramo reči, da je večje in bolj v redu mimo našega hrvaško bukvotržje, ktero se potem še le prav povzdigne, ako se južnim bratom pridružimo tudi mi. Čisto sposoben višej izobrazenosti je hrvaški govor, ki je uže mnogo let gospodoval po učilnicah in javnih zborih; ki je uže v 16. veku imel prvi in pravi cvet; ki bode v kratkem obogačen z lepim

številom znanstvenih del. Morda mi kdo poreče: tedaj pod klop z domačim, slovenskim narečjem? Tega nikakor ne mislim! Slovensko narečje naj ostane tudi po sedaj, kjer in koder je potrebno, namreč pri podučevanju prostega naroda, po uradovih, na leci, v kupčii itd. Na konci pisma naj pa še povém, da ta misel ni samo moja, ampak splošna lastnina slovenske omikane mladeži in tudi priletnih Slovencev, kar so mi pokazale izkušnje v slovenskej domovini, pa tudi zunaj domovine. Vos autem patres scribentes populi nostri, ferte sententias vestras!

Prejmite, g. vrednik, moj najsrečnejši pozdrav!

V Gorici, 10. junija 1863.

N.

«Naprej» je to pismo natisnil v svojem 48. listu na 191. str. z opazko: «V prihodnjem listu, kar se nas tiče.»

Zatoženi sosamoglasnik (na 196. str.) To Levstikovo razpravo je bral gosp. J. Globočnik pri besedi ljubljanske čitalnice dné 21. svečana 1864. — «Novice» (1864, na 63. strani) pišejo o nji: «Po petji je gosp. Globočnik bral šaljivo pravdo, ki jo je samoglasnik r od družih črk dobil na glavo pod naslovom ‚Zatožena sosamoglasnica‘, ki jo je zložil gospod Fr. Levstik. Gosp. Levstik bi bil sam bral, pa boleanost ga je zadržala; gosp. Globočnik ga je dobro nadomestoval. Prav dobra misel bila je to, da učenj naš jezikoslovec si je izbral to razpravo za predmet in jo osolil s pravim humorom, kateri ne žali nikoga; če sëm ter tje kakošna stvarca morebiti vščipne, izhaja to le odtod, da resnica le oči kolje; humoristični obravnavi se pa ne more očitati, ker sicer neha biti humoristična. R — *stari slovanski samoglasnik* — je izgubil to svojo pravico tako, da se čudijo današnji novinci v našem slovstvu, kako da moremo *grm, srce, brdo* itd. pisati namesti *germ, serce, berdo* itd. Godi se mu blizo tako kakor nam Slovcem, o katerih tudi nekteri še zdaj ne morejo zapopasti, da nam grejo pravice naroda slovenskega. Berilo, ki je obsegalo le en del cele razprave, je bilo z glasno pohvalo sprejeto; še bolj bo pa zanimalo v *natisu*, ki ga bojo prinesle «Novice», ker človek mora pred *očmi* imeti *črko*, da razume popolnoma, kar *vsaka* govori.» — Iz teh Bieiwisovih besed bi

bilo soditi, da se je nekterim ta humoreska zdela prepereča. «Novice» so jo prinesle potem 1864, na str. 68. et sequentes.

Poklukarjeve črke (na 215. str.). Jožef Poklukar, porojen dné 16. malega travna 1791 v Zgornjih Gorjah, profesor pastirstva in pozneje kanonik pri stolni cerkvi sv. Nikolaja, je umrl v Ljubljani dné 7. sušca 1866, ist dan, kakor njegov nečak Jožef Poklukar, bivši župnik v Št. Vidu na Dolenjskem, s katerim je bil skupno pokopan pri sv. Krištofu dné 9. sušca 1866. Kanonik Poklukar je bil originalen, pa ne vselej srečen pisatelj, ki je ostavil v rokopisu duhovno pastirstvo, katero je poprej več let ljubljanskim bogoslovcem razlagal slovenski. Mnogo let si je ubijal glavo z *vesoljno evropejsko abecedo*, katere jeden del je priobčil v posebnem litografiranem natisu tudi v «Novicah». Drugi, poprej ne še objavljeni del te abecede je v svoji oporoki izročil zapečaten deželnemu muzeju v Ljubljani z dodatkom, da sme pečate odtrgati in vesoljno evropejsko abecedo razglasiti samo tist, kdor plača zánjo 3000 gld., katere je potem razdeliti za posebne namene tako, kakor nje izumitelj to določuje v svoji oporoki. Doslej se še ni oglasil noben kupec; morebiti pripomorejo te vrstice, da se oglasi kakšen bogat radovednež.

Veliki Groga v Udñjem gozdu (na 217. str.). Glej Levstikovih zbranih spisov II. zv. na 387. str.

Čitalničino stanovanje in narodni dom. Ta razprava, v kateri je Levstik prvi ja v n o izprožil misel, naj bi se zidal v Ljubljani «Narodni dom», je natisnjena v celovškem «Slovensci» (1865, list 56, 57 in 58); izprožila pa sta to misel prva ljubljanska trgovca V. C. Supan in J. Resman (celovski «Slovenec» 1865, l. 53. in na 234. str. tega zvezka). Levstik v tem članku rezko opisuje nedostojne razmere čitalničnega stanovanja v Ljubljani, razmere, ki se zadnjih sedemindvajset let niso kar nič izboljšale. «Narodni dom» pa tudi zidamo še vedno samo — na popirji.

Slovensko-nemški slovar (na 239. str.). Ta članek je natisnjen v celovškem «Slovensci» (1865., list 60. in 61.). Nekoliko dnij pozneje piše dopisnik X. (Levstikov prijatelj Kunšič): «Čudno se nam je zdelo, da k vredovanju slovarja

ni poklican tako veljaven in skušen jezikoslovec kakor je g. Levstik. Iskreno rečemo, da mimo njega v Ljubljani ni sposobnejše osebe za tako delo. Naj pokažejo gospodje, ki imajo slovar v delu, da Slovenci vedo čislati svoje učenjake brez obzira na njih osobnosti, in da nismo starim židom podobni, ki so izganjali svoje preroke. Inače si nakopljemo veliko odgovornost na glavo in slovar bo škodo trpel. Da se g. Levstik k vredovanju pozove, to vem, da terjajo vsi pošteni narodnjaci razun Ljubljane» («Slovenec» 1865. l. 66.)

«Ilija Gregorič ali kmečki kralj» (na 247. str.), Pisatelj te tragedije je g. H. M. P., Ljubljančan. Kritiko v dopisni obliki je pisatelju poslal odbor «Dramatičnega društva». Zgodovinski del te kritike (od 252. do 264. str.) je natisnjen v listku «Slovenskega Naroda» 1873. Tukaj se mi je zdelo potrebno besedo tu in tam nekoliko ublažiti.

Kranjska klobasa (na 278. str.). Ta izraz se je zdaj popolnoma udomačil za nemški «Kraimer Wurst»; a malo-katera beseda je Levstika tako jezila, kakor ta, če si jo rabil v navedenem pomenu. Zarohnel je: «Kaj prtene, jetrne in krvave klobase niso tudi kranjske klobase? «Kraimer Wurst» se pravi mesena klobasa. Zapomni si!»

O Vodnikovem rokopisu (na 286. str.). Da se resnica prav spozná, je treba čuti dva zvoná. Zatorej opozarjam bralca, naj pogleda tudi dotične odgovore v «Novicah» (1870.), katerih tukaj ne morem in tudi nečem navajati, zlasti ker prepir ni toliko stvaren in književen, kakor o s o b e n. Ni se čuditi, da je Levstiku zavrela kri, ko so ga tist čas, kadar se mu je l. 1870. najhuje godilo na Dunaji, obrekovali ljubljanski rojaki, da zoblje iz vladnih jaslíj, da je izdal svojo domovino itd. Takrat bi se bil res kmalu uresničil Costov izrek: «Pogine naj pes!»

Zaradi tehniških ovir nisem mogel niti vseh kritik in polemik natisniti v tem zvezku, niti mi jih iz istega razloga ni bilo možno urediti popolnoma po kronološkem redu, kakor sem hotel in želel. To poglavje se bode zategadelj nadaljevalo tudi v VI. zvezku.

V Ljubljani, na sv. Lucije dan 1892.

Fr. Levce.

Kazalo.

Z * zaznamenovani spisi doslej še niso bili tiskani. — Vsem poprej že natisnjenim spisom je dodejan vir, kje so bili priobčeni. — *Ležeče tiskana letnica v oklepih* pomeni, kedaj je Levstik dotično razpravo spisal.

V. Kritike in polemike.

	Stran
* «Pegam in Lambergar» (1858)	3
Napáke slovenskega pisanja. — Novice, 1858	21
* Gospodoma nasprotnikoma. — Košček v Glasniku, 1859 (1858 in 1859)	87
Odgovor sestavku «Potrebe Slovencev glede prirodnih ved». — Glasnik, 1858	145
«Sreča v nesreči». — Glasnik, 1858	151
Odgovor odprtemu pismu. — Naprej, 1863	161
Še nekaj v zadevah «odprtega pisma». — Naprej, 1863	178
Slovenska matica. — Naprej, 1863	189
Zatoženi sosamoglasnik. — Novice, 1864	196
Čitalnično stanovanje in narodni dom. — Slovenec, 1865	225
Slovensko-nemški slovar. — Slovenec, 1865	238
* «Ilija Gregorič ali kmečki kralj». (1867)	247
O Vodnikovem rokopisu. — Zvon, 1870	286
Tolmač	305

Tiskovni popravki.

Na 48. str. v 7. vrsti od zgoraj beri vežožen namesto vežožyzen.
» 48. » » 5. » » spodaj » pazuha » pazuha.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000421877

